ماهوار

سُهڻي

مبر ١٩٧٤

Gul Hayat Institute

ب پيش ڪندڙ

ـهٽي

جنوري ١٩٧٤ع

نمبر : ١

ايڊيٽر
طارق اشرف

سال لاءِ: ٢٥-٠٠

٥-
ڊالر

Gul Hayat Institute

SOHNI PUBLISHERS
F/45--750,WEST KUTCHA
HYDERABAD, SIND.

ترتيب

پنهنجي طرفان.... طارق اشرف ٣

تصويرون

نجم عباسي، نسيم احمد کرل، طارق اشرف، مشتاق شورو، محمد خان مخمور، خليل قاضي، عبدالحليم بروهي، قمر شهباز، وليرام ولڀ، زيب سنڌي، مسعود قريشي، آغا لياقت علي، نصير اعجاز، امتياز حسين قاضي ۽ اڪرام حسين قاضي.

ڏيهي ڪهاڻيون

شيشي ڀڳي، دليون ڪنڊيجي ويون	نجم عباسي	١٧
سانڀهه منائين سون تي	نجم عباسي	٣٢
مساوات	نسيم احمد کرل	٤٢
درد جا ڏينهن، درد جون راتيون	طارق اشرف	٥٢
ڀڳل - تتل ليڪا	مشتاق احمد شورو	١٢٣
لاش	محمد خان مخمور	١٤١
پيو رستو	خليل قاضي	١٤٧
دنيا جو مشهور جاسوس	عبدالحليم بروهي	١٥٩
ڪڇيءَ جو جن	قمر شهباز	١٦٧

شعر

غزل	ذوالفقار راشدي	١٨٢
غزل	امداد حسيني	١٨٤
وائي	قمر شهباز	١٨٥
گيت	قيوم طراز	١٨٦
نظم	زيب سنڌي	١٨٧
نظم	استاد بخاري	١٨٨
نظم	سرفراز راڄڙ	١٨٩
وائي	پير بخش پياسي	١٩٠
بيت	ملڪ نديم	١٩١
نظم	عبدالجبار جوڻيجو	١٩٢
نظم	پبلو نرودا	١٩٣

سنڌيڪار: ممتاز مهر ۽ انور

Gul Hayat Institute

پرڏيهي ڪهاڻيون

بازيگر جي زال جو موت (جاپاني ڪهاڻي)	شيگاناڏو وليرام ولڀ	١٩٩
وانڪا (روسي ڪهاڻي)	چيخوف وليرام ولڀ	٢١٤
هيڏانهن اسڪول - هوڏانهن جيل (چيني ڪهاڻي)	لائو هسيانگ وليرام ولڀ	٢٢١
نيون مورتيون ۽ پراڻيون مورتيون (بينگالي ڪهاڻي)	رابندر ناٿ ٽئگور زيب پٿي	٢٣٣
راهه ۽ پاڇا (آمريڪي ڪهاڻي)	ارسڪن ڪالڊ ويل مسعود قريشي	٢٣٩
خاموش انسان (اٽلين ڪهاڻي)	البيئر ڪامويو آغا لياقت علي	٢٤٨
واپسي (آمريڪي ڪهاڻي)	وليم سرويان نصير اعجاز	٢٦٨
اڪيڪتي (اسپيني ڪهاڻي)	پئڊرو انٽونيو ڊي الارڪو امتياز حسين قاضي	٢٧٩
شمشاد بائي جو قتل	ڪي - ايل - گابا اڪرام حسين قاضي	٢٩٤
سنڌي ٻوليءَ جي مختصر تاريخ	قاضي خادم	٣١١

تنقيد ۽ رايا

پڙهندڙن جا خط — پڙهندڙن وٽان

سيٺي حق ۽ واسطا قائم

سيد سليم شاهه جي پاران، طارق اشرف، سهڻي پرنٽرز (پريس) الهندي ڪچي، حيدرآباد، سنڌ مان ڇپرايو.

پنهنجي طرفان....

سنڌ يونيورسٽيءَ شاگرد

▲ يونيورسٽي هڪ اهڙو ادارو آهي، جتي علم پرائبو آهي. جتان بلنديءَ ڏانهن وڃبو آهي. جتان ملڪ جو نالو روشن ڪرڻ جو سبق ملندو آهي. انهيءَ ڪري دنيا جي ڪيترين يونيورسٽين کي نهايت ئي عزت ۽ احترام حاصل آهي. ۽ اُتان جي پڙهيل شاگردن جو قدر ۽ قيمت به مٿاهون هوندو آهي — فقط انهيءَ ڪري، ته آهي، انهيءَ يونيورسٽيءَ جا شاگرد رهي چڪا آهن.

▲ سنڌ يونيورسٽي، سنڌ جي يونيورسٽي آهي، سنڌ جو شان ۽ وقار آهي. هن ۾ پڙهندڙن جو وڏو تعداد سنڌين جو آهي. انهن سنڌين جو، جيڪي هن ڌرتيءَ جا وارث آهن. جن جي ذمي هن ڌرتيءَ جي سنڀال آهي. جيڪي هن ڌرتيءَ جي عزت جا محافظ آهن. جنکي هن ڌرتيءَ جو شان مٿاهون ڪرڻو آهي.

▲ پر ڇا سنڌي شاگرد، سنڌ يونيورسٽيءَ جا شاگرد، پنهنجو فرض ادا ڪري رهيا آهن؟

▲ ها، سنڌي شاگردن، سنڌ يونيورسٽيءَ جي شاگردن، پنهنجو نالو ڪڍيو آهي. سڄي دنيا ۾ پنهنجي يونيورسٽيءَ کي مشهور ڪيو اٿن. ڇا اها ڳالهه گهٽ آهي، ته جڏهن ڪوئٽ حڪومت پاڪستان مان ماهرن جي گهر ڪئي ته صاف طور تي چيائين: سنڌ يونيورسٽيءَ مان پڙهيل قبول نه ڪيا ويندا. جڏهن سنڌ جي شهر ڏهرڪيءَ ۾ ايسوفرٽيلائيزر ڪمپنيءَ وارن ڪارخانو قائم ڪيو ته خالي نوڪرين لاءِ اخبارن ۾ اشتهار ڏنائون، ۽ هيٺان لکيائون ته: سنڌ يونيورسٽيءَ مان پاس ٿيل درخواست نه ڏين. ڇا اِها ڳالهه گهٽ آهي ته بي - بي - سي ورلڊ سروس پنهنجي خبرن ۾ ٻڌايو ته: سنڌ يونيورسٽيءَ جي سنڌي شاگردن (جوڌن) پنهنجي ئي سنڌين کي ماري وڌو.

▲ ڇا اِها ڳالهه گهٽ آهي ته سنڌ يونيورسٽيءَ جا قابل شاگرد جڏهن امتحان ڏيندا آهن ته ور ۾ مان پستول ڪڍي بينچن تي رکندا آهن، ۽ دل کولي ڪاپي ڪندا آهن، ۽ امتحان وٺندڙ استادن کي منهن ڦيري ويهڻو پوندو آهي.

▲ واقعي اِهو سڀ سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ ٿئي ٿي سگهي ٿو. اهي ڪم سنڌي سپوت، جوڌا، سوڍا، سرويچ ٿي ڪري سگهن ٿا، ٻين جي ڪهڙي مجال.

▲ مون جيڪو ڪجهه مٿي لکيو آهي، سچ لکيو اٿم. اڳ به سچ لکندو آيو آهيان، ۽ آئينده به سچ لکندس. مان ڄاڻان ٿو، جيڪي سچ ٻڌڻ پسند نٿا ڪن، جيڪي حقيقت پسڻ نٿا گهرن، اهي هن سچ تي ڪاوڙبا. پر مان ڇٽي ڇڪو آهيان ته مان سچ لکندس، پوءِ ڀل ڪي ناراض ٿئي. پر هڪ ڳالهه ضرور چوندس ته — سچ، سچ آهي.

▲ ۱۹۶۷ جي ڳالهه آهي. پناهگيرن جي چاڙتي مسرور حسن (انهيءَ وقت جو ڪمشنر) ۽ پناهگيرن اهو فيصلو ڪيو هو ته سنڌ يونيورسٽيءَ مان سنڌين جو زور ٽوڙجي، انهيءَ ڪري، هو انهيءَ وقت جي وائس چانسر پروفيسر حسن علي عبدالرحمان جي پٺيان پئجي ويا. پر انهن جي آڏو سنڌي جوڌن ۽ سرويچن جي فولادي ڀت هئي. سنڌي جوڌا ميدان ۾ نڪري آيا. آمر سان مقابلو ڪرڻ ڪا آسان ڳالهه نه هئي، پروفيسر حسن علي سنڌي شاگردن لاءِ هيرو ٿي ويو ۽ اها ڳالهه سنڌي شاگردن جي وقار جو مسئلو بڻجي وئي. آمر پنهنجي زبردست طاقت جي زور تي پروفيسر حسن علي کي ڪڍيو ته سنڌي شاگردن ۴- مارچ جو عظيم ڏينهن ملهائي ڏيکاريو. پروفيسر حسن علي ويو ته هر سنڌي گهر ۾ ماتم متو.

▲ پوءِ محمد صالح قريشيءَ کي آمرن موڪليو، پر سنڌي شاگردن هنکي قبول نه ڪيو، ۽ نيٺ ڪجهه عرصي کانپوءِ ڪيس وڃڻو پيو. ۽ پوءِ آيو سيد غلام مصطفيٰ شاهه. شاهه صاحب سنڌ ۽ سنڌين لاءِ اهي ڪم ڪيا، جن جا نشان اڏمٽ آهن. شاهه صاحب سنڌي شاگردن

Gul Hayat Institute

جو هيرو ٿي ويو. پر شاهه صاحب جي مقبوليت ڪن ميرن، پيرن ۽ پناهگيرن کي نه وڻي ۽ انهن شاهه صاحب کي انهيءَ عهدي تان هٽائي ڇڏيو. ۽ هڪ دفعي وري ۴- مارچ جو هيرو پروفيسر حسن علي عبدالرحمان آيو. اهو ڏي پروفيسر حسن علي عبدالرحمان، جنهنجي ڪري ۴- مارچ جهڙو عظيم ڏينهن ملهايو ويو. پر هن ڀيري سنڌي شاگرد حسن علي صاحب جا مخالف ٿي پيا، ۽ اهو ۴- مارچ جو هيرو ('اسانجو هيرو' جو نعرو به سنڌي شاگردن هنيون هو.) سنڌ يونيورسٽيءَ مان روئيندو ويو. تنهنکانپوءِ هڪ دفعي وري سيد غلام مصطفيٰ شاهه کي آندو ويو. ۽ سندس اچڻ تي، سندس اهڙو بي مثال استقبال ٿيو، جهڙو ڪنهن وڏي سياسي ليڊر جو به نه ٿيو هوندو.

▲ اڳ ۾ 'سنڌ جو سائين' فقط سائين جي-ايم-سيد هو، پر هاڻ 'سنڌ جو ٻيو سائين' سيد غلام مصطفيٰ شاهه ٿيو (۽ اهو لقب به سنڌي شاگردن ڏنو هو). پر ڪجهه وقت کانپوءِ سنڌ جي سائين جي خلاف سنڌ يونيورسٽيءَ جي هر هڪ ڀت تي نعرا لکيل هئا، ۽ شاگرد جماعت جي هڪ ليڊر، شاهه صاحب جي خلاف پريس ڪانفرنس سڏائي بيان ڏنو. ۽ پوءِ سڀني ڏٺو ته شاهه صاحب، سنڌي شاگردن جي هيرو، استيعفيٰ ڏني، ۽ يونيورسٽي ڇڏي هليو ويو. جنهنجي استقبال ڪرڻ لاءِ هزارين شاگرد پهتا هئا، تنهنکي الوداع ڪرڻ لاءِ هڪڙو به سنڌي شاگرد نه ويو.

▲ هاڻ سنڌ يونيورسٽيءَ جو وقتي وائس چانسلر ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ آهي، ۽ ٻڌجي پيو ته ڪئپٽن عثمان علي عيساڻيءَ کي وائس چانسلر مقرر ڪيو. ڇاڪاڻ ته اهو شخص سنڌي عوام ۽ سنڌي شاگردن ۾ تمام گهڻو مقبول آهي، ۽ هنجي ڏاڍي عزت ڪئي وڃي ٿي. پر اسين عيساڻي صاحب کي عرض ٿا ڪريون، سائين عيساڻي صاحب، خدا جي واسطي، سنڌ جي واسطي، اوهين سنڌ يونيورسٽيءَ جا وائس چانسلر نه ٿجو. نه ته هتي اوهان جا به آهي حال ٿيندا جيڪي اوهانکان اڳ پروفيسر حسن علي عبدالرحمان ۽ سيد غلام مصطفيٰ شاهه جا ٿيا آهن. اوهانجي خلاف به يونيورسٽيءَ جي ڀتين تي نعرا

Gul Hayat Institute

لکيل هوندا، ۽ جڏهن اوهان چوندا: مان استعيفي ٿو ڏيان. ته سنڌي شاگرد خوشيءَ ۾ تاڙيون وڄائيندا. هتي اوهانجي ضرورت ڪانهي. هتي ڪنهن به اهڙي شخص جي ضرورت ڪانهي، جيڪو ڪم جو ماڻهو هوندو. هتي انهيءَ ماڻهوءَ جي ضرورت آهي، جيڪو شاگردن ۽ حڪومت جي اشارن تي نچي، جيڪو شاگردن کي امتحان ۾ ڪاپي ڪرڻ جي اجازت ڏي، جيڪو ’عوامي امتحان‘ ٿيڻ جي اجازت ڏي. هتي بااصول ماڻهوءَ جي نه، بي اصول ماڻهوءَ جي ضرورت آهي.

▲ واقعي اسان سنڌ يونيورسٽيءَ جو نالو مشهور ڪيو آهي. نيڪنامي جي ڪري نه سهي، بدناميءَ جي ڪري ئي سهي. نالو ته مشهور ٿيو.

▲ سنڌي شاگردو، خدا جي واسطي، سنڌ ڌرتيءَ جي واسطي، پنهنجي امڙ ڌرتيءَ جي واسطي، پنهنجي لڄ پنهنجن هٿن سان نه لٿايو. اوهان ئي سمجهو ته اوهين پنهنجي اڻڄاڻائيءَ ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ کي، سنڌ ۽ سنڌين کي ڪيترو نه نقصان رسائي رهيا آهيو. هڪ پاسي توهانجي غلطين ۽ حماقتن جي ڪري سنڌ يونيورسٽيءَ جي عزت خاڪ ۾ ملي رهي آهي، ٻئي پاسي يونيورسٽي ٽڪرن ۾، سنڌ جي مختلف شهرن ۾ ورهائجي ويندي، ۽ سنڌ يونيورسٽيءَ جي ڪري، سنڌي شاگردن جي جيڪا طاقت آهي، سا هميشه لاءِ ختم ٿي ويندي. انجنيئرنگ ڪاليج ته هتان ويو، ۽ جيڪڏهن اهڙا هنگاما ۽ ڪارناما جاري رهيا ته پوءِ يونيورسٽيءَ جا ٽڪرا به ٿي ويندا. اوهانجي نااتفاقي، ناسمجهيءَ ۽ ڇڙوڇڙ ڪري اڄ به سورنهن سنڌي شاگرد، سنڌ يونيورسٽيءَ مان خارج آهن، ۽ ڪيترا شاگرد ۽ انهن جا مائٽ جيلن ۾ پيا سڙن. انهن سنڌي شاگردن جو مستقبل تاريڪ پيو ٿئي، انهيءَ ۾ ڪنهن ٻئي جو ڏوهه ڪونهي، بلڪ اسانجو پنهنجو آهي. اسان ۾ نا اتفاقي آهي، اسان مان گهڻا هر وقت مان ذاتي طرح فائدو حاصل ڪرڻ گهرن ٿا، ڪن فائدا حاصل به ڪيا. پر اهو نه سوچيائون ته سنڌن وقتي فائدي ڪري سنڌي شاگردن، سنڌين ۽ سنڌ جي ڌرتيءَ کي ڪيترو نه ڀوڳڻو پيو آهي، ۽ نه ڄاڻ اڃا ڪيترو ڀوڳيون. اڃا به وقت نه ويو

Gul Hayat Institute

آهي. پوين غلطين کي وساري، فقط سنڌ ڪاڻ، سنڌين ڪاڻ پاڻ ۾ متحد ٿيون، پنهنجا حق حاصل ڪريون. اسان کي ڪراچيءَ جي غير سنڌي شاگردن کان سبق حاصل ڪرڻ گهرجي. اُهي موجوده حڪومت جا دشمن آهن، پر پوءِ به ڪراچي يونيورسٽي لاءِ حڪومت کان پنجاهه بسون حاصل ڪري ويا، سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ هڪ وزير کي چماٽ لڳي، ڪيترائي شاگرد جيل ويا، ۽ يونيورسٽيءَ مان خارج ٿيا، پر ساڳئي وزير سان ذري گهٽ ڪراچي يونيورسٽيءَ ۾ ساڳي حرڪت ٿي، پر هتي جو هڪ شاگرد به گرفتار نه ٿيو. آخر ڇو؟ — ڇاڪاڻ ته انهن ۾ اتفاق آهي، ۽ اسين هڪٻئي جا ويري.

▲ هتي هڪ ڳالهه ٻي به ڪرڻ ٿو گهران، ڇيو وڃي ٿو ته شاگرد، استادن جي عزت نٿا ڪن. انهيءَ ۾ ڏسجي ته ڏوهه ڪنهنجو آهي. استاد هڪ قابل عزت هستي آهي. استاد ۽ شاگردن جي وچ ۾ احترام جو رشتو آهي. ۽ اها عزت ۽ احترام ڪرڻ فقط شاگرد جي ذمي ڪونهي، بلڪ انهيءَ جي جوابداري خود استاد تي به عائد ٿئي ٿي. استاد جيڪڏهن ذهين ۽ قابل هوندو، محنت سان پاڙهيندو ته اهڙي استاد جي شاگرد به عزت ڪندا. پر جيڪڏهن شاگرد، استادن کي فلمون ڏيکاريندا، چانهيون پياريندا، ۽ انهن سان حد کان وڌيڪ بي تڪلف هوندا، ته ظاهر آهي، استاد جو اهو وقار ۽ احترام باقي نه رهندو. جيڪڏهن استاد سڄو سال پاڙهيندا ئي ڪونه، يا انهن کي ڪجهه ايندو ئي نه، ته پوءِ اُهي شاگردن کي ڪاپي ڪرڻ جي اجازت نه ڏيندا ته پوءِ ڇا ڪندا.

▲ غلام مصطفيٰ شاهه جا سنڌ، سنڌين ۽ سنڌ يونيورسٽيءَ تي تمام وڏا احسان آهن. اهي احسان لاهي نه سگهبا. انهن احسانن کي نه مڃڻ احسان فراموشي ٿيندي. پر اهو چوڻ به غلط نه ٿيندو، ته شاهه صاحب تمام گهٽ سنڌين کي نوڪريون ڏنيون، پر انهن ۾ وڏو تعداد انهن جو آهي، جيڪي سيد آهن يا ڪنهن مير ۽ پير جا سفارشي آهن. گهٽ قابل سنڌين کي ڇڏي، شاهه صاحب سفارشين

Gul Hayat Institute

ڪي رکيو، ظاهر آهي، جيڪي سفارش تي ايندا، سي هوندا به اهڙا.

▲ آخر ۾ اسين حڪومت کي درخواست ڪريون ٿا ته هر هنڌ، هر ملڪ ۾ شاگرد جذباتي هوندا آهن، نوجوان رت آهي، انهن ۾ جوش هئڻ قدرتي ڳالهه آهي. پر انهيءَ جوش جي ايڏي وڏي سزا نه ڏيڻ گهرجي جو انهن جو مستقبل ئي تباهه ٿي وڃي. وزير اعظم پڻ کي اها ڳالهه وسارڻ نه گهرجي ته ڪيس شاگردن چاڙهيو هو ۽ اُهي سنڌي شاگرد ئي هئا. ۽ اڄ انهن ئي سنڌي شاگردن، انهن جي ڀائرن سان اهڙا ناحق ٿي رهيا آهن. اسين مڃون ٿا ته ڪن شاگردن کان غلطيون به ٿيون آهن، خاص ڪري ٻن بيگناهه شاگردن جو قتل، اسين انهيءَ ڳالهه جا حامي آهيون ته ڏوهين کي سخت سزا ڏني وڃي، پر جيڪي بي ڏوهي آهن، آخر اهي ڇو پيو ڪپين. اسين اپيل ڪريون ٿا ته اهڙن شاگردن کي آزاد ڪجي. ۽ خارج ٿيل شاگردن کي وري داخلا ڏنو وڃي. نفرت ۽ ڏهڪاءُ سان مسئلا حل نه ٿيندا آهن. نرمي ۽ محبت سان گهڻو ڪجهه ٿي سگهي ٿو.

سنڌ جو وڏو وزير

▲ غلام مصطفيٰ جتوئي سنڌ جو نئون وڏو وزير ٿيو آهي. وزير ايندا آهن ۽ ويندا آهن. وزارتون نهنديون ۽ ڀڄنديون آهن. پر دلين تي انهن جا نالا لکجي ويندا آهن، جنکي ديس سان، ديس واسين سان محبت هوندي آهي، جنکي ديس جو مفاد هر ڳالهه، هر شيءِ کان اُتم هوندو آهي. جيڪي پنهنجي ذاتي مفاد ۽ پنهنجي خواهشن کي ديس جي مفاد تي قربان ڪري ڇڏيندا آهن. پوءِ ڀل اُهي وزير نه رهن، پر تاريخ ۾ انهن جا نالا سونهري اکرن سان سدائين لاءِ محفوظ ٿي ويندا آهن.

▲ وزير کهڙو به ٿيو. مولا بخش سومرو ۽ قاضي اڪبر به ٿيو. غلام نبي ميمڻ، فضل قادر چوڌري ۽ مسعود صادق به ٿيو (جنهنجي ڪري چمچو لفظ خوشامدڙي لاءِ وجود ۾ آيو) پر انهن مان ڪن کي اڄ عوام ۽ تاريخ غدار سڏي ٿي. ۽ ڪن لاءِ اهو به پتو

Gul Hayat Institute

ڪونهي ته جيئرا به آهن، يا مري ويا. بهرحال جيئرا آهن يا مري ويا، عوام کي انهن سان ڪابه دلچسپي ڪانهي.

▲ جتوئي صاحب هاڻ سنڌ جو وڏو وزير مقرر ٿيو آهي. هر نئين ماڻهوءَ مان چڱائيءَ جي اميد رکبي آهي، اسانکي به جتوئي صاحب مان چڱائيءَ جي اميد آهي. هاڻ اهو جتوئي صاحب جي اختيار ۾ آهي، ته عوام جي دلين ۾، ۽ تاريخ ۾ پنهنجو نالو ڪهڙي حيثيت سان درج ڪرائڻ گهري ٿو. اسين فقط ايترو چونداسين ته هڪ ڊگهي عرصي کان مسلسل سنڌ سان زيادتيون ٿينديون آيون آهن. سنڌ سان انصاف ڪيو وڃي، سنڌ جي رهواسين جي دلين ۾ جيڪا بي چيني آهي، انهيءَ کي دور ڪيو وڃي، سنڌين کي سندن حق ڏنا وڃن.

▲ ممتاز ڀٽي صاحب سنڌ جي وڏي وزير جي عهدي تان استعيفي ڏني. جيترو وقت ممتاز صاحب رهيو، اسين سندس حڪومت ۽ پارٽي جون اوڻايون وقت به وقت ڪيس سهڻيءَ جي ذريعي ٻڌائيندا رهياسين. هاڻ ممتاز صاحب وڏو وزير نه رهيو آهي، تنهنڪري اهو چوڻ خوشامد نه ٿيندي ته ساڻس ڪئي ڪيترا به اختلاف رهيا هجن، سندس پارٽيءَ سان ڪئي ڪيترا به اختلاف آهن، پر اها حقيقت ضرور مڃبي ته ممتاز ۾ سنڌيت جو جذبو ضرور هو. هن سنڌين کي نوڪريون به ڏنيون ۽ ڪجهه فائدا به رسايا آهن. هو سنڌ جو خير خواهه هو، هن جو ثبوت انهيءَ مان ملي ٿو ته هنجي وڃڻ تي مهاجرن مٺايون ورهايون، ۽ جنهنجي وڃڻ تي مهاجر خوش ٿين، مبارڪون ڏين، مٺايون ورهائين، انهيءَ لاءِ اهو رايو غلط نٿو ٿي سگهي ته ــ هن ۾ سنڌيت جو جذبو هو.

هي پرچو

▲ سهڻيءَ جو هيءُ پرچو 'خاص نمبر' آهي. هن پرچي سان سهڻي پنجين سال ۾ پير پاتو (ڪتابي سلسلي واري سالن سان نائين سال ۾). اسانکي افسوس آهي ته هيءُ پرچو اهڙو نه نڪري سگهيو جهڙو اسان چاهيو ٿي. انهيءَ پرچي ۾ وڏي ڪوٽ آغا سليم، آمر جليل ۽

غلام نبي مغل جي ڪهاڻين جي آهي. انهن جون ڪهاڻيون نہ ڇپجڻ لاءِ بهرحال اسين مجبور آهيون. ڪهاڻين جي طوالت ڪري نہ فقط پنج ترجما شامل نہ ٿي سگهيا بلڪ ڪافي تبصرا، خط، مضمون پرڏيهي شعر ۽ آڳاٽو ادب رهجي ويو، جنهن لاءِ اسانکي نهايت افسوس آهي. اسانجي خواهش هئي تہ پرچي ۾ چاهي ڪيترا بہ صفحا وڌائڻا پون، پر اهي شيون شامل ٿين، پر پوءِ پرچو تمام دير سان نڪري ها. بهرحال اهي شيون ايندڙ پرچي ۾ شامل ڪبيون.

پرڏيهي ڪهاڻين ۾ هڪ ڪهاڻي 'شمشاد بائي جو قتل' بہ شامل آهي. انهيءَ کي پرڏيهي ڪهاڻي تہ نٿو چئي سگهجي، ڇاڪاڻ تہ اِها هن ملڪ جي ئي ليکڪ جي لکيل آهي. پر اهو ليکڪ انگريزيءَ ۾ لکندو هو، ۽ اها ڪهاڻي انگريزيءَ تان ترجمو ڪئي وئي آهي. تنهنڪري ترجمن ۾ شامل ڪيل آهي.

شڪايت

▲ نون لکندڙن کي ۽ ڪن پڙهندڙن کي بہ سهڻيءَ سان اها شڪايت رهي آهي تہ سهڻيءَ ۾ رڳو وڏن ۽ مشهور ليکڪن جون لکڻيون شايع ٿين ٿيون، ۽ نون لکندڙن جون لکڻيون نٿيون ڇپجن. انهيءَ جو جواب ڪنهن گذريل پرچي ۾ ڏنو ويو هو، ۽ هڪڙو اهڙو پرچو بہ ڪڍيو ويو، جنهن ۾ گهڻي ڀاڱي سڀني نون ليکڪن حصو ورتو. پر هاڻ انهن پڙهندڙن ۽ لکندڙن سان اسانکي شڪايت آهي، جنکي اسان سان شڪايت هئي. اسان نون لکندڙن جون لکڻيون شايع ڪيون، پر نهايت افسوس سان چوڻو ٿو پوي تہ نون لکندڙن تي تمام گهٽ رايا پهتا. جيتوڻيڪ 'جليل نمبر' تي ۽ سهڻيءَ جي انهن پرچن تي تمام گهڻا خط آيا، جن ۾ وڏن ليکڪن جون لکڻيون شامل هيون. هاڻ اسانکي ڇا سمجهڻ گهرجي تہ پڙهندڙ، نون لکندڙن جون لکڻيون پڙهڻ پسند نٿا ڪن. يا اهي وڏن ليکڪن جي لکڻين تي لکڻ وڌيڪ مناسب ٿا سمجهن.

▲ اسان هميشہ پڙهندڙن جو خيال رکيو آهي. پڙهندڙن جي راءِ کي اسين هميشہ وڏي اهميت ڏيندا آهيون، پر جن لکڻين تي پڙهندڙن جا

رايا نہ آيا، تہ لاچار اسين اھوئي سوچي سگھون ٿا، تہ پڙھندڙن کي اِھي لکڻيون پسند ڪونہ پيون. تنهنڪري اسين پڙھندڙن کي گذارش ڪريون ٿا تہ اُھي وڏن ليکڪن سان گڏوگڏ نون ليکڪن تي بہ مفصل رايا لکن. اڃا بہ وڏن ليکڪن جي لکڻين تي رايا نہ آيا تہ مڙئي خير آھي، ڪو فرق نہ پوندو. پر نون جي همت افزائي ۽ رھبري لاءِ، انھن جي لکڻين تي رايا اچڻ ضروري آھن.

▲ هن دفعي اسان وري ڏيهي ڪهاڻين ۾ پڻ نون ڪهاڻيڪارن جون ڪهاڻيون شامل ڪيون آھن. ۽ پرڏيهي ڪهاڻين جي ترجمن ۾ وليرام ولڀ ڪانسواءِ سيئي نوان ليکڪ آھن. هاڻ پڙھندڙن تي فرض آھي تہ اُھي نون ليکڪن جي همت افزائي ڪن ۽ وڌ ۾ وڌ انھن تي پنھنجي راءِ لکن.

▲ جڏهن هاڻ شڪايت ڪئي وئي آھي تہ هڪ ٻي بہ شڪايت ڪجي ٿي. اسان وٽ گھڻو ڪري اھڙا خط ايندا آھن، جن ۾ رڳو تعريف ھوندي آھي. تعريف بہ چڱي ڳالھہ ھوندي آھي، پر حد جي اندر، حد کان ٻاهر ھر ڳالھہ نقصانده ٿيندي آھي، ۽ فقط تعريف جا خط ڇپڻ اسان لاءِ ڏکي ڳالھہ آھي. بهتر آھي تہ سھڻيءَ ۾ شايع ٿيل لکڻين تي رايا موڪلجن. انهيءَ ۾ پڙھندڙ بہ دلچسپي وٺندا ۽ لکندڙن کي بہ پنھنجي خوبين ۽ خامين جي پروڙ پوندي.

نسيم نمبر

▲ آمر جليل نمبر وانگر، جولاءِ ۱۹۷۶ع ۾ انشاءَ الله سھڻيءَ جي پاران مشهور ڪهاڻيڪار نسيم احمد کرل تي نمبر ڪڍبو. پراڻن ۽ نون ليکڪن کي گذارش آھي تہ اُھي نسيم تي پنھنجون لکڻيون موڪلڻ ۾ دير نہ ڪن، تہ جيئن مواد کي ترتيب ڏيڻ ۾ سولائي ٿئي ۽ سندن لکڻيون ’نسيم نمبر‘ ۾ شامل ٿي سگھن.

جيئي سنڌ - جيئي سنڌي ٻولي

— طارق اشرف

UBL.R.2 120,73.SD R: LINTAS

هوٽل بيچ لگزري

Gul Hayat Institute

ڪراچيءَ ۾، سمنڊ جي ڪناري تي پنهنجيون
رنگين شامون گذاريو، ۽ رنگين راتيون
ملهايو، وڻندڙ ماحول ۽ دل
لڀائيندڙ ڏيک.

شيشي ڀڳي، دليون ڀڳيجي ويون
سائيهه ملائين سون تي
مساوات
درد جا ڏينهن، درد جون راتيون
ڀڳل - ٽٽل ليڪا
لاش
پيو رستو
دنيا جو مشهور جاسوس
ڪجيء جو جن

ڏيهي ڪهاڻيون

نجم عباسي
نجم عباسي
نسيم احمد کرل
طارق اشرف
مشتاق احمد شورو
محمد خان مخمور
خليل قاضي
عبدالحليم بروهي
قمر شهباز

Gul Hayat Institute

نجمالدين نالو. عباسي ذات. ۱۹۲۷ع تي خانواهڻ، ضلعي نوابشاهه ۾ ڄائو.

۱۹۵۳ع ۾ ايم-بي-بي ايس ڪيائين. ڪجهه وقت سرڪاري نوڪري ڪيائين، ۽ هاڻ خانگي اسپتال اٿس.

۱۹۴۴ع ۾ پهريون ڪهاڻي لکيائين. ۱۹۴۶ع ۾ سه ماهي مهراڻ ۾ سندس پهرين ڪهاڻي 'ڪنڌ جي چوري' شايع ٿي. ڪهاڻيءَ سان گڏ ئي ڪجهه شاعري پڻ ڪيائين، جيڪا مختلف رسالن ۾ ڇپي، پر پوءِ جلد ئي شاعري ڇڏي، فقط ڪهاڻيون لکڻ لڳو.

سندس ڪهاڻين جو پهريون مجموعو 'طوفان جي تمنا' ۱۹۶۹ع ۾ شايع ٿيو. جنهن تي پاڪستان رائٽرز گلڊ ۽ يونيورسٽيءَ جي سنڌالاجي ڊپارٽمينٽ انعام ڏنا. ۱۹۷۳ع ۾ سندس ڪهاڻين جو ٻيو مجموعو 'پٿر تي ليڪو' شايع ٿيو.

هن وقت تائين اٽڪل سٺ ڪن ڪهاڻيون شايع ٿيون آهن. تحفو، چوڏو، پٿر تي ليڪو، طوفان جي تمنا، دُعا ۽ تازيون، نه گهر جو نه گهاٽ جو، سندس مشهور ڪهاڻيون آهن. نجم انهن ڪهاڻيڪارن مان هڪ آهي، جيڪي مختصر ڪهاڻيون مختصر انداز سان لکندا آهن. البت ڪجهه وقت کان سندس ڪهاڻين ۾ پهرين جي ڀيٽ ۾ ڪجهه طوالت آئي آهي. سندس ڪهاڻين جا پلاٽ روزمره جي اهم واقعن ۽ قومي مسئلن تي ٻڌل هوندا آهن.

ڪهاڻين سان گڏ هنڪي ڪرڪيٽ جو به شوق رهيو آهي. ڪرڪيٽ ۾ سٺو رانديگر ثابت نه ٿيو، نه ئي ڪڏهن سينچري ناهيٺن، البت ڪهاڻين جي ميدان ۾ سٺ رنسون (ڪهاڻيون) ڪري ويو آهي، ۽ سينچري پڪ ڪري ويندو.

Gul Hayat Institute

نجم عباسي

شيشي ڀڳي، دليون ڳنڍجي ويون

هي آهي اهو خط، جو منهنجي زال جي هٿ چڙهي ويو، ۽ جنهنڪري گهر ۾ ممڻ متو.

’منهنجا، منهنجي پنهنجي زندگيءَ کان پيارا. تنهنجو خط مليو. مونکي جيڪڏهن خبر هجي ها ته هيءَ دعوت فقط مونکي جلائڻ لاءِ ڏني وڃي ٿي ته مان شايد اتي قدم ئي نه رکان ها. توکي جي ائين بيگم سان اڇڻو هو، ته پوءِ بيڪار مونکي اچڻ لاءِ چوڻ جي ضرورت ئي ڇو درپيش آئي. ڪن ۾ سور هجڻ ڪري اجازت نه ٿي ملي. پر ضد ڪرڻ سان مس مس بابو سائين راضي ٿيو. وڏين امنگن سان، وقت کان گهڻو اڳ تيار ٿي ويس. اها خوشي هئم ته اسين رات جو ايتري دير تائين هڪٻئي جي ويجهو ڪونه ويٺا آهيون، يا هڪٻئي کي نه ڏٺو اٿئون. اڄ ئي پهريون پيرو اهڙو موقعو ملي رهيو هو.

پر سڀ اميدون ان وقت غصي ۾ تبديل ٿي ويون، جنهن وقت مان رڪشا مان لهي رهي هئس ۽ توهان ٻئي دروازي ۾ داخل ٿي رهيا هئا.

مان توکي ٻڌائي نٿي سگهان ته ان مهل منهنجي ڪهڙي حالت ٿي. پر مان ڪري به ڇا ٿي سگهيس. هوءَ ته تنهنجي نڪاح ٻڌي زال آهي. مان هنجو مقابلو ڪٿي ٿي ڪري سگهان. مان ته پنهنجي محبوب جو رڳو نالو ٿي وٺان، ته به بدنام ٿيو ٿي وڃان. اسانجو سماج اهڙو آهي، جتي ڇوڪريءَ لاءِ پنهنجي مڙس کانسواءِ ٻئي مرد جو رڳو تصور ڪرڻ به پاپ آهي.

خبر ناهي توکي ڏسي، مونکي ڇا تو ٿي وڃي. مونکي اهو خواب خيال به ڪونه هو ته مان اهڙي شخص کي پنهنجو ديوتا

بنائيندس، ۽ جڏهن ماڻهن کي معلوم ٿيندو تہ سيڪو طعنا هڻندو تہ هيءَ اهڙي مرد جي پوچا ڪري ٿي، جنهنجي اول ئي زال موجود آهي. ٿيو بہ ائين. ماڻهن کي پتو پوڻ سان اسانجي باري ۾ گند اڇلايو ويو سو توهان کان لڪل ڪونہ آهي. پر اسان تڏهن بہ هڪٻئي سان ملڻ کان باز ڪونہ آياسون، ۽ باز ڇو اچون. اسين تہ صرف پيار ڪريون ٿا ۽ اهڙو پيار، جنهن تي فرشتا وفا، خلوص ۽ خوشيءَ جي ڳالهن جي ورڪا ڪندا رهن ٿا.

اڄ خبر ناهي ڇو منهنجي دل گهٻرائي رهي آهي (تون تہ منهنجو آهين نہ!) پتو ناهي ڇو باربار تنهنجي شڪل منهنجي سامهون اچي رهي آهي. مان سڄي رات رُئندي رهيس ۽ تو کي ياد ڪندي رهيس. هن وقت صفا اڪيلي پنهنجي ڪمري ۾ ويهي، تو کي هيءَ خط لکي رهي آهيان. خبر اٿئي هي ڪهڙو وقت آهي؟ اهوئي اسانجي پيار جو وقت، يعني ڏينهن جي روشنيءَ جو رات جي تاريڪيءَ ۾ گم ٿيڻ واري مهل. شروع ۾ ان سمي ئي تہ مان توسان هر روز ملڻ ايندي هيس.

ڏس ڪيتري نہ ياد اچي رهي آهي انهن پيار جي شامن جي. هيءَ ئي مند هئي. ياد اٿئي اها حسين شام، جڏهن مان بلڪل صحتياب ٿي تو وٽ آئي هئس، ۽ ان ڏينهن کان اسانجي زندگي شروع ٿي. (زندهہ تہ اڳ بہ هئاسين.)

تون تہ خبر ناهي ڪڏهن کان منهنجي دل ۽ دماغ تي ڇانيل هئين. توکي تہ اهو بہ پتو نہ پيو تہ هن دنيا ۾ تنهنجو ڪو چاهڻ وارو پيدا ٿي چڪو آهي. مان تہ تنهنجي سامهون ڳالهائيندي بہ ڏڄندي هئس تہ متان پنهنجي هيٺي دل هٿان مجبور ٿي، وات مان ڪا اهڙي ڳالهہ نہ نڪري وڃي، ۽ منهنجي من جو مٺيو ڪاوڙجي نہ پوي تہ مان پرڻيل ۽ ٻارن ٻچن وارو آهيان ۽ هن احمق ڇوڪري کي ايتري بہ ڄاڻ ڪانهي تہ منهنجي شادي ٿي چڪي آهي. حالانڪ منهنجا مٺڙا، مونکي سڀ خبرون هيون. پر ان ڏينهن مونکي ڇا ٿي ويو، ڪيئن شيشي ڀڄي، بہ دليون ڳنڍجي ويون، مونکي ڪجهہ

خبر ناهي. ان ڏينهن، ان گهڙيءَ واري ڪيفيت ته مان شايد عمر ڀر وساري نه سگهنديس. ڪاش، اهي پيار ۾ ٻڏل اڪيون وري ڏسان. مان زندگي انهن اکين جي مالڪ جي قدمن ۾ گذارڻ ٿي چاهيان.

مون تنهنجي تصور سان دل جي دنيا آباد ڪئي هئي. ان ڪان اڳ ڪنهن به مرد جي راهه نه ڏٺي هئم. مان انهن ڇوڪرين مان هئس، جي سماج ۽ معاشري جو احترام ڪنديون آهن، ۽ منهنجي لاءِ ماءُ پيءُ ڪان مقدم ڪا ٻي چيز ڪانه هئي. صرف اها دعا گهرندي هئس ته منهنجو پلئه اهڙي انسان سان اٽڪي، جو مونکي دل جان سان پنهنجو بنائي. اها دعا قبول ته پئي. تنهنجي خطن ۽ ڳالهين مان ظاهر آهي ته تون صرف منهنجو آهين، صرف مونکي تنهنجو پيار حاصل آهي. مگر رات توهان پنهي کي گڏ ڏسي مونکي ڇا ٿي ويو، جو تنهنجو سارو پيار وساري، توکي خوب گهٽ وڌ ڳالهايم. جيڪڏهن مونکي ائين ٿي جلائڻو هئي ته مونکي سڏائڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي. هاڻي مان ڪڏهن به توکي پنهنجي شڪل ڪونه ڏيکاريندس. ان وقت به اها ڪوشش ڪيم ته جيئن تنهنجي مونتي نظر نه پوي. اهائي تنهنجي سزا هئي. هونءَ به مون ڪباب ۾ هڏي بنجڻ نه ٿي گهريو. ان ڪري اهڙي جڳهه وڃي والاريم، جتان مان ته توهانکي ڏسي ٿي سگهيس، پر توهين مونکي ڏسي نه ٿي سگهيا. مان سولائيءَ سان تنهنجي هر چرپر ڏسي رهي هئس ته تون ويٺي ويٺي، ڪنهن جي تلاش ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڏاڍي بيچينيءَ سان نظرون ڦيرائي رهيو هئين. مزو ته ڏاڍو پئي آيم، پر غصي جو غلبو به هو. واقعي تون شاندار قسمت جو مالڪ آهين. هڪڙي پهلوءَ ۾، ته ٻي تصور ۾...دنيا ۾ تمام ٿورن ماڻهن کي اهڙي قسمت ملي هوندي.

اهو به ٻڌائي ٿي ڇڏيانءِ ته ٻن ڇئن ڏينهن اندر مان توسان ملڻ ايندس توسان خوب لڙندس. مگر مان ته تنهنجي سامهون اچڻ تي هر چيز ڀلائي ڇڏيندي آهيان. ڪاوڙ ڪافور ٿي ويندي آهي. پتو ناهي ڪهڙو جادو آهي، جو بي اختيار پيار اچي ويندو اٿم.

ڀيو ته ٻڌ، تو ڪنهن شيءِ لڳڻ ڪري، ڇرڪ ڇـو ڀريو. اڙي مان هئس، تنهنجي مومل. ڀورن ڇئن آنن جو نقصان ڪيم. يعني ڀهرين ته ٽيئي پيسا اڇلايم، پر نشانو غلط ٿي ويو. پوءِ غصي ۾ اچي، مون چوڙيون ڀڃي، انهن جا ٽڪرا مٿ ۾ جهلي، تو ڏانهن اڇلايا. واهه جو تير نشاني تي لـڳو. هال ۾ اوندهه هئي. سيني جـو ڏيان اسٽيج طرف هو. ڪنهنکي پئي آهي جو ورائتي شو جا مزا ڇڏي، هڪ پيار جي ديوانيءَ جون حرڪتون ويهي ڏسي. تو به نه پوئتي نهارڻ جي جرئت نه ساري. ائتم ٻه جـو پرسان موجود هو. جي ڪا حرڪت ڏسي وٺي ها ته باروت ڦاٽي پوي ها، ۽ پوءِ ڪٿي رهي ها جناب جي عاشقي ۽ جناب جو پيار.

توهان اهو ظلم ڪيو جو پروگرام پورو ٿيڻ کان اڳ ئي هليا ويا. توهانجي وڃڻ بعد، منهنجي به ساري دلچسپي ختم ٿي وئي. منهنجون دلچسپيون ته توسان ئي ڳنڍيل آهن، منهنجا سائين.

تنهنجي پنهنجي، مومل.

گهر ۾ مٿل مڻ جي گهٽتا پوءِ ٿو لکان. ڀهرين هـن خط ۾ آيل ڪن ڳالهين جي ڇنڊائي ڪريان ٿـو، جيئن پـڙهندڙ سڄي ڳالهه سمجهي سگهي.

شيشي ڀڃڻ جو واقعو هن ريت هو:

ان ڏينهن هـوءَ دوا وٺڻ آئي. مون هنجي چڪاس ڪري، هنکي نسخو ڏنو. ان مهل ٻيو ڪو مريض ڪو نه هو. هوءَ ڪمپائونڊر کان دوا وٺي، ٻاهر وڃڻ لاءِ، منهنجي ميز آڏو اچي لنگهي. هن برقعي جو نقاب اڃا هيٺ ڪونه ڪيو هو، ان ڪري هنجو منهن کليل هو. جڏهن منهنجي بنهه سامهون آئي ته اوچتو ٺڪاءُ ٿيو. هنجـي هٿ مـان شيشي ڪـري پئي ۽ پـرزا پرزا ٿـي وئي. اهو ته ياد ڪونه ائتم ته ٺڪاءُ کان اول به ڪو منهنجو هن ڏي خاص توجهه هو، پر ٺڪاءُ ٿيڻ سان منهنجون نظرون هن ڏي کڄي ويون. هوءَ مرڪي رهي هئي، ۽ هنجي اها مرڪ هڪدم منهنجي من جي پاتار ۾ پيهي وئي. مونکي محسوس ٿيو ته اها رواجي مرڪ

Gul Hayat Institute

نہ آهي. ان مرڪ ۾ پنهنجائي هئي. اها مرڪ خاص منهنجي لاءِ هئي. اها مرڪ رڳو اها نہ هئي، جا اهڙي موقعي تي ماڻهو ڪڪو وڪو ٿيڻ ڪري ظاهر ڪندو آهي. ان مرڪ ۾ شرميليپڻ ۽ حياءَ جي لهر هئي. ان مرڪ ۾ نياپو هو، ڪوٺ هئي. ان مرڪ ۾ شڪايت هئي. مون ڪڏهن اهڙي پياري مرڪ نہ ڏٺي هئي. دنيا جا حسين ترين گل ٽڙي پيا.

منهنجي چپن تي بہ پاڻمرادو مرڪ جون لهرون مڙي آيون. منهنجي دل جا ڪنول ڪلي پيا. منهنجي جيون جي تارن ۾ جنبش پيدا ٿي. منهنجي من جي مانيڻي درياهہ ۾ طوفان اٿيو.

منهنجي موٽ واري مرڪ ڏسي، هنجي مرڪ جو موتيو وڏيڪ ٽڙي پيو. حياءَ کان هنجي ڳلن جو ريشم ڳاڙهو ٿي ويو.

هن ڪجهہ ڪين ڪڇيو، پر مون چيو، ”پرواهہ ناهي، ويهہ تہ بيءَ شيشيءَ ۾ توکي دوا ٿا ڏيون.“

اتي جڻ تہ هوءَ هوش ۾ آئي. هنجي چهري تي گبراهٽ جا پاڇولا نظر آيا. ٽڙڪندڙ آواز ۾ چيائين، ”نہ نہ، مان ٿي بي شيشي موڪليان.“

مونکي هنجو آواز، سُرندي مان نڪتل سُرُ محسوس ٿيو. جڻ تہ منهنجي ڪنن تائين هي آواز هوا جي لهرن تي نہ پر ماڪيءَ جي لهرن تي پهتو هو.

هوءَ تڪڙو تڪڙو ٻاهر نڪري وئي، جڻ تہ ٻپ هوس تہ متان ان گهاريل گهڙيءَ جون خوشيون ڪو کسي نہ وٺي .... ۽ مون چاهيو تہ هوءَ ائين بيٺي رهي، ائين هنجي مسڪراهٽ جو ڦوهارو وسندو، منهنجي دل جي ٻٽ ڪي تر ڪندو رهي.

مان ٻاسو ورائي، هنکي گهٽيءَ مان ويندو ڏسندو رهيس. هنجي چال ڏاڍي پياري ۽ ڪشش واري محسوس ٿيم. هوءَ جڻ تہ وک وک سمجهي ۽ سوچي کڻي رهي هئي. هر وک تي هنجي جسم جو مٺيون حصو اڳتي ٿي لڏيو ۽ وري پوئتي ٿي آيو. پنيان هنجي برقعي مان بہ ايڙيل ڏڏين جي لکن جي لوڏ، منهنجي اندر ۾ اٿل پٿل

پيدا ڪري ڇڏي.

مونکي اهو به محسوس ٿيو ته هن وقت هنجا قدم پختا نه هئا. هنکي پڪ هئي ته ڪنهن جون بيقرار نگاهون سندس پيڇو ڪري رهيون آهن.

پوءِ ڪنڌ تي پهچي، هن پوئتي نهاريو. هنجي چهري تي وري مرڪ آئي، ۽ هوءَ هڪدم منهن ڦيرائي، گهٽي مٿي هلي وئي، ڄڻ ته اوندهه ۾ پري پري، هڪڙو تارو ٽمڪيو ۽ گم ٿي ويو.

منهنجي من ۾ هنجي موهڻي مورت ڇانئجي وئي.

هوءَ قداور ۽ ڪڻڪ رنگي هئي. سنهي هئي، پر هنجي بدن جون سونهن واريون گولايون ۽ گولا پريل ۽ پرپور هئا. هنجو چهرو، هنجا چپ، هنجو نرڙ، هنجا نيڻ، مسڪراهٽن جي لهرن جا سمنڊ هئا.

مان ان ڏينهن جي ڪيفيت کي هيئن بيان ڪندو آهيان: انهيءَ ساعت، انهيءَ گهڙيءَ، انهيءَ لمحي، منهنجي احساسن ۾ محسوس ٿيندڙ طوفان آيا، زلزلا آيا، انقلاب آيا. اها ساڳي ڇوڪري اڳ به مون وٽ آئي هئي، اڳ به هنکي ڏٺو هوم، پر منهنجي توجهه جو مرڪز نه بني هئي. پر اڇوڪي هن لمحي کانپوءِ هنجو سرير، هنجي مرڪ، هنجو آواز، هنجي چال، هنجي هر شيءِ، دنيا جي هر چيز کان مٿاهين، نرالي ۽ پياري ۾ پياري محسوس ٿيڻ لڳي.

هوءَ وري ان لمحي کي هنن اکرن ۾ ياد ڪندي آهي. ’شيشي ٽڪرا ٽڪرا ٿي، ۽ ٻه دليون ڳنڍجي ويون.‘

هوءَ پندرهن سورنهن سالن جي سهڻي ڇمار جي هئي ۽ مئٽرڪ جي شاگردياڻي. سندن گهر منهنجي اسپتال جي ويجهو هو. انڪري اڪيلي به ايندي هئي ته ماءُ يا ننڍڙي ڀيڻ سان پڻ.

مان انتظار جي ڪوڙڪيءَ ۾ ڦٿڪندو رهيس. هنجي دڳ ۾ نظرن جو غاليچو وڇايم. مونکي اميد هئي ته هوءَ وري پاڻ ئي ٻي شيشي کڻي ايندي. پر نه خود آئي ۽ نه وري ٻئي ڪنهنکي مڪائين.

پينشن جو پاڻ آئي. اج هنکي ڏسندي ئي منهنجي دل ڌڙڪڻ شروع ڪيو. بيمارن ۾ دستوري دلچسپي قائم ڪونه رکي سگهيس منهنجو چيتُ هن ڏي هو. جيئن تيئن ڪري هنن کي اڪلايم. عورتن واري ڪوٺڙيءَ ۾ پهرين ٻين ڏائفن کي ڏٺم. پڇاڙيءَ ۾ هوءَ اڪيلي وڃي رهي. مان هنجي سامهون هوس.

هن مشڪيو، مون مشڪيو. نه، مون مشڪيو هن مشڪيو.

منهنجي من تان مٺيہن بار لهي ويو.

”صبح جو دوا ڪونه گهرائڻ“

هوءَ چپ. ڪنڌ هيٺ.

”ٻڌاءِ، دوا ڇو نه گهرائڻ؟“

ڪنڌ مٿي ڪري مون ڏي نهاريائين. هنجي اکڙين جا چنڊ اپريا، هنجي مرڪن جا ٽيڙو ٽڙيا. وري ڪنڌ هيٺ ڪري ڇڏيائين، ڄڻ نظرون ملائڻ چاهيائين ٿي، پر نه ٿي ملائي سگهي. هنجا چپ ٿورو ڇُريا، ڄڻ ڪجهه چوڻ واري هئي. پر دل جي ڳالهه چپن جي چائنٺ اورانگهي نه سگهي.

مان هنجي جهڪيل منهن ۾ مٿي ڪي ڪي گهڙيون گهوريندو رهيس. هوءَ ماٺ هئي.

ان وقت مونکي، هنکي ڇهڻ جي بي‌انتها خواهش پيدا ٿي. پوءِ هنجي ٻانهن، پنهنجي هٿ ۾ ائين ورتم، ڄڻ نه نبض ٿي ڏٺم. هنجي ٻانهن ۾ ڌڪڻي هئي. هنجو بدن تپ نه هوندي به ڪوسو هو. هنجي نارِ تپ نه هوندي به تکي هئي.

اتي ڪي بيمار مايون ڪوٺڙيءَ ۾ گهڙي آيون. مون هنجو هٿ ڇڏي ڏنو. هنکي نسخو ڏنم ۽ هوءَ دوا وٺي هلي ويئي.

ٻئي ڏينهن هوءَ وري شام جو آئي. وري منهنجي دل ڌڙڪي، وري منهنجو چيتُ ٻي چيتو ٿيو، وري هنکي پڇاڙيءَ ۾ ڏٺم، وري هنکي ڇُهڻ واسطي نبض ڏسڻ جو نمونو اختيار ڪيم. هوءَ مرڪندي رهي، شرميلي نگاهن مان ڏسندي رهي. پوءِ هنجو هٿ، پنهنجي هڪڙي هٿ ۾ جهلي، ٻئي سان هنجي تري ڪوليم. هٿ وديا نه

ڪونہ ڄاڻان، پر ھنجي ھٿ جون ليڪون ڏسي، فقط ايترو چيم (جو اتفاق سان ھو بہ سچ)، ”تنھنجي ھٿ ۾ ھيءَ ليڪ اھڙي آھي، جھڙي منھنجي ھٿ ۾ آھي.“

”اھا ڇاجي ليڪ آھي؟“ ھنجي چپن مان سُرندو وڳو.

”اھا تہ مونکي بہ خبر ڪانھي، پر انھيءَ مان اشارو تہ ڪنھن چڱيءَ ڳالھہ جو پيو ملي.“

ھن وري ڪنڌ جھڪائي ڇڏيو.

مون ھنجو ھٿ ڪونہ ڇڏيو. پوءِ اھو ھٿ ھوريان مٿي پنھنجي چپن تي آڻي، انکي ھلڪي ھلڪي، تمام ھلڪي چميڏنم. مونکي ھنجي ناراضگيءَ جو انديشو جاڳيو.

پر موٽ ۾ ھن منھنجو ھٿ، پنھنجي ھٿ ۾ ورتو ۽ ڌيري ڌيري، پنھنجي چپن تي آڻي ساڳئي نموني چميو. منھنجي ھٿن ۾ ڪنبڻي ھئي، منھنجي چپن ۾ ڪنبڻي ھئي. ھنجا ھٿ ڏکيا ٿي، ھنجا چپ ڏکيا ٿي، ڄڻ بھار جي ٿڌيري پرھہ جو، ھلڪي ھلڪي ھير ڪري، سھڻا سھڻا پن ۽ ساوا تاريون جھولي رھيون ھجن.

ھنجي موٽ واري چمي منھنجي لاءِ بھشت جا دروازا کولي ڇڏيا. مان خوشين جي آسمان تي پھچي ويس. منھنجي زندگيءَ جي پھاڙ مان پيار جا چشما ڦٽي نڪتا. منھنجي دنيا رنگا رنگي پوپٽن سان سينگار جي وئي. انھن گھڙين جي جادوءَ ۾ گم سم، پتو نہ اٿم تہ باقي وقت اسپتال ۾ ڪيئن گذاريم ۽ ڪيئن گھر پھتس. اھو ھوش نہ ھوم تہ ڇا پيو کاوان، ڇا پيو پيان، ڇا پيو ڏسان، ڇا پيو ڪريان! دماغ اھو تصور وري وري پئي دھرائڻ چاھيو، ۽ دل مستي ۽ عجيب خوشيءَ سان ڇلڪي رھي ھئي. جي ننڊ ۾ ھوس تہ بہ خواب پئي ڏٺم، جي جاڳيس پئي تہ بہ سھڻا سپنا سامھون ھئا.

ٻئي ڏينھن مان ھن لاءِ ننھن کان چوٽيءَ تائين اوسيڙو بڻيو رھيس. دل بہ اوڏانھن، اکيون بہ اوڏانھن، خيال بہ اوڏانھن ۽ ذھن بہ اوڏانھن.

Gul Hayat Institute

هوءَ ٽي ڏينهن ڪونہ آئي. مونکي وهم ۽ انديشا ويڙهي ويا. ڪٿي ناراض تہ نہ ٿي وئي، ڪٿي پڇتايو تہ نہ اٿس، ڪنهنکي شڪ تہ نہ پيو آهي ۽ هنجي مائٽن کي تہ نہ پڌايو اٿس.

چوٿين ڏينهن هوءَ آئي. ٽلندي، ساهہ سرصدقو ڪرڻ واريون وکون کڻندي. مان تہ هاڻي هنکي برقعي ۾ ڏکيل هوندي بہ سڃاڻي ٿي ويس. هنجي هلڻ ۾ رقص جو اڻ لکو رنگ رچيل هو.

وري اڪيلائي ٿي. هيتريون صديون (ٽئا تہ چئڙا ٿي ڏينهن) نہ اچڻ جي شڪايت ڪيم. اڄ ڪليءَ طرح پيار جو اظهار ٿيو ۽ هڪٻئي کان شخصي خبرون چارون پڇيونسين.

اوچتو ڪنهن مائيءَ جي اچڻ جي آهٽ ٿي ’تپ‘ تپاسڻي‘ جا منهنجي هٿ ۾ هئي، هڪدم ڪري هنجي وات ۾ وڌم، چڻ تہ بخار ٿي ڏنومانس. مائيءَ کي تہ رکيو ڪري پڇڻي هئي، سا پڇي موٽي وئي.

اهو ڪيئن ٿيو؟ ان لاءِ سوچيو تہ ڪونہ هوم. جيئن ئي مائي ڪوٺڙيءَ مون نڪتي، مان مومل (اهو پيار جو نالو رکيو هومانس) جي وات مان تپ تپاسڻي ڪڍي، ٻنهي هٿن سان هنجو چهرو مٿي ڪري، هنجي چپن تي ڀرپور چمي ڏئي ورتي.

هن ڪنڌ هيٺ ڪري ڇڏيو ۽ خاموش رهي.

مان بہ ماٺ ۾ هن ڏي نهاريندو رهيس. منهنجي دل ۾ ڪجهہ انديشا بہ جاڳيا.

”چو ماٺ ٿي وئينءَ؟“ مون پڇيو.

”ڪير ڏسي ونئي ها تہ؟“ هن چيو.

”اهڙو چريو مان بہ ڪونہ آهيان.“

”ڪم تہ چرين جهڙا پيا ڪريو. ڀلا جي هي توهانجي هٿ وارو ٿرماميٽر ڀڄي پوي ها تہ؟“

”واهہ، توکي ٿرماميٽر ڀڄڻ جو تہ اونو آهي، پر منهنجي دل ٽٽڻ جو خيال ڪونہ اٿئي!“

هن ڪليو، دنيا جي هر گُلَ ڪليو، چنڊ ڪليو، تارن ڪليو،

ساري سنسار ڪليو. زمين کان آسمان تائين گهنگهرو گونجڻ لڳا.

پوءِ پيار جو ٻوٽو وڏي وڻ ٿيو. ٽڙ مان ٽاريون ٿيون، ٽارين تي گُونچ ٿيا، گُونچن مان پن ٿيا، پوءِ ٻور ٿيو، ٻور مان مکڙيون ٿيون، مکڙين مان گل ٽڙيا. ساوڪ ٿي، سونهن ٻهڪي، سرهاڻ پکڙي.

ڪٿي ۽ ڪيئن ملندا هئاسين، هنجي ڪهڙين ساهيڙين سان ڏنو يا منهنجا ڪهڙا دوست همراز هئا، سي ڳالهيون مان ظاهر ڪرڻ نه ٿو گهران ۽ نه اهو تفصيل ڏئي ڏيگهه ڪرڻ درست آهي.

عام رواجي سماجي بندشون ته ضرور هيون، پر خوشقسمتيءَ سان اسانجي پيار جي پيچري ۾ ڪنڊا ڪونه وڇايا ويا، اسان لاءِ پابندين جا پهاڙ کڙا ڪونه ٿيا، اسانکي وڇوڙي جي وڏين وادين ۾ پٽڪڻو ڪونه پيو، اسانجي وچ ۾ جدائيءَ جا ست سمنڊ حائل ڪونه ٿيا، اسانجي راهه ۾ خاص رڪاوٽون کڙيون ڪونه ٿيون.

اسانجون ملاقاتون ٿوري گهڻي وٿيءَ سان جاري رهيون. انهيءَ خوشقسمتيءَ جا ڪي سبب هئا: هڪ ته هي وڏو شهر آهي، جتي ڪنهن واقفڪار جي نگاهن ۾ چڙهڻ ڪانسواءِ ملڻ جا هنڌ ملي سگهن ٿا. ٻيو ڊاڪٽر وٽ اچڻ سولو آهي. بيماريءَ جو بهانو هروقت ٺهي سگهي ٿو، ۽ ڊاڪٽر کان پردو ڪونه ٿئي. انڪانسواءِ هوءَ شاگردياڻي هئي. اسڪول مان ڪڏهن سوير موڪل ملندي هئس، ڪو جشن يا پڪنڪ هوندي هئي، ته هوءَ اوڏانهن وڃڻ بدران منهنجي دنيا اچي آباد ڪندي هئي. هوءَ گرل گائيڊس ۾ به هئي. انجي سکيا وارو وقت مون وٽ هلي ايندي هئي. جڏهن هوءَ ڪاليج ۾ گهڙي ته پاڻ وڏيڪ موقعا ميسر ٿيا.

ڪي بدناميءَ جا وقت به آيا. هنجي ڪن مائٽن کي اسانجي ملاقاتن جي ڪڙڪ پئجي وئي. وڏاءُ ڪري هنجي ماءُ جا ڪن پريا ويا پر ماءُ جو پنهنجو هن ڌيءَ ۾ پورو پروسو هو. هنڪان پڇيائين ۽ سمجهايائين. ڳالهه اتي ئي درگذر ٿي وئي. مردن تائين معاملو ڪونه پهتو.

مونکي خيال ايندو هو تہ هتي سماج جي بندشن ۽ پابندين کري، پيار ڪندڙن کي لڪ چڇپ ۾ اونداهين ڪوئين، ويران جڳهين ۽ بند دروازن پٺيان ملاقاتون ڪرڻيون پون ٿيون. ورنہ پيار جهڙي عظيم، سپاويڪ ۽ نفيس جذبي جي خوشين ۾ چار چنڊ لڳي وڃن، جي پيار ڪندڙن کي آزاد ذهن ۽ هلڪي من سان درياهن، سمنڊن، باغيچن، گلن، جهڙالن ڏينهن، برسات جي موسم ۽ چانڊوڪين جي نظارن جي پس منظر ۾ ملڻ ۽ ماڻڻ تي پابنديون نہ هجن.

هوءَ چوندي هئي، "مان تہ توهانکي پهرين دفعي ڏسڻ سان ئي توهان کان متاثر ٿي هئس ۽ آئي بهاني توهانجي درشن خاطر توهانجي اسپتال ۾ ايندي هئس، پر توهانجي دل جي تارن کي ڇهي بہ ڪونہ سگهيس. پلو ٿئي شيشي پچڻ جو، جو پاڳ ڪليو. اها بہ توهانکي ڏسڻ جي شوق، بيوسي ۽ گهٻراهٽ ڪري هٿ مان ڪسڪي وئي هئي."

مان وراڻيندو هوس، "مونکي تہ ائين ٿو محسوس ٿئي، ڄڻ تہ صدين کان منهنجو روح تنهنجي تلاش ۾ هو."

لاڳيتو بہ ڏينهن بہ نہ ملندا هئاسين، تہ ايتري بيقراري ٿيندي هئي، جو خط ذريعي پنهنجي پيار جي جذبن جو اظهار هڪٻئي کي لکي موڪليندا هئاسين. ڪڏهن تہ ملڻ واري ڏينهن تي ئي وري خط لکڻ جي ضرورت محسوس ڪندا هئاسين.

اسان ٻئي اڪيلا گڏ، ڪڏهن بہ سئنيما تي نہ وياسين. پر هينئن ڪندا هئاسين، جو سئاءُ ستي، ساڳيءَ قطار ۾ هوءَ پنهنجي ڀاءُ يا ڀيڻ سان ايندي هئي ۽ مان اڪيلو يا ڪنهن سنگتيءَ سان ويندو هوس. اتي اندر هڪ ٻئي جي نظرن جي گهيري ۾ ٿي وهندا هئاسين. الڳ الڳ ويٺل هوندي بہ، ساڳئي هال ۾ محبوب جي موجود گيءَ جو احساس هڪ عجيب آسيس ڏئي ڇڏيندو هو. ان ماحول ۾ محبوب جو ساهہ ۽ هڳاءُ رچيل هوندو هو. ان هوا ۾ پرينءَ جو پيار سمايل هوندو هو.

منهنجي دل چاهيندي هئي تہ هوءَ مونکي 'راڌ' ڪري

سڏي. پر هوءَ چوندي هئي ته، ”مونکي تنهنجو نالو بيحد پسند آهي، ڊاڪٽر حبيب‌الله، ڊاڪٽر حبيب، تون منهنجو حبيب آهين، تون منهنجو ڊاڪٽر آهين.“

هنجي پيار مونکي نين خوشين ۽ نون جذبن سان روشناس ڪرايو. عورت ۽ مرد جي سنبنڌ جو پورو مزو ئي تڏهن تو حاصل ٿئي، جڏهن ساٿي، جذبن جي موٽ جذبن سان ڏئي، هو ساٿيءَ جي خواهشن ۾ خوشي ڏيکاري ۽ احساس پيدا ڪري ته هو ان ۾ پوري دلچسپي وٺي رهيو آهي. اهڙو ردِ عمل فقط پيار جي حالت ۾ ئي ممڪن آهي.

مان سوچيندو هوس ته ٻه انسان، هڪ ٻئي کي ايترو چاهين ٿا، هڪ ٻئي جي پيار ۾ ٻڌل آهن، هڪ ٻئي جي سات ۾ اڻ مٺي خوشي محسوس ڪن ٿا، اهڙي خوشي جا هنن دنيا جي ڪنهن ٻه ٻي چيز ۾ نه ماڻي هجي، انهن کي ڇو نه هميشه لاءِ، يا جيستائين هو ٻئي چاهين، گڏ گذارڻ ڏنو وڃي؟

هوءَ منهنجي هر خواهش، هر فرمائش، هر امنگ ۽ هر تمنا جي اهڙي ته شوق سان پورائي ڪندي هئي ۽ ايتري ته خوشي حاصل ڪندي هئي ۽ اهو ٻه محسوس ڪرائيندي هئي ته هوءَ خوشي حاصل ڪري رهي آهي، جو منهنجو لڱ لڱ نري پوندو هو. منهنجي روح جو ذرو ذرو راحت سان ٽمٽار ٿي ويندو هو، منهنجي رڳ رڳ ۾ سنگيت جون ڪنڪنايون ٿينديون هيون.

منهنجي پيار جي ڪهاڻي اڌوري رهجي ويندي، جي مان هنجي جسم جي سڳنڌ جو ذڪر نه ڪندس. هنجي جسم ۾ اهڙي سرهاڻ هئي. اهڙو سڳنڌ هو جو فقط هنجي جسم ۾ هو ۽ جو بيحد وڻندڙ، تازو ۽ مست ڪندڙ هو. پوڄاري، ديوين آڏو اگربتيون ۽ ڪافور ٻاري خوشبوءِ ڪندا آهن، پر منهنجي مومل ته خود ئي خوشبوءِ جي ديوي هئي، جنهن منهنجي دنيا، منهنجي حياتي، منهنجو سرير، منهنجو روح خوشبوءِ سان پري ڇڏيو هو.

مان محسوس ٿو ڪريان تہ هن ڪهاڻيءَ ۾ مان پنهنجي مومل جو ڪردار اپاري ڪونہ سگهيو آهيان. ان لاءِ ننڍي ڪهاڻي ڪافي نہ آهي، ان لاءِ مونکي ڊگهي ڪهاڻي لکڻي پوندي. نہ، ڊگهي ڪهاڻيءَ مان بہ ڪم نہ ٿيندو، هنجو ڪردار پوري طرح ظاهر ڪرڻ لاءِ مان ناول لکندس.

پيار منهنجي دنيا بدلي ڇڏي هئي ۽ منهنجي حياتيءَ ۾ ڦيرو آڻي ڇڏيو هو. مان پنهنجو پاڻ تي وڌيڪ ڌيان ڏيڻ لڳو هوس. بدن جي ڇنڊ ڦوڪ، هار سينگار، ڪپڙن لٽن ۽ فيشن جو پورو پورو خيال ڪرڻ لڳو هوس.

مومل جو سهڻو سات ملڻ ڪانپوءِ منهنجي لاءِ دنيا باغ باغ ٿي پئي ۽ منهنجي حياتي بهار ٿي بهار. گلن سان لڳاءُ وڌي ويم، چانڊوڪيءَ ۾ نئون مزو اچڻ لڳم. پرهہ ڦٽيءَ جي سونهن سرس نظر اچڻ لڳي، ۽ منهنجي ننڊ سندر سپنن سان سينگارجي وئي. اڄڪلهہ مون ۾ هڪ نئين عادت پيدا ٿي. اها هئي 'پنهنجي مُنهن مُرڪڻ' جي. هلندي، وهندي، سمهندي، اڪيلائيءَ ۾، ڪچهريءَ ۾ مومل جي ڪا پياري حرڪت يا مزيدار گفتو ياد اچي ويندو هو تہ پاڻمرادو مُرڪڻ لڳندو هوس.

مان جو اڳ مُنجهيل ۽ ويڳاڻو رهندو هوس، سو هاڻي سرهو گذارڻ لڳس ۽ دوستن وٽ وڃي ڪچهرين ۾ چاهہ وٺڻ ۽ ڳالهہ ڳالهہ تي ٽهڪ ڏيڻ لڳس. دوست مونکي منهنجي چهري تي نئين رونق جي سوچنا ڏيڻ لڳا. مونکي دنيا جي هر شيءِ ۾ خوشي ۽ حسن نظر اچڻ لڳو. مان هر انسان کي خوش ڏسڻ جو تمنائي ٿي پيس.

مان بيمارن کي بہ گهڻي چاهہ ۽ همدرديءَ سان چڪاسڻ لڳو هوس. هنن کي منهنجي وهنوار مان وڌيڪ تسلي ٿيڻ لڳي هئي، ۽ هنن جو تعداد وڌڻ لڳو هو. منهنجي اپت ۾ خاصو واڌارو ٿي ويو هو. خير خيرات ڏيڻ ۾ بہ منهنجو هٿ کليو ٿي ويو هو.

Gul Hayat Institute

مان پنھنجي گھر واري ۽ ٻارن تـي تمام گھڻو ڌيان ڏيڻ لڳو هوس. منھنجو روح جو خوش هو تہ سڀني واسطيدارن کي خوش ڪرڻ جا جتن ٿي ڪيم. ٻارن سان تہ اول ئـي مونکي بيحد لـڳاءُ هو، پر هاڻي هنن لاءِ ٽول، رانديڪا ۽ شيون، زال واسطي ڳهہ ۽ لٽا ايترا آڻڻ لـڳس، جيترا اڳ ڪڏهن بہ نہ ورتا هئم. هنن کي خوش ڪرڻ ۾ ڪا ڪسر ڪونہ ڇڏيندو هـوس. زال سان ناتن ۾ بہ گرمجوشي وڌي ويئي هئي. هنجو هر انگل، منهن ۾ گھنج وجھڻ بنا پورو ڪندو هوس.

گھر جي ناهہ نوهہ جو بہ ڏاڍو شوق ٿيو. فرنيچر، پردا، هنڌ، چادرون، ريڊيو، ٽيليويزن، تصويرون ۽ ٻئي سامان سان هر ڪمرو سينگارجي ويو.

اسانجي پيار کي خير جا ڇهہ سال ٿي ويا.

پوءِ هڪ ڏينهن منھنجي غفلت ڪري، شيون خط، منھنجي زال جي هٿ اچي ويو، جنهن هن تي ٺهڪندڙ تيل جي ڇنڊڻ وارو ڪم ڪيو.

هوءَ ڪروڌ ۾ پرجي وئي ۽ رقابت هنکي اندو ڪري وڌو. هوءَ چرين وانگر ڀڃ ڊاهہ ڪرڻ لـڳي. فرنيچر، ٽيليويزن، ٺارڻو (ريفريجريٽر)، ڪپٽ، شيشا، ريڊيو، چينيءَ جو سامان ٽوڙي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيائين. سڄو گھر ڊانواندول ڪري رکيائين.

خبر ناهي ڪيئن ٻارڙي مان پڇائون ڪري، وڃي مومل جي گھر رسي ۽ سڏ و وڃي هنجي پيءُ کي اهو خط ڏيکاريائين. هـو طيش ۾ اچي ويو ۽ سوٽي کڻي اچي مومل کي ورتائين. هنجا هڏ گڏ ڀڃي وڌائين. اها ڳالهہ مونکي اسپتال ۾ ئي معلوم ٿي ويئي.

مان جڏهن اسپتال مان گھر پهتس تہ اتـي پنھنجي بربادي‌ءَ جو نظارو ڏٺم.

منھنجي زال هڪ چٺي ڇڏي ويئي هئي. ان ۾ لکيو هئائين:

’مان ڪا جٽي ۽ جاهل عورت ڪونہ آهيان، جـو ڳجها

ڳوڙها ڳاڙيندي، تنهنجي بدڪرداري صبر سان سهي وڃان. هاڻي تون ٻارن کان به سڪندين. وري ڪڏهن به هنن جو منهن ڏسي نه سگهندين. ٻي شاديءَ جي اجازت به ڪونه ملندءِ. جي مونکي طلاق ڏنئه، تڏهن به مان توکي اهڙو خوار ڪندس، جو ڪوبه توکي پنهنجي نياڻي ڏيڻ پسند ڪونه ڪندو. مان تنهنجا ڪرتوت وچ ۾ تي تنهنجي ان ڪميٽيءَ جي ٻيءُ کي ٻڌايان. ساري پاڙي ۾ خواري ٿي ڪيانءِ. هاڻي تو وٽ ڪوبه علاج لاءِ ڪونه ايندو. توکي هي شهر ڇڏڻو پوندو. مان تنهنجي زندگي زهر بنائيندس.'

هوءَ ٻارن کي وٺي ٻئي شهر ۾ پنهنجي پيءُ ماءُ وٽ هلي ويئي هئي.

مان پنهنجي اونداهي آئيندي ۾ ڪنهن روشن ڪرڻي جي ڏهني تلاش ڪرڻ لڳس.

سُهڻي پبليڪيشن

جو نئون ڪتاب

سنڌيءَ جي مشهور ليکڪ

الطاف شيخ

جا نوان سفرناما ۽ نئون مجموعو

وايون وڏجارن جون....

(ڇاپي هيٺ)

هانگ ڪانگ، جپان، سينگاپور، ڪوريا ۽

ڏوراهين اوڀر جي ملڪن جو اکين ڏٺو احوال.

دلچسپ، رنگين ۽ ڪارائتيون ڳالهيون

نجم عباسي

ساڻيهه مٽائين سون تي

هن عرب اڳواڻ جو هي بيان پڙهي مان حيران ٿيس، خوش ٿيس، پين ڪي اهو ٻڌائڻ ۽ ڏيکارڻ لاءِ بيتاب ٿيس. بيان پڙهڻ سان هڪدم محسوس ٿيم ته انهيءَ بيان ۾ آيل ويچار اول ئي منهنجي دل ۾ موجود هو، پر ٻاهر ڪونه ٿي ڪڍيم، يا ٻاهر ڪڍڻ چاهيم ٿي، پر همت نه ٿي ٿِيي، يا همت ٿِيي ٿي ته لفظ نه ٿي لڌا، يا جي لفظ لڌا ٿي ته موقعي جي تاڙ ۾ هوس. مونکي خبر هئي ته اهو ويچار، دنيا جي سچن ۾ هڪ وڏو سَچُ هو.

مون ۾ هڪ عجيب بي آرامي پيدا ٿيڻ لڳي. مون چاهيو ته اهو بيان گهڻي کان گهڻا ماڻهو پڙهن، اهو ويچار پنهنجي ديس ۾ عام توڙي خاص تائين پهچائجي.

منهنجي دل چاهيو ته پمفليٽ ڇپرائجن، پوسٽر ڀتين تي چنبڙائجن، برش سان ديوارن تي لکرائجي. مان گهر ۾ ويهي نه سگهيس ۽ پنهنجي انهن خيالن کي عملي صورت ڏيڻ لاءِ سوچيندو ٻاهر نڪتس.

پهرين پنڌ هلڻ لڳس، جيئن ڀتين تي لڳل اشتهار، پوسٽر ۽ لکيل نعرا ڏسندو ۽ پڙهندو وڃان، جيئن ان بيان جو ٻِلو ڪرڻ لاءِ ذهن ۾ ڪو خاڪو تيار ٿئي.

ڀتين تي لڳل پوسٽر ۽ لکيل اشتهار گهڻو ڪري هڙئي پرديسي ٻوليءَ ۾ هئا. مونکي انهيءَ ڳالهه تي به خار وٺندي آهي ته هي اشتهار اکندڙ کهڙا نه بدذوق آهن، ڪيئن نه رستن، بنگلن، باغيچن، جاين ۽ شهر جي خوبصورتيءَ جي ستياناس ڪن ٿا. اجا به اهي ڪنهن اهڙي ٻوليءَ ۾ هجن ها، جا عربي لپيءَ ۾ لکي وڃي ٿي ۽ ڪنهن ماهر لکندڙ يا پينٽر جا لکيل هجن ها، ته وري به نظر کي چڱا لڳن ها. انهن مان گهڻا اشتهار اناڙين ۽ بدذوقن جا لکيل

Gul Hayat Institute

تي ڏنا. حڪومت جي پابندي ڪري ڪيترا اشتهار سيڙهيءَ يا ڪاراڻ سان مٽايا ويا هئا. پر ڪي اشتهار خاص ڪري مرداني طاقت، بواسير، سبڻ جي مشينن، ڪن سياسي قيدين کي آزاد ڪرڻ، هوٽلن، شفا گهرن، ۽ هيلٿ سينٽرن جا اڃا صحيح سلامت ٿي ڏنا. ڪي اشتهار ڪٻڏي ۽ فوٽ بال ٽيمن جي سلسلي ۾ هئا. ڪن سياسي پارٽين ۽ پورهيتن جي يونينن جي جلسن ۽ جلوسن جي باري ۾ ڪي پوسٽر اڌو گابرو، اڌ ڦاٽل يا سڄا موجود هئا.

شهر جي ڀتين تي سياسي نعرا ۽ پوسٽر به ائين ۽ ايترو جلدي جلدي بدلبا رهبا آهن، جيئن فلمن جا اشتهار. سياست جي پردي تي جو کيل چڙهندو آهي، انجي باري ۾ بنا دير ڀتين تي وڏن وڏن اکرن ۾ نعرا لکجي ويندا آهن ۽ پوسٽر ظاهر ٿيندا آهن.

ڀتين کي ائين گهوري پئي نهاريم، ڄڻ ته پهريون دفعو ڪي قديم آثار نظر آيا اٿم، ۽ ديوارن تي پوسٽرن ۽ لکيتن کي اهڙي غور ۽ شوق سان ٿي پڙهيم، جيئن اخبار ۾ ڪنهن نئين ڇپيل ڪتاب جو اشتهار پڙهندو آهيان.

اڄڪلهه عربن ۽ يهودين جي جنگ ڇڙيل آهي. ڇپي ڇپي تي ڀتين جي پردي تي، پرديسي ٻوليءَ ۾، وڏن وڏن حرفن ۾، هن قسم جا نعرا لکيل ڏسجن ٿا: يهودي مرده باد – يهودين کي ڪچليو – يهودين خلاف جهاد ڪنداسين – اسلام دشمن يهودين جو دنيا جي تختي تان نالو نيشان مٽائي ڇڏينداسين – اسرائيلي جارحيت مرده باد.

مون دل ۾ چيو: هنن جا اهڙي قسم جا نعرا ڪيترو نه مٺاچرا ۽ کوکلا، پاڻيءَ جا ڦوٽا، خلوص کان خالي ۽ مڪاري ۽ منافقت جا پاڇولا آهن. انهن خيالن کي مان دل ئي دل ۾ دليلن سان ثابت ڪرڻ لڳس: اسرائيل به اهڙو ملڪ آهي، جنهنجي حڪومت، رياست ۽ قوميت جو بُڻ بنياد مذهب آهي. ٻين جو هي دليل آهي ته: دنيا جا ڪيترا دانشور، مدبر ۽ سياستدان، گڏيل قومن جو ادارو، عقل ۽ رواجي سمجهه سڀ يڪ خيال آهن ته قوم 'زمين، زبان، سڀيتا، تاريخ ۽ تاريخي روايتن' جي هڪجهڙائيءَ ڪري

نهندي آهي.

هن ملڪ جا هي اسرائيل خلاف نعرا هڻڻ وارا، اهو وساري ٿا وهن، يا چاڻي واڻي اڻ ڄاڻ ٿا بنجن ته ٻنهي ملڪن جي وجود ۾ اچڻ ڪانپوءِ ماڻهن جي وڏي پيماني تي لڏپلاڻ ڪرائي وئي. ٻين پرڳڻن ۽ ديسن جا رهاڪو، ڌارين ڌرتيءَ تي اچي قبضو ڪري ويٺا.

ٻنهي ملڪن ۾ اتي جي اصلي رهندڙن جي پرماريت ڪئي وئي، ۽ هنن جا حق هڙپ ڪيا ويا، هنن کي پنهنجي ديس جون ديوارون ڇڏڻ تي مجبور ڪيو ويو. اسرائيل (فلطسين) جي اصل باشندن فلسطين ڪان هنن جون ملڪيتون، اباڻا چنا، روزگار، نوڪريون ۽ ٻيا انساني حق کسي، ۽ سازشون ڪري، ايترو تنگ ڪيو ويو جو هو يا ته پنهنجي ئي ديس ۾ غلام ۽ پرديسي بنجي ويا، يا پنهنجو ديس ڇڏي، ٻين ملڪن ۾ پناهگير بنجي ويا. ٻئي پاسي دنيا جي ٻين ديسن جي يهودين کي آڻي عربن جي سرزمين تي آباد ڪيو ويو. اسرائيل، عرب زمين جو زهري ناسور بنجي ويو.

هن ملڪ ۾ پڻ ٻاهرين هتي جي اصل رهاڪن سان اِهي ئي تعديون ۽ ڏاڍايون ڪيون، جي يهودين، فلسطيني عربن سان ڪيون. اسرائيل ۾ يهودين کي گهڻائيءَ ۾ ڪرڻ خاطر، ٻين ملڪن جا يهودي اتي آندا ويا آهن، صفحا ائين، جئين اسانجي ملڪ ۾ غير ملڪين کي گهڻائيءَ ۾ ڪرڻ واسطي، ٻاهريان آڻي مڙهيا پيا وڃن.

هنن ۽ يهودين جي وچ ۾ ٻي به هڪڙي خاصيت هڪجهڙي آهي: ڪن مجبورين ڪري پنهنجي ڌرتي ۽ پنهنجي وطن مان لڏيائون يا لڏايا ويا، ته حالتون سازگار ٿيڻ تي، هنن کي واپس پنهنجي وطن ورڻ جي جاکوڙ ڪرڻ کپي ها، جيئن مڇي ڄار ۾ ڦاسي، پاڻيءَ کان ٻاهر اچڻ تي، قاتل هوندي به، تڙ ڦندي آهي ۽ وري واپس پاڻيءَ ۾ پهچڻ لاءِ سر جون سٽون ڏيندي آهي. پر واپسيءَ جي نه هنن ڪوشش ڪئي آهي ۽ نه اسرائيل ۾ آيل يهودين. حالانڪ هُنن جي اصلي وطن ۾ اڄان ٽائين ڪروڙين مسلمان رهن ٿا، ۽ آمريڪا، يورپ ۽ رشيا، جتان ڪيترا يهودي لڏي اچي اسرئيل ۾ رهيا آهن، انهن ملڪن ۾

اج به لکين يهودي سکيا ستابا ۽ آسودا ويٺا آهن.

هوڏانهن فلسطيني عرب پناهگير، جنکي پنهنجي ديس مان نيڪالي ڏني ويئي آهي، سي سر جو سانگو لاهي، پنهنجي جان مال قربان ڪري، وري پنهنجي وطن واپس وڃي گهر وسائڻ جو ڏينهن رات اُدم ڪري رهيا آهن، جنگ ڪري رهيا آهن، گوريلا ڪارروايون ڪري رهيا آهن.

فوجي ڪارروائيءَ دوران بنگالي پنهنجو ملڪ ڇڏي، هندستان وڃي پناهگير ٿيڻ تي مجبور ٿيا، پر حالتون بحال ٿيڻ تي سڀ موٽي پنهنجي وطن جي وٿاڻن تي آيا.

گڏيل قومن جو ادارو پڻ پناهگيرن جو پنهنجي اصلي وطن وڃي آباد ٿيڻ جو حق تسليم ڪري ٿو ۽ ان ۾ مدد ڏئي ٿو.

منهنجي ذهن ۾ مٿين ويچارن جو وهڪرو هو ۽ نگاهون پٽين تي ڦرنديون ٿي رهيون. جمعي جي منجهند جو وقت هو. آڪٽوبر جو سج مٿان هو. اس ۾ اهڙي تکاڻ ڪانه هئي. رستي تي سائيڪلن، ڦٽ ڦٽين، رڪشائن، موٽرن، بسن ۽ بگين جو ڇوهه درياهه وهندڙ هو. ماڻهو ڪمن ڪارين تان گهر موٽي رهيا هئا، يا اڇا اجرا ڪپڙا پهري جمعي جي نماز لاءِ مسيتين ڏانهن وڃي رهيا هئا. پيادلن کي پهريل ڪپڙن مان ڏسڻ ۾ ٿي آيو ته انهن مان به ڪن جو رخ مسجد ڏانهن آهي.

ڪن موٽرن جي شيشن تي ۽ ڪن رڪشائن تي لڳايل ڳاڙهي ڪپڙي تي، پرديسي ٻوليءَ ۾، يهودين جي خلاف نعرا چنبڙيل ۽ لکيل نظر اچن ٿا.

مان سوچيان ٿو ته هي هاسڪار ان ڳالهه جو ڏيکاءُ ڪن ٿا. اهو هنن جي مجرم ضمير لاءِ آٿت آهي ۽ پنهنجو جرم لڪائڻ لاءِ حيلو.

هڪڙي مسجد جي لائوڊ اسپيڪر مان آسمان ڦاڙ آواز نڪري رهيو هو. مولوي پرديسي ٻوليءَ ۾ چئي رهيو هو"....يهودي ڪافر آهن، خدا جا منڪر آهن، مسلمانن جا دشمن آهن، هو بيت المقدس تي قبضو ڪيو ويٺا آهن...."

Gul Hayat Institute

مان دل ۾ ان ان مولويءَ کي گار ڏيئي سوچيان ٿو ته ائين
چو نٿو چوي ته: ”....يهودي سرمايي دار، سامراجي ۽ سامراجيت جا
دلال آهن، هو انسانيت جا منڪر آهن ۽ انسانن تي ظلم جي بازار
گرم ڪيو ويٺا آهن، هو غاصب آهن ۽ فلسطينين جا حق، ۽ ملڪيتون،
روزگار ۽ جائدادون هڙپ ڪري، انهن تي قبضو ڪيو ويٺا آهن....“

هڪڙو ڇوڪرن جو ٽولو لنگهي ٿو. هي شايد ڪنهن جلوس
۾ شامل ٿيا هئا ۽ ان جي ختم ٿيڻ تي موٽي رهيا هئا. هنن جي هٿن
۾ ڳاڙهي ۽ ڪاري ڪپڙي جا پليڪارڊ هئا ۽ يهودين خلاف گارين
پريا نعرا هڻي رهيا هئا. پليڪارڊن تي پرديسي ٻوليءَ ۾ اسرائيل ۽
يهودين جي ملامت ٿيل هئي.

هاڻي ديوار تي هڪ ڏاڍو خوبصورت پوسٽر نظر آيم. پرديسي
ٻوليءَ ۾ هو. ٽي فٽ ڪن ڊگهو، ڏيڍ فٽ ڪن ويڪرو، چوڏاري
گلڪاريءَ جو دلڪش باردر، بهترين آفسيٽ جي ڇپائي. مٿان
هڪ شڪل نڪتل هئي، جنهن ۾ هڪ يهودي سولجر ڏيکاريو ويو
هو، جنهنکي عرب سپاهيءَ ڇاتيءَ ۾ بندرق جي سنگين تنبي هئي.
هيٺان يهودين جي مخالفت ۽ عربن جي حمايت ۾ نعرا ۽ نياپا
لکيل هئا.

پڪرو هو ته ههڙا پوسٽر پوري ملڪ ۾ پٽين تي ٽنگيا ويا هوندا.
اهڙا لکين پوسٽر ڇپايا ويا هوندا، ۽ منهنجي اندازي موجب ان تي
هزارين رپيا خرچ ٿيا هوندا. مان سمجهي نه سگهيس ته هي ڪهڙا
واندا ماڻهو آهن، جي ههڙي ڏکر جي زماني ۾ هنن معاملن تي ايترو
خرچ ۽ ايتري محنت ڪن ٿا.

مان اڃا اهو پوسٽر پڙهي رهيو هوس ته هڪڙو هن ديس
جو اصل رهاڪو، پنهنجي گڏهه گاڏي پاسي تي بيهاري، ويجهو
اچي، هن پوسٽر کي غور سان ڏسڻ لڳو. هنکي اجرڪ جو پٽڪو
هو، لٽا ميرا ۽ ڦاٽل، پير اگهاڙا، بدن مٿي ۽ پگهر ڪري ڪلرائيل.
مونکي ڏيهي ٽوپي ۽ ڏيهي ڪپڙا پهريل ڏسي، ڏيهي ٻوليءَ ۾
پڇيائين، ”سائين، هن پٽ واري ڪاڳر ۾ ڇا آهي. هي ڪير پيو
ٻئي همراهه کي ماري؟“

"هي عرب سپاهي پيو يهودي سپاهيءَ کي ماري."

"سائين، يهودي وري ڪو نئون بکيڙو شروع ڪيو آهي ڇا؟"

"يهودين، عربن جو هڪڙو ملڪ اچي والاريو آهي، ۽ ان تي قبضو ڪري، اتي جي اصلي رهاڪن، عربن کي تڙي ٻاهر ڪڍي ڇڏيو آهي."

"سائين، اهي ته وڏا ظالم چئبا."

"انهن، اتي جي اصلي رهاڪن جون زمينون، جايون ۽ دُڪان ڦٻايا آهن، ۽ عربن جو اتي رهڻ زهر بنايو آهي. اهي عرب دربدر ۽ ٻيي ٽڪر لاءِ پريشان آهن."

"سائين، اهي ته وڏا ظالم چئبا."

"عرب پنهنجا گهر گهاٽ ڇڏڻ تي مجبور ٿيا آهن. يهودين هنن کي نوڪرين ۽ روزگار کان محروم ڪري ڇڏيو آهي."

"سائين، اهي ته وڏا ظالم چئبا."

"ديسي پنهنجي ديس ۾ پرديسي بڻجي ويا آهن ۽ ڌاريا ٻيا اتي حڪومت ڪن."

"سائين، اهي ته وڏا ظالم چئبا."

پوءِ مون ڏٺو ته هو ٽُٻيءَ ۾ پئجي ويو. نيٺ مونڏي نهاري چيائين، "سائين، هتي اسانوٽ ته يهودي ڪونه آهن، سڀ مسلمين ڀائر آهيون، پر مان ڪاڪي ليکومل وٽ نوڪر هوس، هو ويو ته هڪ ننڍڙي جائڙي ۽ هڪ دڪانڙو مونکي ڏئي ويو. دڪان مان منهنجو چڱو گذر سفر پئي ٿيو. پر هنن نون مالڪن اچي مونکي تنگ ڪيو ۽ ڪيس ڪري ڪورٽن ۾ رُلائي رُلائي خرچ ڪرائي مونکي سڄو ٻه ڪري ڇڏيائون ۽ گهر ۽ دڪان ٻنهي جو قبضو به ڦري ورتائون. مان دربدر آهيان. هاڻي شهر جي پسگردائيءَ ۾ جهوپڙيءَ ۾ پيو رهان ۽ هيءَ گڏهه گاڏي پيو هلايان. گذر سفر ڏاڍو ڏکيو آهي. هتي جون سڀ سنيون سنيون زمينون، جايون، گهر، دُڪان ۽ بزاريون انهن کي مليون، جيڪي هتي جا اصل رهاڪو ڪونه آهن. ائين ڇو ٿيو آهي؟"

Gul Hayat Institute

”ظالم هر جڳهه موجود آهي، سڀڪو پنهنجي مرڻي ڪري پنهنجا حق حاصل ڪري.“ مونکي ان وقت، ان ڪان بهتر ڪو ٻيو جواب ڪونه سجهيو.

”ها سائين، اسان ۾ ٻڌي ڪانهي، انڪري پيا لوڙيون.“
هو پنهنجي گاڏيءَ ڏي وڌيو.

مون سوچيو تہ هتي جي اصل ديس واسين جي اسرائيل ڪان نفرت حقيقي آهي. هو يهودين ڪان سندن سامراجي هلت، غلط نظرين جو سهارو وٺڻ ۽ اتي جي اصلي باشندن جي پرماريت ڪرڻ ڪري دلي نفرت ڪن ٿا، ۽ هي نوان آيل جيڪي يقين تي، جلوسن ۾، موٽرن تي لائوڊاسپيڪرن تي اسرائيل خلاف ايڏي نفرت جو ڏيکاءُ ۽ ڦٽ ڦٽ ڪن ٿا، تن جي اها نفرت، منافقت ۽ ڏيکاءُ آهي يا وڌ ۾ وڌ غلط جذبن جو مظاهرو. هي ڪيئن ٿا يهودين کي نندي سگهن، جڏهن پاڻ ساڳئي ڏوهہ جا ڏوهاري آهن.

وري يهودين جي پچار. يهودين جو خاص ڪردار آهي سرمايي داري ۽ سامراجيت. هن ملڪ ۾ نوان آيل هتي جي زمين، ملڪيتن، جائدادن، نوڪرين، واپار ۽ ڪارخانن تي قبضو ڪري سرمايي دار بنجي ويا آهن، انڪانپوءِ هن ديس کي ڪالوني سمجهي، هتي جي اصلوڪن ديس واسين کي محڪوم جو درجو ڏئي، اقتصادي طرح هنن کي غلام بنايو پيو وڃي، هنن کي بنيادي ۽ انساني حقن کان محروم ڪيو پيو وڃي. هو پنهنجي ٻولي ۽ تهذيب اصلي ديس واسين مٿان مڙهيندا رهيا آهن. اهو آهي نون آيلن جو سامراجي ڪردار.

سامراجي سدائين پنهنجا دلال پيدا ڪندا آهن. ڪي هن ديس جا اصل ديس واسي زميندار ۽ ڪامورا، ڌارين سامراجين جا دلال بنجي، هتي جي پورهيتن ۽ هارين (جي هن ڌرتيءَ جا حقيقي وارث آهن) کي پيڙي رهيا آهن.

ويٽنام ۾ سامراجي هئا- فرينچ ۽ آمريڪي ۽ سندن چاڙتا هئا اتي جا ويٽنامي زميندار. اهڙيءَ ريت چين ۾ سامراجي هئا جپاني،

۽ سندن دلال هئا ديسي جاگيردار. انهن ملڪن ۾ جڏهن انقلاب آيو، تڏهن انهن پنهي طبقن جو تڏو پٽايو ويو.

هتي به انقلاب آڻڻ لاءِ پورهيتن ۽ هارين کي سامراجين توڙي سندن چاڙتن جي پاڙ پٽڻي پوندي.

يهودين خلاف مٿي بيان ڪيل پوسٽر تازو لڳايو ويو هو. ان ڪري ٿوري ٿوري پنڌ تي پٿرين مٿان نظر اچي رهيو هو. انڪي ڏسندو ويس ۽ مونکي پڪ ٿيندي ويئي ته پٿرين تي لڪائڻ، پوسٽر يا پمفليٽ ڇپرائڻ منهنجي وس کان ٻاهر آهي. اسان وٽ اهڙي ننڍڙي تنظيم به ڪانهي جو اهڙا هلڪا سلڪا ڪم ڪري. تنظيم ڪانسواءِ ڪير ڇپائيءَ جو ڪم ڪري، ڪير ديوارن تي ٿفي، ڪير شهر شهر، ڳوٺ ڳوٺ ۾ وڃي ورهائي.

مان گورڪيءَ وانگر ساڳئي وقت اديب، انقلابي ۽ سياسي ڪارڪن ڪونه آهيان. هو نه رڳو لکندو هو، پر پمفليٽون ۽ ڪتابڙا ملڪ جي ڪنڊ ڪنڊ ۾ ورهائيندو هو، سياست ۾ بهرو وٺندو هو، ۽ تقريرون ڪري پرچار پڻ ڪندو هو.

مان رڳو اديب آهيان، قلم کان ڪم وٺي ڄاڻان، انڪري جيڪي چوڻ ٿي چاهيم. سو ڪهاڻيءَ جي لباس ۾ لکندس.

هاڻي، ان مسلمان اڳواڻ جو اهو بيان لکان ٿو، جنهن تائين پهچندي پهچندي، مونکي هيتري ڪتا لکڻي پيئي. هي بيان هتي جي سامراجين ۽ سندن دلالن جي منهن تي ڦٽڪ آهي.

هن اڳواڻ، فرينچ اخبار 'لي مانڊي' جي عيوضيءَ کي انٽرويو ڏيندي چيو:

”مان فقط ان حالت ۾ جنگ ۾ حصو وٺندس، جڏهن انجو مقصد هوندو غاصب کي پوري سبڪت ڏيڻ. مان انهن مڙني يورپي يهودين کي هتان تڙي ڪڍڻ ٿو چاهيان، جي ۱۹۴۸ع کانپوءِ عرب علائقن ۾ آباد ٿي ٿيندا رهيا آهن. جيستائين عرب يهودين جو لاڳاپو آهي، اهي اسانجا ڀائر آهن. هو اسانجي وچ ۾ اهڙي ئي امن ۽ سلامتيءَ سان

رهندا، جئن صدين کان هن سرزمين تي رهندا آيا آهن.“

هي لبيا جي صدر ڪرنل قضافيءَ جو بيان آهي. صدر قضافي اهو شخص آهي، جو ڪٽر مسلمان سمجهيو ٿو وڃي، جو اسلامي روايتن کي نئين سر جياريڻ جي جاکوڙ ڪري رهيو آهي، ۽ پنهنجي ملڪ اندر نج اسلامي قانون جاري ڪري رهيو آهي.

ماهوار

سُهڻي

جي پنهنجي پريس

سهڻي پرنٽرز

(سهڻيءَ جي پڙهندڙن جي تعاون سان قائم ڪيل)

- سنڌي اردو ۽ انگريزيءَ ۾ ڇپائي
- دعوتي ۽ ملاقاتي اِمبوزنگ ڪارڊ
- مختلف قسمن جا پيڊ
- ولائتي رنگن ۾ هر قسم جي ڇپائي

Gul Hayat Institute

سهڻي پرنٽرز

الهندو ڪڇو، حيدرآباد، سنڌ.

نسيم احمد نالو، کرل ذات.
٢٩- جون ١٩٣٩ع تي سنڌس
اباڻي ڳوٺ کرل، ضلعي
خيرپور سنڌ ۾ ڄائو. ١٩٥٩ع
۾ ڪراچيءَ جي سنڌ مسلم
ڪاليج مان بي- اي پاس
ڪيائين. هن سال ايل ايل-
بي جي پوين سال جو امتحان
ڏنو اٿس. سنڌس پهرين
ڪهاڻيءَ جو نالو 'ننگر' هو،
جيڪا ماهوار نئين زندگي،
ڪراچيءَ ۾ ڇپي هئي.
تنهنکانپوءِ مهراڻ، نئين زندگي، روح رهاڻ، سوجهرو ۽ نئين زندگي
مخزن ۾ سنڌس اٽڪل ٽيهه ڪن ڪهاڻيون شايع ٿيون آهن.

سنڌس ڪهاڻين جو پهريون مجموعو 'شبنم شبنم، ڪنول ڪنول' ١٩٦٦ ۾ اداره ادبِ نو (هاڻ سهڻي پبلڪيشن) طرفان شايع ٿيو. سنڌس ڪهاڻين جو ٻيو مجموعو 'چوٽيهون در' سهڻي پبليڪيشن ١٩٧٣ ۾ ڇپرايو آهي.

Gul Hayat Institute

نسيم احمد کرل جو شمار موجوده وقت جي وڏن سنڌي ڪهاڻيڪارن ۾ ٿئي ٿو. سنڌس ڪهاڻيون- ڪافر، گذريل واردات، ڳڻ، گردش زماني جي، چوٽيهون در ۽ آٿت نه فقط نسيم جون، بلڪ سنڌيءَ جون بهترين ڪهاڻيون آهن. سنڌس ڪهاڻي ڪافر سنڌيءَ ۾ چار دفعا ۽ اردوءَ ۾ ٽي دفعا، ۽ گذريل واردات سنڌيءَ ۾ ٽي دفعا ڇپجي چڪي آهي.

نسيم احمد کرل

مساوات

ايس-پي هاء ڪمانڊ ميٽنگ جو حال احوال ۽ ان ۾ ٿيل فيصلي جو ذڪر پورو ڪيو ته ڪي گهڙيون بنهه سانت ٿي وئي. ان وقت ايئرڪنڊيشن جي ڀون ڀون هئي يا ٻنهي ڄڻن جي ساهه کڻڻ جا آواز. ايس-پي اهو لڪ اکڙ ٿي لنگهي آيو هو، پر ايس-ايچ-او بهارعلي، جنهن اهو احوال ڀهريون ڀيرو ڪنين ٻڌو هو، تنهن جي ڪنن تي تاڙيون چڙهي ويون هيون. سندس منهن جو پنو ڪوري، هرڪ جهڙو ٿي ويو هو. سندس تيل پيتل شهپر، جي ٻن ڦولن پاڻ ڪانپوء او ڪين ڪان اوڪين مهلن ۾ به هميشه اڀا هوندا هئا، سي به الائي ڪهڙي مهل ڍيڍر ڍاري هيٺ ڪري پيا هئا. پوء به ايس-پي پاڻ سنڀالي، پنهنجي چاندي جي مٺيي واري ننيڙي اسٽڪ آڱرين ۾ ڦيرائيندي چيو، ”بس، اهي ٿي حال احوال.“

ايس-ايچ-او جو گهٽين ۾ گم هو ۽ اڃا پوري هوش ۾ ڪونه آيو هو، سو ڪنڌ مٿي ڪڍي پنهنجي صاحب ڏانهن نهارڻ لڳو. ڳالهائڻ گهريائين، پر زبان ڏي ڪونه اٿليس. مٺل سٺل آواز ۾ ڇڙو اهو پڇيائين، ”پوء سائين؟“

”بس بابا، حڪم جا ٻندا آهيون.“

”پر سائين، اوهان هيڏو اٿ جيڏو بار ڪيئن پئي ڪنيو؟“ ايس-ايچ-او ليلهايو.

”بابا، بار بارڻن تي آ. ’هٿي ڪنهنجي ڪڇڻ جي جاء آهي، اتي نه وات تي به هٿ هو، نه هيٺ به.“

ايس-ايچ-او ڪي دل ڏي دل ۾ ڪتڙيون چڙهي ويون. هنکي پنهنجا اڳيان پي-ايس-پي صاحب ياد آيا، جي سدا ڏي سڌا ڪميشن مان چونڊجي ايندا هئا، پر دلين جا پاور هوندا هئن. ههڙي تهڙي کي نه سنگل ڏي ڪونه ڏيندا هئا. وقت جو بادشاهه به ڪين اتو ڪم چئي نه سگهندو هو. پر هينئر نه اهي مور مري ويا هئا ۽

هينئر هنن رنگرس سان نپاڻو هو، جي پنهنجين ڪرسين کي سلامت رکڻ لاءِ نہ اڳ ڏسندا هئا، نہ پٺ. سروس جو مزو بہ انهن ڏينهن ۾ هو، هينئر تہ چاڪري هئي.

ايس- پي پنهنجي صوبيدار کي، جو هنجي هر مرض لاءِ آخري پڙي هوندو هو، ايڏي وڏي سوچ ۾ ڏسي پڇڻ لڳو، ”بهار علي، ڇا پيو سوچين؟“

”سائين، پنهنجو حشر پيو سوچيان.“

”ڪمال آ، ايتري پاڙيائپ!“

ايس- ايچ- او جي ڪپڙن کي باهہ لڳي وئي. هو چوڻ لڳو، ”سائين، اوهان انجا آڳا پيڇا سوچيا آهن؟“

”سوچڻ اسانجو ڪم ڪونهي، ان ڪم لاءِ مٿي ويٺا آهن.“

”سائين، اهي تہ ڪڏهن جيل ۾ هوندا، ڪڏهن ريل ۾. پاڻ اهڙيون سٽون....“

”تڏو ٿي تڏو ٿي. تو کي تہ نوڪري پياري ڪونهي، مان بابا ٻچڙيوال آهيان.“ ايس- پي سندس ڳالهہ اڌ ۾ ڪٽيندي ڇرڪندي چيو.

”پر سائين، ڳالهہ بہ تہ اهڙي تهڙي ڪونهي، نيت تہ مصلحت ڪبي.“

”پاڙکي ڪهڙي مصلحت ڪرڻي آ. حڪم حاڪم.“

”ڪير ذميواري کڻندو؟“

”ڪو بہ ڪونہ. باقي مان سو توسان بدل آهيان.“

ايس- ايچ- او کي هن واري ٽيڪ جي چڱيءَ طرح ڄاڻ هئي. هو ڪيس ڊاڪڻ تي چاڙهي هيٺان پير ڪيڻ وارو هو. هو تہ ڪيس ان ٻوهي ۾ ڦاسائي پاڻ اوچتو ئي اوچتو ڪونہ ڪو دورو ڪيدي ويندو ۽ ان ڏينهن سندس آمد ئي ڪونہ هوندي. ٻاڻ پنجاهہ ميلن تي پيو ڏسائيندو، هو اهو سوچي صفا پيڙ ڪيدي ويٺو، ”نہ سائين، مونکان اهو ڪم نہ ٿيندو.“

اهو جواب ٻڌي ايس- پي کي ڏڪر وٺي ويا. هنجي ڪنفرميشن جو دارومدار سمورو ان ڳالهہ تي هو. ڪلهوڪو ڏينهن

Gul Hayat Institute

هو جو هو انسپيڪٽر هو، مس مس ڊي-ايس-پي ٿيو ، ان رئنڪ ۾ به هو جونيئر ۾ جونيئر هو، جو نڪي نوڪي ڳالهائي ٻولهائي عارضي ترقي ڏئي، ضلعي جي چارج ڏني وئي. اتي سندس چاندي ئي چاندي هئي. مس مس هن ۾ ڀريون ڪم پيو هو ۽ هو سيني تي هٿ هڻي هائو ڪري آيو هو. هيئر سندس زيردست سندس ٿيو ئي، اونڌو ڪري رهيو هو. هنجي هڪ دل چيو ته جيڪر پنهنجيءَ تي اچي ڪيس ٻڌي رهڙون چاڙهي، پر ڪم جي نزاڪت کي ڏسي، هن سور پي، هيٺائين ڪي نه ڇڏيو. هن ايس-ايچ-او کي ماڪيءَ کان به مٺي آواز ۾ پيار سان چيو، ”بابا، ڀاڙڪي هي ڪم ضرور ڪرڻو پوندو.“

”سائين، ڀريون ٿڌي دماغ سان ويهي سوچيو.“

”ڇا سوچيون؟“

”ائين ڪرڻ سان رهندو باهه نه ڀڙڪي پوي.“

”باهه وسامي ڪٿي آ؟“ ايس-پي پڇيو.

”گهٽ ۾ گهٽ گرفتارين ڪانپوءِ چپ چپات ته آهي.“

”ميان اها مات نه سمجهه. سيني جي اندر ۾ پيا ڪورا ٻرن، وڳو پيا ٻڌي ڏينهن واجهائين ته گرفتار ٿيل ڇٽن. تو لاءِ ۽ مون لاءِ به سدائين جنجال آ. روز لا ائنڊ آرڊر جو پرابلم. ان ڏينهن هاسٽلن ۾ ڇا ڏٺئيءِ؟“

”ها سائين، ڏرتي ٿاڻون هئي.“

”پيٽسان ٻارهن مهينا پڙهائي بند. ڪمرن ۾ ڪتابن بدران اسٽين گنون، رائفلون. روز جلسو جلوس ۽ پوليس سان ڏاڙهي پٽ ۽ رت جون ناليون. آخر ڪيترو وقت انهن ڳالهين کي سهبو.“

”سائين، نئين رت آ، انکي جوش گهڻو هوندو آ. هنن جا ڪجهه نه ڪجهه ڊيمانڊ قبول ڪيو، پاڻهي چپ ٿي ويندي.“

”ميان مطالبا به جائز قبول ٿيندا، ناجائز ڪير قبول ڪندو. توکي خبر آهي ته ٻاهرين ملڪن ۾ ته هن يونيورسٽي جي ڊگرين کي ٽڪي ئي نٿا هڻن.“

ايس-ايچ-او بهار علي نه ٻاهريان ملڪ ڏٺا هئا ۽ نه هنکي ڪا ڄاڻ هئي. هن سموري سروس ۾ يا ته پنهنجا ٿاڻا ۽ آڏوت پوسٽون

Gul Hayat Institute

ڏنيون هيون يا ڪورٽون ۽ بالا آفيسون، جتي ميڙيءَ چونديءَ جي ورهاست ٿي، باقي هن لاءِ وچي ڪو پائڻ پاڇو رهندو هو. هو چپ ۾ رهيو.

ايس - پي سندس وات تي ٿپو ڏسي کيس سمجهائڻ لڳو، ”ميان، هنن وات ڳاڙهن چورن کي ڪيستائين ڍر ڏبي. پاڪي قانون جي بالادستي هر حالت ۾ قائم ڪرڻي آ. ڏسين ٿو ته ڪيترن ڏينهن کان پيا گهر ڪائون.“

اها گهر ڪائڻ واري ڳالهه صوبيدار کي اندر ۾ اڏين ٺهڪي ويٺي، جيئن سچ پتري ڪانپوءِ جوابدار جو ڪنفيشن. هنن جزائن ۾ ڦاسائڻ ڪانپوءِ، پيون سڀ فريادون، درخواستون ۽ سموريون ڳاڙهين پوتين واري دفتر ۾ بند پيون هيون ۽ انهنڪي ڪولڻ جي ڪا واندڪائي ڪونه هئي. روز ڪونه ڪو جلوس، اسٽرائيڪ هئي. هنکي پاڻ اهي سکيا ستايا ڏينهن پسند هئا، جڏهن هٿ چوري ڪجهه نه ڪرڻو پوندو و، پر تنهن هوندي به انهن سٺاون ڏينهن آٽڻ جي ان نئين مٿان آيل طريقي مان راضي ڪونه هو. هن چيو: ”سائين، امن امان قائم رکڻ جا پيا به طريقا آهن، هرويرو هي ڪونهي.“

”سڀ رسٽا وناسي. چوڪرن جي مائٽن کي چيوسين ته: پنهنجن کي قابو ڪن. هن چيو ته: پاڪان زور آهن. وري چورن کي سمَ ۾ اچي بيمانو ڪيوسين، پر اهڙي جا اهڙا. مٿن هلڪي لاٺي چارج ڪئيسين ۽ ٽيئر گيس اڇلاسين، پر ساڳي ڪتي جي پڇ واري ڪار. وري ڪين لٺ به ڏيکاريسين ته چٺ به. تم به ڪو مڙيا؟“

صوبيدار بهار علي ڍرو پئجي ويو هو، پر هن همت ٻڌي چيو، ”اهي سڀ ڳالهيون برابر آهن. پر معتبر ٿي، جيري لاءِ ٻڪري کي ٺي سير ڏيڻ به سياڻپ ڪونهي.“

”ميان، ڪني آگر هميشه وڏي پلي، ڪني مڇي ڪاري مان ڪڏي نه اڇلبي ته ڪارو ٿي گونهن ٿي ويندو.“

”پر سائين، تاريخ ....“ ايس- پي - او بهار علي چوڻ گهريو.

”توکي ڪهڙي تاريخ جي خبر بابا، مون اسلامڪ هسٽري پڙهي آهي، اها مونکان پڇ. جڏهن ڪوفي ۾ شرارتون وڌي ويون

Gul Hayat Institute

هيون تہ پوءِ حجاج گورنر مقرر ٿيو هو، جنهنجي زبان ۽ تلوار ٻئي آبدار هيون ۽ هڪ ٻئي کان ڪسر هيون. خبر اٿئي ان ڇا ڪيو هو؟"

"نہ سائين، مونکي خبر ڪونهي."

"هن ٻهرين ڏينهن مسجد ۾ تقرير ڪئي هئي. شرارتي ماڻهن هيرَ موجب، مٿس ڇٽرون ڪيون هيون ۽ پٿريون هنيون هيون، تہ هن اتي جو اتي ڪوس ڪرايو هو. انڪانپوءِ اهڙي ناپر ٿي وئي، جو سڀڪو ڪيس دعائون ڪرڻ لڳو. اهو حجاج ساڳيو پاڻ وارو اٿئي، جنهن سنڌ ۾ بہ پائنيو موڪلي ڏاهر کي مارايو هو."

ايس- ايچ- او بهارعلي پنهنجي صاحب جي علمي قابليت تي گهور گهور ٿيڻ لڳو. هنجي هڪ دل گهريو تہ جيڪو موقعي مان فائدو وٺي حجاج ۽ پائنيهنس جا ڪارناما ۽ سندن دين ۽ ايمان سان پڄاڻي معلوم ڪري، پنهنجي ڪاري ٻاٽ جهڙي سيني کي روشن ڪري. پر ٻيءَ دل هنکي پنهنجو ڪرمنل پروسيڊر ڪوڊ وارو ڪتاب ياد ڏياريو، جيڪو هنکي بر زبان ياد هو ۽ جو هنکي تاريخ تہ ڇا، پر دنيا جي مڙني ڪتابن کان وڌيڪ پيارو هو. هو هنکي سدائين پوتيءَ ۾ ويڙهي تاڪ تي رکي ڇڏيندو هو. هنکي پنهنجي ان ڪ- پ- ڪ- جا سيئي قلم ياد هئا ۽ ڪيس ڪنهن ٻي تاريخ جي علم جي ڪا ضرورت ڪونہ هئي. هو دل ئي دل ۾ پنهنجا قلم ياد ڪري سرور ۾ پئجي ويو.

ايس- پي ڪيس ماٺ ۾ ڏسي پنهنجي ڦرنڊڙ ڪرسيءَ کي ٽيڪ ڏيندي چيو، "بابا، قدرت جو قانون آ، ڏاهرين جو علاج حجاج ئي آهي ۽ اهوئي انهن جو دارون آ."

صوبيدار بهارعلي جي ڪل تمام ٿلهي هئي، پر لڳاتار ڪوشش ۾ نيٺ اهي ڳالهيون سندس چم ۾ گهڙنديون پئي ويون. جن ڳالهين ٻهرئون ڪيس ڏنب پئي ڏنا، سي هوريان هوريان پڇائيندو ۽ سهسائيندو پئي ويو. باقي وچ کي اندا ڪاٽا اعتراض رهيا هئا. هن پنهنجي صاحب کي چيو، "سائين، اهي خون ڪٽوريون نيٺ وچ

قاڻنديون پوءِ زمانو ....“

”ميان، زماني جا بهانا نہ ڏي. زمانو ڇاڏي ٿو تہ تون ۽ مان ڇڙيون پُتليون آهيون ۽ اسان جا ڌاڳا ٻئي هٿ ۾ آهن. جيئن ڇورينديو، تيئن ڇرنداسين، جيڪو ناٽڪ چوندا، سو ڪري ڏيکاريندا سين.“

”پر سائين، پوءِ ذميواري ڇو نہ ٿا کڻن؟“

”وري سا ٻي ذميواري جي ڳالهہ. بابا، لکت ۾ ڪو ذميواري نہ کڻندو، باقي ٻاڻ سان هر حال ۾ ٻت آهن.“

”پؤ ٿي اهو ٿو ٿئي تہ پهريون ڇـٽَ ٻڌي، پوءِ ڪنڌ نہ پڇن.“

ايس- پي بہ نرمائيءَ سان ڳالهائي ڳالهائي ٿڪجي پيو هو ۽ سندس نڙي ۽ وات پڻ ڪوڙو ٿي ويو هو. ٽتل لوهہ تي منڊائتو ڏڪ هڻندي سام ۾ چيائين، ”ميان، تنهنجي ڪنڌ پڇڻ لاءِ هنن وٽ پيوئي مسالو گهڻو آهي. هي روز بروز جو تنهنجي ٿاڻي جي حد ۾ ناڪا بندي ۾ ڌاڙيل پڪڙجن ۽ هر مهيني ماسي پيا انڪائونٽر ٿين، سا ڳالهہ هنن کان ڳجهي ڪونهي. هنن کان ان سچ ڪوڙ جي رتي جيتري بہ ڳالهہ لڪل ڪونهي.“

”ها، اهي ڳالهيون تہ ٿيون ٿين. پر سائين، اهي ڌاڙن ڪاٽن جا ڏوهاري....“ صوبيدار ذري گهٽ ڪنبندي چيو.

”اهي چور، ڌاڙيل ڪنهن هڪ گهر، هڪ ماڻهو جا ڏوهاري آهن. هي جزائون تہ سڄي ملڪ جي پيڙهہ کي پيا ڪاٽ هڻن. اهو نہ وسار تہ اهو ملڪ اسان ڪيتريون قربانيون ڏئي ورتو هو.“

”مان انهن ڏينهن ۾ ننڍو هوس، پر چوطرف فساد ياد اٿم. ريل گاڏيون رت سان رڱيون اينديون هيون. نفسا نفسي هئي.“

”بابا، ان ملڪ جي ئي صدقي مان هن ڪرسيءَ ۾ آهيان ۽ ۾ تون چوندا ٿاڻا پيو هلائين.“

صوبيدار بهار علي ڪن ڇپا ڪري ويهي رهيو.

”آهن ڪل گهڻا ڇڻا، لست اٿئي؟“

”ڪل ٻارهن ڄڻا آهن،“ ائين چوندي ايس. ايڇ. او قميص جي اڳئين کيسي مان لسٽ ڪڍي.

”نالا پڙهه، پر ڀهريون اهي، جي وڏيڪ خطرناڪ هجن.“

”انهن ۾ چار مکيه آهن. يعقوب لغاري نوابشاهه، ٻيو محمود دراني حيدرآباد، ٽيون حسين ڪٽياڻ سکر، چوٿون ديدار جتوئي شڪارپور.“

”ڀهريون ۽ چوٿون، تنهنجي ڪهڙي صلاح آ؟“

صوبيدار بهار علي به ها ۾ ها ڪرڻ وارو هو، جو هنکي اوچتو يادگيري اچي وئي. هنکي پنهنجي ويهن سالن جي سروس جو تجربو ڪم اچي ويو، هو چوڻ لڳو:

”صاحب، جي منهنجي صلاح مڃيو، ته هنن ڇڙني سان نه کونسو. هنن جون قومون تمام ڏکيون آهن. سڄي عمر گهاٽ ٻيهاريون، ته به وارو ڪري ويندا. ڏسي وائسي آڪ جو ڪير اڪ ۾ ڏهائڻ به ٺيڪ ڪونهي.“

ايس. پي ڪي پنهنجي زيردست جي ڳالهه دل مان سان لڳي. اهي قومون ڏکيون هيون.

هن چيو، ”پلا اڳتي پڙهه.“

”ستار بگٽي جيڪب آباد. سائين، اهو به ککر ۾ ڪڙو.“

”اڳتي پڙهه، اڳتي پڙهه.“ ايس. پي اهو نالو ٻڌي تڙتڪڙ ۾ چيو.

”مير محمد پيو، ٿرپارڪر.“

”اهو ڪير آ؟“

”انجي وڏيڪ خبر مونکي ڪونهي، باقي انجي اوهان پارت ڪئي هئي.“

”اڙي ها ها، نه بابا، اهو پنهنجو آ.“

”عزيز شيخ، نورنبي ميمڻ ٽنڊوآدم.“ ايس. ايڇ. او به نالا وڏيڪ پڙهيا.

”اهي آهن ڪيڻ؟“

”ڪا خاص شڪايت ڪونهي ، سائين ذات ۾ ته ڏسون.“
ايس. ايچ. او کلي چوڻ لڳو.

”چڱو ، انهن کي دير ڏي، جي پيا نه لڌا ته پوءِ لاچار اهي ٿي ، اڳتي پڙهه.“

”سائين، ختم گهڻا ڪرڻا آهن؟“

”چيل ته ٽن جو هو، پر ٻه ٿي هجن، مڙئي ڪم سان ڪم.“

ايس. ايچ. او بهار علي نالا پڙهڻ لاءِ ڪنڌ ڏاري لسٽ ڏانهن ڏٺو. ان دم ٿي هن خوشيءَ مان پنهنجي صاحب ڏي ڏٺو. هن جون اکيون چمڪڻ ۽ مڇون ڦرڪڻ لڳيون. هنجي منهن تي رونق اچي وئي ۽ هن ذري گهٽ رڙ ڪندي چيو ، ”بس سائين ، بس. ڪم ٿي ويو.“

”وارو ڪر، نالا پڙهه.“

”نالا ڪهڙا ٻڌايانوَ. مڙئي مزي جو مزو، پنجن تي به ٿورو ۽ پويان ماڻهو ته ڇا پر ڪتي به نه پونڪندي.“

”ٻڌاءِ ته سهين.“

”گوپال داس ۽ آنند نارائڻ.“

”واهه وا، بهار علي واهه وا، بيشڪ تون سياڻو آ ن.“

ٻئي ڏينهن اسر کان پوليس جون جيپون ٽڪڙيون ٽڪڙيون هيڏانهن هوڏانهن زوڪات ڪنديون رهيون. ٿوري دير ۾ اها ڳالهه هـو هـوا ٿي وئي ، ته تازو گرفتار ٿيل شاگردن مان ٻه خطرناڪ ڏوهاري گوپال ۽ آنند رات جي لپيٽ ۾ ڀڄي نڪتا آهن ۽ پوليس سندن مٿن مائٽن، دوستن کان ٻئي ڪلاڪ ڪلاڪ ۾ پڇا ڳاڇا ڪري. بارڊر پوليس کي به ناڪا بندي ڪرڻ لاءِ خبردار ڪيو ويو آهي. ته مٿان بارڊر ٽپي وڃن. ٻاهريان اسٽرائڪ ۾ شريڪ شاگرد پوليس جي عملي کي حيران پريشان ڏسي دل ئي دل ۾ ڀهريون ڪـڍيون هڻڻ لـڳا. پر پوءِ اوچتو ئي اوچتو سڀ ڇوڪرا هراسجي ويا. ڪئمپس ۾ جتي اسٽرائيڪ وارن ڏينهن ۾ به ميڙا لڳا پيا هوندا هئا.

سو خالي پان پان ڪرڻ لڳو، جڻ تہ راڪاس گهمي ويو هو.

هفتو کن پوءِ، هڪ شام جو ايس- پي پنهنجي بنگلي جي لان ۾ بيگم سوڌو چانهہ پي رهيو هو. ننهي زال مڙس پاڻ ۾ اوپاريون لهواريون ڳالهيون ڪيون پئي، ٿهڪڙا پئي ڏنا. پرسان سندن ٻارهن سالو نينگر بہ ڪنهن ڪتاب ۾ منهن وجهيو ويٺو هو. اوچتو پڙهندي پڙهندي پيءُ کان پڇڻ لڳو، ”بابا، پري ٻيڙيءَ ۾ واڻيو ڳورو ڪيئن هوندو آ؟“

ايس- پي صاحب کان ذري گهٽ ڪوپ ڇڏائجي ويو، ۽ چانهہ هارجي سندس ڪپڙن تي وڃي پئي. ڪپڙا ڇنڊيندي، پٽ کان شوڪجي پڇيائين، ”ڇا پيو پڙهين؟“

”بابا، ڀٽائي جو ڪتاب آ گلشڪر.“ پٽهس روئٺهار ڪي لهجي ۾ چيو.

”ڪنهنجو لکيل آ؟“

”ديوان آڏواڻي جو.“

ايس- پي ڪو جواب ڏيڻ بجاءِ وري ٻٽ ڏانهن ڏٺو، جو معصوميت ۾ ڏانهس ڏسي رهيو هو. هن ڪي گهڙيون دم ٻاهر ڪڍي سک جو ساهہ پريندي چيو:

”پٽ، اهو ڀٽائي وانڍين پنهنجي مطلب تي ٺاهيو هو، هينئر تہ مولا جي مهرباني سان مساوات ڏي مساوات آ.“

!

ڪراچي يونيورسٽيءَ ۾، جميعت طلبا وارن ’جيئي ڀٽو، سدا جيئي‘ جا نعرا هنيا. (هڪ اخباري خبر)

▲ ڀٽو صاحب، جڏهن اسين جيئي ڀٽو جا نعرا هڻندا هئاسين، تہ اهي ’مري ڀٽو، جا نعرا هڻندا هئا. ڇاڪاڻ اهي اوهانجا دشمن هئا. هاڻ اهي ’جيئي ڀٽو، جا نعرا هڻي رهيا آهن. تہ ٻڌايو اسين ڪهڙا نعرا هڻون!؟

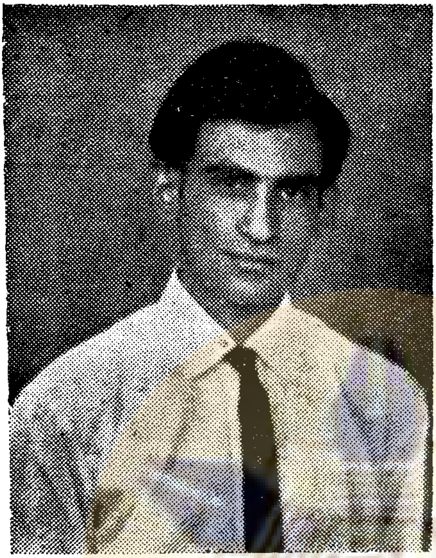

طارق اشرف نالو، سيد ذات. ١٩٤٠ع ۾ حيدرآباد سنڌ ۾ ڄائو. ١٩٦٩ ع ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ مان ايم- اي ڪيائين.

١٩٥٩ع ۾ عبرت اخبار (حيدرآباد) جي ماهانه ايڊيشن ۾ سندس پهرين ڪهاڻي 'دري' شايع ٿي. ساڳئي سال مشهور ڪهاڻيڪار غلام نبي مغل سان گڏجي اداره ادبِ نو جي نالي هيٺ هڪڙو ادبي ادارو قائم ڪيائين. جنهن سنڌيءَ ۾ چوڏهن ڪن بهترين ڪتاب پهريون قوم، مينديءَ رتا هٿ، لاٽ، عورت ۽ پيار، سونهن، پٿر ۽ پيار، نئون شهر، ڪرنڊڙ ديوارون، شبنم شبنم، ڪنول ڪنول، گيت اجايل مورن جا، منهنجو ساگر، منهنجو ساحل وغيره ڇپيا. ١٩٦٠ع ۾ سندس ٻي ڪهاڻي سه ماهي مهراڻ ۾ ڇپي. تنهن کانپوءِ نئين زندگي (ڪراچي) نئين دنيا (بمبئي)، ساهت ڌار (دهلي)، نئين زندگي (جبلپور)، ڪونج (بمبئي) آڪاٽي (دهلي)، ڪهاڻي بمبئي، سهڻي (حيدرآباد) ۽ مختلف مجموعن ۾ پڻ ڪهاڻيون ڇپيون.

طارق اڄ تائين ڇويهه ڪن ڪهاڻيون لکيون آهن. تنهنڪان علاوه ڪن ڪهاڻين جا سنڌيءَ ۾ ترجما ڪيا اٿس. ڪي تنقيدي مضمون، هڪڙو مقالو ۽ مختلف ڪتابن تي ڪافي تبصرا ڇپيا اٿس.

١٩٦٤ع ۾ سندس ڪهاڻين جو هڪڙو مجموعو 'سونهن، پٿر ۽ پيار' شايع ٿيو هو جنهن ۾ ست ڪهاڻيون هيون.

ڇهڪ، موڙ، سونهن، پٿر ۽ پيار، پيار جي سرحد، نفرت، گوندر ڪڏيا گونج، مارڪيٽ سندس مشهور ڪهاڻيون آهن. سندس ڪئين ڪهاڻيون اردوءَ ۾ ترجمو ٿي چڪيون آهن. سندس ڪهاڻي ڇهڪ سنڌيءَ ۾ ڇهه دفعا، سونهري شام ٽي دفعا، موٽي آئي ياد ٻه دفعا، مينهن ۾ باهه ٻه دفعا ۽ موڙ نو دفعا ڇپجي چڪي آهي.

جنوري ١٩٦٦ع کان سهڻي ڪڍي رهيو آهي.

طارق اشرف

درد جا ڏينهن، درد جون راتيون

رات فيروز جيڪا پيشڪش ڪئي، انهيءَ منهنجي سوچ جو انداز ئي بدلي ڇڏيو. جيڪي ڳالهيون هاڻ مون سوچيون پئي، آهي هن کان اڳ شايد ڪڏهن به نه سوچيون هوندم. جيڪڏهن سوچيون به هونديون، ته گهٽ ۾ گهٽ انهيءَ انداز سان نه سوچيون هئم، اهڙي پڪ اٿم.

مان ڪو فيصلو نه پئي ڪري سگهيس ته مونکي ڇا ڪرڻ گهرجي. فيروز جي آڇ قبول ڪريان يا انڪار. جيڪڏهن سندس آڇ قبول ڪري وٺان، ته جا جوابداري مون تي عائد ٿيندي، ڇا مان انهيءَ سان نڀائي سگهندس. ڇو ته مونکي پاڻ تي اعتبار نه رهيو آهي- بلڪ ائين چوان ته مون ۾ هاڻ ڪنهن به ڪم ڪرڻ جو حوصلو باقي نه رهيو آهي، ته هاڻ جيڪو ڪم ڪندس، انهيءَ ۾ ڪامياب ٿيندس يا نه. پر جيڪڏهن فيروز جي آڇ نٿو قبوليان، ته پوءِ ڇا ڪريان؟ زندگي ڪيئن گذاريان. زندگي گذارڻ لاءِ کاڌي- ڪپڙي جي ضرورت آهي. زندگيءَ لاءِ رکُ رکاءُ به رکڻو پوي ٿو. پيٽ سان گڏ، نه چاهيندي به اُٿڻو ويهڻو پوي ٿو. جيڏي وسيع دنيا آهي، ايتري ئي وسيع گهرجون. انهيءَ کانسواءِ اڪيلو به ته نه آهيان. ماءُ به ته آهي. انهيءَ جو واحد سهارو به مان آهيان. هن پنهنجي جواني مونکي قابل بنائڻ ۾ ڳاري ڇڏي، هاڻ هنجا به ڪجهه حق مون تي آهن. هنجون آرزوئون- اُميدون پوريون نه ڪري سگهيس، گهٽ ۾ گهٽ پيٽ پرڻ لاءِ ماني ۽ جسم ڍڪڻ لاءِ ڪپڙو ته هنکي به گهرجي. جيڪڏهن هوءَ نه گهري، تہ به اخلاقي طرح سندس اهي گهرجون پوريون ڪرڻ لاءِ مان ٻڌل آهيان.

شايد اهو فرض پورو ڪرڻ لاءِ ئي مان اڃا جيئرو آهيان.

Gul Hayat Institute

چو تہ منھنجي ماءُ جيئري آھي. ھن مونکي جيئرو رکڻ لاءِ پاڻ ماريو ۽ ھاڻ ھنکي جيئرو ڏسڻ لاءِ مونکي جيئڻو آھي. نہ تہ شايد مان ڪڏھن ڪو مري چڪو ھجان ھا. اھا موت قدرتي ھجي ھا، يا ھٿرادو، پر ھن دنيا مان ڇوٽڪارو ملي وڃي ھا— انھيءَ زندگي جي عذابن کان تہ نجات ملي وڃي ھا. اھا دنيا، جنھنکي رنگين سڏيو وڃي ٿو— اھا زندگي، جنھنکي حسين چيو وڃي ٿو، سا منھنجي آڏو فريب ڪانسواءِ ڪجھہ بہ ڪانھي. دنيا ۾— زندگيءَ ۾، لاتعداد خوشيون آھن، بي حساب وڻندڙ شيون آھن، پر پنھنجي مرضيءَ سان ڪابہ حاصل نٿي ڪري سگھجي. ۽ جيڪا حاصل نٿي ڪري سگھجي تنھن لاءِ چيو وڃي ٿو تہ— تقدير ۾ لکيل ڪونھي.

تہ پوءِ ڇو اھڙي تقدير جي آسري تي ويٺو ھججي. ڇو انھي تي يقين ڪجي. ڇو اھڙي زندگيءَ جي ڳُھر ڪجي، ڇو اھڙي دنيا ۾ رھڻ جي تمنا ڪجي، جنھن دنيا ۾. جنھن زندگيءَ ۾، انسان جي وَس ۾ پاڻکي خوش رکڻ بہ نہ ھجي. جنھنکي چاھي، انھيءَ کي حاصل ڪرڻ ھنجي اختيار ۾ نہ ھجي. جن شين کان ڪيس نفرت ھجي، اھي ئي ھن تي مڙھيون وڃن. جيڪي ڪم ڪرڻ ھو نہ چاھيندو ھجي، تن کي ڪرڻ لاءِ ھو مجبور ھجي.

تہ پوءِ ڇا انھيءَ کان موت حسين ڪونھي. جنھن ۾ ابدي سڪون آھي. موت ڪانپوءِ ڪا بيچيني ڪانھي. اھو ڊپ تہ نڪريو وڃي، تہ ڪو ھُن کان اھو سڀ ڦري ويندو، جيڪو ھو ڪنھنکي بہ ڏيڻ نٿو چاھي. موت اھا شيءِ آھي، جنھنکي حاصل ڪرڻ ڪانپوءِ ڪجھہ بہ حاصل ڪرڻ جي تمنا باقي نٿي رھي. ھر ڊپ موت کان اڳ آھي، ڊپ جي آخري شڪل موت آھي. پر زندگي، ۾ موت ڪئين ڪئين، شڪليون ڌاريو اچي. اھا زندگي. جنھن ۾ ھزارين نقلي موت ھجن، جيڪي نہ چاھڻ جي باوجود اسانجي آڏو اچيو ٿا بيھن، تنھنڪان ڇو نہ اصلي موت قبول ڪجي، جيڪو حقيقت آھي. بيشڪ موت ھڪ اونداھہ آھي— مستقل اونداھہ. پر اھا اونداھہ زندگي جي پُر فريب روشنين کان لکين ڀيرا وڌيڪ روشن آھي.

Gul Hayat Institute

ذهني طور تي مان ڪڏهو ڪو موت قبولي چڪو آهيان. پر ظاهري طور تي اڃا جيئرو آهيان، ڇو ته مونکي اهو احساس آهي ته منهنجي زندگيءَ جي سهاري، هڪ ٻي زندگي ٻه ساهه پٽي ڪٽي. پنهنجي زندگيءَ جي ڏورَ ڪي ته مان ٽوڙي وجهان، پر هنکي نه ڄاڻ ڪيترو وقت عذاب سهڻو پوي. مونکي جيئرو رکڻ لاءِ هن جيڪو عذاب سٺو آهي، سو ايترو گهڻو آهي، جو مان جيڪڏهن انهيءَ عذاب ڪي گهٽائي نٿو سگهان، ته وڌائڻ جو به مونکي ڪو حق ڪونهي.

هن پنهنجي جوانيءَ کي انهيءَ آسري تي خوشيءَ سان رخصت ڪيو، ته منهنجو پٽُ قابل ٿيندو ۽ پوءِ ٻڍاپو به جوانيءَ ۾ تبديل ٿي ويندو. پر جڏهن مان قابل ٿيڻ جي باوجود به ناقابل ٿي پيس، ته هن حالات سان سمجهوتو ڪري ورتو. هوءَ تقدير جي قائل آهي، پنهنجي قسمت ۾ ڪجهه نه هئڻ سمجهي، خاموشي اختيار ڪري ورتائين. هوءَ جيئري ته آهي، ڇو جو مرڻ سندس اختيار ۾ ڪونهي، پر دنيا سان هاڻ ڪوبه واسطو نه رهيو اٿس.

جيڪڏهن هوءَ مونکي ڪجهه چوي ها، مونسان وڙهي ها، پنهنجي جواني مون لاءِ وڃائڻ جا طعنا ڏي ها، ته شايد مان ڪجهه سُڪون محسوس ڪريان ها، ته هوءَ مونکان پنهنجي احسانن جو بدلو وٺي رهي آهي، پر هو ته اٿين خاموش آهي، ڄڻ مونکان ڪجهه گهرڻ ئي نٿي چاهي.

۽ هنجي انهيءَ خاموشي مونکي زنده رهڻ تي مجبور ڪيو آهي، نه ته شايد مان ڪڏهن ڪو خودڪشي ڪري چڪو هجان ها.

۽ هاڻ ته مونکي زندگيءَ جو ڪو مقصد ئي سمجهه ۾ نٿو اچي. پريشاني - بيچيني - گهٻراهٽ، ذهني مونجهارو ۽ ذهني اذيت جو نالو ئي جيڪڏهن زندگي آهي، ته مونکي اهڙي زندگيءَ جي گهرج ڪانهي. مون ڪئين دفعي سنجيدگيءَ سان خودڪشيءَ لاءِ سوچيو آهي. انهيءَ جيئڻ کان ته موت بهتر آهي. هن مسلسل اذيت کان ته ڇوٽڪارو ملندو. فقط اميءَ جو خيال ٿيندو آهي، پر ڪڏهن ڪڏهن ته سندس خيال به نه رهندو اٿم. سوچيندو آهيان، مونکي ته

Gul Hayat Institute

هن عذاب کان نجات ملي. اميءَ جا پاڳ اميءَ ساڻ.

مون رات جو اڪيلائيءَ ۾ ڪلاڪن جا ڪلاڪ پنهنجي موت جي باري ۾ سوچيو آهي، ته مونکي ڪيئن مرڻ گهرجي. پستول مونوٽ ڪونهي، جو گولي هڻي پاڻ پورو ڪريان. درياهه ۾ ٻڏان .... نه ڄاڻ ڪڏهن ساهه ٻوساتجي ۽ ڪڏهن دم نڪري. هزرادي سڪرات جو سوچي ڏڪي ويندو هوس. خودڪشي منهنجي نزديڪ بزدلاڻو فعل ڪونهي. اهو انسان، جيڪو هڪ معمولي چيٽ لڳڻ تي به ڦٿڪيو پوي، ڪنهن چريءَ سان گلو ڪٽي، باهه ۾ پاڻ ساڙي، يا دريا ۾ ٻڏي مري، اِها بزدلي آهي! نه نه، مان انهيءَ کي بزدلي نٿو مڃان. پر مان پاڻ ۾ ايتري بهادري نٿو محسوس ڪيان، جو خودڪشي ڪريان.

جيتوڻيڪ مان پاڻکي خودڪشيءَ لاءِ تيار ڪندو رهيو آهيان. ننڊ جون گوليون منهنجي نزديڪ سڀ کان آسان موت آڻيندڙ هيون. ۽ مون فيصلو ڪيو، ته اُهي گوليون ئي مونکي زندگيءَ جي عذاب کان نجات ڏيارينديون.

چون ٿا ته خودڪشي حرام آهي. خودڪشي ڪرڻ وارو دوزخ ۾ ويندو. دوزخ ـــ، ڇا هن دنيا کان به وڌيڪ دوزخ ۾ عذاب هوندو! ناممڪن. هن دنيا کان ته گهٽ هوندو. ۽ خدا ايڏو ته ظالم ڪونه هوندو، جو هن دنيا ۾ به عذاب ڏي، ۽ هُن دنيا ۾ به.

تصور ئي تصور ۾ مون پاڻکي ڪئين دفعا مرندي ڏٺو. پنهنجي موت کانپوءِ اميءَ جو تصور مون ڪرڻ نٿي چاهيو. البت انهن دوستن کي ڏسي رهيو هوس، جن زندگيءَ ۾ مونکي ڪڏهن پڇيو به ڪونه، ڏک ۾ ڪڏهن ڪم نه آيا، ۽ هاڻ منهنجي جنازي، پرسان بيهي مونکي دنيا جو عظيم انسان سڏي رهيا آهن. اُهي اديب، جن مونکي ڪڏهن اديب تسليم نه ڪيو، هاڻ ادبي ميڙ سڏي، مونکي خراج تحسين پيش ڪري رهيا آهن. ڪن ته مونتي رسالن ۾ مختصر مضمون لکي، منهنجي موت کي ادب لاءِ 'سخت نقصان'

Gul Hayat Institute

ڇڏي پنهنجو فرض پورو ڪيو آهي. هڪ ايڊيٽر فرض سمجهي، پنهنجي ايڊيٽوريل ڪي ڪارو بارڊر ڏئي، منهنجي موت تي ڏک جو اظهار ڪيو آهي. ڪيڏي نه بناوت، ڪيڏو نه ڪوڙ. زندگيءَ ۾ مونسان نفرت ڪندڙ، هاڻ ڪيئن نه پنهنجي محبت جو اظهار ڪري رهيا آهن. جيڪر اها محبت منهنجي زندگيءَ ۾ مونسان ڪن ها، ته مان موت کي ڇو ڳلي لڳايان ها.

ماءُ کان علاوه فقط هڪ ماڻهوءَ کي ئي منهنجي موت دلي صدمو رسايو آهي. فيروز روز مونوٽ شام جو گهر ايندو هو. هاڻ به روز ايندو آهي. هاڻ مان گهر ۾ نه آهيان، قبرستان ۾ روز ايندو آهي. منهنجي قبر تي اگربتيون ٻاري، ياسين شريف پڙهندو آهي. مون زندگيءَ ۾ ڪڏهن به سندس اکين ۾ ڳوڙها نه ڏٺا هئا، پر هاڻ دعا گهرڻ وقت سندس اکيون آليون ٿي وڃن ٿيون، جنڪي هو پنهنجي رومال سان اُگهي ٿو، ۽ پوءِ رومال کي ٽن تهن ۾ ويڙهي، پينٽ جي کيسي ۾ رکي ٿو، بوٽ پائي خاموشيءَ سان هليو ٿو وڃي. سندس آليون اکيون ڏسي، مان قبر ۾ ليٽي ليٽي ئي خوش ٿيان ٿو. چاهڻ جي باوجود هُن منهنجي زندگيءَ ۾ ڪڏهن به پنهنجي چاهت جو اظهار نه ڪيو هو. هاڻ جڏهن مان دنيا ۾ موجود نه آهيان، ته هنجون اکيون منهنجي لاءِ آليون ٿيون آهن.

قبر ۾ اونداهه آهي. عجيب قسم جا جيتِ ۽ ڪيئان پيا مونکي پٽين. پوائتو ماحول آهي. عجيب آواز پيا اچن. قبر جي پاڻيٺ واري آلي ٿڌي مٽي ناقابل برداشت آهي. سخت گُهٽ آهي. مون ڇو پاڻکي ماريو. مان اڪيلائي پسند هوس، خاموشيءَ کي چاهيندڙ. پر ايتري خاموشي، ايتري اڪيلائي. مان سڏ ٿو ڪريان. رڙيون ٿو ڪريان. پر ڪوبه جواب ڪونه ٿو ڏي. مٽيءَ جي هيٺان دٻيل لاش جي سڏ تي ڪير جواب ڏيندو. ڪنهن تائين اِهو آواز پهچندو. ڪير به نه ٻڌندو اِهو آواز. هاڻ قيامت تائين مونکي اتي اڪيلو سڙو ئي سڙو پيو رهڻو آهي. مان ڇُري به نٿو سگهان، سڄو ڪفن ۾ ويڙهيو پيو آهيان.

نه نه. مونکي مرڻ نه کپندو هو. مونکي روشنيءَ جي گهرج آهي. مان گوڙ ٻڌڻ چاهيان ٿو. مان ماڻهن جي انبوهه ۾ رهڻ چاهيان ٿو. مان اميءَ جي ڪِچَ جي گرمائش چاهيان ٿو. مان فيروز جهڙي دوست جي ويجهڙائي چاهيان ٿو. مان جيئرو رهڻ چاهيان ٿو.

۽ تصور جو سلسلو ٽٽيو پوي — وري مرڻ لاءِ.

مونکي فيروز چيو هو: تون ٿڌي دل سان سوچ ۽ پوءِ مونکي آخري فيصلي کان واقف ڪجان- ۽ انهيءَ آخري فيصلي مونکي ايترو مُنجهائي وڌو هو، جو مان ڪو به فيصلو نه پي ڪري سگهيس. شايد انهيءَ فيصلي لاءِ مونکي ايتري سوچ ويچار جي ضرورت نه پوي ها، جيڪڏهن زندگيءَ ۾ مون هڪ وڏي نوڪر نه ڪاڏي هجي ها. مان جيڪو هر ڳالهه ڪرڻ کانپوءِ سوچڻ جو عادي هوس، هاڻ هر ڳالهه کان اڳ سوچڻ لاءِ مجبور آهيان.

اڄ جي زماني ۾، جڏهن ذهن سوچڻ جي قابل ٿئي ٿو، ته پهرين ڳالهه جيڪا ذهن ۾ اچي ٿي، اُها آهي 'وڏو ماڻهو' ٿيڻ. انهيءَ لاءِ ڪي محنت ڪري، پڙهي لکي سي-ايس-پي ۽ پي-سي-ايس جهڙيون وڏيون نوڪريون حاصل ڪندا آهن، ۽ ڪي ناجائز طريقا استعمال ڪري دولت ڪٺي ڪن ٿا. بهرحال هن دور ۾ (۽ اِهو دورُ هڪ طويل عرصي کان هلندو پيو اچي) گهڻو ڪري سڀني جي آڏو زندگيءَ جو مقصد وڏو ماڻهو ٿيڻ هوندو آهي، ۽ وڏي ماڻهو معنيٰ دولتمند. پر مان اهڙي دؤر ۾ ڄمڻ جي باوجود به اهڙي ذهنيت ساڻ نه ڪٺي آيس. منهنجي آڏو زندگيءَ جو هڪڙو ئي مقصد هو، ۽ اهو مقصد هو پنهنجي قوم ۽ ۽ ٻوليءَ جو بچاءُ. ۽ انهيءَ مقصد کي پوري ڪرڻ جا ٻه طريقا مونکي سُجهيا ٿي- هڪڙو طريقو هو ادب. اهڙو ادب پڙهڻ لاءِ ڏيڻ، جنهن سان اسانجي ٻولي زنده رهي، ترقي ڪري ۽ قوم ۾ سجاڳي پيدا ٿئي. ٻيو طريقو هو- تعليم. جيڪڏهن استاد پنهنجي جوابداري محسوس ڪري پڙهائين، ته پيڙهه مضبوط ٿيندي. ٻار قوم جي پيڙهه جي حيثيت رکن ٿا. ۽ ٻار جي شعور ۾

اها ڳالهه ويهي رهندي، ته سياڻي اسانکي ٻي پنهنجي قوم جو بار سنڀالڻو آهي، ملڪ جون واڳون سياڻي اسانجي ٻي هٿن ۾ هونديون.

جيئن ته مونکي ادب سان دلچسپي هئي، تنهنڪري مناسب سمجهيم ته مان ادب جي ذريعي ٻي ٻولي ۽ ملڪ جي خدمت ڪريان. مونکي اها ڳالهه نتي وڻي، ته مان فقط ڪهاڻيون لکي اهو فرض پورو ڪريان. جيئن اسانوٽ ڪن ڪهاڻيڪارن اِهو طريقو اختيار ڪيو آهي. پهرين مان اهڙن ڪهاڻيڪارن جي ڏاڍي عزت ڪندو هوس، جيڪي قومي قسم جيون ڪهاڻيون لکي رهيا هئا، پر جڏهن ويجهي ڪان ڏسڻ جو اتفاق ٿيو، ته پتو پيو، قوميت تي ڪهاڻيون لکڻ فقط شهرت جو ذريعو هو. انهنکي پنهنجي قوم يا ٻوليءَ سان ڪابه دلچسپي، ڪابه همدردي ڪانهي- انهنجي لکڻين ۽ فعل ۾ ايڏو وڏو تضاد ڏسي مان دنگ رهجي ويس.

تنهنڪري مون سوچيو ته مان هڪڙي مخزن ڪڍان، جنهنجو مقصد هجي صحت مند ادب پيش ڪرڻ. پنهنجي قوم ۾ قوميت جو جذبو جاڳائڻ. اِها مخزن ڪنهن به گروهه جي نه هجي. ڪو به هنکي استعمال نه ڪري سگهي. انهيءَ مخزن جي ذريعي اهڙو ادب پيش ڪجي، جنهن تي اسانجو ايندڙ نسل به فخر ڪري ۽ ڪجهه پرائي سگهي. انهيءَ مخزن ۾ شخصيت کي نه، بلڪ سٺي تخلق کي اهميت ڏجي.

۽ جڏهن مون ڪن دوستن سان صلاح ڪئي، ته انهن منهنجي تجويز کي ساراهيو، ۽ منهنجي مدد ڪرڻ جو پورو يقين ڏياريو. هڪ دوست جنهنجو شمار وڏن ليکڪن ۾ ٿيندو هو، تنهن ته ايترو به چيو ته: تون پرواهه نه ڪر، مان تنهنجي پوري مدد ڪندس. ايترا اشتهار ونهرائي ڏيندس جو پوري مخزن اشتهارن سان پرجي ويندي، مونکي سوچ ۾ ٻڌل ڏسي چيائين: دلبر تون پرواهه نه ڪر. سر جي ضرورت پئي ته اُهو به ڏيندس، تنهنجي رستي ۾ جبل ايندو ته انهيءَ کي به ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيندس. سندس اِهي ڳالهيون ٻڌي منهنجي همت وڌي وئي، ۽ مون پڪو پهه ڪيو ته مخزن ضرور

Gul Hayat Institute

ڪبندس.

مون مخزن لاءِ ڊڪليريشن ڀريو ۽ ڊوڙ ڊُڪ ڪيم، پر ڊڪليريشن منظور نه ٿيو. مجبور ٿي هڪ 'ڪتابي سلسلو' ڪڍيم. ڇهه ست ڪتاب پوريءَ طرح وڪرو نه ٿيا ۽ سخت نقصان ٿيو. پر تنهن هوندي به همت نه هاريم، ڇاڪاڻ ته انهيءَ ڪتابي سلسلي کي سنجيده طبقي تمام گهڻو پسند ڪيو هو. منهنجي لاءِ اها ڳالهه ئي خوشيءَ جو باعث هئي، جو منهنجو ڪٽيو ٺاب پيو هو. پر مالي حالت ڏينهون ڏينهن خراب ٿيندي پئي وئي، دوست پاسو ڪندا ويا ۽ ڪي ته ڦري دشمن ٿي پيا. جنهن دوست چيو هو ته: سر به ڏيندو. هاڻ هنجي شڪل به نظر نٿي آئي. دوستَ تيزيءَ سان ساٿ ڇڏيندا ويا، پر مون ڪنهنکي به ساٿ ڏيڻ لاءِ مجبور نه ڪيو. مان ڪنهن سان پنهنجي اصولن تي سودو ڪرڻ لاءِ تيار نه هوس. هن نعري بازيءَ واري دؤر ۾ به مون صحت مند ادب، بنا ڪنهن گروهه بندي جي ڏيڻ ٿي چاهيو.

۽ پوءِ محسوس ڪيم ته مان اڪيلو رهجي ويو آهيان. ڪتابي سلسلي کي ساراهڻ جي باوجود، ڪو به اديب منهنجو ساٿ ڏيڻ لاءِ تيار نه هو. ڇو ته انهيءَ سلسلي کي هلائڻ لاءِ پئسو گهربو هو. ۽ مون وٽ پئسو ڪونه هو، ۽ پوءِ آهستي آهستي سڀئي اديب دوست ڪسڪي ويا، سواءِ هڪ اڌ جي.

۽ پوءِ اهڙو وقت آيو، جو اڌ پنڌ تان موٽڻو پيو. ڪتابي سلسلي کي هلائڻ لاءِ مون وٽ وسيلا نه هئا. منهنجو وار وار قرض ۾ ڦاسي پيو. سون زيور، جيڪو اميءَ منهنجي ڪنوار لاءِ پيٽ کي تسيا ڏيئي ڪٺو ڪيو هو، آهو وڪامي ويو، اميءَ سڀ ڪجهه ڏٺو پئي، پر خاموش رهي- ۽ پوءِ مان به خاموش ٿي ويس. هڪ به جيڪي منهنجا همدرد هئا، تنکي فيصلي کان آگاهه ڪيم، انهنکي افسوس ٿيو، پر ڇا ٿي ڪري سگهيا.

۽ پوءِ مون سوچيو- مان پنهنجي ڀرين مقصد ۾ ڪامياب نه ٿيس. هن نعري بازي واري دؤرَ ۾، هن پاڻکي شهرت ڏيڻ

Gul Hayat Institute

واري دؤر ۾، هڪ اهڙي مخزن جي ضرورت ڪانهي، جيڪا ڪنهن مخصوص حلقي جي ترجماني نہ ڪري. جنهن ۾ اديبن کي نمائش ڪرڻ جو موقعو نہ ملي. جنهن مان ڪين ڪوبہ مالي فائدو نہ پهچي، بلڪ هزائون ڏيڻو بہ پوي. ڀلا اهڙي مخزن ڪيئن هلي سگهي!

فيروز مونکي پيشڪش ڪئي هئي- هڪ ٽيوشن جي. اها ڪا اهڙي ڳالهہ نہ هئي، جنهن لاءِ ايڏي پريشاني ٿئي، پر مونسان بہ ڳالهہ هئي. مخزن جي ناڪاميءَ مونکي ذهنيءَ طور مفلوج ڪري وڌو هو. مون تہ انهيءَ لاءِ پنهنجي زندگي وقف ڪئي هئي، پر زندگي بہ منهنجي مقصد کي ڪامياب نہ ڪري سگهي. تنهنڪري مون سوچيو ـــ پنهنجي پهرين مقصد ۾ ناڪام ٿيڻ ڪانپوءِ هاڻ مونکي ماستر ٿي پنهنجي ٻئي مقصد ڏانهن عملي قدم کڻڻ گهرجي. ماستر ـ ڪيڏي نہ ننڍي نوڪري. اڄ جي سي-ايس-پي ۽ پي-سي-ايس واري دور ۾ ماستر سڏائڻ بہ گهٽتائيءَ جهڙي ڳالهہ آهي. اسڪول جي ٻارن ڪانسواءِ ڪوبہ ماستر کي مانُ نہ ڏيندو آهي، ۽ نہ ئي اهميت جي لائق سمجهندو آهي. ماستر کي ڪا سماجي حيثيت حاصل ڪانهي، پر مون اها ئي نوڪري ڪرڻ ٿي چاهي. ڪنهن بہ ٻئي دوست جي سامهون اها ڳالهہ نہ ڪري، فقط هڪ دوست فيروز جي سامهون اها ڳالهہ ڪيم. ڇو تہ فقط انهيءَ کي پنهنجو همدرد ۽ خيرخواهہ سمجهيم. ڇاڪاڻ تہ منهنجي دُک درد جو فقط انهيءَ کي احساس آهي، اِهو ئي پوريءَ طرح محسوس ڪري ٿو، تہ منهنجو روح ڪيترو نہ زخميل آهي، ۽ مان ڪهڙي تڪليف ده زندگي گذاريان پيو. ٻين دوستن کي (جيڪي ڪنهن بہ حالت ۾ دوست ڪونهن، پر لاچار انهن کي بہ 'دوست' جي معزز نالي سان سڏڻو پوي ٿو) جيڪڏهن اِهو ٻڌايان ها تہ ـــ مان ماستر ٿيڻ چاهيان ٿو، تہ آهي مونتي کِلن ها. مسخري اُڏائن ها منهنجي. ۽ شايد اِهو رايو بہ قائم ڪن ها تہ مان پنهنجو ذهني توازن وڃائي چڪو آهيان.

Gul Hayat Institute

چاڪاڻ ته مان پنهنجي زندگيءَ جي اهم مقصد ۾ ناڪام ٿيو آهيان. نه ته پوزيشن ڪٿي ايم - اي ڪيل، ڪير ماستر ٿيڻ پسند ڪندو!

درحقيقت ڳالهه اها هئي ته مان حالات سان ڪنهن به حال ۾ سمجهوتو ڪرڻ لاءِ آماده نه هوس. مون ۾ ايڏي قابليت هئي، جو چڱي نوڪري ڪرڻ چاهيان ها، ته شايد ملي به وڃي ها. پر مون ته چڱي نوڪريءَ لاءِ سوچيو به ڪونه ٿي. مان فقط پاڻکي هڪڙي نوڪري ڪرڻ لاءِ ذهني طور تي تيار ڪري سگهيو هوس، ۽ اِها هئي ماستري. ۽ نوڪري ضرور ڪرڻي هئم، چاڪاڻ ته زنده رهڻ لاءِ، زندگيءَ جون سيئي گهرجون پوريون ڪرڻيون ٿيون پيون. منهنجا وڏا ته ڪجهه ڇڏي نه ويا هئا، جنهنجي آسري آرام سان زندگيءَ جا ڏينهن گذاريان ها.

مان نوڪريءَ جي سخت خلاف هوس. نوڪري معني پنهنجي آنا کي نيس پهچائڻ، ۽ اهو مونکان ٿي نٿي سگهيو. مون ۾ اُهي خوبيون هيون ڪونه جيڪي هڪ ملازم پيشه شخص ۾ هجن. اڄوڪي دؤر ۾ هڪ ملازم لاءِ ضروري آهي ته هنجي پنهنجي سوچ نه هجي، هنجو پنهنجو ذهن نه هجي. هنجون پنهنجيون خواهشون نه هجن. هو جيڪو ڪجهه سوچي يا ڪري، فقط پنهنجي مٿين آفيسرن جي خواهش مطابق ڪري. ۽ ملازمت ۾ اُهو ئي ڪامياب ٿيندو، جنهن پنهنجي آنا کي، پنهنجي روح کي، پنهنجي ضمير کي چيپاڙي ڇڏيو هجي.

مونوٽ آنا سالم آهي. روح جيئرو اٿم - مان پنهنجي ضمير کي سمهارڻ لاءِ تيار نه آهيان، ته پوءِ مونکي ڪيئن ملازمت راس ايندي؟ تنهنڪري مون ڪڏهن نوڪريءَ جو تصور ئي نٿي ڪرڻ چاهيو. وڏي يا ننڍي نوڪريءَ جو ته سوال ئي ڪونه هو.

البت ماستريءَ سان منهنجو مقصد ئي ٻيو هو.

جڏهن فيروز سان ڳالهه ڪيم ته مان ماستر ٿيڻ ٿو چاهيان، ته هو چرڪي پيو. هنجو چرڪڻ حق تي هو. هنکي خبر هئي ته مونکي نوڪريءَ کان نفرت آهي. مان ڪنهنجي غلاميءَ ۾ رهي نٿو

Gul Hayat Institute

سگهان، نہ ئي ڪنھنجي سرداري برداشت ڪري سگهندس. هن مونکان پڇڻ چاهيو ٿي، پر پڇي نہ سگهيو. مون ئي ٻڌايو.

”تون حيران آهين، مان جيڪو غلاميءَ کان ڀڄندو آهيان، پاڻ غلاميءَ ۾ وڃڻ لاءِ ڪيئن تيار ٿيس.

”انهيءَ ڪري، جو مان ڄاڻان ٿو تہ اسانوٽ ڇا پيو پاڙهجي، ۽ ڪيئن پيو پاڙهجي. وڏن اسڪولن جي ڳالھہ ٿو ڪريان، جتي وڏن ماڻهن جا ٻار پڙهن ٿا. اهڙن اسڪولن جي ڳالھہ ڪري رهيو آهيان، جن ۾ وچولي ۽ ننڍي درجي جي ماڻهن جا ٻار پڙهن ٿا. منهنجي توجہ جا مرڪز اُهي ٻار آهن، جيڪي ننڍي درجي جي ماڻهن جا آهن. اُهي ماڻهو اسڪولن ۾ ٻارن کي پڙهڻ لاءِ ٿا موڪلين، پر پنهنجي جند ڇڏائڻ لاءِ موڪلين ٿا. پوءِ ٻار اسڪول ۾ ڇا ٿا پڙهن، ڇا ٿا ڪن. انهيءَ سان انهن جو واسطو ڪونهي. ۽ ماسترن جو رکو اِهو ڪم هوندو آهي تہ ٻار فيون ڏين. پڙهن نہ پڙهن، اچن نہ اچن. انهيءَ سان سندن واسطو ڪونهي. جڏهن —— ڪڏهن ڪين اِهو احساس ٿئي ٿو، تہ هنن تي بہ ڪي جوابداريون عائد ٿين ٿيون، تڏهن ڏنڊو کڻي ڍڪ ساهي سيني تي وهائي، مطمئن ٿيو ڪرسيءَ تي ويهو رهن.

”ٻار قوم جي امانت آهن. ٻار ملڪ جو مستقبل آهن. اسانکي انهيءَ جو احساس ڪونهي، تہ اسانجي ملڪ جو مستقبل خراب ڪرڻ ۾ اسانجي استادن جو ڪيڏو نہ هٿ آهي. ٻارن جا ماءٌ پنهنجي امانت انهن جي حوالي ڪن ٿا، ۽ اِهي انهيءَ ۾ خيانت ڪيو وڃهن.

”سڌرڻ جي عمر فقط اسڪول ۾ هوندي آهي، پر اسانجا ٻار اتي ئي ڪرندا آهن. ۽ اهو سڀ استادن جي لاپرواهيءَ کان. اسانجي تعليم جي ناقص انتظام کان. اسانجي ماسترن کي اهو احساس ئي ڪونهي، تہ انهن کي ڪيڏو وڏو فرض سونپيو ويو آهي. ملڪ جو مستقبل سڌارڻ انهن جي هٿ ۾ آهي.

”پر انهن کي، انهيءَ سان کهڙو واسطو. فيروز، تون

حيران ٿيندين، مون هڪ ماستر کي اهو چوندي ٻڌو آهي ته ـــ اسانکي کهڙو گهڻو پگهار ٿا ڏين جو اسين به انهن تي مغزخوري ڪيون. ٻل پيا جڪ مارين. اسين فقط هڪ ڳالهه چوندا آهيون: ڪلاس ۾ گوڙ نه ڪريو، باقي جيڪو وڻي سو ڪريو. اسين مزي سان ويهو ٿا آرام ڪريون."

مون فيروز ڏانهن ڏٺو. هن منهنجي تائيد ۾ ڪنڌ لوڏيو. هو منهنجي ڳالهين سان متفق هو. جڏهن ڏٺم ته هو منهنجون ڳالهيون ڌيان سان ويٺو ٻڌي ته مون سلسلو وڌايو.

"مڃان ٿو ته ماسترن کي تمام ٿورو پگهار ملي ٿو. جنهنجي ذمي ملڪ جو مستقبل سڌارڻ هجي، انهيءَ کي ايترو به پئسو نٿو ملي جو هو پنهنجو مستقبل ته نهيو، پر حال به عزت سان گذاري سگهي. پر تنهن هوندي به هڪ ماستر تي اِها جوابداري اخلاقي طرح عائد ٿئي ٿي، ته جيڪو فرض هنکي سونپيو ويو آهي، انهيءَ ۾ غفلت نه ڪري. پنهنجي مشڪلن جو بدلو معصوم نسل کان نه وٺي، جيڪو قوم ۽ ملڪ جو مستقبل آهي. پر ڪير هنن کي سمجهائي. ڪنهنکي ايتري فرصت آهي جو قوم جي مستقبل تي نظر رکي. اڄ ته هر ڪنهنکي فقط پنهنجي مستقبل جو فڪر آهي.

"اهو ئي سبب آهي فيروز." مون سندس نالي تي زور ڏيندي چيو. "جو مان ماستر ٿيڻ ٿو چاهيان. مان چاهيان ٿو ته ٻار ـــ جيڪو پيڙهه جي حيثيت ٿو رکي. اِها پيڙهه جيڪڏهن مضبوط نه هوندي، نه پوءِ عمارت ڪيئن پختي ٿيندي، ڊهي نه پوندي. پيڙهه مضبوط هوندي ته عمارت به جٽاءُ ڪندي. مان چاهيان ٿو ته ماستر بڻجان. ٻارن کي ـــ انهن جي معصوم ذهنن ۾ اهو احساس ويهاريان، ته ايندڙ وقت اوهانجو هوندو. جيئن اوهان چاهيندا، ائين ٿيندو. ايندڙ وقت جا حاڪم اوهين آهيو. قوم جو مستقبل اوهانجي هٿن ۾ هوندو. انهيءَ ڪري اوهانکي سڌرڻو آهي."

مان پنهنجي طويل تقرير ختم ڪري، ڪرسيءَ تان اٿيس، غير ارادي طور پوري ڪمري ۾ چڪر هنيم ۽ وري ڪرسيءَ تي

ويهي رهيس. فيروز ڳل تي هٿ رکيو گهريءَ سوچ ۾ گم هو. مون ڏي وري ڳالهايو، ”ڪهڙيءَ سوچ ۾ آهين؟.... شايد منهنجي بڪواس تنهنجي مٿي ۾ سور وجهي ڇڏيو يا بور ٿي وئين.“ ڦڪي مُرڪ منهنجي چپن تي ڦهلجي ويئي.

فيروز منهن مٿي ڪنيو، سندس ڊگهن، گهاٽن ڪارن ڇپرن مان چمڪندڙ اکيون، منهنجي چهري تي کپي ويون. هنجي چپن تي هلڪي مرڪ ايري، چيائين، ”تنهنجا اهي اونچا خيال ڏي ته آهن، جنجي ڪري مان تنهنجو قدر ڪندو آهيان. تو جيڪو ڪجهه چيو، مون اهو غور سان ٻڌو آهي، سوچيندو به ويو آهيان. توسان متفق به آهيان. پر هڪ ڳالهه فڪرمند ڪري ڇڏيو اٿم.“

”ڪهڙي؟“ مون پڇيو.

”اِها پهرين نوڪري آهي، جنهنڪي ڪرڻ لاءِ تون آماده ٿيو آهين، سو به پاڻمرادو.“ وري ٿورو ترسي چيائين، ”چاٿان تو، هڪ سٺي مقصد ڪارڻ. پر اها نوڪري توکي ملندي به سهي؟“

”ڇونه ملندي،“ مون پوري يقين سان چيو. ”مان ايجوڪيشنل انسپيڪٽر ۽ ڊپٽي ڊائريڪٽر سان ملندس. انهن وٽان ڏي ڪم ٿي ويندو. نه ٿيو ته ڊائريڪٽر سان به وڃي ملندس. مان هڪ سٺي سبجيڪٽ ۾ ايم-اي آهيان. انهيءَ کان علاوه منهنجي آڏو هڪ سٺو مقصد آهي. جيتوڻيڪ مونکي نوڪريون پيون به ملن ٿيون، پر انهن کي ڇڏي مان قوم جي مستقبل جي خيال کان ماستر ٿيڻ چاهيان ٿو. پيا شايد ايترو چاهه نه وٺن.“

”جيڪا تنهنجي سوچ آهي، ڇا اِها انهن جي به هوندي. اهڙي پڪ آهي توکي؟“ فيروز پڇيو.

”ضرور هوندي، هنن جي به اهڙي سوچ. آخر مان ڏي ته هن ملڪ ۾ واحد ماڻهو نه آهيان، جنهنکي ملڪ جي مستقبل جي ڳڻتي هجي. آخر اهي ايڏن وڏن عهدن تي آهن، انهن کي ته مونکان به وڌيڪ انهيءَ ڳالهه جو احساس هوندو.“

”توکي اهڙو يقين آهي، پر مونکي ڪونهي. جيڪڏهن هنن کي

Gul Hayat Institute

ايتري دلچسپي هجي ها، ته پوءِ اسڪولن جو اهڙو ستياناس نه ٿئي ها. ۽ نه ئي ماستر ايترا لاپرواهه هجن ها. وڏو آفيسر جهڙو هوندو، اهڙا ئي پويان به ٿيندا.“

مونکي خاموش ڏسي وري چيائين، ”منهنجو مقصد تنهنجي دل شڪني ڪرڻ يا دل آزاري ڪرڻ ڪونهي. تنهنجي اصولن تي نه هلي سگهڻ جي باوجود به مان توکي پنهنجو ’آئيڊيل فرينڊ‘ سمجهندو آهيان. پر مان چاهيان ٿو، اج ڪلهه ماستري ملڻ ڪا سولي ڳالهه ڪانهي. شهر ۾ ماستريءَ لاءِ ته ست-اٺ سؤ رپيا رشوت ڏيڻي پوي ٿي. ٻهراڙيءَ ۾ ڏون ويندين ڪونه، جو ته ماڻهو اڪيلي ٿيندي. ۽ ٻهراڙيءَ ۾ ماستريءَ لاءِ به ٻه-ٽي سؤ رپيا رشوت مقرر آهي. ۽ تون رشوت ڏيڻ جي سخت خلاف.“

فيروز خاموش ٿي ويو. مون به ڪائنس بحث ڪرڻ مناسب نه سمجهيو، جو ته چاهيم ٿي ته فيروز غلط ڳالهه ڪڏهن به نه ڪندو آهي. تنهن هوندي به پنهنجي طرفان ڪوشش ڪرڻ چاهيم ٿي.

ماستريءَ لاءِ درخواست لکي روبرو انسپيڪٽر وٽ ڪٺي ويس. اندر چٽ موڪليم، شايد منهنجي نالي مان واقف هو، تنهنڪري ڪجهه ئي دير ڪانپوءِ سڏائي ورتائين ۽ ڪرسيءَ تي ويهڻ جي آڇ به ڪيائين. ويهڻ ڪانپوءِ اچڻ جو مقصد پڇيائين. درخواست ڏني، سڄي ڳالهه پيرائتي ڪري ٻڌايم، سڄي ڳالهه ڏاڍي خاموشيءَ سان ٻڌائين. ۽ جڏهن مان ڳالهائي بس ٿيس، ته چيائين، ”مسٽر منظور، اوهانجا خيالات واقعي قابلِ تعريف آهن. اوهين واقعي لائق ماڻهو آهيو. مان اوهانجي خيالات جو قدر ڪريان ٿو. مان اوهانجو ڪتابي سلسلو پڙهندو هوس، اوهانجا مضمون مونکي وڻندا هئا. اوهان جهڙي قابل شخص کي واقعي نوڪري ڏيڻ گهرجي. اوهان پنهنجي درخواست ڇڏي وڃو، جڏهن به ڪا جاءِ خالي ٿي، مان اها اوهانکي ضرور ڏيندس.“

انهيءَ ڪان پهرين جو مان ڪجهه چوان، هو ٽيليفون جو

ڊائل گھمائڻ لڳو. وڏيڪ ڪجھ چوڻ بيڪار سمجھي اٿـي ٻاهر هليو آيس.

انسپيڪٽر سان ملاقات جو ذڪر فيروز سان نـہ ڪيم ، ۽ ڏاڍي سوچ ويچار ڪانپوءِ ڊپٽي ڊائريڪٽر سان ملڻ جو فيصلو ڪيم ۽ نيٺ هڪ ڏينهن وڃي مليوسانس ، ڏاڍي رُکي ڦڪي نمونـي سان مليو. جڏهن ڳالھ ٻڌايم تہ چيائين:

”ڏسو مسٽر منظور، منهنجي هٿ ۾ نوڪري ڏيڻ جو ڪم ڪونهي، اهو ڪم انسپيڪٽر جو آهي، ۽ جڏهن اوهين چئو ٿا تہ اوهانکي ٻيون نوڪريون مليون ٿي ، پر اوهين فقط ماستري ڪرڻ چاهيو ٿا، تہ اها سراسر بيوقوفي چئبي . اوهين يڪدم وڃي ٻـي نَوڪري ڪريو. جيڪي ماسٽر پڙهائين پيا ، اُهي بہ پنهنجو فرض پوريءَ طرح ادا ڪن پيا، رڳو اوهانکي احساس ڪونهي، ٻين کي بہ آهي.“

مان اچا سندس ڪمري ۾ ئي هوس، تہ پٽيوالي کي سڏي چيائين، ”مان ڪم سان ٻاهر پيو وڃان. ڪمرو بند ڪري ڇڏ.“

مون ڊائريڪٽر وٽ وڃڻ جو خيال لاهي ڇڏيو. ۽ پوريءَ روءِداد فيروز کي ٻڌايم. فيروز ڪوبہ سوال جواب نہ ڪيو. هو ڏاڍو سمجھو آهي. هن نٿي چاهيو تہ هن وقت، جڏهن مان مايوس ۽ غمگين آهيان، اِهو چوي تہ — مون تہ توکي اڳ ۾ ئي چيو هو.

ڪجھ دير جي خاموشيءَ کي فيروز ٽوڙيو ، ”الله مالڪ آهي. شايد ڪيس پيو ئي ڪجھ منظور هجي . شايد انهيءَ ڪان بہ وڏيڪ ذميداريءَ وارو ڪم توکي سونپڻو هجي.“

Gul Hayat Institute

”جيڪو ڪم مونکي سونپيو هئين ، سو مان ڪري نـہ سگھيس . جيڪو مـون پاڻ ڪرڻ چاهيو، سو بـہ حاصل نہ ڪري سگھيس. هاڻ تہ موت ئي مونکي سونپيو وڃي تہ چڱو. اِهوئي آخري ڪم منهنجي حوالي ڪرڻ رهجي ويو آهي.“

”مايوس نہ ٿـي . مايوس ٿيڻ گناهہ آهي.“ فيروز نصيحت ڪئي.

”بيوقوف، مايوس ٿيڻ جيڪڏهن گناهه آهي، ته اسان ۾ان هرڪو ڏينهن ۾ نه ڄاڻ ڪيترا دفعا مايوس ٿي گناهگار ٿئي ٿو. دنيا ۾ مايوسين ڪانسواءِ ٻيو آهي ڇا.“

فيروز مونکي پيشڪش ڪئي هئي – هڪ ٽيوشن جي.

جڏهن فيروز مونکي ٽيوشن ڏيڻ جي پيشڪش ڪئي ته مان پريشان ٿي پيس.

هن چيو هو: ”تنهنجو مقصد ته تعليم ڏيڻ آهي. ٻارن کي ’مثالي‘ بنائڻ، انهن کي اهو احساس ڏيارڻ ته مستقبل جا وارث اوهين آهيو. انهن کي سڌارڻ، انهن جي زندگي سنوارڻ. فرق فقط اِهو آهي ته اسڪول ۾ گهڻن ٻارن کي پڙهائڻو پوندو ۽ هتي فقط هڪ کي. سوَن ٻارن کي پڙهائڻ جا توکي سواسئو کن ملن ها. هتي سئو ملندئي، پر سون ٻارن تي مغر ماريءَ کان هڪ تي، مغر ماري ڇڏي ائٿي.“ هو مُرڪڻ لڳو.

”توکي ته خبر آهي، مون ٻارن کي خوشيءَ سان پڙهائڻ ٿي چاهيو، منهنجو مقصد هو ته گهڻي ۾ گهڻا ٻار پڙهايان، ۽ پنهنجا خيالات انهن تائين پهچايان.“

”اِهو ته ٺيڪ آهي.“ فيروز سمجهائيندي چيو، ”پر مجبوري آهي. توکي اسڪول ۾ نوڪري ملي نه سگهي. پرائيويٽ اسڪولن جا ٻار توکي ساريا پيا اٿئي، سفارشون ۽ خوشامند، جن کان توکي نفرت آهي.“

مان خاموش رهيس. فيروز ڪرسيءَ تان اُٿي منهنجي پرسان ڪٽ تي ويٺو. ”ڏس منظور، توکي پئسي جي ضرورت آهي، تون ضرورت کان وڌيڪ خوددار به آهين. ٻيا ته ٺهيو، ڇو ته انهن کي تون دوست ئي ڪونه مڃين، پر مونکي، جنهنکي پنهنجو دوست سمجهين ٿو، تنهنکان به ڪجهه وٺڻ بيعزتي ٿو سمجهين. اهڙيءَ حالت ۾ اها ٽيوشن تنهنجي لاءِ هر لحاظ کان مناسب آهي.“

مون ڪجهه دير سوچي پوءِ چيو، ”پر فيروز، هيءَ ٻار ته

ڪانهي. سورهن سترهن سالن جي ڇوڪري آهي. مان هنڪي ڪيئن پاڙهي سگهندس!“

”اسڪول ۾ ته ميٽرڪ جي ڇوڪرن ڪي به پاڙهڻو پوي ها. انهن ۾ ڪي ته ڪافي وڏا هوندا آهن.“

”آهي ڇوڪرا ته آهن. هيءَ ته ڇوڪري آهي. مون ته شايد ڪنهن ڇوڪريءَ ڪي زندگيءَ ۾ غور سان ڏٺو به ڪونهي. هنڪي پاڙهيندس ڪيئن؟“

”توکي پڙهائڻو آهي، عشق ڪرڻو ڪونهي جو گهٻرائين پيو.“ فيروز کلندي چيو.

”پر هوءَ اميرن جي ڌيءَ آهي، نخريلي ۽ نازڪ مزاج هوندي. مون جهڙي احساس ڪمتريءَ جي مريض کي اُڏائي نه ڇڏيندي؟“

”اِها ڳالهه هجي ها ته مان توکي چوان ئي نه ها. انهن سان اسانجو گهڻو رستو آهي، بلڪ پري جا مائٽ به آهن. ڇوڪري توکان وڌيڪ احساس ڪمتريءَ ۾ مبتلا آهي. اهوئي سبب آهي جو پنج ڇهه درجا پڙهي، ٽيچر جي ڊپ کان اسڪول ئي نه وئي. ۽ لاڏلي هئڻ ڪري گهر وارن به زور نه ڀريو. پر هاڻ پڇتائي رهيا آهن. چاڪاڻ ته ڪو چڱو سڱ ئي نٿو اچي. دولت ته آهي، پر دولت سان گڏوگڏ سٺي خاندان وارا تعليم به گهرن ٿا. بي. اي نه ته گهٽ ۾ گهٽ انٽر ته هجي.

”تون فڪر نه ڪر، ڇوڪري، تمام فضيلت واري ۽ شرميلي آهي. هنڪي پاڻ به پڙهڻ جو شوق آهي، پر وڏي ٿي وڃڻ ڪري ڪنهن اسڪول ۾ نٿي پڙهي. به ٽي ماستوياڻيون رکيون، پر انهن کي فقط پئسن سان دلچسپي هئي. انهيءَ ڪري هيءَ هنن کان پڙهي نه سگهي. مرد ٽيچر رکڻ کان سندس مائٽن کيٻايو ٿي، پر مون ڪين تنهنجي شرافت جو يقين ڏياريو آهي.

”هاڻ تون اڄ رات سوچي وٺ، سڀاڻي شام جو مان ايندس جيڪڏهن تون تيار ٿي وئين، ته سڀاڻي ئي مان توکي انهن جي گهر

وني هلندس.“

فيروز جي پيشڪش مونکي پريشان ڪري ڇڏيو. ڇوڪريءَ جي بدران ڇوڪرو هجي ها، ته مان سندس آڇ انهيءَ مهل قبول ڪري وٺان ها. پر ڇوڪري، سا به سورهن سترهن سالن جي. انهيءَ ڳالهه مونکي مُنجهائي وڌو هو. مونکي اهوئي فڪر هو ته ڇا مان ڪنهن ڇوڪريءَ کي پڙهائي سگهندس، سا به اهڙي ڇوڪري، جيڪا احساس ڪمتريءَ ۾ مبتلا هجي، ۽ کيس اها خبر هجي ته هنکي فقط انهيءَ ڪري پاڙهيو پيو وڃي، ته سندس شادي چڱي گهرائي ۾ ٿي سگهي.

اها پوري رات مان الجهن ۾ مبتلا رهيس، ته مان اها ٽيوشن قبوليان يا نه. رکي رکي مونکي ڇوڪريءَ جو خيال ٿي آيو. ڪير آهي اها. ڪهڙي مونڊي. بندري يا ڏکي. ڪاري يا اڇي. بد شڪل يا سهڻي. پوءِ خيال آيم ته منهنجي سوچڻ جو اهو انداز نيڪ ڪونهي. ڀلا مان اهڙي نموني سان ڇو پيو سوچيان. منهنجي هن سان شادي ته نه پئي ٿئي. مان هن لاءِ ائين ڇو پيو سوچيان. هوءَ منهنجي شاگرد ٿيندي، شاگرد لاءِ اهڙي سوچ نهي ڪانه ٿي.

پر خيالن جو وسيع سلسلو هو، جنهنجو انت ئي نه هو. هڪ ٻئي پٺيان پيي آيا ويا. ڪڏهن ڪجهه ٿي سوچيم، ڪڏهن ڪجهه پر ٻئي شام تائين اهو فيصلو ڪري ورتم، ته مان هن ڇوڪريءَ کي ضرور پڙهائيندس. مان ـ جنهن هميشه سُونهن کي پسند ڪيو آهي. جنهن هميشه وڻندڙ چهرن کي ڏسڻ چاهيو آهي، هيءَ ڇوڪري ڀل ڪنهن بدشڪل چهري جي مالڪ هجي، پر مان کيس پڙهائيندس مان احساس ڪمتريءِ جو شڪار آهيان، پر کيس انهيءَ احساس مان ڪڍندس. کيس اهو محسوس ٿيڻ نه ڏيندس، ته ايڏي عمر گذرڻ ڪانپوءِ به هوءَ گهٽ پڙهيل آهي. مان پاڻ ۾ جيڪا قوت لڪيل محسوس ڪريان ٿو، انهيءَ ڪان پوريءَ طرح ڪم وٺندس. مان کيس اهڙيءَ طرح ئي پاڙهيندس، جهڙيءَ طرح مون سوچيو هو.

Gul Hayat Institute

شام جو فيروز آيو. ماٺ ڪري ڪرسيءَ تي ويهي رهيو، ويهڻ ڪان اڳ پنهنجي مخصوص لهجي ۾ مرڪي پڇيائين، ”ڪهڙو حال آهي؟“

هو اچڻ سان هميشه فقط اِهائي ڳالهه، انهن ئي لفظن ۾ چوندو آهي. اسانجي دوستيءَ کي نَوَ سال ٿي ويا آهن، پر انهيءَ جملي ـــ ۽ انهن لفظن ۾ ڦير گهير نه آئي آهي. ائين به انهي عرصي ۾، جڏهن دنيا ۾ ڪئين نيون ڳالهيون وجود ۾ آيون، ڪئين حڪومتون تبديل ٿي ويون، فيروز ۾ ڪا خاص تبديلي نه آئي. فقط هڪ ڳالهه جو اثر هن مونڪان ورتو. پهرين کيس ادب سان داچسپي نه هئي، پر هاڻ منهنجي صحبت ڪري ادب ۾ دلچسپي وٺڻ لڳو هو. باقي جهڙو شروع ۾ هو، اهڙوئي هاڻ. تمام گهاٽي دوستي هئڻ جي باوجود به مون هن ۾ اجنبيت محسوس ڪئي آهي، جيتوڻيڪ هن اجنبيت ۾ به پنهنجائپ آهي، پر تڪلف سان. اُها حجت جيڪا هڪ دوست کي دوست سان هوندي آهي، سا مون هن ۾ ڪڏهن به محسوس نه ڪئي. ائين به ڪونهي ته هن مونکي ڌاريون سمجهيو آهي يا محسوس ڪرايو اٿس ـــ نه، اهڙي ڪا به ڳالهه ڪانهي. جيترو پنهنجو مون هنکي سمجهيو آهي، ايترو پنهنجو پاڻکي به نه سمجهيو اٿم. پر انهيءَ هوندي به، ايترا سال گذرڻ جي باوجود به، مونکي ائين محسوس ٿيو آهي، ڄڻ اسانجي دوستي نئين نئين آهي. نئين دوستيءَ ۾ جيڪو حجاب، جيڪو تڪلف محسوس ڪبو آهي ـــ سو انهيءَ پوريءَ عرصي ۾ مان محسوس ڪندو رهيو آهيان. ايترن سالن ۾ اسان ٻنهي ڪڏهن هڪ ٻئي کي اِهو به نه چيو آهي ته: ’چانهه پيار.‘

مان اهو سڀ ڪجهه نٿو چاهيان. مان چاهيان ٿو ته اها اجنبيت ختم ٿئي، اهو تڪلف ٽُٽي. اسين هڪ ٻئي کان ايترا بي تڪلف ٿيون، جيترو دوستن کي ٿيڻ گهرجي. پر اهو تڪلف ۽ اها اجنبيت نَوَ سال گذري وڃڻ ڪانپوءِ به قائم آهي. ۽ پڪ اٿم ته هميشه قائم رهندي. مون ۾ ايتري همت ڪانهي جو انهيءَ اجنبيت

Gul Hayat Institute

۽ تڪلف ڪي ٽوڙيان. چاڪاڻ ته اهو به ڏيپ اٿم ته جيڪڏهن انهي اجنبيت ۽ تڪلف کي ٽوڙڻ جي ڪوشش ڪيم، ته متان اها دوستي ئي نه ٽٽي پوي، جيڪا گذريل نون سالن کان هڪ ئي محور تي هلي رهي آهي. جنهن ۾ نه ڪڏهن حد کان وڌيڪ جوش آيو ۽ نه ئي گهٽيو. انهيءَ عرصي ۾ مان پنهنجي طرفان چڙيس، پاڻ ئي پرتيس، پاڻ ئي ڳالهائڻ شروع ڪيم. پر فيروز جو رويو شروع کان اڄ تائين ساڳيو رهيو. چپن تي مرڪ – دل ۾ همدردي، هر ڳالهه غور سان ٻڌڻ، ڏکن ۾ ڪم اچڻ ۽ سڀ کان عجيب ڳالهه اها ته، مان ئي سندس واحد دوست هوس.

انهن نون سالن ۾ جڏهن کان فيروز سان منهنجي دوستي ٿي آهي – انهيءَ کان اڳ به منهنجا ڪيئي دوست رهيا آهن، پر اڄ جڏهن مان سوچيان ٿو ته ڇا اهي واقعي منهنجا دوست هئا، ته پاڻکي مطمئن نه ڪري سگهندو آهيان، ته ها واقعي اهي منهنجا دوست هئا. سواءِ هڪ اڌ جي، جن سان شايد طبيعتن جي فير ڪري دوستي نه رهي. چاڪاڻ ته مون حالات سان ڪڏهن به سمجهوتو نه ڪيو آهي. پنهنجي اصولن کي ڇڏي دنيا سان گڏ هلڻ پسند نه ڪيم. ۽ نتيجو اهو نڪتو ته ڪنهن به منهنجو ساٿ نه ڏنو.

جڏهن فيروز سان چاڻ سڃاڻ ٿي ۽ پوءِ دوستي وڌي، تڏهن سوچيو هوم ته ٻين دوستن وانگر جلدي هنجي رستي جو موڙ به ايندو. پر ائين نه ٿيو. مونکي اڄ تائين اها خبر ئي نه پئي آهي، ته فيروز کي ڇا پسند ۽ ڇا نا پسند آهي. هو مون مان – هڪ دوست مان چاهي ڇا ٿو؟ شايد ڪجهه به نه. هن مونکي ڪنهن به ڳالهه لاءِ مجبور نه ڪيو آهي، ڪابه گهر نه ڪئي آهي. هو پنهنجي رستي تي هلندو رهيو آهي. ۽ پنهنجي اصولن تي هلڻ وارو – ڪنهن سان سمجهوتو نه ڪرڻ وارو مان – هن سان گڏو گڏ هلڻ لڳس. ڪوشش ڪرڻ لڳس ته ڪابه اهڙي ڳالهه يا حرڪت نه ڪريان، جيڪا هنکي پسند نه هجي. هنجا اصول طور طريقا، جيڪي هن ڪڏهن به زبان سان نه چيا، جيڪي مون فقط محسوس ڪيا، ۽ هنجي چوڻ

يا انهن تي هلڻ لڳس. ۽ پنهنجن اصولن تي هلندي، جيڪو هو پسند ڪري (۽ جيڪو مون محسوس ڪيو تي ته هو اِهو ڪم پسند ڪري پيو) مون ائين ڪرڻ شروع ڪيو، ۽ هڪ ڏگهي عرصي کان ڪري رهيو آهيان. پر هن ڪڏهن تعجب ظاهر نه ڪيو، خوشي ظاهر نه ڪئي، ڪڏهن ناراضگيءَ جو اظهار به نه ڪيو. انساني فطرت آهي، اهو ڪم جيڪو ٻئي جي پسند لاءِ ڪري ٿو، انهيءَ لاءِ داد حاصل ڪرڻ چاهيندو آهي. مون به اهو چاهيو، پر هو ته ائين بي‌پرواهه رهيو، ڇڻ مون پاڻ ۾ ڪا به تبديلي نه آندي هجي.

انهيءَ جي باوجود به مون هنجي دوستي چاهي آهي. ڇو ته دوستيءَ جو جيڪو لِڪل جذبو مون هن ۾ محسوس ڪيو، آهو پيو ڪو مونکي محسوس ڪرائي نه سگهيو. جيترو مخلص ۽ همدرد مون هنکي ڏٺو يا محسوس ڪيو، اهڙو ڪنهن ٻئي کي نه ڏٺم. هنجي طبيعت ۾ جيڪو ٺهراءُ هو، جيڪو تڪلف ۽ اجنبيت هئي، هاڻ مون پاڻکي انهيءَ لاءِ تيار ڪري ورتو هو. ۽ سواءِ ڪيڏيءَ ڪيڏيءَ مهل جي، سندس اِهي عادتون مونکي تڪليف نه پهچائينديون هن. ائين ڪئي چوان ته مون جيڪڏهن ڪنهن سان سمجهوتو ڪيو آهي، ته آهو فيروز سان. چاڪاڻ ته هن مونکي سمجهوتي ڪرڻ لاءِ ڪڏهن به مجبور نه ڪيو آهي.

۽ اڄ نَوَ سال گذرڻ ڪانپوءِ به، هو اچڻ سان فقط اِهوئي پڇندو آهي: 'ڪهڙو حال آهي؟'

۽ اڄ به جڏهن هن اِها ساڳي ڳالهه ڪئي، ته نه چاڻ ڇو مونکي اها توقع هجڻ جي باوجود به اها ڳالهه نه وڻي. مون چاهيو ٿي ته هو اچڻ سان مونکان پڇي – ڇا سوچئي ٽيوشن جي باري ۾. ۽ جڏهن مان چوانس – اڃا ته ڪو فيصلو نه ڪيو اٿم. تڏهن هيءُ مونکي مجبور ڪري – نه نه، توکي اِها ٽيوشن ضرور ڪرڻ گهرجي.

مان اهي ڳالهيون سوچيندو رهيس، پر فيروز خاموش ويٺو رهيو، هنجو چهرو جذبات کان خالي هو. ڇڻ ته مونکان ڪجهه به

Gul Hayat Institute

پڇڻ نٿو چاهي. ڪجهه دير انتظار ڪيم، ۽ جڏهن پڪ ٿي ويم ته هيءُ مونکان ڪجهه به نه پڇندو، تڏهن مون ئي چيو، ”فيصلو ڪري ورتو اٿم“ مون هن ڏانهن ڏٺو. هو به مونکي ڏسي رهيو هو. وات سان نه پڇي هن رڳو سواليه نظرن ڪان ڪم ورتو.

”اهوئي، ته مان ٽيوشن ڏيندس.“

”سٺو.“ هو مُرڪيو.

مون وري به ڪجهه خراب محسوس ڪيو. پر ڄاتم ٿي ته جيڪڏهن منهنجو فيصلو انهيءَ جي ابتڙ هجي ها. ته به فيروز جو جواب انهيءَ کان گهٽ ڦڙيل نه هجي ها. وري خاموشي ڦهلجي ويئي. مون چاهيو ٿي ته فيروز ڳالهائي، پر هو خاموش رهيو ۽ پوءِ ڪافي دير ڪانپوءِ، هن زبان کي کولي، ”هلون؟“

”تون وڃي پيو؟“ مون ماسوسيءَ منجهان پڇيو.

”تون به ته هلندين. تيار ٿي وٺ ته مان توکي ٽيوشن وارو گهر ڏيکاري اچان.“

”ايترو جلد.“ مان گهٻرائجي ويس.

”ها. سياڻي کان پڙهائڻ به شروع ڪري ڇڏ. اڄ هلي گهر به ڏس، ۽ ڇوڪريءَ جي پيءُ سان به مل.“

انڪار ڪرڻ جي گنجائش نه هئي. ڪپڙا مٽائڻ لاءِ ٻئي ڪمري ۾ ويس. هينگر تان قميص ۽ پينٽ لاٿم، جڻ پاڻ تي وس نه پئي هليم، هٿن تي اختيار نه رهيو هوم، ۽ ائين پيي لڳو ته جڻ ڪپڙا پائڻ وسري ويا اٿم. مان پنج منٽ کان وڌيڪ عرصو ڪپڙا پائڻ ۾ نه لڳائيندو آهيان، پر اڄ ڪپڙا پائڻ ۾ جڻ سال لڳي ويا. پينٽ ۾ قميص ٺيڪ طرح سان وجهي، ٻئي هينگر تان ڪوٽ لاهي، برش هڻي پاتم. ٽاءِ نه ٻڌندو آهيان. سڀ ٽوڪيندا به آهن، ته اهو ائٽيڪيٽ جي خلاف آهي، نه ڪوٽ پينٽ تي ٽاءِ نه ٻڌجي. پر ٽاءِ ٻڌڻ سان مونکي ائين محسوس ٿيندو آهي، جڻ مون پاڻکي قيد ڪري ڇڏيو.

رستي تي هلندي اسان ۾ تمام گهٽ ڳالهيون ٿيون. فيروز

Gul Hayat Institute

اهو ته مونکي پهرين ئي ٻڌائي چڪو هو ته هوءَ هڪ دولتمند پيءُ جي ڌيءَ آهي. مون سمجهيو هو ته شايد اڪيلي ڌيءَ آهي، پر هاڻ فيروز ٻڌايو ته کيس هڪ ڀاءُ به آهي، جيڪو ڪائنس وڏو آهي ۽ ڇهن سالن کان لنڊن ۾ تعليم وٺي رهيو آهي. پيءُ ترقي پسند خيالن جو، ۽ ماءُ پراڻي خيالن جي اڻ - پڙهيل عورت آهي.

مون چاهيو ٿي ته فيروز انهن جي متعلق ننڍي ۾ ننڍي ڳالهه به ٻڌاءِ ڇڏي. پر هو اهو ئي ڪجهه ٻڌاءِ خاموش ٿي ويو. مون به ٿي دفعا هن ڏانهن ڏٺو به، انهيءَ ارادي سان ته شايد هو ڪجهه وڌيڪ ٻڌاءِ، پر هو خاموشيءَ سان هلندو رهيو. مونڏانهن ڏٺائين به ڪونه. فيروز وٽان ٻي ڪا ڳالهه نه ٻڌندي ڏسي، مان انهيءَ گهراڻي متعلق سوچڻ لڳس، جنهن ۾ عنقريب مونکي وڃڻو هو. سوچيم: نه ڄاڻ هو مونسان ڪهڙو رويو اختيار ڪندا. ائين نه ٿئي ته مونسان اهڙو رويو اختيار ڪن، جهڙو سرڪاري آفيسر ڪلرڪ سان اختيار ڪندا آهن. جيڪڏهن اهڙي حالت ٿي ته مان يڪدم انهيءَ ٽيوشن کي خيرآباد چوندس. اهو به سوچيم: ته وڏا ماڻهو آهن، مغرور هوندا، متان مونسان اهڙو رويو رکن، جهڙو بورچي يا چوڪيدار سان — مان اهڙن ئي خيالن ۾ غلطان هلندو رهيس.

”هي سامهون وارو گهر انئي.“ فيروز خاموشي ٽوڙي.

”هيءُ.....!“ مون حيرت منجهان گهر ڏانهن ڏٺو.

”چو؟“ فيروز مونکي حيران ڏسي پڇيو.

”ڪجهه نه.“ مون کيس ڪجهه نه ٻڌايو، ۽ ٻڌائڻ جهڙي ڳالهه به نه هئي.

هيءُ اهو ئي گهر هو، جنهن جهڙو گهر مون پاڻ لاءِ تصور ۾ چاهيو آهي. انهيءَ گهر کي اڄ کان پهرين نه ڄاڻ ڪيترا دفعا ڏسي چڪو آهيان. ڪئين دفعي حقيقت ۾ ۽ گهڻا دفعا تصور ۾. ڪيترا دفعا ائين به ٿيو ته جو هاسيڪار مان انهيءَ رستي تان، هن جاءِ کي هڪ نظر ڏسڻ لاءِ لنگهيس. مان اهڙو گهر حاصل نه ڪري سگهيو هوس، ۽ نه ئي اميد هئي، پر ڏسي ته سگهيس ٿي، ۽

Gul Hayat Institute

ڏسڻ ۾ سان مونکي سڪون محسوس ٿيندو هو. ۾ منزل بلڊنگ هئي، بلڊنگ جي سونهن ۾ ڏاڪڻ جو وڏو حصو هو، ويڪري، ڊگهي ۽ سائي سنگ مرمر جي جرڪندڙ ڏاڪڻ. هڪ هڪ پٿر اهڙي خوبصورتيءَ سان هنيل هو، ڄڻ اها ڏاڪڻ تاج محل جو ڪو حصو آهي. ڏاڪڻ جي پٿين تي موزيڪ جو نزاڪت ۽ نفاست سان ڪم ٿيل هو، ڪاٺ جو نقشين در، فن جو اعليٰ نمونو هو، ۽ جڏهن رات جو بلبن جي هلڪي روشني ڏاڪڻ جي سنگ مرمر کي جرڪائيندي هئي، ته اها ڏاڪڻ ڪنهن حسين خواب جو منظر پيش ڪندي هئي.

۽ هاڻ مان انهيءَ ڏاڪڻ جي هيٺين سري تي بيٺو هوس. ڪن گهڙين کانپوءِ مان انهيءَ ڏاڪڻ تي چڙهڻ وارو هوس، جنهن ڏاڪڻ تي، تصور ۾ نه ڄاڻ ڪيترا دفعا چڙهي چڪو آهيان. مونکي ائين پئي لڳو، ته اهو گهر منهنجو پنهنجو آهي، انهيءَ جي ڪنڊ ڪنڊ کان مان واقف آهيان. ۽ جڏهن فيروز ڪال بيل تي آڱر رکي، ته دل پڪاريو ـــ ڪال بيل ڇو وڄائيي. ڇو ٿو ڪنهنکي سڏين، هتي ته مان اڪيلو وڃي سگهان ٿو، هن گهر جي هر سِر مونکي سڃاڻي.

ڪال ـ بيل جي جواب ۾، هڪ نوڪر ڏاڪڻ لهندو نظر آيو، جنهنکي صاف ستھرا، اڇا ڪپڙا پيل هئا. فيروز کي هو سڃاڻيندو هو، ڪيس ادب سان سلام ڪيائين، ۽ مٿي هلڻ لاءِ چيائين، ۽ پاڻ هتي بيهي رهيو. اڳيان فيروز ۽ پٺيان مان هوس، ۽ نوڪر اسانجي پٺيان هو. ڏاڪڻ جي هڪ هڪ ڏاڪي تي مون ائين ٿي پير رکيو، ڄڻ سڃاڻڻ جي ڪوشش ٿي ڪيم، ته اِهي واقعي اُهي ئي ڏاڪا آهن، جن تي مان تصور ۾، ۽ خوابن ۾ چڙهيو آهيان.

ڏاڪڻ چڙهي، ڪجهه اڳتي هلي، فيروز بيهي رهيو، مان به سندس پرسان پهچي بيهي رهيس. ڏاڪڻ ختم ٿيڻ تي، ٿورو اڳيان هڪڙو دروازو هو، جيڪو کليل هو، ۽ انهيءَ تي وڏا ـ ڳرا پردا پيل هئا. نوڪر اڳتي وڌي پردا سيرايا، ۽ اسانکي اندر اچڻ لاءِ

آءُ کيائين.

اسين اندر لنگهي وياسين. ڊرائنگ روم هو. مان ڊرائنگ روم کي ڏسي ڇرڪي پيس. دراصل اهڙي سهڻي ۽ نفاست سان سينگاريل - سجايل ڊرائنگ روم جي مونکي اميد نه هئي. ڊرائنگ روم سينگارڻ به هڪ فن آهي، ۽ هن روم کي سجائڻ وارو واقعي فنڪار هوندو.

ڊرائنگ روم جا چار دروازا هئا، جن مان هڪڙو ته آهو ئي هو، جنهن مان لنگهي، اسين اندر آياسين. باقي ٽن مان ٻه بند هئا، ۽ هڪڙو کليل هو. انهيءَ در جي ڪجهه هٽيل پردي جي پٺيان نظر وجهڻ سان محسوس ٿيو، ته شايد آهو در ورانڊي ۾ کُلي ٿو. نوڪر اسانکي ويهاري، پاڻ انهيءَ در مان نڪري ويو، جنهنجي ٻاهران منهنجي خيال ۾ ورانڊو هو. نوڪر جي وڃڻ کانپوءِ فيروز مُرڪي پڇيو، ”ڊرائنگ روم وڻيئي؟“

مون به مُرڪي ڏنو، ”منهنجي پسند جي توکي خبر آهي.“

”ها.“ فيروز وري مُرڪيو، ”مونکي تنهنجي پسند جي خبر آهي، اِهو ئي سبب آهي، جو مون تنهنجي لاءِ اها ٽيوشن مناسب سمجهي. هتي هر اها شيءِ موجود آهي، جيڪا توکي پسند آهي. شايد توکي ٽيوشن به انهيءَ ڪمري ۾ ڏيڻي پوي.“

مان صوفي، کي ٽيڪ ڏئي ويهي رهيس، منهنجي نظر سامهون ڪتابن تي هئي، جيڪي پِٽ ۾ لڳل ڊگهي ڪٻٽ ۾ ڏاڍي، سليقي سان رکيل هئا. ڪٻٽ گهٽ ۾ گهٽ پندرنهن کن فوٽ اوچو هو، (ڇِت کان ڪجهه هيٺ) ۽ هنجي ويڪر پنجويهه کن فوٽ ضرور هوندي. انهيءَ ۾ گهٽ ۾ گهٽ ٻن هزارن کان مٿي ڪتاب ته ضرور هوندا. اتر - اوڀر ڪنڊ ۾ هڪ ڏاڍو سهڻو شو ڪيس رکيل هو، جنهن ۾ مختلف قسمن جا ڊيڪوريشن پيسز ۽ ڪجهه چانديءَ جا ننڍڙا ٿانو ڏاڍي سهڻي نموني ۾ سجايل هئا. چار ئي در، ٻنهين جي وچ ۾ هئا. اوڀر واري در جي ڏاکڻي پاسي هڪڙو تمام وڏو ريڊيو گرام رکيل هو. ڏاکڻي طرف، ويندي اولهه جي اڌ تائين،

Gul Hayat Institute

صوفا سيٽ ۽ سيٽيون پيل هئا. پٽ تي وڏن وڏن وارن وارو نرم ۽ سهڻو ڳوڙهو ڳاڙهو غاليچو وڇايل هو. ڇٽني پٽين تي سهڻا لائيٽس گلوب لڳل هئا.

مان اڃا ڊرائينگ روم کي ئي ڏسي رهيو هوس، ته ڪمري جو پردو هٽائيندي هڪ شخص اندر آيو. فيروز آهستي سان چيو، ”سيٺ ڪريم.“

سيٺ صاحب جي عمر اٽڪل سٺ کن سالن جي هوندي. جسم ڀريل - پتل، چهري مان شرافت بکي رهي هئي. فيروز تعارف ڪرايو، سيٺ صاحب ڏاڍي گرمجوشيءَ سان هٿ ملايو، ۽ پوءِ ٽيئي ويهي رهياسين. پهرين ته مختلف موضوعن تي ڳالهيون ٻڌنديون رهيون، ڪجهه دير کانپوءِ نوڪر ٽرالي ٽري ۾ چانهه کڻي آيو. سڄي ٽرالي ٽري مختلف شين سان ڀريل هئي. مون ٻه - ٽي بسڪيٽ کنيا ۽ چانهه جو ڪوپ کڻي خاموشيءَ سان فيروز ۽ سيٺ صاحب جون ڳالهيون ٻڌڻ لڳس.

فيروز، سيٺ صاحب جو پريو، جو مائٽ هو، پر سيٺ صاحب جنهن ريت فيروز سان ڳالهائي رهيو هو، تنهن مان اهو ئي اندازو ٿيو ٿي، ته سيٺ صاحب، فيروز کي ڏاڍي عزت ڏيندو آهي. فيروز سيٺ صاحب جي پٽ نديم لاءِ پڇيو، جيڪو لنڊن ۾ پڙهيو پي سيٺ صاحب ٻڌايو ته هنجي واپس اچڻ ۾ اڃا ٻه سال آهن. پوءِ فيروز منهنجو وڌيڪ تعارف ڪرائيندي چيو، ”چاچا، اوهان چيو هو ته مان ياسمين لاءِ سٺي ٽيچر جو بندوبست ڪريان. ٽيچر ته گهڻا ئي ملي سگهن ٿا، پر منظور جهڙو ذهين، شريف طبيعت ۽ مهذب شايد ئي ڪو ملي.“

پنهنجي تعريف ٻڌي، مان ڪنڌ جهڪائي ويهي رهيس. فيروز ڳالهائيندو رهيو: ”اوهان اهو نه سمجهجو، ته مان دوستيءَ ڪري سندس تعريف ڪري رهيو آهيان. اها حقيقت آهي، ته منظور منهنجو بهترين دوست آهي، ۽ سچ پچ ساڳس دوستيءَ جو وڏو سبب

ٻہ سندس شرافت ۽ سٺو سڀاءُ آهي. مونکي تہ ٻڌپ هو، تہ شايد هيءَ، اها ڳالھہ نہ قبولي. پر مونکي خوشي ٿي، تہ هن منھنجو چيو مڃي ورتو.

”چاچا، منظور جي هڪ ڳالھہ مونکي ڏاڍي وڻي. هنجو چوڻ آهي تہ: پڙهائڻ کي فقط پيشي جي صورت ۾ اختيار ڪيو وڃي ٿو. ٽيچر فقط پئسي جي خاطر پاڙهيندا آهن. انهن جي ذهن ۾ پڙهائڻ جي عيوض فقط پگهار وٺڻو هوندو آهي. پر اهائي شيءِ ڪامياب ٿيندي، جنهن ۾ فن هوندو. هنجو چوڻ آهي تہ: پڙهائڻ بہ هڪ فن آهي، ۽ مان اِهو ثابت ڪري ڏيکاريندس.“

”مونکي خوشي ٿيندي،“ سيٺ صاحب، فيروز جو طويل تعارف ٻڌي جواب ڏنو. ”فيروز، مونکي توتي ڀروسو آهي. ياسمين تنھنجي ڀيڻ آهي، ۽ توکي سندس پڙهائيءَ جو شروع کان ئي فڪر هو. منظور صاحب جا اهي لڇڻ لائق آهن، جو هنن پڙهائڻ قبوليو. مونکي ڪين رڪي خوشي ٿيندي. تو مونکي اهو بہ ٻڌايو هو، تہ هي هڪ سٺي خاندان مان آهن، اها ٻاڻ وڌيڪ خوشيءَ جھڙي ڳالھہ آهي، مان سٺي خاندان وارن جي عزت ۽ قدر ڪندو آهيان.“

سيٺ صاحب ڇروٽ ڌُڪايو، ۽ ڪجھہ دير خاموشيءَ سان پيئندو رهيو. پوءِ نوڪر کي سڏ ڪري چيائين، ”ياسمين کي سڏي اچ.“

ڪجھہ دير کانپوءِ گلابي، ۽ سوڙهن ڪپڙن ۾ هڪ نازڪ ٻُگهي ۽ سهڻي رنگت واري ڇوڪري ڪمري ۾ داخل ٿي، ۽ اچڻ سان سلام ڪيائين. سيٺ صاحب ڪيس ويھڻ لاءِ چيو، ياسمين ويٺي تہ سيٺ صاحب چيو، ”ياسمين، منظور صاحب تنھنجو نئون استاد آهي. فيروز سندن ڏاڍي تعريف ڪئي آهي. منظور صاحب سٺو اديب ۽ هڪ شريف ۽ قديمي خاندان مان آهي. ڏسڻو اِهو آهي، تہ هي توکي پڙهائڻ ۾ ڪامياب ٿين ٿا، يا تون هنن کي ٻين وانگر ڀڄائي ڪڍڻ ٿي.“ سيٺ صاحب ڳالھہ ڪري ٽهڪ ڏنو. اسان ٻنھين بہ کلي ڏنو، ياسمين شرمائجي ڪنڌ جھڪائي ڇڏيو.

منهنجون نظرون ياسمين ڏانهن کڄي ويون - وڏيون وڏيون ڪاريون اکيون، سنهڙا گلابي چپ، سنهڙو ڊگهو نڪ. سندس رنگ اهڙو هو، جو پهرين پائيم ته نه فقط منهن تي، بلڪ ٻانهن، هٿن ۽ پيرن تي به گلابي ميڪ آپ ڪيل اٿس، پر نه- هنجو رنگ ئي اهڙو گلابي هو.

مان ڪنڌ ڦيرائي ٻئي پاسي ڏسڻ لڳس. سيٺ صاحب چيو، "ياسمين، سڀاڻي کان منظور صاحب پڙهائڻ ايندو. هاڻ تون ٻار نه آهين. مان وڌيڪ ڪجهه نٿو چوان، جيڪڏهن واقعي پڙهڻ چاهين ته پڙهجان، نه ته پلي منظور صاحب کي جواب ڏئي ڇڏجان. تو کي ڪوبه ڪجهه نه چوندو."

ياسمين ڪنڌ جهڪايو مان ڪيو ويٺي رهي. سيٺ صاحب جي لهجي مان ظاهر هو ته سيٺ صاحب کي ڌيءَ سان بي انتها پيار آهي.

ڪجهه دير ڪانپوءِ اسين اٿياسين، ۽ سوڪلائي هيٺ لهي آياسين.

اڌ پنڌ تائين فيروز ڇڏڻ آيو، پوءِ هو پنهنجي گهر هليوويو. مان ڪنهن ٻئي پاسي نه وڃي سڌو گهر آيس. امان نماز پڙهي رهي هئي. مان کٽ تي ويهي انتظار ڪرڻ لڳس ته سلام ورائي ته کيس اها ڳالهه ٻڌايان، جيڪا هن لاءِ خوشيءَ جو باعث ٿيندي. امان شايد پهرين رڪعت ۾ هئي، باقي ٽي رڪعتون منهنجي لاءِ طويل ثابت ٿيون. نيٺ امان سلام ورايو، ۽ مڙي مون ڏانهن ڏٺائين. ڏسڻ هڪ قسم جو سوال هو ته - اڄ هتي ڪيئن ويٺو آهين؟

"امان، مونکي نوڪري ملي وئي آهي."

امان جي منهن تي هلڪي خوشيءَ جي لهر ڊوڙي وئي.

"سؤ رپيا پگهار ملندو."

امان جي چهري تي آيل خوشيءَ جي وير ڪجهه جهڪي ٿي وئي.

"دراصل هڪ ٽيوشن ملي اٿم."

”شڪر آهي خدا جو. ڪجھ نہ هئڻ کان، اهو بہ چڱو.“

امان وري نماز پڙهڻ لڳي، ۽ پوءِ اِها نماز روز کان ڊگهي ٿي ويئي. مان اُٿي پنهنجي ڪمري ۾ آيس. ڪرسيءَ تي ويهڻ بدران پيت کي ٽيڪ ڏئي گلم تي ئي ويهي رهيس. نہ ڄاڻ ڪيتري دير ائين ويٺو رهيس. هڪڙا خيال آيا ٿي، ٻيا ويا ٿي. ڪڏهن خيال ماضي ڏانهن ٿي وٺي ويا، ڪڏهن مستقبل ڏانهن ٿي گهليئون، ۽ حال اکين آڏو هو. خيالن جو هڪ وسيع سلسلو هو، جنهنجو ڪو انت ڪونہ هو. چون ٿا تہ: قدرت هر شيءِ ۽ هر انسان کان ڪنهن نہ ڪنهن ڪم وٺڻ لاءِ خلقيو آهي. دنيا ۾ موڪلڻ لاءِ ڪونہ ڪو مقصد ضرور هوندو آهي — مونکي ڪهڙي مقصد ڪارڻ موڪليو ويو آهي؟ مونکان قدرت کي ڪهڙو ڪم وٺڻو آهي! پنهنجي ادب جي خدمت لاءِ قدم اڳتي وڌائڻ جي ڪوشش ڪيم، پر اڌ پنڌ تان موٽڻو پيو. شايد اهو ڪم ڪنهن ٻئي کي سونپيل آهي. فيصلو ڪيم تہ اسڪول ۾ ٻارن کي پڙهائڻ جي ذميواري پاڻ تي کڻان، پر انهيءَ لاءِ مونکي موزون نہ سمجهيو ويو. تہ پوءِ منهنجي زندگيءَ جو مقصد ڇا آهي؟ ڇا منهنجي ذمي اهو ڪم آهي، تہ مان سدائين مايوسين ۾ مبتلا رهان. زندگيءَ ۾، منهنجي حصي ۾ فقط ناڪاميون لکيل آهن. جيڪو چاهيان اُهو حاصل نہ ڪري سگهان— ڇا انهيءَ کي زندگي چئجي ٿو؟

منهنجي زندگيءَ ۾ ڪابہ عورت داخل نہ ٿي آهي. مون تہ ڪنهن عورت کي دل پري ڏٺو بہ ڪونهي. ۽ هاڻ پڙهائڻو اٿم هڪ ڇوڪريءَ کي، جنهنکي ڏسڻ سان مان بيخود ٿي ويس. اهڙي سونهن، جنهن جهڙي سونهن مون هنکان اڳ نہ ڏٺي هئي. ٿي سگهي ٿو، ٻين جي نظرن ۾ اها سونهن ايڏي اهميت نہ رکندي هجي، پر مون، جنهن ڪنهن ڇوڪريءَ کي پرپور نظرن سان ڏٺو بہ نہ هجي، تنهن لاءِ سونهن جي اها آخري حد چئجي، تہ بہ غلط ڳالهہ نہ ٿيندي.

پر مان اهو سڀ ڪجھ ڇو پيو سوچيان. هوءَ منهنجي شاگرد ٿيندي. مان هنکي پڙهائڻ ويندس، محبت ڪرڻ نہ، هوءَ منهنجي محبوبہ ڪانهي. مونکي هنجي متعلق اهڙيون ڳالهيون نہ

Gul Hayat Institute

سوچڻ گهرجن. منهنجي ذهن ۾ ته هنجي متعلق فقط هڪ ڳالهه اچڻ گهرجي. هوءَ پڙهي پوي. فيروز منهنجي ڪيڏي نه تعريف ڪئي آهي. سيٺ صاحب منهنجو تعارف ڪرائيندي ڪيڏو نه خوش پئي ٿيو ته منهنجو تعلق سٺي خاندان سان آهي . ۽ هاڻ مان ڇا پيو سوچيان ....

شام جو ڇهين وڳي ، مان تيار ٿي ياسمين جي گهر ويس . گهنٽي دٻائيم، ساڳيو ڪلهوڪو نوڪر نڪري آيو. مونکي ساڻ وٺي، ڊرائينگ روم ۾ ويهاريائين، ۽ پاڻ هليو ويو. ڪجهه دير ڪانپوءِ ياسمين آئي. اڄ هلڪا ساوا ڪپڙا پيل هئس. زيورن ۾ به ساوانڱ هئا، جُتي به سائي ۽ چوڙيون به سايون . مونکي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ مان ڪنهن سرسبز باغ ۾ پهچي ويو آهيان . هن اچڻ سان سلام ڪيو، ۽ پرسان صوفي تي ويهي رهي، ڪنڌ جهڪيل هوس، ۽ گهڙيءَ گهڙيءَ پنهنجي سوڙهي چولي کي ڇڪي هيٺ ٿي ڪيائين . ڪجهه دير خاموشي رهي . پوءِ مون چيو ، ”اوهان پنهنجا ڪتاب ڏيکاريو.“

هوءَ ڪجهه هٻڪي، ڪتاب ڪڻندي هٿ ڏڪيس. مون هٿ وڌائي ڪتاب ڪنيا.

هن اکيون مٿيرو ڪنيون ۽ ڪجهه چوڻ چاهين، ”سر....

مون سندس ڳالهه اڌ ۾ ڪٽي، ”منهنجو نالو منظور آهي ، بهتر ٿيندو ته اوهان مونکي منهنجي نالي سان پڪاريو.“

”منظور صاحب، مان دراصل اڃا هيٺين درجي جا ڪتاب...“

وري به مون ڳالهه ڪٽي، ”انهيءَ سان ڪو فرق نٿو پوي، مس ياسمين . مونکي سڀ خبر آهي. اوهين بي فڪر رهو ۽ تڪلف نه ڪريو ته شايد مان آسانيءَ سان اوهانکي پڙهائي سگهندس.“

مون ڪتاب ڏٺا. انين درجي جا ڪتاب هئا . مون ڪتاب رکي پڇيومانس ، ”اوهانکي انهن مان ڪهڙا سبجيڪٽ وڌيڪ پسند آهن.“

”سنڌي ۽ تاريخ.“ هن مختصر جواب ڏنو.

Gul Hayat Institute

”سٺو. اوهانکي پنهنجي ٻوليءَ سان محبت ٿي ڏسجي.“

”پنهنجي ٻوليءَ سان محبت ڪنهنکي نہ هوندي.“ هن شرمائيندي جواب ڏنو.

مون ڪيس سنڌيءَ ۾ صورتخطي لکائي، ۽ تاريخ مان سوال پڇيم. انگريزيءَ ۾ ڊڪٽيشن لکايم، ۽ ڪجھہ حساب ڪرايم. منهنجي توقع جي خلاف هوءَ پڙهڻ ۾ چڱي هئي. ٿوري محنت سان هوشيار ٿي سگهي ٿي.

مان پڙهائڻ ۽ هوءَ پڙهڻ ۾ ڏاڍي مشغول هئي. اهو سلسلو شايد طويل ٿئي ها، پر نوڪر ٽراليءَ ۾ چانھہ ۽ سنيڪس کڻي آيو. نوڪر ٽرالي ڇڏي هليو ويو. ياسمين ڪاپي بند ڪري، صوفي تي رکي ۽ چانھہ ٺاهڻ لڳي.

”مِس ياسمين، اهو تڪلف ٺيڪ نہ آهي. مان فقط پڙهائڻ اچان ٿو.“

”انهيءَ ۾ تڪلف جي ڪهڙي ڳالھہ آهي سر .... معاف ڪجو منظور صاحب. چانھہ ٺهي تہ آهي، ماني تہ ڪانهي.“

اسين چانھہ پيئڻ لڳاسين. چانھہ جو ڪوپ رکي مون چيو، ”مِس ياسمين، هڪ ڳالھہ چوان، اوهين دل ۾ تہ نہ ڪندا؟“

”اوهين چئو، مان نہ ڪندس دل ۾.“

”ڏسو مِس ياسمين، اوهانکي پڙهائڻ لاءِ مونکي رکيو ويو آهي. منهنجي خيال سان، اوهان عمر جو ڪافي عرصو ضايع ڪري ڇڏيو آهي. جيڪڏهن اوهانجي تعليم ڪنٽينيو هجي ها، تہ هينئر گهٽ ۾ گهٽ انٽر ڪري وٺو ها.“ مون ياسمين ڏانهن ڏٺو، هوءَ اجا چانھہ پِي رهي هئي. ”هاڻ جيڪڏهن اوهان اهو فيصلو ڪري ورتو آهي، تہ اوهانکي پڙهڻو آهي، تہ ٻيوءَ اسانکي پاڻ ۾ تعاون ڪرڻو پوندو. مان خيال ۽ محنت سان پڙهائيندس، ۽ اوهين ڌيان ۽ محنت سان پڙهندا. اوهانجي اڄوڪي پڙهائيءَ مان مونکي اندازو ٿي ويو آهي، تہ اوهانکي شوق آهي. مان چاهيان ٿو، اوهين سال جي اندر اندر مئٽرڪ ڏئي وجهو.“

”سال جي اندر!“ ياسمين اچرج مان پڇيو.

”ها. اچرج جي ڳالهه ڪانهي. مان گهڻي ۾ گهڻو اوهانکي پنجن مهنن ۾ انين ۽ نائين ڪلاس جو ڪورس ختم ڪرائي ڇڏيندس. باقي مهينا ميٽرڪ لاءِ ڪوڙ آهن. جيڪڏهن اوهان به پوريءَ ريت محنت ڪئي.“

”مان پوريءَ طرح محنت ڪندس.“ ياسمين مُرڪي چيو.

ياسمين جي گهران نڪري، فيروز جي گهر ويس. هو منهنجو ئي انتظار ڪري رهيو هو.

”بڌاءِ، پهريون ڏينهن ڪيئن رهيو؟“ فيروز مُرڪي پڇيو.

”توقع کان وڌيڪ سٺو. ياسمين جلد پڙهي ويندي.“

”خدا ڪري. ائين به تو ۾ سٺي ماستر جا جوهر آهن.“ هن کلي ڏنو.

”مهرباني،“ مان مُرڪيس.

ڪجهه دير فيروز وٽ ويهي، مان گهر موٽي آيس.

ياسمين کي پڙهائيندي مونکي مهينو ٿي ويو هو. شروع ۾ پڙهائيندي جيڪا هٻڪ مون ۾ هئي، سا ختم ٿي وئي. ياسمين جو شرم ۽ تڪلف به گهڻي ڀاڱي ختم ٿي ويو هو. انين درجي جو ڪورس گهڻي ڀاڱي ياسمين اڳ ۾ ئي پورو ڪري ورتو هو. مون رهيل ڪورس ڏيڍ مهيني جي اندر پورو ڪرائي ڇڏيو، ۽ اهو دهرائجي به ويو ۽ هاڻ نائين جو ڪورس هلي رهيو هو.

شام جو مان وقت تي پهچي ويس. نوڪر ڊرائينگ روم ۾ ويهاريو. ياسمين اڃا نه آئي هئي ڪجهه دير کانپوءِ نوڪر پيهر آيو. اچي ٻڌائين، ”ياسمين بي بي جون ڪجهه ساهڙيون آيل آهن، هنن چيو آهي تہ: معاف ڪجو، مان ٿوري دير ۾ اچي ويندس.“

”ٺيڪ آهي.“ مون جواب ۾ چيو.

”نوڪر ٻاهر هليو ويو. مان ويٺي ويٺي ڊرائنگ روم جو

جائزو وٺڻ لڳس. منهنجي پسند جي هر شيءِ هن ڊرائنگ روم ۾ موجود هئي. ائين ٿي لڳو، ڄڻ اِهو ڊرائنگ روم مون ئي پنهنجي لاءِ ٺهرايو آهي، يا منهنجي صلاح سان ٺاهيو ويو آهي. ڪجهه دير تصور ۾ هِن ڊرائنگ روم کي پنهنجو سمجهيم. پر جلد ئي تصور جو سلسلو ٽُٽي پيو ۽ پنهنجي سوچ تي اندر ئي اندر ۾ کلي ڏنم. ڪٿي مان ۽ ڪٿي هي ڊرائنگ روم.

هن ڊرائنگ روم ۾ منهنجي پسند جي هر شيءِ هئي، ۽ بلڪل اهڙي ئي سليقي سان رکيل هئي، جيئن، جيڪر منهنجو ڊرائنگ روم هجي ها، ته مان رکان ها. پر جن شئين مونکي گهڙيءَ گهڙيءَ هر ڪايو ٿي، انهن مان هڪ ته ريڊيو گرام هو، ۽ ٻيو ڪتابن سان ڀريل ڪٻٽ. اهي ٻئي منهنجون ڪمزوريون آهن. ڪتاب ته مون ٿاڪن ٻڌيو رکي به ڪافي ورتا آهن، پر ريڊيوگرام لاءِ شايد سڄي عمر ٻڌيو رهان، ته به نه وٺي سگهان.

نه ڄاڻ مان ڪيتري دير تائين ريڊيو گرام کي ڏسندو رهيس ۽ سوچيندو رهيس. نه ڄاڻ هن ۾ منهنجي پسند جا ڪيترا رڪارڊ وڳا هوندا، ۽ اِتي هاڻ به موجود هوندا. سوچيم، اتي رڪارڊ ڏسان، ضرور ريڊيوگرام جي ڀرسان ئي ڪٿي رکيل هوندا. پر مناسب نه سمجهي، ائين نه ڪيم، پر ڪتاب ڏسڻ جي خواهش کي روڪي نه سگهيس ۽ اٿي ڪٻٽن جي ڀرسان آيس. مونکي پوئٽري ۽ فڪشن سان گهڻي دلچسپي آهي، هتي هسٽري، رليجن ۽ مختلف مضمونن جي ڪتابن کان علاوه پوئٽري ۽ فڪشن تي به تمام گهڻا ڪتاب هئا: نالا ڏسڻ سان خبر پئي ته ڪليڪشن تمام سٺي آهي. مونکي خوشي ٿي ته اهڙن باذوق ماڻهن وٽ اچڻ جو موقعو مليو اٿم. نه ته سيٺين جي گهرن ۾ ڀٽي ڪاٺن کان علاوه ڪو خالي پنو به نظر نه ايندو آهي.

ڪتابن جي ٻين سيني ڪٻٽن کي تالو لڳل هو. پر هڪڙو ڪٻٽ کليل هو، جنهن ۾ انگريزي ناول هئا. مان ناولن جا نالا ۽ لکندڙن جا نالا پڙهڻ لڳس. هڪڙي ناول جو نالو مونکي ڏاڍو وڻيو

Breaking up ـ قطع تعلق. مون ڪتاب کڻيو. پيپربيڪ ۾ تمام سهڻي ٽائيٽل سان W. H Mean Ville جو ناول هو. ڪجهه صفحا سامهون جا ڏسي، سيئي صفحا اٿلائي، آخري صفحو ڏسڻ لڳس. ناول ۾ ڪل ارڙهن باب هئا، ۽ ارڙهون باب ڪل ٻن سٽن جو هو. ڏاڍو غمگين ۽ دل تي اثر ڪندڙ.

June, I love you. I cannot help you. I will never forgive myself that. Good by.

جون، مونکي توسان محبت آهي. مان تنهنجي مدد نه ڪري سگهيس. مان توکي پنهنجي طرفان ڪڏهن به وساري نٿو سگهان. خدا حافظ.

ڪيڏو نه ڏک، ڪيڏي نه عاجزي، ڪيڏي نه مجبوري. انسان ڪيڏو مجبور آهي، هنجي وس ۾ ڪجهه به ڪونهي. جنهنکي چاهي ٿو، انهيءَ کي حاصل نٿو ڪري سگهي. جنهن سان زندگيءَ جي هر گهڙي، سندس سکون، سندس خوشيون وابسته آهن، جنهنجي جدائيءَ جو هو تصور به نٿو ڪري سگهي، پنهنجي زبان سان ئي کيس خدا حافظ چوڻو پوي ٿو.

”منظور صاحب.“ مان ڇرڪيس، مڙي ڏٺم، ياسمين بيٺي هئي. کيس هلڪا گلابي ڪپڙا پيل هئا. گهڙي کن ته مان کيس ڏسندو ئي رهيس، پر جلدي اکيون جهڪي ويون، ۽ پوءِ پنهين جي واتان ساڳي وقت نڪتو:

”معاف ڪجو.“

لفظن جي انهيءَ ٽڪراءَ تي اسان ٻهين کلي ڏنو. مون کلندي چيو، ”چڱو ڀلا پهرين اوهين معافي گهري ورتو، پوءِ مان گهرندس.“

”مونکي ته دير ٿي ويئي، تنهن جي ٿي معافي گهران، پر اوهان ڇا جي معافي گهرندا!“ ياسمين اچرج مان پڇيو.

”بنا اجازت ڪتاب ڏسڻ جي.“

”اها به ڳالهه آهي.“ ڪپڙن ڏانهن ڏسندي چيائين، ”اوهان

تہ فقط هڪڙو ڪبٽ ڏنو آهي، ڇاهيون شو ڪيس جي مٿان پيون هيون، پيا بہ ڪولي ڏسو ها."

"مهرباني. هڪڙي ڪبٽ ۾ ئي ايترا ڪتاب آهن، جو ڏسڻ ۾ جيڪر هفتو ڪن تہ لڳي وڃي." مون مُرڪندي چيو.

"ادا نديم کي ڪتابن سان ڏاڍي دل آهي. هي ڏسو نہ، اهي ٽيئي حصا جن ۾ ناول، ڪهاڻين جا مجموعا ۽ شعرن جا ڪتاب آهن. اهي سڀئي ادا جا آهن. باقي ٻہ حصا، جن ۾ تاريخ ۽ مذهب تي ڪتاب آهن، اهي ديدي جا آهن."

مون ڪتاب پنهنجي جاء تي رکي، ڪبٽ بند ڪيو، ۽ صوفي ڏانهن وڌندي پڇيم، اوهانکي بہ ڪتابن سان دلچسپي آهي؟"

"ها، تمام گهڻي. پئي سچي ڳالهہ تہ اها آهي، مان انگريزيءَ جا ڪتاب تہ پڙهي ڪونہ سگهان، سنڌي ۽ اردو پڙهندي آهيان. ڪجهہ وقت کان اردو بند ڪري، فقط سنڌي پڙهڻ تي زور رکيو اٿم."

"تمام سٺو. ادب ۾ اوهين ڇا پسند ڪندا آهيو؟"

"شاعريءَ سان بہ دلچسپي اٿم، پر ڪهاڻين سان خاص لڳاءُ اٿم. ناول تہ طويل طويل ٿا ٿين، مونکي نٿا وڻن."

مون ڪجهہ ڳالهائڻ چاهيو، پر هن منهنجي ڳالهائڻ کان پهرين ئي چيو، "مان اردو ناولن جي باري ۾ چوان پئي. سنڌ ۾ تہ ناول نہ هئڻ جي برابر آهن، البت ڀارت ۾ گهڻا نڪتا آهن، پر انهن جي ٻولي مونکي سمجهہ ۾ نٿي اچي. ڪهاڻين سان بہ ساڳي ويڌن آهي. انهن جي مقابلي ۾ سنڌ جي ڪهاڻي زور آهي."

"اڇا." سندس ڳالهين ۾ منهنجي دلچسپي وڌي ويئي. مون سوچيو بہ نہ هو، تہ هيءَ ادبي ذوق رکندي هوندي.

"ڀلا اوهانکي ڪهڙا ڪهاڻيڪار وڻن ٿا؟" مون ڌڙڪندي دل سان پڇيو.

"موهن ڪلپنا ۽ آغا سليم."

منهنجي دل جي ڌڙڪڻ گهٽجڻ لڳي. هن ڳالهہ جاري

Gul Hayat Institute

رکندي چيو، ”مون اوهانجيون به ڪئين ڪهاڻيون پڙهيون آهن. مونکي اوهانجي ڪهاڻين ۾ خاص ڪري آهي ڏاڍيون وڻيون، جيڪي ڪوٽ ۾ بند چوڪرين تي لکيل آهن. اوهانجي هوءَ ڪهاڻي به تمام سٺي هئي، جنهن ۾ هڪ اديب تصوراتي ڪهاڻيون لکي ٿو، ۽ تصوراتي هيروئن سان حقيقت ۾ محبت ڪرڻ لڳي ٿو. پر حاصل ڪري سگهي.

”ڪيتري نه عاجزي، ڪيتري نه لاچاري، ڪيترو نه رنج آهي انهيءَ ڪهاڻيءَ ۾. مونکي آهي ڪهاڻيون ڏاڍيون وڻنديون آهن، جنجي پڇاڙيءَ ڏک تي ختم ٿيندي آهي. دراصل اهڙيون ڪهاڻيون ذهن کي متاثر ڪن ٿيون.“

مان چرڪيس. اها سوچ ته منهنجي آهي. اهڙي انداز سان، اهڙي لفظن سان ته منهنجو اندر سوچيندو آهي. هنجي زبان مان اهي لفظ ڪيئن نڪتا. منهنجي دل خوشيءَ ۾ تيز تيز ڌڙڪڻ لڳي. ته انهيءَ جي معنيٰ، ڪو منهنجيون ڪهاڻيون به پڙهي ٿو. منهنجون ڪهاڻيون به دل سان پسند ڪري ٿو. منهنجون ڪهاڻيون به ياد ڪيون ڪيون وڃن ٿيون.

”اوهان ڇا سوچڻ لڳا؟“ منهنجي سوچ کي طويل محسوس ڪري، ياسمين پڇيو.

”هون .... ڪجهه به نه.“ مون جلديءَ سان جواب ڏنو. اوهان ڪاپي کوليو.

ياسمين ڪاپي کوليندي سوال ڪيو، ”منظور صاحب، اوهان ڪتابي سلسلو ڇو بند ڪيو؟“

جڻ ڪنهن دل ۾ ڇهنڊڙي هنئين، ڦٽڪي پيس. وڌيڪ ڪجهه نه چئي، فقط ايترو چيم، ”بس. مجبوري.“ متان ڪو ٻيو سوال نه ڪري وجهي. مون ڪيس پڙهائڻ شروع ڪري ڏنو. هوءَ به خاموشيءَ سان پڙهندي رهي. انهيءَ وچ ۾ چانهه آئي، ۽ ڪجهه دير لاءِ پڙهائي بند ٿي. پر مان سندس ڪنهن به وڌيڪ سوال جي جواب کان بچڻ لاءِ، سندس ڪورس ڏسڻ لڳس، ۽ ڏنل ڪم جاچيندو

رهيس.

مون ياسمين کي ٻن ڪلاڪن لاءِ پڙهائڻ جي حامي ڀري هئي، پر پڙهائيندي پڙهائيندي ـ ٽي، ڪڏهن چار ڪلاڪ به ٿي ويندا هئا. هڪ ڀيري ياسمين چيو به، "منظور صاحب، اوهانکي ته فقط ٻن ڪلاڪن لاءِ پڙهائڻو آهي، پر هتي ته ٽي ٽي ڪلاڪ به ٿي ويندا آهن."

"اوهه، معاف ڪجو، شايد بور ٿي ويا." مون ڪتاب بند ڪندي چيو هو.

"اهڙي ته ڳالهه ڪانهي. مونکي ته هاڻ اوهين سڄو ڏينهن پڙهائيندا، ته به پڙهنديس. مونکي هرحالت ۾، سال ۾ ميٽرڪ ڪرڻي آهي. جڏهن اوهانکي منهنجو ايترو خيال آهي، ته پوءِ مونکي ڪيئن نه ٿيندو."

"ته پوءِ نيڪ آهي، اوهين انهيءَ متعلق وڌيڪ نه سوچيو. مونکي ڪو به ٻيو ڪم ڪونهي. فقط رات جو فيروز سان ملندو آهيان. ۽ هن وٽ ڪيڏيءَ مهل به وڃان، هو دل ۾ نه ڪندو آهي. مان فقط چاهيان ٿو، مون جيڪو چيو آهي، سو ٿي سگهي." وري ڪلندي چيم. "ها، اوهين جيڏيءَ مهل بور ٿيو، مونکي بنا تڪلف چئي سگهو ٿا."

ياسمين به کِلي ڏنو "ها ضرور. بوريت ساڻ ڪري، ڪيئن پڙهبو."

ياسمين کي پڙهائيندي مونکي ٽيون مهينو شروع ٿيو هو. اسان ۾ جيڪا اجنبيت هئي، سا هاڻ ڪنهن حد تائين ختم ٿي چڪي هئي. ياسمين جو شرم به ڪافي گهٽجي ويو هو ۽ سندس ڪورس ڏاڍي تيزيءَ سان هلي رهيو هو. مان حيران هوس ته هن ڇوڪريءَ لاءِ چيو ٿي ويو ته هيءَ احساس ڪمتريءَ ۾ مبتلا آهي ۽ ڪنهنڪان به پڙهي نٿي سگهي. مون سوچيو: ڇا واقعي ياسمين پڙهي

Gul Hayat Institute

ٽئي سگهي، يا ڪنهن ڪيس پڙهائڻ جي ڪوشش ئي نہ ڪئي هئي. جيڪا بہ ٽيچر آئي ٿي، اچڻ سان ڪتاب کولي، ابتا سبتا سوال پڇي، ابتو سبتو ڪم ڪرائي، هرمهيني ٽيوشن جا پئسا وٺي وڃي، چڙ تہ سندن فرض پورو ٿي ويو. ڪنهن بہ ياسمين جي نفسيات کان واقف ٿيڻ جي ضرورت محسوس نہ ڪئي. ڪين بہ ڇو، انهن کي پئسن سان ڪم هو، ياسمين پڙهي يا نہ پڙهي، انهيءَ سان سندن ڪهڙو واسطو.

پر مون ائين نہ ڪيو، مان پڙهائڻ جي معاملي ۾ پنهنجو الڳ نظريو رکندو آهيان. مان نفرت جي بنياد تي نہ، بلڪ محبت جي بنياد تي ڪم ڪرڻ جو عادي آهيان. فيروز کان ياسمين متعلق ڪافي معلومات حاصل ڪئي هئي. پوءِ جڏهن ياسمين سان مليس تہ اها ڪوشش ڪيم تہ سندس دلچسپيءَ جون شيون ڪهڙيون آهن. هوءَ ڇا پسند ۽ ڇا ناپسند ڪندي آهي. انهيءَ سان گڏ مون ڪيس اها ڳالهہ بہ ذهن نشين ڪرائي، تہ هوءَ هوشيار ڇوڪري آهي، جلدي پڙهي سگهي ٿي، جيڪڏهن ڪجهہ محنت ڪري.

مون هن ۾ اعتماد پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. ۽ تڏهن مونکي ڏاڍي خوشي ٿي، جڏهن ڏٺم تہ مان ڪامياب پيو ٿيان. ياسمين ڏاڍي محنت سان پڙهي رهي هئي. اهو ڪورس، جيڪو ڪو پيو شاگرد ڇهن ستن مهينن ۾ ڪري ها، هن گهڻي حد تائين ٽن مهنن جي شروعءَ ۾ ئي پورو ڪري ورتو.

ڊرائنگ روم ۾ ويٺي مونکي گهڻو وقت نہ ٿيو هو، جو ياسمين ڪمري ۾ داخل ٿي. ليڊي هئمليٽن جو اڇو سوٽ پيل هئس. ڳلي ۾ چانديءَ جي زنجير، ڪنن ۾ چانديءَ جا ڊگها مڪرَ، ٻانهن ۾ چاندي ۽ شيشي جون اڇيون چوڙيون ۽ آڱر ۾ چانديءَ جو ڇلو پيرن ۾ اڇين پٽين سان نازڪ چمپل.

مون ڪيس ڏٺو، ڪي گهڙيون تہ ڏسندو ئي رهيس. سندس گلابي رنگ اڇن ڪپڙن ۾ جهرجهر جرڪيو پئي. جڏهن هوءَ پرساڻ واري صوفي تي ويٺي، تہ مون ڪانئس ڪاپي گهري ۽ ڏنل

ڪم ڏسڻ لڳس. سڀ ڪم نيڪ ڪيل هو، اکر تمام سهڻا ۽ صفائيءَ سان لکيل هئا.

”اوهانجا اکر ڏاڍا سهڻا آهن.“ مون ڪيس ڪاپي ڏيندي چيو.

”بس اکر ئي ته سهڻا آهن.“ هن مرڪي جواب ڏنو.

”ڇا مطلب؟“ مون ڪجهه ڇرڪندي پڇيو.

”منهنجو مطلب آهي ته ايندو ته ڪجهه نه اٿم، فقط اکر ئي ڪجهه ’نيڪ‘ آهن.“ هن نيڪ لفظ تي زور ڏنو.

”نه نه، اها ڳالهه ته ڪانهي. اوهان ته هاڻ پڙهڻ ۾ به چڱا تي ويا آهيو.“

”منظور صاحب، اوهين فقط دل رکڻ لاءِ ته نه پيا چئو؟“

”مس ياسمين، منظور اڄ تائين ڪنهنکي خوش ڪرڻ لاءِ غلط ڳالهه نه ڪئي آهي.“

”اوه، معاف ڪجو. منهنجو مقصد غلط نه ونجو.“

”نه. پر هاڻ جيڪا ڳالهه مان چوڻ چاهيان ٿو. انهيءَ مان به اوهين غلط مطلب نه ڪيجو.“ مون مُرڪندي چيو.

”ڇا!“ هن حيران ٿي پڇيو.

”اوهانکي ڪپڙن پائڻ جو فن اچي ٿو. ڏاڍي سليقي سان ڪپڙا پايو ٿا. پسند به سٺي آهي، ۽ رنگن جو انتخاب به هميشه وڻندڙ هوندو آهي.“

”مهرباني. دراصل مونکي هلڪا رنگ وڻندا آهن، خاص ڪري اڇو. ڪڏهن ڪڏهن شوخ رنگ به پائي ونندي آهيان. پر هلڪن رنگن کي ترجيح ڏيندي آهيان.“

ڳالهين جو سلسلو ختم ڪري مان پڙهائڻ ۾ مشغول ٿي ويس، ۽ لاڳيتو ڪلاڪ کن پڙهائيندو رهيس انهيءَ وچ پڙهائڻ کان علاوه ڪابه بي ڳالهه نه ٿي. جڏهن ڪلاڪ گذري ويو ته ياسمين اوٻاسيون ڏيڻ لڳي. ٻن ٽن اوٻاسين تائين ته مان خاموش رهيس، پر پوءِ نيٺ چيم، ”ڇو مس ياسمين، اوهانکي ننڊ ٿي اچي؟“

”نه .... مان ڪجهه ٿڪجي پئي آهيان.“

”پوءِ پڙهڻ بند ڪجي. ٿڪ ۾ ڪجهه سمجهه ۾ ايندو ئـي ڪونه.“ مون ارٿميٽڪ جو ڪتاب ميز تي رکندي چيو.

”ها، چانهه پيي، پوءِ پڙهبو.“ ياسمين ڪاپي ميز تي رکندي وري اوٻاسي ڏني.

ڪجهه دير لاءِ خاموشي ڇانئجي وئي. ايتري ۾ چانهه اچي وئي. چانهه هميشه ڪلاڪ ڪانپوءِ ايندي هئي، ۽ اهو به منهنجي چوڻ تي ٿيو هو. ڇوته پهريون ڪلاڪ ته مان بلڪل فريش هوندو هوس. ۽ ياسمين به. ڪلاڪ ڪانپوءِ چانهه پيي ڪجهه مختلف موضوعن تي ڳالهائي، وري پڙهائي شروع ڪبي هئي. ائين به مون لکڻ ۽ پڙهڻ کي ٻن حصن ۾ ورهائي ڇڏيو هو. پهريون ڪلاڪ لکائڻ جو ڪم، ٻئي ڪلاڪ ۾ پڙهائڻ جو ڪم، ۽ پوءِ جي وقت ۾ ليڪچر. پر ڪڏهن ڪڏهن پروگرام تبديل به ڪندو هوس، ته جيئن ساڳئي ساڳئي ڪم ڪري، ساڳين وقتن ۾ ڪندي ياسمين بور نه ٿي پوي.

چانهه ناهي ياسمين منهنجي اڳيان رکي. چانهه پيئندي پيئندي ياسمين اوچتو پڇيو، ”منظور صاحب، اوهانکي سنگيت سان به دلچسپي آهي؟“

مان ڇرڪيس. چانهه جو ڍُڪ ڀري چيم، ”ياسمين، مونکي سنگيت سان عشق آهي.“

”سنگيت ۾ ڇا پسند ڪندا آهيو، منهنجو مطلب آهي، کهڙي قسم جا گيت وڻندا اٿو؟“

”پڪا گانا بنهه نه وڻندا اٿم.“ جلديءَ سان جواب ڏنم ”قوالين ڪان به ٻُچان لڳندي اٿم. ڏسو نه، سولي سڌي ڳاني کي رڙنون ڪري ڳائڻ پلا اِها ڪٿي جي فضيلت آهي. ڳهٽ ۾ ڳهٽ اسانجي سنڌي ڪلچر ۾ ته قوالي ڪانهي. البت ريڊيو ۽ ٽي - وي وارن اِها مسخري شروع ڪئي آهي. سنڌيءَ ۾ اهڙي قسم جي ڳائڻ جو سراغ، گذريل زماني ۾ به نٿو ملي. پر هاڻ ته شاهه صاحب جي ڪلام سان به اهڙءَ بدذوقيءَ جو مظاهرو ڪيو پيو وڃي.“

Gul Hayat Institute

ياسمين کلڻ لڳي.

”ڇا مان غلط پيو چوان؟“ مون کيس کلندي ڏسي پڇيو.

”بلڪل نہ. تعجب آهي، مونکي بہ قوالين ۽ پڪي ڳائڻ سان سخت نفرت آهي. ڀلا اوهين پسند ڇا ٿا ڪريو؟“

”ڏسو، گيت ۽ سنگيت جي معاملي ۾ منهنجو نظريو اهو آهي تہ سنگيت جو سڌوسنئون روح سان تعلق هوندو آهي. سٺو گيت اهو، جيڪو پهرين دفعي ٻڌڻ سان ئي وڻي، ۽ بي اختيار زبان تي اچي وڃي، ۽ اهڙو گيت پوءِ ڪڏهن نہ وسرندو. جيڪو زبان تي نہ اچي سگهي، جيڪو ذهن کي متاثر نہ ڪري، انهيءَ ۾ خوبي ڪهڙي. سٺو سنگيت تہ دل جي گهراين ۾ لهي ويندو آهي ۽ هميشہ لاءِ اُتي پنهنجي لاءِ جاءِ ناهي وٺندو آهي. ۽ اهڙي سنگيت کي اهو ئي خلقي سگهندو، جنهنکي موسيقيءَ جي علم جي پوري ڄاڻ هوندي.

”اُئين هلڪي ڦلڪي موسيقي ۽ سولا سڌا گيت جيڪي سنڌي ۽ مشرقي سازن تي ڳائل هجن. مونکي وڌيڪ وڻندا آهن. مغربي ڌُن تي ڳايل ديسي گيت ٻڌڻ پسند نہ ڪندو آهيان. جيڪڏهن مغربي موسيقي ٻڌڻي آهي تہ پوءِ ڇو نہ انگلش سانگس (Songs) ٻڌجن. مغربي موسيقي جي ڄاڻ اسانجي موسيقارن کان وڌيڪ انهن کي آهي.“

”اوهانجو مطلب آهي تہ موبي ساز استعمال نہ ڪجن؟“ ياسمين پڇيو.

”نہ نہ، منهنجو اِهو مطلب ڪونهي. مان مغربي سازن جي خلاف نہ آهيان، مشرقي ڳائڻ ۾ مغربي ڌنون. انهنجي خلاف آهيان. ڏسو نہ، هر ٻوليءَ جو پنهنجو مزاج آهي، هر ملڪ جو ڪلچر الڳ الڳ آهي. اسٽائيل بہ الڳ، مزاج بہ جدا. هر ملڪ جي سنگيت کي انفراديت حاصل آهي. پاڪ - هند تہ اهڙا ملڪ آهن، جتي گيت ۽ سنگيت جنم ورتو آهي. ٻاهرين دنيا وارن هتان ئي اِهو پرايو، ۽ هاڻ اسانجا هالو چالو موسيقار انهيءَ عظيم فن جو ستياناس پيا ڪن. اسانجا

گهڻا موسيقار اهڙا به آهن، جنکي سازن جي صحيح استعمال جي ڄاڻ ئي ڪانهي. خوشيءَ جي گيت ۾ به گٽار وڄائين، ته ڏک ۾ به. ۽ اسٽائيل ساڳي.

”اوهان سنڌي لوڪ ڌنون ته ٻڌيون هونديون. اسانکي انهن تي ناز آهي، پر انهن ئي ڌنن کي ڪن هونهار موسيقارن مغربي ڌنن ۾ ڳارايو آهي. ڀلا اِهو ظلم ڪونهي؟“

”پر سڀئي موسيقار ته اهڙا نه آهن.“ ياسمين چئي ته احتجاج ڪيو.“

”نه، بلڪل نه. سڀئي اهڙا ڪونهن. ڪي ته تمام سٺا آهن. پاڪستان ۾ خورشيد انور ۽ ڀارت ۾ نوشاد ۽ ايس. ڊي برمن مٿاهون درجو رکن ٿا. انهن کي موسيقي جي اصولن جي صحيح ڄاڻ آهي. اِهي مشرقي ڌنون، مشرقي سازن تي وڄائيندا آهن. سنڌ جي فلمي موسيقارن وانگر ڪوهياري کي مغربي سازن تي وڄائي سنڌي لوڪ ڌنن جو خانو خراب نه ڪيو اٿن. خورشيد انور، ايس. ڊي. برمن يا نوشاد جڏهن مغربي ساز وڄائيندا آهن ته گيت ۽ سچوئيشن جو به خيال رکندا آهن.“

”مونکي ڏاڍي خوشي ٿي آهي ته اوهانکي به مون وانگر اُوٽ پٽانگ گانا نه وڻندا آهن.“ ياسمين جي چهري جي گلابي رنگ ۾ ڳاڙهڻ به جهلڪا ڏئي رهي هئي.

”ياسمين، مان چئي چڪو آهيان ته مونکي سنگيت سان پيار آهي. جڏهن به پنهنجي پسند جو گيت ٻڌندو آهيان، ته مون تي بيخودي ڇانئجي ويندي آهي. فن جو احترام ڪندو آهيان. سٺي گيت کي ڏاڍي سُڪون، خاموشي ۽ ڌيان سان ٻڌندو آهيان. ۽ چاهيندو آهيان ته انهيءَ عرصي ۾ ڪو مون سان ڳالهائي به نه، بلڪ سامهون لنگهي به نه. اُوڏيءَ مهل مان اکيون به بند ڪري ڇڏيندو آهيان، ته جيئن خيال هڪ ئي هنڌ رهن.“

مان خاموش ٿيس ته ياسمين چيو، ”مون وٽ لانگ پليءِ، فارٽي ايٽ ۽ فارٽي فائيو، آر-پي-ايم رڪارڊس جي ڪليڪشن آهي،

اوهان ڏسو، شايد اوهانجي پسند جا به ڪجهه رڪارڊس هجن.“
منهنجي جواب ڏيڻ کان اڳ ئي ياسمين اُٿي ريڊيو گرام ڏانهن وڃڻ لڳي.

”ڇو پڙهڻ.“ مون چيو.

”اڄ ٿڪيو. مان پاڻ به ٿڪل آهيان. آرام چاهيان“ٿي. هن مون ڏانهن ڏسي مُرڪي چيو.

”پوءِ ته ضرور رڪارڊ وڄايو.“

”اوهان ڇا بڌڻ پسند ڪندا.“ ياسمين رڪارڊ ڪڍندي چيو.

”في الحال ته فلمي گيت.“

”مان رڪارڊ ڪڍي ٿي اچان، اوهان چونڊ ڪري ڏيو.“

ياسمين ڪجهه رڪارڊ ڪڍي آئي. اِهي سيئي آهي رڪارڊ هئا، جيڪي مون پنهنجي خيالي ريڊيو گرام لاءِ ونڻ ٿي چاهيا. سيگل، مڪيش، طلعت، رفيع، نورجهان، فريده خانم، خورشيدانور ايس. ڊي برمن، نوشاد ۽ ماتي ياگي.

”رڪارڊس جي اِها ڪليڪشن ڪنهنجي آهي.“
مون بي اختيار پڇيو.

”منهنجي. منهنجي ئي چونڊ تي ديدي اهي رڪارڊ گهرايا آهن. ڇا سٺا نه آهن؟“

”سٺا.... هي ته بهترين آهن. منهنجي پنهنجي پسند.“

مان سوچ ۾ پئجي ويس، ڇا دنيا ۾ ٻن اهڙن ماڻهن جي پسند به بلڪل هڪجهڙي ٿي سگهي ٿي، جيڪي زندگيءَ ۾ ڪڏهن مليا به نه هجن.

”ٻيا رڪارڊ ڪڍي اچان؟“ هن مونکي خاموش ويٺل ڏسي پڇيو.

”نه نه.“ مان رڪارڊس ڏسڻ لڳس. سيگل جا ـ دشمن، ديوداس، ڪاروان حيات، پروانه. مڪيش جا ـ راني روپ متي، بندني، پرورش، بمبئي ڪا بابو. طلعت جا ـ سجاتا. نورجهان

Gul Hayat Institute

جا ـ گلنار، انتظار، زينت، جگنو. نوشاد جا ـ رتن، انوکهي ادا، انمول گهڙي، انداز، ميري محبوب، ميلہ، بابل. ايس - ڊي برمن جا ـ ٽيڪسي ڊرائيور، بازي، سجاتا، بندني، گائيڊ....

”گائيڊ!“ خوشيءَ منجهان، منهنجي واتان ذري گهٽ رڙ نڪري ويئي.

”جي؟“ ياسمين ڪجهہ حيران ٿيندي پڇيو.

”هي رڪارڊ وڄايو.“ مون گائيڊ جو لانگ پلي ڏيندي چيو. ياسمين رڪارڊ کڻي ريڊيوگرام ڏانهن وئي. مان ائنولپ کي ڏسڻ لڳس، جنهنجي هڪ طرف فلم جي هيروئن وحيدارحمان ۽ هيرو ديوانند جي تصوير هئي. ۽ ٻئي طرف فلم جي موسيقار ايس - ڊي - برمن جي تصوير ۽ فلم جي گانن متعلق تاثرات.

گائيڊ جا گانا مون ٻہ ـ ٽي دفعا ريڊيو تي ٻڌا هئا. انهن گانن ۾ منهنجي دل جي پڪار هئي. چئو تہ مون ئي لکيا هئا. رفيع ڳائڻ ۾ ڪمال ڪيو آهي، ۽ ايس ـ ڊي ـ برمن ڌُنون ناهڻ ۾. منهنجي دل ۾ جيڪي خواهشون جاڳنديون آهن، انهن مان هڪ گائيڊ فلم جو لانگ پلي رڪارڊ، ريڊيوگرام تي آهستگيءَ سان ٻڌڻ جي خواهش بہ دل ۾ سانديندو آيو آهيان. ڪيڏي نہ ننڍڙي خواهش ـ پر ڪيڏي نہ اذيت برداشت ڪئي اٿم، اهي گانا نہ ٻڌي. ۽ ڪيترو نہ چاهہ اٿم ريڊيوگرام جو.

ريڊيوگرام آهي ـــ گائيڊ جو لانگ پلي رڪارڊ بہ آهي. پر اِهي منهنجا نہ آهن. مان فقط ٻڌي سگهان ٿو، پر پنهنجي مرضيءَ سان نہ.

رڪارڊ وڄڻ شروع ٿي ويو هو، لتا ۽ ڪشورڪمار ڳائي رهيا هئا ـــ ’گاتا رهي ميرا دل‘، ۽ پوءِ هڪ گانو ختم ٿي، ٻيو شروع ٿيو. ياسمين ڪنڌ جهڪايو ويٺي هئي، مان بہ اکيون بند ڪري، صوفي جي پُٺ کي ٽيڪ ڏئي آهلي پيس. لتا جو آواز گونجيو پي، ـــ رات کو جب چاند چمڪي، جل اٿي تن مورا، مين کهون مت کر او چندا. اس گلي کا ڦيرا.

۽ پوءِ ـــ ۽ پوءِ اُهو گانو آيو، جنهن مونکي تڙپائي ٿي

چڏيو. رفيع جو آواز شئليندر جي شاعري ـ جڻ ته اها شاعري منهنجي حال تي ڪئي وئي آهي. منهنجي لاءِ ڪئي وئي آهي ـــ ڪيا سي ڪيا هو گيا هم، بيوفا تيري پيار ۾. پر اهو بيوفا ڪير آهي. ڪنهنجي ياد انهيءَ گاني تي تڙپائي ٿي. ڪهڙو اڻ ـ ڇاتل درد آهي، جيڪو اهو گانو ٻڌي اندران سٽون ڏئي ٻاهر ٿو نڪري. آخر اِهو گانو مونکي ايڏو بيقرار ڇو ٿو ڪري، ڪنهنجي ياد انهيءَ گاني سان وابسته آهي. ڪنهن مونکان مُنهن موڙيو آهي. هي گيت مونکي اهڙا ڏنڀ ڇو ٿو ڏئي.

ڪير به نه ـــ ڪير به نه. اندر جي اونهائين مان هڪ پڙاڏو اُڀريو.

ڪوبه نه ڪونهي. ڪنهن به نه مونکي نه چاهيو آهي. ڪنهن به نه مونسان ڪو واعدو نه ڪيو آهي. نه پوءِ ڪنهنجو پريم ٽٽو، جنهن مونکي تڙپائي وڌو. اِهو ڪهڙو پيار آهي، جنهنجو ڪندڙ نه ڪونهي، پر تڙپ موجود آهي. اِهي ڪهڙا فاصلا آهن، جيڪي دور ٿيا ٿين. آهي ڪهڙا رستا آهن، جيڪي هي گانو ٻڌڻ سان ڌنڌليل ڌنڌليل پاڇو بڻجي ذهن جي آڏو ڦري ٿا وڃن.

اِهو گيت شايد منهنجي محروميءَ جو پڙاڏو آهي، جيڪو منهنجي اندران اُڀري ٿو. اهو گيت مونکي احساس ڏياري ٿو ته ڪابه اهڙي چاهت ڪانهي، جيڪا فقط منهنجي لاءِ هجي. اها چاهت، جيڪا زندگي گذارڻ جو سهارو هجي، جنهنجي سهاري زندگي گذارڻ جي آرزو هجي. مونسان قدرت مذاق ڪيو آهي، مونکي زندگي ڏني اٿس، پر بي رنگ، ٻُسي ٻُسي، بيٺل پاڻي جي چشمي جي نهراءَ وانگر. اهو ويران چشمو، جنهن تي ڪنهن انڌلت جو پاڇو نه پوندو آهي، جنهنجي ڪناري تي ڪو گل نه ٽڙندو آهي، جنهنجي ڪناري تي ويهي ڪو حسين جوڙو قرب نه ونڊيندو آهي.

اهڙي ٻُسي، ڦڪي، بي رنگ زندگي آهي منهنجي. منهنجي زندگي مونسان وفا نه ڪئي آهي. آهو ڪجهه، جيڪو مون چاهيو،

Gul Hayat Institute

انهيءَ کي حاصل نه ڪري ٿي منهنجي ڀاڳ ۾ لکيل آهي.

اِهو گيت منهنجي روح جي پڪار آهي. اهو پڙاڏو آهي، منهنجي اندر جو. ۽ پوءِ منهنجي ذهن سوچڻ ڇڏي ڏنو. مان خالي ذهن ويٺو رهيس. ۽ نه ڄاڻ رڪارڊ ڪڏهن ختم ٿي ويو هو. مان نه ڄاڻ ڪٿي وڃي پهتو هوس. هوش ئي نه هوم. ذهن ۾ رفيع جو آواز پڙاڏجي رهيو هو- چلو سوهانا ڀرم تو ٽوٽا، جانا ڪي حسن ڪيا هي.

نہ ڄاڻ مان ڪيتري دير ائين سوچ ۾ ٻڏو رهان ها، ۽ سلسلو اڃا نہ ڄاڻ ڪيترو طويل ٿئي ها. پر ياسمين جي سڏ مونکي ڇرڪائي وڌو.

”چو منظور صاحب، اوهين ائين ماٺ ڪري چو ويٺا آهيو. اهو رڪارڊ تہ ڪڏهوڪو ختم ٿي ويو. ٻيا کهڙا رڪارڊ وڃايان؟“

”نہ مس ياسمين. هن رڪارڊ کانپوءِ مان ٻيو ڪوبہ رڪارڊ ٻڌڻ نٿو چاهيان.“

”چو؟“ ياسمين اچرج ۾ پڇيو.

”رفيع جو اِهو گيت، ڪيا سي ڪيا هو گيا هي.... منهنجي روح جو پڙاڏو آهي. انهيءَ گيت کي مان جڏهن ٻڌندو آهيان، تہ ڏاڍو اداس ٿي ويندو آهيان. دل چاهيندي آهي اوڇنگارون ڏئي رُئان.“

”ڇا ڪو ياد ايندو آهي؟“

”ياد ــــ؟ ڪير ايندو ياد. ڪير آهي ـــ ڪير هو، جو ياد اچي، ڪير بہ تہ ڪونهي.“

”پوءِ اهو گيت اوهانکي ايڏو اُداس چو ٿو ڪري؟“

”نہ ڄاڻ چو. شايد ڪنهن گذريل جنم ۾ مونسان بيوفائي ڪئي هوندي. انهيءَ جي ياد نہ ايندڙ ياد، مونکي اُداس ڪيو ڇڏي.“ مون ڦڪي مرڪ مرڪندي چيو.

”اوهين بہ عجيب ۽ دلچسپ آهيو.“ هن کلندي چيو.

”دلچسپ نہ، فقط عجيب.“ وري بہ ڦڪي مُرڪ منهنجي خشڪ چپن تي ڦهلجي وئي. وري بہ ياسمين ڪلي ڏنو.

ماں اٿي بيٺس. ”چڱو هاڻ مان هلان ٿو. اوهان ڏنل ڪم ڪري وٺجو.“

”ها بلڪل.“ ڪجهہ ساعتن ڪانپوءِ چيائين، ”اوهان تہ شايد هاڻ ادا فيروز وٽ ويندا.“

”ها، هنڪانسواءِ بيو آهي بہ ڪير، جنهنکي پنهنجو سمجهجي.“ ۽ ياسمين ڏانهن بنا ڏٺي ۽ سندس جواب ٻڌڻ ڪانسواءِ ئي در ڪولي ٻاهر نڪري آيس.

فيروز گهر ئي هو. در کڙڪايم، نڪري آيو. ڏسي مرڪيو ۽ سلام ڪيائين. ”اڄ جلدي پڙهائي ختم ٿي وئي؟“

”ها، ياسمين جي موڊ پڙهڻ تي نہ هئي، انهي ڪري جلدي اچي ويس.“

”سٺو.... مان ڪپڙا مٽائي اچان ٿو.“

هو گهر ويو ۽ مان ٻاهر رستي تي سندس انتظار ڪرڻ لڳس. وقت آهستي آهستي گذرڻ لڳو، اڌ ڪلاڪ ٿيڻ تي هو، منهنجون تنگون بيهڻ کان جواب ڏئي رهيون هيون، مان گهڙيءَ گهڙيءَ سندس گهر ڏانهن ڏسڻ لڳس. مونکي جيڪي ڳالهيون ڏاڍيون ڏکيون لڳنديون آهن، انتظار انهن ۾ سڀ کان اول آهي. فيروز ۾ اِها سڀ کان وڏي ڪمزوري آهي. ڪپڙا مٽائڻ ۾ ايتري دير لڳائيندو، جيتري دير ۾ ڪنوار کي سينگاري وٺجي. نيٺ فيروز آيو. مرڪي چيائين، ”مونکي دير تہ نہ ٿي آهي؟“

”نہ، گهڻي تہ نہ، فقط منو ڪلاڪ.“ مون ڪاوڙ ۾ چيو.

هن واچ ۾ ڏسندي چيو، ”ايترو تہ ڪوڙ نہ ڳالهاءِ. مونکي فقط ايڪيهہ منٽ ٿيا آهن.“

”ها، ايڪيهہ منٽ تہ تمام ٿوري دير آهي.“ مونکي وڌيڪ ڪاوڙ لڳي.

فيروز خاموش ٿي ويو. سندس اها خاص عادت آهي، جڏهن

ٻه هو ڏوهه ڪندو آهي، ته خاموش ٿي ويندو آهي. مان چاهيندو آهيان ته هو معذرت گهري، پنهنجي ڏوهه تي افسوس جو اظهار ڪري. پر هو بلڪل خاموش رهندو آهي. ۽ انهيءَ طرح طويل ڏنگيندڙ خاموشيءَ کان مونکي وحشت ٿيندي آهي، ۽ پوءِ اها خاموشي مان ئي ٽوڙيندو آهيان، هنجون چڱايون ياد ڪري، سڄي ڪاوڙ ڍري ٿيو وڃي.

اسين اچي هڪ ريسٽارنٽ ۾ ويناسين. ڪجهه دير خاموشي رهي، پوءِ فيروز چيو، ”نه چاڻ توکي اهي انڌيريون ڪنڊون ڇو وڻنديون آهن. روشنيءَ ۾ ڊپ ٿو لڳئي ڇا؟“

”ها. منهنجي زندگيءَ ۾ ڪابه روشني ڪانهي. فقط اونداهه آهي. تنهنڪري اونداهه ۾ ئي ويهڻ مناسب سمجهندو آهيان.“

”توکي شل موقعو نه ملي، بس ڪهاڻين جا ڊائيلاگ ٻڌائڻ ويهي رهندين.“ فيروز چڙ ته احتجاج ڪيو.

”زندگي هڪ ڪهاڻي ئي ته آهي. هڪ ڏکوئيندڙ ڪهاڻي. مون جهڙي مايوس انسان جو روشنيءَ سان ڪهڙو تعلق.“

”ڏس، مون توکي ڪيترا دفعا جهليو آهي، منهنجي سامهون مايوسيءَ جون ڳالهيون نه ڪندو ڪر. الله کان ٻه مايوس آهين ڇا؟ مايوسي گناهه آهي.“

منهنجي چپن تي ڦڪي مُرڪ ڦهلجي وئي. ”فيروز مونکي انهن ڊاڪٽرن تي ڏاڍي کِل ايندي آهي، جيڪي دل جي مريض کي چوندا آهن: پريشاني ڇڏي ڏيو، خوش رهڻ جي ڪوشش ڪريو. مون مايوسين کي ڇاڻي واٽي ته ڳلي نه لڳايو آهي. بس حالات مايوس ڪيو وجهن، ۽ پاڻ تي اختيار نه رهندو اٿم. ۽ اڄ ته مون پنهنجي پسند جو اهو گيت ٻڌو آهي، جنهنکي ٻڌي مان بيخود ٿي ويندو آهيان. ائين محسوس ٿيندو اٿم ته جنم جنم کان اُداس آهيان ڪا اهڙي ڳالهه، ڪو اهڙو واقعو، ڪو اهڙو حادثو، جنهن مونکي ازل کان ئي اُداس ڪري وڌو آهي. ائين ڀانيان ٿو ته اُداسي منهنجي مقدر ۾ لکجي وئي آهي. ٻڌاءِ فيروزي، آخر رفيع جو اهو گيت

مونکي ايڏو بيقرار ڇو ٿو ڪري؟"

"چريو آهين پيو ڇا." فيروز جواب ڏنو.

"تون ٻار آهين فيروزي، ذهني طور تي ٻار. تو کي نه آهي خبر ته زندگي ڇا آهي. زندگي خوابن جو قيدخانو آهي، آرزوئن جو مقتل. اداسين جي ماتري. اميدن جو قبرستان. تون ٻار آهين، تو منهنجي اندر جي درد کي محسوس ئي نه ڪيو آهي. ڪاش مونکي ذهن نه هجي ها. ذهن ڪيڏو نه ڏنگي ٿو."

۽ پوءِ وري خاموشي ڇانئجي وئي، ڄڻ ته اونداهه ٻاٽ ڦهلجي وئي. مون وٽ لفظ ائين کٽي پيا، جيئن اونداهه ۾ رستو نظر نه ايندو آهي.

خاموشيءَ جو اهو سلسلو نه ڄاڻ ڪيترين صديون رهيو، ۽ پوءِ ڄڻ فيروز خاموشيءَ جو سينو چيريو، "ياسمين جي پڙهائي ڪيئن پئي ٿئي؟"

"ٺيڪ پئي ٿئي."

"پڙهي ويندي؟"

"ڇو نه. هوءَ ته هوشيار ڇوڪري نڪتي. دراصل هنکي ڪنهن پڙهائڻ جي ڪوشش ئي نه ڪئي هئي."

"اِها ته خوشيءَ جي ڳالهه آهي. تو ياسمين کي پڙهائي ورتو ته اِها وڏي ڳالهه ٿيندي."

"جيڪڏهن طريقي سان پڙهائجي ته هڪ مو ڳو ٻار به پڙهي سگهي ٿو، اِها ته وري به سمجهو ڇوڪري آهي.

Gul Hayat Institute

"مس ياسمين، مونکي ڏاڍي خوشي ٿي آهي، اوهانکي پڙهندي اڃا مس ٽي مهينا ٿيا آهن، پر اوهان چڱا هوشيار ٿي ويا آهيو. اڄ ته ارٿميٽڪ جا سڀئي سوال صحيح نڪتا آهن."

"اِها اوهانجي مهرباني آهي." ياسمين مُرڪندي چيو ۽ ارٿميٽڪ جي ڪاپي رکي ڊڪٽيشن جي ڪاپي کوليائين."

"منظور صاحب. هڪ ڳالهه چوان."

”ڇو، ڪا اهڙي آهي ڇا، جنهنجي اجازت وٺڻ جي ضرورت هجي؟“

”نه ب، ها ب.“ هن مُرڪي چيو.

”ته ڇٺو. منهنجي طرفان اجازت اٿوَ.“

”اوهين مونکي- مِس ياسمين نه، فقط ياسمين چوندا ڪريو.“ ياسمين رڪجندي رڪجندي چيو.

”پر ڇو؟“ مون حيران ٿيندي پڇيو.

”انهيءَ ڪري، جو ’مِس‘ چوڻ سان ائين ٿو محسوس ٿيم، ڄڻ مان واقعي ڪنهن ٽيچر ڪان پڙهي رهي آهيان.“

”پر مان ٽيچر ٿي نه آهيان.“ مون کلندي جواب ڏنو.

”نه، اوهين ٽيچر نه، گهر جا ئي هڪ فرد آهيو. اسانجي گهر جا سڀئي ڀاتي اوهانجي ڏاڍي عزت ڪندا آهن. مون پاڻ مان اِهو احساس ڪڍي ڇڏيو آهي، ته اوهين هڪ ڏاريا ٽيچر آهيو. جيڪڏهن مون مان اِهو احساس نه نڪري ها، ته مان اوهانکان پڙهي نه سگهان ها. اميد ته اوهانکي اعتراض نه ٿيندو.“

مان مُنجهي پيس، پوءِ چيم، ”چڱو جيئن اوهانجي مرضي. مس يا.... معاف ڪجو، فقط ياسمين.“

پوءِ ٻنهين کلي ڏنو.

”ياسمين، اڄ تنهنجو نائينٿ جو ڪورس پورو ٿيو. سڀاڻي کان ٽينٿ جو ڪورس شروع ڪبو. هاڻي ٽينٿ جو ڪورس تو کي ڏکيو نه لڳندو، پر پنجن مهينن ۾ اِهو ڪورس پورو ڪرڻو آهي، ۽ پوءِ مهينو امتحان جي تياري - مئٽرڪ جي امتحان جي تياري. ڇا سمجهئي.“

”هاءِ الله، مونکي ته ڊپ ٿو لڳي.“ ياسمين جو مُنهن ڳاڙهو ٿي ويو، هن ٻئي هٿ ڳلن تي رکي، مونڊانهن ڏنو.

”ڇاکان ٿو ڊپ لڳئي؟“ مون پڇيو.

”ميٽرڪ جي امتحان کان.“

”تہ پوءِ چڱي ڏي پڙهائي.“ مون شرارت منجهان چيو.
”واهه، ايڏي محنت ڪئي اٿم، ۽ هاڻ امتحان نہ ڏيان.“ هن مصنوعي ڪاوڙ ۾ چيو.
”ڏس ياسمين. جيڪا شيءِ چڱي نہ سگهجي، انهيءَ ڪان ٻپ بہ نہ ڪجي. تو واقعي ڏاڍي محنت ڪئي آهي. مونکي اميد آهي تہ تون ٽينٽ جو ڪورس بہ جلد پورو ڪري وٺندينءَ. ۽ پوءِ مان فخر سان تنهنجي والد ۽ فيروز کي چئي سگهندس: تہ ڏسو، اوهان هن ڇوڪريءَ لاءِ چيو ٿي، تہ هيءَ احساس ڪمتري جي شڪار آهي، اصل پڙهي نہ سگهندي. هاڻ ٻڌايو، ڪيئن پڙهي وئي. پڙهائڻ جو ڪو طريقو ہتہ هجي. ائين ٿي ڪٿي مٿي تان بار نہ لاهجي، محنت ڪجي، صحيح رستو وٺجي، ....“
”۽ پنهنجي تعريف ڪجي.“ ياسمين منهنجي ڳالهہ ڪٽي پنهنجو جملو منهنجي ڳالهہ سان ملايو.
”تہ ڀلا اِها تعريف غلط آهي؟“ مون سوال ڪيو.
”نہ، آهي تہ صحيح، پر پنهنجي واتان نہ ڪونہ ٿي.“ ياسمين شرارت سان مرڪندي چيو.
”چڱو سائين، تون برداشت نٿي ڪري سگهين، تہ پوءِ ساراهہ ڪونہ ٿو ڪريان.“ ۽ مان خاموش ٿي ويس ۽ پوءِ انگلش ڪتاب ڪٿي صفحا اٿلائڻ لڳس.
۽ ڪجهہ دير خاموشي ڇانئين رهي.
”اوهين ناراض ٿي ويا.“ ياسمين خاموشي ٽوڙي.
”نہ.“ مون چرڪ ڀريو، ”انهيءَ ۾ ناراضگيءَ جي ڪهڙي ڳالهہ.“
”اوهين خاموش ٿي ويا نہ انهيءَ ڪري ....“
”نہ نہ، اهڙي ڳالهہ ڪانهي، مون ليسن پيي ڏنا.“ مون صفحا اٿلائيندي چيو.
”منظور صاحب، مون مذاق ڪيو هو.“ مان ڏانهس ڏسڻ لڳس، هن ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو. ”واقعي مان اوهانجي احسانمند

آهيان. اوهان مونتي ڏاڍي محنت ڪئي آهي."

"اهڙيون بيوقوفن جهڙيون ڳالهيون مونسان نه ڪندي ڪر." مون نرم لهجي ۾ چيو، "مون ڪو به احسان نه ڪيو آهي، پنهنجو فرض پورو ڪيو اٿم. اوهان مونکي گهر جي فرد جي حيثيت ڏني، ۽ مون ڪوشش ڪئي آهي ته انهيءَ کي نباهي سگهان. ڪجهه دير ترسي چيم

"هڪ ڳالهه چوان ـ غلط مطلب نه وٺجان.

"چؤ." ياسمين مونڏانهن ڏسندي چيو.

"مونکي هتي اچي خوشي محسوس ٿيندي آهي."

ياسمين جي جواب کان پهرين نوڪر اندر آيو.

"صاحب، سيٺ صاحب چيو آهي ته ياسمين بي بي کي پڙهائڻ کانپوءِ مون سان ملجو."

"چڱو." مون جواب ڏنو.

۽ جڏهن ياسمين پڙهي ورتو، ته پنهنجا ڪتاب ۽ ڪاپيون ميڙي، هڪ ٻئي جي مٿان رکي، اٿي بيٺي، مان کيس ڏسڻ لڳس، هن جهڪي ڪتاب کنيا ۽ سلام ڪري ٻاهر در ڏانهن وڃڻ لڳي، مان کيس ويندي ڏسندو رهيس، نه ڄاڻ ڇو مان سندس سلام جو جواب نه ڏيئي سگهيس، ۽ هنکي ويندي ڏسندو رهيس. هوءَ در مان ٻاهر نڪري وئي، پر منهنجي نظرون اڃا به دَر ۾ کُتل هيون. اُئين پئي چاهيم ته ياسمين وري اچي، وري اچي منهنجي سامهون ويهي، سندس ڪپڙن مان شنيل جي جيڪا ٿڌي ۽ وڻندڙ خوشبو ايندي آهي، آها هڪ دفعي وري پکڙجي پوي. پرمون اِهو سڀ ڪجهه ڇو پئي سوچيو، مونکي اِهو سڀ ڪجهه شايد نه سوچڻ گهرجي.

مون در تان نظرون هٽائي ڇڏيون ۽ اکيون بند ڪري، مٿو صوفي جي پاسي تي ٽڪائي ذهن مان انهيءَ سوچ کي ڪڍڻ جي جدوجهد ڪرڻ لڳس. ۽ پوءِ کڙڪي تي اکيون پٽي ڏٺم ته سيٺ صاحب اندر آيو ۽ مان اٿي بيٺس ۽ کين سلام ڪيم. سيٺ

صاحب مُرڪي سلام جو جواب ڏنو ۽ شوڪيس تان چروٽن جي باڪس مان هڪڙو چروٽ ڪڍي، پرسان رکيل لائٽر کڻي، سامهون واري صوفي تي ويهي رهيو. لائيٽر ڏاڍو سهڻو هو، سوئز ايئر ڪمپني (Swiss Air) جو هو، سندس شڪل نيويارڪ جي امپائر اسٽيٽ بلڊنگ جهڙي هئي، ۽ اهو گهٽ ۾ گهٽ ڇهن انچن کان به ڊگهو هو. لائيٽر سان چروٽ دُکائي، سيٺ صاحب گوڏي تي ڪابي ٽنگ رکي، صوفي تي، ڪجهه آهلجي پيو.

”پڙايو منظور صاحب، ياسمين جي پڙهائي ڪيئن پئي ٿئي؟“

”اڄ نائينٿ جو ڪورس پورو ٿيو. سڀاڻي کان ٽينٿ جو ڪورس شروع ٿيندو، ۾ نائينٿ جي رويزن.“

”اڇا!“ سيٺ صاحب ڏاڍي، زور سان ’اڇا‘ ڪئي، ۽ سڌو تي ويهي رهيو. ”ڇهن مهنن ۾ نائينٿ جو ڪورس پورو ڪيائين، ايترو جلد. مون ته سمجهيو هو ته ڪئين سال لڳندا.“

”ياسمين هوشيار آهي، مان اڳ به عرض ڪري چڪو آهيان، ته شايد ڪنهن به ڪيس محنت سان پڙهائڻ جي ڪوشش نه ڪئي آهي. پر پوءِ به ڪجهه ڪورس ته ڪيل هئس .... هن سال انشاالله ميٽرڪ جو امتحان ڏيندي.“

”ڇا واقعي ـــــ مونکي ته اعتبار ئي نٿو اچي.“ سيٺ صاحب جي اکين ۾ چمڪ اچي وئي.

”جڏهن امتحان ڏيندي، ته پوءِ اوهانکي اعتبار اچي ويندو.“ مون مُرڪي جواب ڏنو.

”مان اوهانجو احسانمند ....“

”قطع ڪلامي معاف، وري نه چئجو،“ مون سندن ڳالهه ڪٽيندي چيو. ”مونکي ڏک ٿو ٿئي. مان اوهانکي، اوهانجي گهر کي پنهنجو ئي ٿو سمجهان.“

”اِها ته مهرباني آهي اوهانجي. فيروز جيڪا تعريف اوهانجي ڪئي هئي، اوهين انهيءَ تعريف کان وڌيڪ جا مستحق آهيو.“

پوءِ ڪجهه دير هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهيون ٿينديون

رهيون. ۽ پوءِ اجازت وٺي اٿس.

"ياسمين."

"هون."

"تون شايد نائينٿ جي ڪورس جي رويزن نہ پئي ڪرين؟"

"ڇو؟" هن مونڏانهن ڏسندي پڇيو.

"هينئر نائينٿ جي ڪورس مان جيڪا ڊڪٽيشن توکي لکرايم، انهيءَ ۾ چار چُڪون آهن."

"بس نہ." هن بيپرواهيءَ سان چيو.

"اِهي وڏي ٻہ سگهن ٿيون." مون ڪجھہ رُکائيءَ سان چيو.

"ڇو!" هن رُکائي محسوس ڪري، ڪجھہ حيرت مان پڇيو.

"جهڙي بيپرواهيءَ سان تو مونکي جواب ڏنو آهي، جيڪڏهن اهڙي بيپرواهي تو ڪئي تہ...."

"اوهہ." ياسمين پشيمان ٿيندي چيو، "هاڻ انشاءالله نہ ٿيندي اهڙي بيپرواهي."

"ڏس ياسمين،" مون ڪيس نرميءَ سان چيو. "توکي ڏهن پيپرن ۾ اپيئر (Appear) ٿيڻو آهي. انهيءَ ڪري ٽينٿ سان گڏو گڏ نائينٿ جي ڪورس جي رويزن بہ ٿيندي اچي." مون سندس ڪاپي کيس موٽائيندي، ڳالهہ پوري ڪئي.

"نہ، هاڻ اوهانکي شڪايت نہ ٿيندي." ياسمين مرڪندي چيو.

۽ پوءِ وري پڙهڻ جو سلسلو شروع ٿي ويو. مونکي آئي ڪلاڪ کن ٿي ويو هو. اوچتو ياسمين چيو، "هاڻ پڙهائي بند ڪجي؟"

"ڇو! ايتري جلدي. ٿڪجي پئين ڇا؟– يا ڇانهہ ڪانپوءِ پڙهبو؟" مون ڪتاب رکندي چيو.

"نہ، اج وڌيڪ نہ پڙهبو." هن مُرڪندي چيو.

Gul Hayat Institute

”ڇو؟“ ۽ ڪيترا ئي وسوسا ۽ خيال ذهن تي تري آيا.

”ٻڌايان ٿي....“

”ڇو خاموش ٿي وئين؟“ منهنجي بيقراري وڌي وئي.

”هڪ ڳالهه ڇوان؟“

”ڇئو.“

”ڪڇر ۾ هلندا مونسان؟“ هن تمام تڪڙ ۾ چيو.

”ڪڇر ۾.... مان!“ مون ڇرڪ ڀريو.

”ها، اوهين.“ هن مونڏانهن ڏسندي چيو.

”پر، پر....“ سمجهه ۾ نه آيم ته ڪهڙو جواب ڏيان.

”پر ڇا؟“

”پر مان ڇو؟“ مون پاڻکي ڪجهه سنڀاليندي چيو.

”اوهانکي ڪو اعتراض آهي؟“ ياسمين سنجيدگيءَ سان پڇيو.

مون ڏانهنس ڏٺو، پر سندس چهرو تاثرات کان خالي هو.

”مونکي ته شايد نه ٿئي. پر تنهنجي گهر وارا....“ مون اٽڪندي اٽڪندي چيو.

”ممي به هلي ٿي. ڊيڊي فلم ڏسي ئي ڪونه... ٽڪٽ به گهرائي ڇڏيا اٿم - هاڻي اوهين هلو.“

مان مُنجهي پيس. ڪو جواب نٿي سُجهيو. ياسمين ڪجهه دير مونڏانهن ڏسندي رهي، پوءِ پڇيائين، ”اوهانکي ڪهڙو اعتراض آهي. مان اهڙي ته بدصورت نه آهيان، جو اوهين ڦڪا ٿا ٿيو مونسان هلندي.“ هنجي چپن تي مرڪ ڦهلجي وئي.

”توسان هلندي ڪير ڦِڪو ٿيندو. پر تنهنجي گهر وارن کي اها ڳالهه ناگوار لڳندي.“

”اڇا، اها ڳالهه آهي،“ ياسمين ٺهڪ ڏنو. ”ڪمال ٿا ڪريو اوهين به. ڊيڊي پاڻ ته اها رٿ ڏني آهي.“

مونکي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ منهنجي اندر ۾ گل ٽڙي پيا. اڻ - لکا خواب ڄڻ ٿا ٿي پيا. مون چاهيو ٿي ته منهنجي خوشيءَ

جو اظهار ياسمين تي نه ٿئي. پر منهنجي ته جڻ نس نس تيزي پئي هئي. ڪهڙي طريقي سان ’ها‘ چوان، اهو ئي نٿي سمجهيو، ۽ نه ڄاڻ ڪهڙيءَ طرح ’ها‘ چيم. ياسمين جي چهري، تي به خوشي ڦهلجي وئي.

”چڱو ته مان ڪپڙا مٽائي ٿي اچان، اميءَ کي به چوان ٿي ته هوءَ به تيار ٿي وڃي.“

ياسمين ڪمري مان نڪري ويئي ۽ آءٌ سوچ ۾ پئجي ويس. ياسمين مونسان فلم ۾ هلي رهي هئي. منهنجي دل جي هڪ دبيل دبيل خواهش اڄ پوري ٿي رهي هئي. ياسمين جي ماءُ به گڏ هلي رهي هئي، حالانڪ منهنجي خواهش هئي ته هوءَ اڪيلي هلي. پر اهـا ڇا گهٽ خوشيءَ جي ڳالهه هئي، ته ياسمين مونسان گڏ هلي رهي هئي، اڄ مونکي پاڻ تي فخر پئي محسوس ٿيو، جڻ ته اڄ منهنجي ڪنهن ورهين کان ڇڏيل اڌوري ڪهاڻيءَ جو انجام لکجي ويو هجي.

ڪجهه دير ڪانپوءِ ياسمين آئي، هنکي فيروزي رنگ جا ڪپڙا پيل هئا، جتي به اهڙي رنگ جي هئي، ۽ هٿن ۾ اهڙي رنگ جون چوڙيون. پٺيان سندس ماءُ هئي. مان سندس ماءُ سان اڳ ۾ به ملي چڪو هوس. پهرين دفعي جڏهن مون کيس ڏٺو هو، ته ائين محسوس ٿيو هوم، ته هوءَ ياسمين جي ماءُ نه، بلڪ وڏي ڀيڻ آهي. مون کيس سلام ڪيو، ۽ هن مرڪي انهيءَ جو جواب ڏنو ۽ مونکان منهنجي ۽ امان جي خيريت پڇي.

هيٺ لٿاسين ته ڪار ڏاڪڻ جي پرسان بيٺي هئي. ڊرائيور اسانکي هيٺ لهندي ڏٺو ته وڏي وڃي ڪار جا دروازا کوليائين. پٺيان ياسمين ۽ سندس ماءُ ويٺي ۽ مان اڳيان ڊرائيور سان ويٺس.

سئنيما هال ۾ اندر اڳ ۾ مان گهڙيس، پٺيان ياسمين جي ماءُ، ۽ انهيءَ جي پٺيان ياسمين. ۽ سيٽن تي ويٺاسين به اهڙيءَ ريت. منهنجي چاهنا هئي ته ياسمين منهنجي پرسان ويهي، پر ائين نه ٿي سگهيو. وچ ۾ ياسمين جي ماءُ هئي، ۽ اهو به سوچيم ته اهو ضروري

ڪونهي، ته جيڪا چاهنا منهنجي آهي، سا ياسمين جي به هجي. پر مونکي اها ڳالهه ئي سڪون پهچائي رهي هئي ته ياسمين منهنجي پرسان ئي ويٺي هئي.

۽ جڏهن انٽرويل ۾ ماڻهن گهڙيءَ گهڙيءَ ياسمين کي ڏٺو ٿئي، ته محسوس ڪيم ته انهن جي اکين ۾ مون لاءِ رشڪ هو، ته اهڙي حسين ڇوڪري مون‌سان گڏ آهي. انهيءَ احساس منهنجي دل جي رفتار تيز ڪري ڇڏي.

انهيءَ رات مان ڏاڍو خوش هوس. انهيءَ رات مون جهڙا حسين خواب ڏٺا. اهڙن حسين خوابن جو مون ڪڏهن تصور به نه ڪيو هو. منهنجي خوابن جو مرڪز ياسمين هئي. حسين نظارا، ۽ ياسمين جو ساٿ. مونکي ائين محسوس ٿيو ته مونکي منهنجي وڃايل منزل ملي وئي آهي. مونکي ائين محسوس ٿيو ته مونکي آهو سڀ ڪجهه ملي ويو، جيڪو مون حاصل ڪرڻ چاهيو ٿي.

۽ جڏهن صبح جو اٿيس، ته مونکي اها صبح ڏاڍي وڻي. مونکي هر شيءِ مُرڪندي محسوس ٿي. ائين لڳو، ته ڄڻ ڦيريون پيرو بهار آئي آهي. ائين چاهڻ لڳس ته هڪ هڪ تي پنهنجي خوشيءَ جو اظهار ڪريان. پر پيو هو ڪير، هڪ امي ۽ ٻيو فيروز. اميءَ سان ڳالهه ڪرڻ مناسب نه هئي ۽ نه ئي فيروز کي اها ڳالهه ٻڌائڻ جهڙي هئي.

مان روز فيروز سان شام جو ملندو آهيان، پر انهيءَ ڏينهن صبح جو ڏهين وڳي ئي ساڻس ملڻ ويس. مونکي صبح جو ڏسي حيران ٿيو، پر عادت موجب اچڻ جو ڪارڻ نه پڇيائين، فقط ايترو چيائين، "ترس، ڪپڙا مٽائي اچان."

مان رستي تي سندس انتظار ڪرڻ لڳس، هو آيو، ۽ اسين خاموشيءَ سان هلندا رهياسين. اڄ مونکي احساس ٿيو پئي، ته ڄڻ فيروز اُداس آهي. پر پوءِ محسوس ڪيم ته هو اُداس ڪونهي، مان ئي ضرورت کان وڌيڪ خوش آهيان. مون سڄي رستي زور زور ڪري پئي، ڳالهايو. ۽ هن فقط مرڪي ٿي ڏٺو.

جڏهن اُها ريسٽورانٽ آئي، جنهن ۾ اسين ويهندا آهيون، ته فيروز جا قدم انهيءَ ريسٽورانٽ ڏانهن وڌيا، پر مون سندس هٿ پڪڙي روڪي ورتو. فيروز سواليہ نظرن سان مونکي ڏٺو.

”نہ، اڄ هن ريسٽورانٽ ۾ نٿا هلون. ڪنهن ٻي هوٽل ۾، جنهن ۾ روشني هجي.“

شام جو ياسمين کي پڙهائڻ ويس. خبر پئي ته ياسمين کي بخار ٿي پيو آهي. منهنجي ساري خوشي ڌهي اچي پٽ پئي. نوڪر، مونکي ياسمين جي ڪمري ۾ وٺي ويو، ياسمين پلنگ تي ليٽيل هئي، ماڙس ڪرسيءَ تي ويٺي هئي. مونکي ڏسي ياسمين جي چپن تي مُرڪ تري آئي، ۽ هوءَ اُٿي ويٺي. مان، ماڙس کي سلام ڪري ٻي ڪرسيءَ تي ويهي رهيس. مونکي ائين محسوس ٿيو، جيڪا خوشي رات مونکي محسوس ٿي هئي، اُهو فقط نظر جو ڌوڪو هو. مون سندس خيرعافيت پڇي، ۽ ڪجهہ دير ويهي، موٽي آيس.

پويان ٿي ڏينهن منهنجي لاءِ اذيتناڪ وحشت ڪٺي آيا. ياسمين بيمار هئي، ۽ مان فقط کيس پڇي هليو ايندو هوس. پوين ڏينهن ساڻس ملي بہ نہ سگهيس. چاڪاڻ تہ سندس ڪي مائٽياڻيون کيس پڇڻ آيون هيون. منهنجي اُداسي فيروز بہ محسوس ڪئي، پڇيائين بہ، پر مان نتائي ويس، ٻڌايانس بہ ڇا ها.

ميٽرڪ جو ڪورس تيزيءَ سان هلي رهيو هو. ۽ ياسمين ڏاڍي محنت سان پڙهي رهي هئي، ۽ جڏهن چانهہ جي وقت اسان ڪتاب بند ڪيا، تہ مون ياسمين کي چيو، ”ياسمين، هڪ خوشيءَ جي ڳالهہ ٻڌايان؟“

”خوشيءَ جي ڳالهہ لاءِ اجازت نہ وٺبي آهي، يڪدم ٻڌايو.“ ياسمين بيقراريءَ سان چيو.

”تون پڙهائيءَ ۾ ڏاڍي هوشيار ٿي وئي آهين. مونکي پڪ آهي تہ جيڪڏهن ساڳيءَ طرح محنت ڪندي رهندينءَ، تہ ضرور

چڱي ٻويرن ڪٽنديون."

ياسمين جو چهرو خوشيءَ ۾ ٻهڪڻ لڳو. چيائين، "منظور صاحب، اهو سڀ ڪجهه اوهانجي بدولت ٿيو آهي، نه ته منهنجي لاءِ ته اِها ڳالهه مشهور هئي ته هيءَ پڙهي پئي ته سڄ اولهه مان نڪرندو."

"نه، اهڙيءَ ڪا ڳالهه ڪانهي، فقط مونکي داد نه ڏيو، جيڪڏهن اوهين پاڻ پڙهڻ ۾ دلچسپي نه وٺو ها، ته مان ڇا ڪريان ها."

"بهرحال، مان ته داد جو واحد مستحق اوهانکي سمجهندس، اوهان ئي مون ۾ خوداعتمادي پيدا ڪئي آهي."

ڪجهه دير خاموشي رهي ۽ پوءِ پڙهائي وري شروع ٿي ويئي، نه ڄاڻ پڙهڻ ۾ ڪيترو وقت گذري ويو، اوچتو ياسمين پڇيو، "ڪجهه رڪارڊ ٻڌون؟"

اوچتي سوال تي مان حيران ٿي ويس، "ڇو خير....!"

"اڄ اوهان جيڪا منهنجي ساراهه ڪئي آهي، تنهن جي مونکي ڏاڍي خوشي ٿي آهي. مان چاهيان ٿي ته هاڻ پڙهڻ بند ڪري ڪجهه گيت ٻڌجن."

"بلڪل." مون ڪتاب بند ڪندي چيو، "پر اڄ فقط خوشيءَ جا گيت ٻڌبا."

"۽ اوهانجي پسند جي فلم، گائيڊ جا نه؟"

"ها، گائيڊ جا به ضرور. پر فقط خوشيءَ جا. ڪوبه ڏک جو نه."

۽ پوءِ خوشيءَ جا گيت هڪ ٻئي پٺيان وڄندا ويا، ڄڻ زندگي جهومڻ لڳي.

مئٽرڪ جي امتحان ۾ فقط مهينو ڪن وڃي بچيو هو. ياسمين ڏينهن رات هڪ ڪري محنت ڪرڻ لڳي، ۽ مان ٻن ٽن ڪلاڪن جي بدران هاڻ ته اڌيءَ رات تائين کيس پڙهائيندو هوس. سيٺ ڪريم هاڻ مونکي سڏ مان وڌائي، ٻه سؤ رپيا ڏيندو هو. مون گهڻو

انڪار ڪيو، پر سيٺ منهنجي اها ڳالهه نه مڃي، چيائين، "اهو اوهانجو معاوضو ڪونهي، اوهانکي مان پنهنجو ئي اولاد سمجهندو آهيان."

هڪ ڏينهن جيئن وچي ڊرائينگ روم ۾ ويٺس، ياسمين بنا ڪتابن جي آئي. مون حيرت مان ڪيس ڏسندي چيو، "چو خير ته آهي! اج نه پڙهبو ڇا؟"

"نه." ياسمين مُرڪي مختصر جواب ڏنو.

"امتحان سِر تي اچي بيٺا آهن، توهانکي فڪر ڪونهي."

"فڪر ته ڏاڍو آهي، پر اج ڪجهه شاپنگ ڪرڻي آهي. مائٽن ۾ شادي آهي، اوهين مونسان گڏ هلو."

"مان!" وڌيڪ ڪجهه نه چئي سگهيس.

"چو اعتراض اٿو؟"

"نه اعتراض ته ڪونهي. هلو.... امي به هلندي نه؟"

"نه. ممي جي مٿي ۾ سور آهي. پاڻ به هلنداسين."

اسين مختلف دڪانن تي لهندا چڙهندا رهياسين. ياسمين شايد سڄي شهر کي خريد ڪرڻ جو ارادو ڪيو هو. ڊرائيور سامان ڊوئيندو ويو ۽ ڪار ۾ رکي، پيو ڪٽڻ لاءِ موٽي ٿي آيو.

۽ پڇاڙيءَ ۾ اسين ڪپڙي جي دڪان تي چڙهياسين. ياسمين پنهنجي لاءِ فيروزي رنگ جي هڪ قيمتي ڪپڙي مان سوٽ لاءِ ڪپڙو ورتو. ۽ پوءِ انهيءَ حصي ڏانهن وڌي، جتي مردانا ڪپڙا رکيا هئا. مان سندس پٺيان وچي بيٺس. ياسمين چيو، "منظورصاحب، مونکي شاديءَ ۾ هڪ مردانو سوٽ ڏيڻو آهي. مردن جي ٽيسٽ جي اوهانکي خبر هوندي، اوهين رايو ڏيو." دڪان واري مختلف ڪوالٽيز جا ڪپڙا سامهون پکيڙي ڇڏيا.

مونکي ڪپڙي جي سُڃاڻ بلڪل نه هئي، ڪڏهن چڱو ڪپڙو پاتو ئي نه هئم، پر دڪاندار جي سامهون چئي نه سگهيس، هڪ به جيڪي ڏسڻ ۾ چڱا هئا، انهن لاءِ رايو ڏنم، پر ياسمين کي اُهي نه وڻيا. نيٺ ياسمين ئي هڪڙو ڪپڙو پسند ڪيو، البت رنگ

مونکان پسند ڪرايائين.

ڪار ۾ ويٺاسين، ڪار پيٽرول پمپ تي اچي بيٺي، ۽ ڊرائيور هيٺ لهي، ڪار ۾ پيٽرول وجهائڻ لڳو. ياسمين هڪڙو پيڪيٽ مونڏانهن وڌائيندي چيو، ”منظور صاحب، هيءُ معمولي تحفو اوهانجي لاءِ آهي.“

اِهو ساڳيو سوٽ جو ڪپڙو هو، جيڪو ڪجهه دير اڳ ياسمين ورتو هو. انهيءَ ڪان اڳ جو مان ڪجهه چوان، ياسمين چيو، ”اوهانکي ياد هوندو ته مون ٻه مهينا ڪن اڳ اوهانکان، اوهانجي ڄم جي تاريخ ۽ مهينو پڇيو هو. اڄ اوهانجي سالگره جو ڏينهن آهي. هيءُ تحفو انهيءَ لاءِ آهي.“

”ياسمين، اِها ڳالهه چڱي ڪانهي.“ مون اعتراض ڪيو.

”منظور صاحب، تحفي وٺڻ تي اعتراض نه ڪبو آهي. ۽ اوهين غير ٿورو ئي آهيو، جيڪڏهن اوهان منهنجو تحفو قبول نه ڪيو ته مونکي سخت دلي صدمو رسندو.“

مون سندس هٿان پيڪٽ وٺي ڇڏيو.

ڪار هلي ته، ياسمين پڇيو، ”منظور صاحب، اوهين ڪهڙي درزيءَ کان سوٽ سبرائيندا؟ اڳ پوءِ هنکي ڏيندا هلون.“

مون جواب نه ڏنو، ڦِڪي مُرڪ منهنجي چپن تي ڦهلجي وئي.

”اوهان منهنجي سوال جو جواب نه ڏنو.“ ياسمين پڇيو.

”مون اڄ تائين ڪڏهن سوٽ سبرايو ئي ڪونهي بلڪ پاتو ئي ڪونهي. ڪهڙي درزيءَ جو نالو وٺان، مان ته لنڊي بازار مان ڪوٽ خريد ڪندو آهيان.

”اوه.“ ياسمين ڪجهه دير خاموش ٿي ويئي، پوءِ چيائين، ”اسانجو درزي جينٽس ڪپڙا به سبندو آهي، هلو ته هنکي ٿا ڏيون.“

آها رات به منهنجي لاءِ خوشبون ميڙي آئي هئي. مون چاتو ٿي ته جيڪو ڪجهه مان محسوس ڪري رهيو آهيان، ياسمين جا احساسات به ساڳيا آهن. مونکي پنهنجي منزل روشن نظر آئي پئي.

Gul Hayat Institute

پر سا ڳڻي وقت ڳالهه ڏ کي به نظر آئي ٿي. ڪٿي هوءَ لڪاپٽي، ڪٿي مان هڪ ماستر، جنهنکي ڪا سماجي حيثيت نٿي حاصل ڪانهي. ۽ اهو ماستر، جيڪو انهن وٽ ٿي نوڪر هو. سيٺ ڪريم واقعي تمام عزت ڏيندو هو. ڏاڍو قدر ڪندو هو. پر مان ۽ هوءَ ـ اهو سلسلو ڏکيو ڳنڍبو ٿي نظر آيو.

امتحان شروع ٿي ويا هئا. ياسمين پرائيويٽ طور ويٺي هئي، نائنٿ جا امتحان هلي رهيا هئا. امتحان ياسمين جا هئا، پر اڏ چريو مان ٿي ويو هوس، منهنجو هوش هواس ڌي قائم نه رهيو هو. فيروز وٽ به ڀه ڀه ڏينهن نه ويندو هوس. سچو سچو ڏينهن، اڌ اڌ رات تائين مان گيس پڙهائيندو هوس. مون ياسمين لاءِ پوين سالن جا پيپر ڏسي، گيس پيپر (Guess paper) ناهيا، ۽ تڏهن ڏاڍي خوشي ٿي، جڏهن ڏٺم ته منهنجي گيس پيپرن مان ڪافي سوال آيا هئا.

۽ پوءِ نائينٿ جا پيپر پورا ٿيا. مون ياسمين جا ڏنل پيپر وري ڪانئس ڪرايا، ۽ ڏٺم ته گهڻي ڀاڱي هن سڀئي سوال صحيح ڪيا هئا.

۽ پوءِ ميٽرڪ جو امتحان شروع ٿيو. مون وري به ڏينهن رات هڪ ڪري ڇڏيو. ياسمين به وسئون نه گهٽايو.

۽ پوءِ هڪ هڪ ڪري مئٽرڪ جا سڀئي پيپر ياسمين ڏئي ڇڏيا. سيٺ ڪريم ۽ ٻين گهر وارن کي يقين ئي نٿي آيو ته واقعي ياسمين مئٽرڪ جو امتحان ڏنو آهي، خود مونکي به چڱ يقين نٿي آيو. ته اها ڇوڪري، جنهن لاءِ چيو ٿي ويو ته هوءَ احساس ڪمتري ۾ مبتلا آهي. جا ڪنهن ٽيچر ڪان پڙهي نه سگهي، سا اهڙي آسانيءَ سان مئٽرڪ جو امتحان ڏئي ونندي. ۽ سال جي اندر ئي منهنجي محنت ثاب پوندي.

امتحان ٿي ويو. مونکي امتحان جو جيترو انتظار هو. اوترو ئي

هاڻ بيزارگي محسوس ڪري رهيو هوس. ڇاڪاڻ تہ هاڻ ياسمين کي پڙهائڻو ڪونہ هو. البت ڪڏهن ڪڏهن ملڻ ويندو هوس. ۽ منهنجي ملڻ تي ڪا روڪ ٽوڪ نہ هئي.

هڪ ڏينهن مختلف ڳالهيون ڪندي ادب جو ذڪر نڪري آيو، ۽ پوءِ اوچتو ياسمين سوال ڪيو، ”منظور صاحب، اوهان ڪتابي سلسلو ڇو بند ڪيو؟“

مونکي ڇرڪ ڇُهندڙي لڳي. ڦتڪي پيس. اکيون آليون ٿي ويون. جواب نہ ڏئي سگهيس.

ٿوري دير انتظار ڪرڻ ڪانپوءِ ياسمين وري چيو، ”اوهان منهنجي سوال جو جواب نہ ڏنو.“

”ڪهڙو جواب ڏيان ياسمين.“ منهنجو آواز پريل هو.

ياسمين منهنجو ڏک محسوس ڪيو هو، وري پڇيائين، ”آخر بہ ڪارڻ ڪهڙو هو؟“

”ڪارڻ اِهو هو تہ اهو هڪ ادبي ڪتابي سلسلو هو، جنهن ۾ سهڻو ۽ سٺو ادب پيش ٿيندو هو. پڙهندڙن کي اهڙي ادب جي ضرورت ڪانهي.“

”ڇو!؟“ ياسمين عجب ۾ پڇيو.

”هيءَ نعري بازي جو دور آهي. رڳو اُهي مخزن يا ڪتاب ماڻهو پسند ڪن ٿا، جن ۾ نعري بازي هوندي. جنهن ۾ ماڻهن جي جذبات کي ڀڙڪايو وڃي، ۽ مان اهڙي ادب کي پيش ڪندي شرم ٿو محسوس ڪيان. اِهو ادب وقتي آهي. اهڙي ادب جي مستقبل ۾ جاءِ ڪانهي. اِهو ادب فقط شهرت حاصل ڪرڻ لاءِ لکجي رهيو آهي. مان مڃان ٿو تہ قوميت کي جاڳائڻ لاءِ وقتي طور تي اهڙي ادب جي ضرورت بہ پوندي آهي. اهڙو ادب بہ ڏجي. مون پاڻ بہ اهڙو ادب ڏنو هو. پر اسانجي عوام ۾ جذبو ڪونهي. فقط ڳالهيون آهن. ٺلها نعرا آهن. وقت کي ڏسو. حڪومت چاهي ٿي تہ فقط سندس ثناخواني ڪئي وڃي. اڄ جا سيئي وڏا اديب يا تہ وڪامي ويا آهن، يا خاموش ٿي ويا آهن. اهڙي مخزن، جنهن ۾ فقط معياري

Gul Hayat Institute

ادب پيش ڪيو وڃي، آها ڪتي ٿي هلي سگهي. ۽ مون جهڙو مسڪين ماڻهو اهڙي مخزن ڪيستائين ڪڍي سگهي ٿو. مخزن ڪڍڻ ته وڏي ڳالهه، مان ته هاڻ پڙهڻ لاءِ به مشڪل سان ڏيي ڪا مخزن وٺي سگهندو آهيان."

ڪافي دير خاموشي ڇانئيل رهي، ۽ پوءِ ياسمين ٿوري دير جي اجازت وٺي اٿي ويئي. ۽ جهٽ دير ۾ موٽي آئي. صوفي تي ويهندي چيائين، "منظور صاحب، اوهان ڪئين دفعا چيو آهي ته اوهين اسانکي، هن گهر کي، پنهنجوئي گهر سمجهندا آهيو. اهو صحيح آهي."

"بلڪل، ڇا اوهانکي شڪ آهي."

"نه. مونکي اوهانجي ڳالهه تي اعتبار آهي. پر اڄ اوهانکي انهيءَ ڳالهه جو ثبوت ڏيڻو پوندو."

"اهو ڪيئن!"

"اوهان جيڪا مخزن ڪڍي رهيا هئا، اها فقط اوهانجي نه هئي. اها اوهان وٽ قوم جي امانت هئي. اها اوهانجي به ايتري هئي، جيتري منهنجي. مون پنهنجي پئسن مان ٽي هزار رپيا گڏ ڪيا آهن. اهي پئسا مان اوهانکي ڏيان ٿي. اوهان وري ساڳيو ڪتابي سلسلو جاري ڪريو."

ياسمين ٽي هزار رپيا منهنجي پرسان رکي ڇڏيا. مون نظر کڻي پئسن کي ڏٺو، ۽ پوءِ اکيون پوري ڇڏيم. ڪافي دير بيزار ڪن خاموشي ڇانئيل رهي. ۽ پوءِ نيٺ اها خاموشي ياسمين ئي ٽوڙي ڇڏي.

"منظور صاحب، اوهان بلڪل خاموش ٿي ويا. ۽ نه ئي اوهان پئسا کنيا."

"ياسمين،" منهنجو آواز ڏڪيو پيو. مونکي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ اهو آواز منهنجو پنهنجو نه هو. "ياسمين، مان تنهنجو ٿورائتو آهيان. پر مونکي افسوس آهي ته مان تنهنجي پيشڪش قبول نٿو ڪري سگهان. پيو ڪو سبب ڪونهي. پر هاڻ مون ۾ سگهه

نہ رهي آهي. مان اڪيلو سفر ڪري سگهان. مان مڃان ٿو، تہ
پنهنجي پهرين مقصد ۾ شڪست کاڌي آهي. ۽ انهيءَ شڪست
مونکي ايترو تہ دل شڪست ڪري ڇڏيو آهي، جو هاڻ اهڙي جرئت
ڀهر نٿو ڪري سگهان."

"پر منظور صاحب..." ياسمين ڳالهايو.

پر مون سندس ڳالهہ اڌ ۾ ڪٽيندي چيو، "ياسمين. هن ڳالهہ
کي اتي ئي ختم ڪر، مونکي تڪليف ٿي ٿئي." ۽ پوءِ يڪدم
اٿيس. ۽ ڪمري مان نڪري ويس.

نائينٿ جي رزلٽ نڪتي. ياسمين سڀني سبجيڪٽس ۾ پاس
ٿي هئي، مارڪن جي پرسنٽيج 47% هيس- ڪافي چڱي. مان
کيس مبارڪ ڏيڻ ويس. سيٺ صاحب گهر ۾ نہ هو. ياسمين
آئي. جڏهن مون مبارڪ ڏني تہ روئي ڏنائين.

"روئين ڇو ٿي ڇري. اڄ تہ خوش ٿيڻ جو ڏينهن آهي.
منهنجي محنت جو ڦل جو نڪتو آهي. ۽ تون روئين ٿي."

"اِهي خوشيءَ جا ڳوڙها آهن. منظور صاحب. مان اها خوشي
برداشت نہ ڪري سگهيس، ۽ روئي ڏنم." هن آهستي آهستي چيو.

"اڃا اصلي خوشي تہ انهيءَ ڏينهن ٿيندي، جڏهن تون
انشاالله ميٽرڪ پاس ڪنديئن."

"خدا اوهانجي ڳالهہ سچي ڪري."

"ضرور ڪندو، تو محنت بہ تہ ڪئي آهي."

ڪجهہ دير ڪانپوءِ ياسمين جي ماءُ آئي ۽ اچي مونکي مٺائي
کارايائين ۽ ڏاڍيون دعائون ڏنائين. هنکي ڏاڍي خوشي ٿي هئي. مان
سيٺ صاحب لاءِ ڪافي دير ويٺس، پر هو نہ آيو. ۽ مان اُتان اُٿي
فيروز وٽ ويس. فيروز کي ياسمين جي نمبر جي خبر هئي، هن مونکي
مبارڪ ڏني.

"منظور، مونکي اڄ ڏاڍي خوشي ٿي آهي، تو جيڪو چيو،
اُهو ڪري ڏيکاريئي. واقعي پڙهائڻ بہ هڪ فن آهي. ڪاش اسانجا

استاد تـو وانگر محنت ڪن، تہ پوءِ اسانجي قوم جو هر فرد سجاڳ ٿي سگهي. قوم ۾ جاڳرتا اچي ويندي.“ ۽ پوءِ ڪافي دير انهيءَ موضوع تي ڳالهيون هلنديون رهيون.

ٻئي ڏينهن مان اڃا ننڊ مان اٿيو ئي مس هئس، تہ در تي ڪڙو ڪڙڪيو. در کوليم ڏٺم تہ حيران ٿي ويس، ڪڙو سيٺ جي ڊرائيور ڪڙ ڪايو هو، ۽ ڪار ۾ سيٺ ڪريم ويٺو هو، مان ٽڪڙو ٽڪڙو ڪار ڏانهن وڌيس، سيٺ ڪريم ڪار مان هيٺ لهي آيو.

”منهنجا پٽ، منهنجا ٻچا.“ سيٺ مونکي زور سان ڀاڪر پاتو. ”مونکي ڏاڍي خوشي ٿي آهي تہ توهانجي محنت اجائي نہ وئي. مان ڪلهہ هڪ پارٽيءَ ۾ ويل هوس، توهان سان ملي نہ سگهيس. ڊرائيور توهانجي جاءِ ڏٺي هئي، انهيءَ ڪري مان سڌو توهانکي مبارڪ ڏيڻ آيو آهيان.“

ٿوري دير کانپوءِ سيٺ ڪريم موڪلايو ۽ انهيءَ ڏينهن مونکي جيڏي خوشي محسوس ٿي، زندگيءَ ۾ مون ايتري خوشي گهٽ محسوس ڪئي آهي.

۽ پوءِ جيڪا آرزو هئي، سا پوري ٿي. ياسمين ميٽرڪ ۾ سيڪنڊ ڊويزن کڻي پاس ٿي وئي، مان تہ ڇڻ خوشيءَ ۾ چريو ٿي پيس. ڊوڙي وڃي اميءَ کي ڀاڪر پاتم، ۽ پوءِ ڊوڙندو ياسمين جي گهر ويس. سيٺ ڪريم گهر ئي هو، وري بہ گرم جوشيءَ سان ڀاڪر پاتائين، ۽ چيائين، ”پٽ، مان توکي نديم وانگر پنهنجو پٽ ئي ٿو سمجهان، انهيءَ ڪري انڪار نہ ڪجانءِ. مان هيءُ هڪ هزار رپيا اولاد سمجهي ٿو ڏيان. موٽائيندي تہ سمجهندس تون مونکي پنهنجو مائٽ نٿو سمجهين.“

مون ڪجهہ ڳالهائڻ ٿي چاهيو، پر سيٺ ڪريم منهنجي چپن تي آڱر رکي مونکي چپ ڪرائي ڇڏيو. ۽ مونکان اجازت وٺي ٻاهر نڪري ويو، ڪنهن ضروري ڪم سانگي وڃڻو هو.

Gul Hayat Institute

مان اڪيلو ڊرائينگ روم ۾ ويٺو هوس. ۽ پوءِ آتي ڪيٽ مان ڪتاب ڪڍي ڏسڻ لڳس. ڪجهه دير ڪانپوءِ کڙڪو ٻڌم، ڪنڌ ورائي ڏٺم ته ياسمين بيٺي هئي، مون ڪلي چيو، ”ياسمين مبارڪ هجي.“

۽ نه ڄاڻ ڇو، ياسمين ڊوڙي اچي مونکي ڀاڪر پاتو. ۽ غير ارادي طور منهنجي هٿن جو گهيرو تنگ ٿي ويو. پر اهو عرصو ڪجهه سيڪنڊن جو هو. اسان ٻنهين کي يڪدم احساس ٿيو، ائين نه ٿيڻ گهرجي ها، جيئن ٿيو آهي.

مان گهر موٽي آيس. انهيءَ ڏينهن فيروز وٽ به نه ويس. ياسمين جو نرم ۽ گرم لمس، مون اڃا به محسوس ڪيو پئي، اهو وٺڻ جي باوجود به مون سوچيو: ائين نه ٿيڻ گهرجي ها.

هڪ دفعي وري ٽيوشن شروع ٿي وئي. ياسمين فرسٽ ايئر جو فارم ڀريو ۽ ڪاليج ۾ ريگيولر اسٽوڊنٽ جي حيثيت سان داخل ٿي وئي. مون ته کيس چيو ته هاڻ کيس ٽيوشن جي ضرورت ڪانهي. پر ياسمين ٽيوشن وٺڻ تي زور رکيو. ۽ سيٺ ڪريم جي به اها خواهش هئي.

هر روز معمول وانگر مان ايندو هوس، ۽ پڙهائي شروع ٿي ويندي هئي. هاڻ پڙهڻ ياسمين لاءِ ڀرين وانگر ڏکيو نه هو. پڙهڻ سان گڏو گڏ چانهه جو دؤر به هلندو هو، ۽ ڪڏهن ڪڏهن رڪارڊ به ٻڌبا هئا. ۽ پوءِ سنگيت ۽ ادب تي بحث ٿيندا هئا. ٻه ٽي دفعا ياسمين مون سان فلم ۾ اڪيلي به هلي. شاپنگ تي ته ڪئين دفعا گڏ وياسين. ۽ هر ڀيري ڪنهن نه ڪنهن بهاني سان ياسمين ڪانه ڪا شيءِ تحفي طور ڏيندي هئي. مان اعتراض به ڪندو هوس ۽ احتجاج به. پر هوءَ ايڏي ته پنهنجائپ جو اظهار ڪندي هئي، جو مونکي نيٺ سندس ڳالهه مڃڻي پوندي هئي.

فرسٽ ايئر جو ڪورس پڙهائيندي مونکي ڇهه مهينا ٿي

ويا هئا. هڪ ڏينهن ياسمين چيو، ”اوهانکي هڪ خوشخبري ٻڌايان.“ سندس اکين ۾ خوشي تجلا ڏئي رهي هئي.

”تنهنجو ئي چوڻ آهي ته خوشيءَ جي خبر لاءِ اجازت نه وٺبي آهي، يڪدم ٻڌائبو آهي. تنهنڪري يڪدم ٻڌاءِ.“

”سپاٽي ادا نديم لنڊن مان اچي پيو. سندس اچڻ ۾ اجا ڇهه مهينا هئا، پر هو اڳ ۾ ئي واندو ٿي ويو.

”اوهان سائنس ملي ڏاڍا خوش ٿيندا. هنجو ادبي ذوق ڏاڍو سٺو آهي. انگريزي ادب ته تمام گهڻو پڙهيو اٿس.“

”پوءِ ته واقعي سائنس سٺيون ڪچهريون ٿينديون.“

ٻئي ڏينهن ايئرپورٽ تي ياسمين وارن سان گڏ مان نديم کي وٺڻ ويس. جهاز پوري وقت تي آيو. ڀاءُ کي ڏسندي ئي ياسمين خوشيءَ ۾ وٺي رڙيون ڪيون.

نديم ڊگهو، رنگ جو تمام گهڻو اڇو، ڀيڻ وانگر ئي سهڻو هو. مون سان سيٺ صاحب تعارف ڪرايو. غائبانه تعارف ته اڳ ۾ ئي ٿيل هو. سيٺ صاحب ۽ خاص ڪري ياسمين منهنجي باري ۾ تمام گهڻو ڪيس لکي چڪا هئا. تنهنڪري مون سان ڏاڍي سٺي نموني مليو. چيائين، ”منظور صاحب، مان به اوهانجو احسانمند آهيان، جو اوهان منهنجي هن اڻ ڦسر جي ڀيڻ کي پڙهائي وڌو.“

”نديم صاحب، اوهين پليل آهيو. اڻ هيءَ ڪانهي. اڻ اهي هئا، جيڪي ڪيس اڳ ۾ پڙهائي ويا هئا. هيءَ ته تمام هوشيار ڇوڪري آهي.“

”ظاهر آهي، اوهين ته سندس تعريف ئي ڪندا. اوهانجي شاگرد جو آهي.“

سيٺ ي کلي ڏنو. ۽ پوءِ ٻن ڪارن ۾ چڙهي گهر ڏانهن روانه ٿياسين.

ياسمين فرسٽ ايئر جو امتحان ڏئي ڇڏيو هو. پيپر سٺا ٿيا هئس. جيستائين رزلٽ اچي، تيستائين پڙهڻ بند هو. البت مان ٻئي

ٽئين ڏينهن ونس ويندو رهندو هوس. هاڻ منهنجي حيثيت سندن گهر جي فرد جي هئي. اتي نديم سان به اڪثر ملاقات ٿيندي هئي، ۽ ڪلاڪن جا ڪلاڪ سائنس ڪچهري ٿيندي هئي. هو انگريزي ادب جو وڏو چاڙو هو ۽ ڪافي سال لنڊن ۾ رهي آيو هو، تنهنڪري اتي جي جديد ترين ادب جو به مطالعو ڪيو هئائين. تنهنڪري سائنس ڪچهري ڏاڍي سٺي ۽ ڪارائتي ٿيندي هئي.

۽ پوءِ ياسمين فرسٽ ايئر جو امتحان به پاس ڪري ورتو. مان ڪيس انٽر لاءِ ٽيوشن ڏيڻ ويندو هوس. هڪ ڏينهن ڊرائينگ ۾ ياسمين جي انتظار ۾ ويٺو هوس. ياسمين اچڻ ۾ دير ڪئي، مون رڪارڊ ڪڍيا، ۽ چونڊي پنهنجي پسند جا چاڙهيم. ڪجهه دير ڪانپوءِ نديم آيو. مون اٿي ريڊيو گرام بند ڪرڻ چاهيو، پر نديم چيو، ”ڀلي پيو وڄي. مان وڃان پيو، ياسمين ايندي هوندي.“

پوءِ مختلف ڳالهيون ٿينديون رهيون. اوچتو نديم چيو، ”منظور صاحب، مان اڄ اوهانکي خاص مبارڪ ڏيڻ ٿو چاهيان. سچ پڇ ته انهيءَ مبارڪباد جا صحيح معنيٰ ۾ اوهين ئي حقدار آهيو.“ نديم ڳالهائيندي ڳالهائيندي خاموش ٿي ويو.

رڪارڊ وڄندا رهيا ۽ هڪ ٻئي پٺيان بدلبا رهيا ۽ هاڻ گائيڊ جو رڪارڊ هلي رهيو هو.

نديم چيو، ”منظور صاحب، خوشخبري اها آهي ته ياسمين لاءِ هڪ ڏاڍو سٺو سنگ آيو آهي. انٽر کانپوءِ سندس شادي ڪئي ويندي. سندس ساهرا چونٿا بس ايترو ئي ڪافي آهي. ٻن ٽن ڏينهن ۾ سندس مڱڻو ٿيڻ وارو آهي. اوهان اڳ ۾ به ڪوشش ڪئي آهي. هاڻ به ڪوشش ڪجو ته انٽر ۾ چڱي ڊويزن ڪڍي. چڱو مان هلان ٿو، ياسمين ايندي هوندي.“ نديم هليو ويو.

منهنجي اکين اڳيان جڻ ته اوندهه ڇانئجي وئي. گائيڊ فلم ۾ رفيع جو ڳايل گانو وڄي رهيو هو.

ڪيا سي ڪيا هو گيا هي- بيوفا تيري، پيار ۾.

Gul Hayat Institute

انهيءَ گيت چو تهي مونکي ايڏو رنجايو، چو اِهو گيت ٻڌي مان ايڏو غمگين ٿي ويندو هوس. ڇو ته اِهو گيت منهنجي ناڪامين جو نوحو هو. منهنجي شڪست جو اعتراف هو. منهنجي بيوسيءَ جو پڙاڏو هو. منهنجي مجبورين ۽ نامحرومين جي پشنگوئي هو.

رڪارڊ وڄندو رهيو، مان ڪمري مان نڪري آيس. ڏاڪڻ تي قدم رکيم، اُها ڏاڪڻ، جيڪا سدائين جرڪندي هئي، اڄ مونکي اتي گُهگهه اوندهه محسوس ٿي. مان هرڏاڪي تي ٿاٻا کائڻ لڳس. ٻاهر نڪتس ته هرطرف اوندهه هئي. مان اوندهه ۾ اڳتي وڌندو ويس، وڌندو ويس. وڌندو پيو وڃان، وڌندو پيو وڃان.

!

”مان مهانگائيءَ جو پتو لڳائڻ لاءِ پنهنجي ٻارن کي بازار ۾ موڪليندو آهيان.“ — ذوالفقار علي ڀٽو

(هڪ اخباري خبر)

▲ سائين، ٻارن تي ڪهڙو اعتبار. ڪنهن وڏي کي موڪليو ته اوهانکي صحيح اگهه ٻڌائي.

!

”حڪومت پيري مريدي بند نٿي ڪري ڪُهري“— ڄام صادق علي

(هڪ اخباري خبر)

▲ ڄام صاحب، اسين ڪٿي ٿا چئون ته حڪومت پيري مريدي بند ڪري. هاڻ نئون پاڪستان آهي، نئين پيري مريدي ٿيندي، اڳوڻا پير ڇِتا، هاڻ نوان پير. پير ڄام صادق علي، پير اعجاز علي خان ٽالپر، پير درمحمد اوستو.

مشتاق احمد نالو، شورو ذات. مئي ١٩٥٢ع تي، ڳوٺ حاجي نور محمد شورو، ضلعي نئين ۾ ڄائو. ١٩٧٣ع ۾ بي. اي جو امتحان ڏنو اٿس.

سندس پهرين ڪهاڻي ١٩٦٨ع ۾ 'روح رهاڻ' مخزن ۾ ڇپي. انهيءَ ڪانپوءِ، سهڻي، نئين زندگي ۽ ٻين مختلف مخزنن ۾ سندس ويهه ڪهاڻيون (هن ڪهاڻيءَ سميت) شايع ٿيون آهن.

Gul Hayat Instute

انهن کان علاوه سندس لکيل ٽي ناوليٽ ۽ ڏهه ڪهاڻيون اڻ ڇپيل حالت ۾ موجود آهن.

مشتاق احمد شورو

پيگل، ٽنل ليڪا

— ڪٿي پلجي ٻي ڪنهن هنڌ ته ڪونه اچي پهتو آهيان.

ويچاري ٿو، ۽ چوڌاريءَ ڪجهه چتائي، ڪجهه گهوري، ڪجهه جانچي ٿو ڏسي. سڀڪجهه. اهو سڀڪجهه ئي ته بدليل - بدليل پيو لڳي. هي نه! ها شايد.... اتي ئي هئي پر يا ڪُسي وئي آهي، يا گهٽو وڌي وئي آهي. ڪو نه ڪو ڦيرو ته منجهس آيو آهي، انڪري ائين ٿو لڳي. هيءَ ڪڏ!... اڳي ته اتي ڪانه هئي. ۽ گهٽيون گهرج کان وڌيڪ سڃيون، ڪو به ماڻهو ڪونهي، لڳي ٿو - اتي جيون ئي ڪونهي. ائين ٿيندو ئي آهي، جڏهن ماڻهو گهڻن ڏينهن کانپوءِ گهر موٽندو آهي، سڀڪجهه عجيب - عجيب لڳندو ئي آهي ۽ آءٌ به ٻن. ٽن سالن کانپوءِ گهر موٽيو آهيان، ۽ اهو سڀڪجهه ائين لڳڻ سڀاويڪ آهي.

پنهنجي جاءِ وٽ پهچي، اتي ئي پٽ تي بيگ رکي، ڪي ڪن مُنجهي بيهي ٿو رهي، جانچي - چتائي ڏسندي، ويچاري ٿو: ڪٿي ٻي جاءِ ته ڪا ڪانهي - ان جهڙي ئي، ملندڙ جهلندڙ. جاءِ تان سيمنٽ جا چاپوڙا لهي ويا آهن ۽ اتي ڳاڙهين ڪاڏل سرن تي ڪجهه اچاڻ جمي ويئي آهي، ۽ مٽيءَ جا هلڪا، ڪٿي گهرا تهه به. هڪ هٿ ۾ بيگ پٽ تان کڻي، ڏاڪڻ واري هيٺين در ڪي ٻئي هٿ سان، ٻچندي - ٻچندي، آهستي - آهستي کولي ٿو. ڏاڪڻ ۾ ڪجهه به، ۽ ڪير به ڪونهي. مٿيون در اندران بند ٿيل آهي.

— ڇو نه هتان بيهي سڏ ڪريان. ٿي سگهي ٿو جاءِ ساڳي هجي ۽ ماڻهو ٻيا اچي ويا هجن.

پر ڪجهه مهل بيهي سڏ ڪرڻ لاءِ تيار ٿيندي به، سڏ نٿو ڪري ۽ آهستي - آهستي ڏاڪا چڙهڻ ٿو لڳي. مٿيين در وٽ اچي در کڙڪائڻ لاءِ هٿ مٿي ڪڻندي - ڪڻندي، ڪچيل هٿ سان ڪجهه

ڪن تہ ائين ٻيٺو ٿو رهي ۽ پوءِ ٻڇندي، گهبرائيندي، ڪجهہ عجيب اَڻ تُڻ وچان، پهرين آهستي ۽ پوءِ انڪان ڪجهہ وڌيڪ زور سان، در تي هٿ سان ٺُڪ ـ ٺُڪ ڪري ٿو ۽ ان ئي ڪن ۾ ڪنهنجي پيرن جو آواز در ڏانهن ايندو ٻڌي ٿو. پاڻ ڪجهہ هٽڪي، ڪجهہ پرڀرو ٿي، ڪجهہ ڏاڪا لهي، اتي ئي ڏاڪن تي بيگ رکي، بيهي ٿو. ۽ ان ئي ڪن ۾ اندران ڪڙي، ڪلڻ جو آواز بہ ٻڌي ٿو ۽ ان سان گڏ هڪ خوشيءَ سان ڀريل رڙ جهڙو ئي ڪجهہ. هو پٺ ڏان اکيون ڪڍي منڍي ٿو ڏسي.

— آئي امان! ادا نندو آهي ـ امان!

— آئي امان ـ سچي!.... نہ نہ!

ڇڻ تہ ماڻس کي ويساهہ ئي نہ ايندو هجي. ڇڻ اها ڳالهہ ٿي ئي نٿي سگهي. ماڻس جو ڪجهہ ٻوڙڻ جهڙو ئي آواز ٻڌي ٿو، پر لڳيس ٿو ماڻس جا پير پٺ گهيرجن پيا، ٺڪڙو گسرڻ جو آواز در وٽ. ماڻس کي در وٽ ڏسي ٿو، ان ئي ڪن ۾ سندس اکيون ماڻس ۾ آيل تبديليءَ کي ڏسي ٽيون وڃن. ماڻس اڳي کان وڌيڪ، گهٽي هيٺي ٿي ويئي آهي. مُنهن جا گُهنج اڳي کان وڌيڪ گهرا ۽ چِٽا ٿي ويا آهن. مٿو هاڻي سچي جو سچو اڇو ٿي ويو آهي، انهن اڇن وارن ۾ هڪ بہ ڪارو وار نہ بچيو آهي. ان ئي ڪن ۾، جنهن ۾ هن ماڻس کي ڏٺو ۽ آيل تبديلي ڏٺي ـ عجيب احساس، ڪجهہ عجب، ڪجهہ ششدرپڻي، ڪجهہ ڏڀ، ڪجهہ عجيب بيزاريءَ، بوريت، ڪجهہ لاتعلقيءَ وارين گڏيل ڪيفيتن هيٺ هو سراپجي، پنڊپهڻ ٿي، قاتل اکين سان اتي ڄمي ويو. ٻن سالن جي ننڍڙي عرصي ۾، سندس نہ هوندي هي سڀڪجهہ ٿي ويو. ڪجهہ ائين، جو ڪو سهڻو جوان ماڻهو سندس سامهون بيٺل هجي ۽ ماڻس ڳالهائيندي ـ ڳالهائيندي، سندس ڏسندي ـ ڏسندي هُنجو منهن سڙي وڃي ۽ اهو سهڻو جوان، بدصورت سڙيل منهن سان ڏانهس نهاري. اهڙو ئي ڪجهہ ماڻس کي ڏسي هنکي محسوس ٿيو. ماڻس ڏاڪڻ جي پر وارين پٽين تي هٿن ۽ ٺوٺين جي اوٽ سان، لهندي هن ڏانهن اچڻ لڳي ۽ اچي

ڪيس چبنڙي پئي. پاڪر پائي، گُلن، نرڙ تي چميون ڏي ٿي.

ـــ اي منهنجا مٺا ٻچا. آءٌ صدقي وڃان منهنجا ابا.... ابا ڏينهن لاٿئي، منهنجيون ته اکيون نهاري - نهاري ٿڪي پيون. منهنجا مٺا. شل وڏي حياتي ماڻين.

ماڻس جي ٻانهن جهڙي لڙڪيل ماس، جو سندس چوڌاري وريل آهي، مان ڪيس سخت ڪريهه ٿي اچي. ڇمين مان ڪيس سخت بيزاري ـ نفرت ٿي ٿئي، ماءُ جي پاڪرن ۾ پاڻکي گُهٽجندو، مُنجهندو، ڦٿڪندو ٿو محسوس ڪري، سندس ساهه پيو مُنجهي. چاهي ٿو ته، ماڻس هاڻي ڪر ڇڏيس ته ڪيڏو نه سٺو. ڇمين ڏيندي، ماءُ جا نرم، ڪلڪڙا، رٻڙا چپ، جي سندس منهن تي ڦرندي عجيب، ڪريهه پيدا پيا محسوس ٿينس، لڳي ٿو الٽي اچي ويندي. ان ئي ڪن ۾ محسوس ٿو ڪري، ته ماڻس جي وات مان سچي گِگ نڪري سندس منهن تي ٽِڪجي ويئي آهي، سڄو منهن آلو - آلو پيو لڳي. لڳي ٿو هاڻي اها گِگ سندس منهن تان ڳڙي پئي. اٻڙڪو ايندي - ايندي، پاڻ تي جبر ڪري روڪي ٿو وٺي. ماڻس جڏهن ڪيس ڇڏي، سندس منهن تي ـ نسن نڪتل هڏائون هٿ ڦيري ٿي، تڏهن هو پاڻکي ڪيترو نه قدر آجو ٿو سمجهي. پر منهن تي اهو هڏائون ـ کهرو هٿ ڦرندو ڪيس سٺو نٿو لڳي.

ـــ امان، پاءُ جي بيگ ته ڪڍي هل.

ـــ نه نه آءٌ پاڻهي ٿو ڪڍان.

هو جلدي ۾ جهڪي بيگ ڪڍي، ڏاڪڻ تان تکو - تکو مٿي چڙهي ٿو. ڪجهه ٻچڻ جيان، ڪجهه ان انداز سان، جيئن سندس پويان هڪ ئي وقت ڪيئي ماڻهو هجن، هي هنن کان ٻچي ٻچڻ چاهيندو هجي. ڏاڪڻ جي مٿئين در مان اندر ٿيندي، پيڻس کي هٿ ڏيئي، تڪڙو، تڪڙو ڪمري ۾ اچي بيگ رکي ٿو. ڇڻ ته ماڻس وري جهلي ڇُمين جو وسڪارو لائي ڏيندس.

بيگ پٽ تي رکي، بنا هنڌ وڇايل، ننهڙي واڻ واري کٽ جي ايس تي بي آراميءَ سان ويهي ٿو. سندس پويان ماڻس ۽ پيڻس

آهستي - آهستي اچڻ ٿيون. ۽ ڪيس سچو گهر، گهر جو ماحول عجيب - عجيب پيو لڳي، ڪجهه اوپرو - اوپرو، ڪجهه ڏاريون. ۽ ان ئي مهل، جنهن مهل هو ڪٽ تي ويهي ٿو، سندس ننڍڙي پيڻ ٻاهران ڊوڙندي اچي ٽنگن ۾ ٿي چنبڙيس. سخت بيزاريءَ جي هوندي به پيڻ کي پري نٿو ڪري سگهي. سندس آنڌ مانڌ هيڪاري وڌي ٿي وڃي، جڏهن هنجي نه چاهيندي به پيڻس ڪڇ ۾ چڙهي ڳچيءَ ۾ ننڍڙيون ٻانهون وجهيس ٿي. ماڻس سندس منهن جو بدلجندڙ رنگ ڀانپي ٿي وٺي، سمجهي ٿي ته ٿڪ ڪري اڄين ٿيو هوندو. ٿڪو هوندو ويچارو.

—— اڙي چوري، ڇڏ ڀاءُ جي جند. ڏس ته ويچارو ٿڪجي آيو آهي.

۽ ان وقت ئي هو پيڻ جون ٻانهون ڳچيءَ مان ڪڍي، ڪٽي ڪڇ مان لاهي ٿو ڇڏي. پيڻس سراپجي، عجب ڀريل نظرن سان ڪيس ڏسندي، هٽي پري بيهي ٿي رهي.

—— اڙي امان، ڀاءُ کي هند ته وڃائي ڏي، ڏکيو ويٺو آهي. ٿڪو هوندو ڏاڍو منهنجو پٽ. ابا، تون ڪپڙا مٽائي سولو ٿي ويهه، اها مٽي پينٽ ته لاهي ڇڏ.

هو اٿي بيگ کولي، سامان ڪڍي ٿو. چمپل ڪڍي، ڪرسيءَ تي ويهي، بوٽ ۽ جوراب لاهي، چمپل پائي ٿو، ۽ پينٽ بدلائڻ لاءِ، ڪو ڪپڙو گوڏ ڪرڻ لاءِ، ڪجهه ڳولڻ جهڙو ٿو ڪري.

—— اڙي امان، هوءَ پوتي ته ڏي ڀاءُ کي. گوڏ ڪري....

—— نه - نه امان، ٽوال آهي، پر...

۽ هو اٿي، بيگ مان وهنجڻ وارو ٽوال ڪڍي، گوڏ ڪري ڪپڙا مٽائي ٿو. ڪپڙا مٽائيندي ئي ماڻس ٿي پڇيس:

—— ابا، ماني ڪريان؟

—— نه - نه، بک ڪانهي. پيٽ ڀريو پيو آهي.

—— نه - نه ابا، سچي به ٿي گيرهه ته کاءُ. جهٽ ڪري

تي وٺان.

— ڇڏ امان، اجايو تڪليف ٿيندي.

— اي ابا، ٻچن لاءِ ڪهڙي تڪليف.

چاڙهيندي ٻه، هرو ڀرو، اٽين ٻچا ڪري ٿو.

— ادا ڪٿي آهي.

— ابا، ڀاءُ ويچارو سڄو ڏينهن ٿو آفيس ۾ ڪم ڪري، اهڙي ڪاڙهي ۾ ڪئنان پنڌ ڪري ٿو گهر اچي. ننڍڙو پاڻين ويو آهي اسڪول، ابا اهو به ويچارو معصوم پاڻين، ڪان ڪو ٿورو اگهه ۾ ٿو گهر اچي.

۽ اهو ماڻس پنهنجي طرفان پاڻهي ڏي ٻڌائس.

— ابا ڏسين ٿو منهنجا حال ڪهڙا ٻچڙا ٿيا آهن.

— ها، اماں چو؟

نه چاهيندي به پڇي ٿو. پڪ ڏي پڪ، ڪونه ڪو ڪارڻ هوند ئي، پلا چاڙهه جي ڪهڙي گهرج. پر ماڻس سمجهي نه، ته هو ساڻس ڳالهائڻ نٿو گهري يا بيزار پيو ٿئي. ان ڪري ئي پاڻ تي جبر ڪري، زوريءَ ڳالهه ٻڌي ٿو.

— بس ابا بيماري. مُئي اگهائي ڇڏي ڏي نٿي، هڪڙيءَ مان ٿي اٿان ته ٻي. پاڻين ته ويچارو سون مرضيل جون دوائون ڪري - ڪري ٿڪجي پيو آهي، هاڻي نه چوانس ٿي ته - ڇڏ ابا مون مڙهيءَ کي ته مري وڃان، ٿل ٻچا سلامت ڇڏي وڃان. اڄ به نيڪ ڪونه هيس. مٿو ٿي سور سان ڦاٽو، پر ابا تو کي ڏنو آهيم ته پانيان ٿي ته نئون ساهه پيو آهيم. ابا رڳو سڀ ٻچا ٿل اکين آڏو هجنم. اڳيون چنچر نه، تنهن کان اڳيون چنچر ته اهڙي حالت خراب ٿي ويم - آلا منهنجي توبانهه. ساهه نه کڻي سگهان، ۽ نه اٿي سگهان. نڙيءَ مان آواز نه آڪلي. هيڪاري ٻارن جون ريهون. رڙيون، بس ابا، چيم ته هاڻي ٿو ساهه نڪري. پر تنهنجي آون. ڪر ٻچو اکين اڳيان هجيم. ٻچي کي ڏسي پوءِ مران. بس ابا، هاڻي ماڻهين مُئي پئي آهي.

ڪنهن قسم جي همدري، يا عجب، يا ڏک، يا ٻي ڪنهن به اهڙيءَ ڪيفيت جو اظهار نٿو ڪري. جيئن ماڻس سمجهيو. اهڙو ڪوبه جذبو نه ڏيکاري، ماڻس جون ڳالهيون ٻڌندي، ماڻس جي ويچار جي ابتڙ، سخت بيزاريءَ ۽ بوريت جو ڏيکاءُ پيو ڪري. پر ان جو ڪليءَ ريت اظهار نٿو ڪري. من ئي من ۾ ويچاري ٿو ته، ماڻس اٿي ڪيس اڪيلو ڇڏي وڃي ته ڪيترو نه سٺو ٿئي. ۽ هو ڪجهه بي سُڪائيءَ وچان، ٻهرين ڪٽ تي ليٽي ٿو، پوءِ بيزاريءَ ۽ ڪجهه بي سڪائي ڪان پاسا ورائڻ ٿو لڳي. ماڻس کي محسوس ٿو ٿئي ته هو هنجي ڳالهين مان ڪجهه بيزار ـ بيزار پيو لڳي. ڪجهه ڪن مات ڪري هنجي منهن ۾ نهاري ٿي، ۽ پوءِ هنجي بيزاريءَ کي محسوس ڪندي، ڳالهه جو موضوع بدلائي ٿي.

ـ ابا تون ڪيڏو نه لهي ويو آهين. ابا توکي هتي ڪا نوڪري نٿي ملي؟

ـ نه امان، ڪٿي آهن نوڪريون، اها به الاجي ڪيئن ملي آهي نه ته....

هو ڪجهه بيزاريءَ وچان منهن ڦٽائي، جهيڻن، ٿٿل لفظن ۾، ڪجهه خار، ڪجهه ڪاوڙ مان ورائي ٿو.

ـــ ابا پرديس ۾ ڏاڍو ڏکيو هوندين، پنهنجا حال ته ڏس، الاالا ساڳيئن ڪو ٻار ويٺو آهين. هوٽلن جون ڪنون مانيون. پگهار به ڇا ٿو ملي ابا ڏاڍي تڪليف ۾ آهين، رهڻ جو آزار ڌار، بيماري، سيماري آهي، ڪير ڪندو پرديس ۾. ابا ڪڏ نوڪري نه ڇڏي اچين، رکو ـ سکو ٽڪر ڪايو پيا هونداسين.

ان ڳالهه تي ٽپي باهه تي ٿو وڃي. ڪاوڙ ۾ منهن ڳاڙهو ٿي ٿو وڃيس. هونهه رکو ـ سکو ٽڪر، من ئي من ۾ پڻڪي جک ٿو ڪائي. رڌو رکيو آهي. پر پاڻ تي ڪنٽرول ڪري ڪاوڙ کي دٻائي ٿو ڇڏي، ۽ پوءِ ڪجهه ڏاڍيان بيزاريءَ ۽ خارن مان ماڻس کي جهڻڪي ٿو.

ـــ تون ته ڪا چري آهين. سدائين اهڙيون ڳالهيون ڪندي

آهين. نوڪري ڇڏي ڏيئي....

ڪاوڙ ۾ ڪجهه وڌيڪ نه ڇئي مانَ ڪري ٿو رهي.

— ابا.

ماڻس وري پيار مان چوي ٿي.

— گهر ۾ ڪاشئي ٿي اچي، يا ڪو سٺو ڪاڏو ٿا رڌيون ته الا ٿو چاڙي ته نڙيءَ تان نٿو لهي، زهر ٿيو لڳي. الا، منهنجي ٻچي الاجي ڇا ڪاڏو هوندو.

هو بوريت ۽ بيزاريءَ ڪان اٿي ٿو ۽ ڪتاب کڻي ان ۾ منهن هڻي ويهي ٿو رهي، ماڻس هڪي ٻڪي ٿي، پشيمانيءَ وچان گوڏن تي هٿ رکي ڪنجهندي اٿي ٿي، پنهنجو پاڻ سان ڳالهائيندي.

— وڃي ٻچي لاءِ ماني ٽڪر پچايان. ابا بيدو گهرايان، پاڇي سٺي ڪانه ٿي آهي.

— جيڪي وڻيئي سو ڪر.

هو ڪتاب ۾ اکيون اٽڪائيندي، ورچيل آواز سان وراڻي ٿو. ۽ ماڻس آهستي - آهستي ڪنجهندي، ڪيس ڏسندي رڌڻي ڏانهن وڃي ٿي. ان مهل، جڏهن ماڻس ڪمرو ڇڏي ويئي، هو ٿاڪي فرحت ۾ محسوس ڪري ڏگهو ساهه کڻي، ڪتاب اڇلائي، پٽ ڏانهن منهن ڪري آرام سان پيو ٿو رهي. ويچاري ٿو: چو آيس؟ فائدو. آءٌ ٻهچريو آهيان، هرو پرو اٿي پڳس، ڪيڏي نه بوريت ٿي آهي. موڪل هئي، گهمان ڦران ها، مزا ماڻيان ها، هرو پرو اچي ڦاٿو آهيان. هاڻي اهي ٻه ڏينهن موڪلن جا ڪيئن گذرندا. ڪو بهانو ڪري سياڻي ئي موٽي ويندس.

ماڻس تريل بيدو، ۽ ڪجهه پاڇي اڳيان اچي ٿي رکيس.

— ابا اٿي مانئي کاءُ.

هو اٿي ٻاهر هٿ ڌوئڻ لاءِ وڃي ٿو ۽ واپس موٽي اچي ماني کائڻ ٿو ويهي. جنهن مهل ماڻس لاڪانس پاڻي آڻڻ لاءِ گلاس کڻي ٻاهر نڪري ٿي، ان مهل ئي ننڍڙو ڀاڻس ڪتاب هٿن ۾ کنيو، گهر ۾ گهڙي ٿو.

— ابا ڏس تہ ڪير آيو آهي، او هن وڏي ڪمري ۾....
پاڻس ٽڪڙو ـ ٽڪڙو ڪمري ۾ گهڙي، هنڪي ڏسي خوشيءَ مان ٻهڪي ٿو اٿي.

— اڙي ادا.

ڪتاب رکڻ بنا ئي جهڪي پيرن تي هٿ رکي، هٿ ٿو ڏئيس. ڪنهن خالي جذبي سان هٿ وڌائي ننڍڙي ڀاءُ سان هٿ ملائي، وري ماني کائڻ لڳي ٿو. ڀاڻس ڪتاب رکي، ٻنا ڪپڙن مٽائڻ جي سندس پرسان ويهي ٿو. ڪيس ڀاڻس جو اتي ويهڻ سٺو نٿو لڳي. پر هو ڪجهہ نہ ڪچي ـ ماٺ رهي، تڙ تڪڙ ۾ ماني کائي، ماني اڌ ۾ ڇڏي، پاڻيءَ جو گلاس پي ٻاهر هٿ ڌوئڻ ٿو وڃي، واپس اچي ٽوال سان هٿ اگهي، کٽ تي ويهاڻي جي ٽيڪ تي ويهي ٿو. پرسان ويٺل ڀاڻس کان ائين بنا مقصد جي پڇي ٿو.

— ڪيئن ڀلا، اسڪول ۾ مزو اچي ٿو؟

ڀاڻس هاڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻي ماٺ ٿو رهي ۽ ڪجهہ ڪن ماٺ رهي پوءِ اسڪول جون، ماسترن جون، پڙهائيءَ جون ڳالهيون ۽ پوءِ هِتان ـ هُتان جون ڳالهيون ٻڌائڻ شروع ٿو ڪري. هنجي لاءِ، انهن ڳالهين ۾ دلچسپيءَ جهڙو ڪجهہ ڪونهي. ائين، ڪتاب ۾ اکيون اٽڪائي، پنا اٿلائيندي، رڳو هون ـ هان ڪندو ٿو رهي.

— چڱو، اٿي ڪپڙا مٽي ماني کاءَ.

— ادا، مونکي بک ڪانهي.

— ڇو؟

— بس.

ڀاڻس وڌيڪ ڪوبہ جواب نہ ڏئي، ڪپڙا مٽي، وري اچي ويهي ٿو. ٻي کٽ تي ماڻس ۽ ڀيڻس ويٺيون آهن ۽ ننڍڙي ڀيڻس، ماڻس جي ڪڇ ۾ ويهي حسرت ڀريل نظرن سان ڏانهس ڏسي پئي.

— ابا ٻارن کي تنهنجي اچڻ جي خوشيءَ ۾ ماڳهين ماني نٿي وڻي.

هو ماٺ رهي، ان ڳالهہ جو ڪنهن بہ ريت، ڪوبہ ريسپانس

Gul Hayat Institute

نٿو ڏي. ماڻس جواب نه ڀائي، وڏيڪ ڪجهه به نٿي ڳالهائي. ننڍو ڀاڻس، ڪجهه لڇ ۾ ڪجهه حجت جي گڏيل ڪيفيت سان چوي ٿو:

— ادا، شيءِ ڪونه وٺي آئين؟

هو رڳو ناڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻي ٿو. پر ماڻس چوي ٿي:

— ابا، ڀاءُ ويچاري وٽ ڪي ٽڪا رکيا آهن، جو شيءِ آڻيندو. اوهين هاڻي سڄو ڏينهن پيا شيون وٺيو کائو.

۽ ننڍڙي ڀيڻس، ماڻس جي ڪڇ مان لهي سوڌائي - سوڌائي هنجي پرسان اچي ويهي ٿي، هنکي اهو سڀ سٺو نٿو لڳي. ڪيس محسوس ٿئي ٿو، ڄڻ ٻار ڪيس گهيرو ڪيو ويٺا هجن. سخت بيزاري پئي ٿئيس. جنهنجو اظهار نٿو ڪري سگهي. ان اظهار نه ڪري سگهڻ ڪارڻ، مونجهه ۾ ٻوسٽ پئي ٿئيس. هو انڪان بچڻ ڪاڻ کيسي مان اٺ - اٺ آنا ڪڍي ٻارن کي ڏي ٿو.

— اڇي وٺو. شيءِ وٺي کائو. هان وڃو شاباس.

ٻار نه چاهيندي به، هنکي بيزار ڏسي اٿن ٿا.

— ابا، هتي پنهنجي پاڙي ۾، فلاڻي جي گهر جي پرسان ڪونه هوءَ پوڙهي رهندي هئي، سا ويچاري ٻهنو ڪن ٿيندو مري ويئي.

هو ماڻس جي انومان پٽاندڙ عجب نٿو کائي. ڪو مري يا نه مري ان سان منهنجو ڪهڙو سٻنڌ، مري ويئي ته پوءِ آءٌ ڇا ڪريان، هو ويچاري ٿو. پر رسمي طور ائين پڇي ٿو.

— ها - ها، ڇا ٿيس؟

— ابا الاجي. هو ويچاريءَ جو ڪير ڪونه. پنندي کائيندي هئي. الا منهنجي توبنهه. شل نه ڪو انسان نڌڻڪو ٿي مري. هتي ماڻهو مُئا اهڙا قاروني، سڀ پڇي وڃي گهرن ۾ لڪا. ڪير نه نڪري ويچاريءَ جي جوڙيءَ ۽ دفن جي لاءِ جو ڪجهه ڪري. نيٺ پوليس لاش کڻي ويئي. ويچاريءَ جو لاش به الاجي ڪيئن ٿيو هوندو. رب شل سڀ کي پنهنجيءَ هلندي هلاءِ.

ڪنهنکي ڪهڙي گتي پئي آهي، جو ڪنهنجي لاءِ ويهي

Gul Hayat Institute

ڪجهه ڪري. امان به ڪا چري آهي، ويچاري ٿو. ماڻس کي ڪوبه جواب نٿو ڏي، مات رهي ڳالهه ٻڌي ٿو. امان به عجيب آهي، هونهه. من ئي من ۾ ماڻس تي ڪيلي ٿو.

۽ ان ئي مهل وڏو ڀاڻس گهر ۾ گهڙي ٿو. هنکي ڏسي عجب ڳاڙ خوشيءَ مان چوي ٿو:

— اڙي .... ڪيڏي مهل آئين.

هو وڏي اچي ڀاڪر پائڻ جي ڪري ٿو، انکانِ اڳ جو ڀاڻس ٻانهون پکيڙي، هو خالي هٿ ٻ گهيري، هٿ ملائيندي وراڻي ٿو:

— گهڻي دير ٿي آهي. مڙيئي ڪلاڪ ـ ڏيڍ.

ڀاڻس ڪجهه هڪو ٻکو ٿي، پري هٽي ڪپڙا بدلائڻ ٿو لڳي. ۽ ڀاڻهي ٿو چوي:

— ٻه ڏينهن موڪل آهي، ٻه ڏينهن ته رهندين نه؟

هو ڪو جواب نه ڏيئي رڳو هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏي ٿو. ويچاري ٿو، سياڻي ته ڪنهن به حالت ۾ هليو ويندس. ڪيس گهر جبل ڀيو لڳي.

— هيترا ڏينهن ڪا گهر ڪونه آئين؟

— بس ائين مڙيئي....

هو منهن ڦِٽائي آهستي چوي ٿو. چاڻن به ٿا. نه اچڻ جو ڪارڻ چنين ۾ لکي چڪو آهيان. پوءِ به پڇڻ جو ڪارڻ.

ڀاڻس هنکي ورچيل ۽ ڳالهائڻ مان بيزار ٿيندو ڏسي، وڌيڪ ڪجهه نه ڳالهائي، مات ٿو رهي. هيءُ ڪتاب ويهاڻي جي پرسان رکي، منهن ڦيري سمهي ٿو رهي، پر ننڊ نٿي اچيس. ان هوندي به اکيون کولي نهاري نٿو. جڏهن ته زوريءَ اکيون ٻوريندي، اکين ۾ هلڪو هلڪو سور پيو ٿئي. وري اجايو ڳالهائڻو پوندو، بار ته تنگ ڪندا، وري اُبتا سبتا سوال. هونهه ڪيڏو نه واهياتپڻو آهي، هو ويچاري ٿو.

هنکي ستل سمجهي ماڻس ڀاڻس کي چوي ٿي:

ابا، ڀاءُ ويچاري جا حال ته ڏس. ڪيڏو نه آيرو ٿي ويو آهي.

رڳا هڻ. ابا هتي نه ڪا نوڪري ملي‌س ته ڪر ماني ٽڪر ڪي سگهيو ٿي پوي. ٻه ٽي پئسا بچنس به.

پاڻس ڪوبه جواب نه ڏي. هن کي اهو ٻڌي اندر ۾ باهه وٺي ٿي وڃي. من ۾ اچيس ٿو ته اٿي وڙهي پئي. اندر ئي اندر ۾ پڇري ڪامي، ڪاوڙ کي دٻائيندي، ٻڌو ٿو رهي. اٿي ڪجهه ڪچي نٿو. ننڍ جي ائڪٽنگ ٿو ڪري. ننڍ نه اچڻ ڪري لوڇ. ڪاڻ پئي ٿئيس ڪيس ڊاريائپ ۽ اجنبيپڻي جو شديد احساس پيو ٿئي. لڳيس ٿو انهن ماڻهن سان هنجو ڪوبه لاڳاپو ڪونهي. ماءُ، ڀائرن، ڀينرن جو پيار لڳي ٿو، ڄڻ ايڪٽنگ آهي. سڀ ڏيکاءُ آهي، بناوٽي، مڪينيڪل. جنهن سان ڪنهن روپ ۾ لالچ جو پيچ ڳنڍيل آهي. نه ته نوڪري ڪانَ اڳي به ته رهندو هوس، وڙهندا هئا نفرت ڪندا هئا ڌڪاريندا هئا ۽ هاڻي. نه سڀ ڪوڙ آهي، سڀ ڪجهه. ماڻس ۽ ڀيڻس ڪيڏي مهل ڳالهائين پيون. ڪڏهن هنجي باري ۾ ته ڪڏهن ٻيو ڪجهه. ٻار پاڻ ۾ کيچل پيا ڪن. گهر ۾ ٻارن جو هيترو سارو گوڙ، ڌمچر، ڪير ڪيئن رهي سگهندو هتي پلا هن حالت ۾، ان هوندي به هو اٿي اکيون کولي ويهڻ نٿو گهري، ۽ ماڻس هر - هر ٻارن کي جهلي ٿي:

— ابا گوڙ نه ڪريو، ڀاءُ ويچاري جي ننڊ ڦٽي پوندي. ٿڪو هوندو ويچارو ڏاڍو.

ڪجهه دير ٻارن جي گوڙ ۾ ناپر اچڻ تي پاڻس کي چوي ٿي:

— ابا، اڄ پاڻکي ته ننڊ ئي نٿي اچي.

— ها امان.

پاڻس مختصر جواب ڏيئي ماٺ ٿي ٿو وڃي ۽ پوءِ گهڻي تائين ماٺ ٿي رهي.

منهنجي اچڻ جي ڪري اهو سڀ ڪجهه ٿيو آهي. هو ويچاري ٿو. ڪيس لڳي ٿو، جيڪي ڪجهه ٿيو پئي يا ٿي رهيو آهي، ڪجهه به نه آهي. اصل ۾ سڀ ڪڪ ٿي پيا آهن. جنهنجي

Gul Hayat Institute

پڙرائي ان ريت پيا ڪن.

ڪافي دير جي ڏک ۾ ايڪٽنگ ڪان تنگ ٿي، جڏهن ڪيس پڪ ٿي ٿئي ته هاڻي اهو سلسلو وڌيڪ هلي نه سگهندو، تڏهن هو ٻانهن مٿي ڪٽي واچ ۾ ٽائيم ٿو ڏسي. پنج. هو اهو چپن ۾ هوريان هوريان دهرائي اٿي ٿو. سڀ هن کي ڏسن ٿا.

— ابا ننڊ ڪئيم.

— هون.

هو ٻاهر منهن ڌوئڻ لاءِ وڃي ٿو ۽ اندر اچي ٽوال سان منهن اگهي بيگ مان ڦڻي ڪڍي، ٽيڙيل-پڪڙيل وار سنوت ۾ آڻي، پنهنجي وارن جي اسٽائل کي ٺيڪ ڪرڻ لاءِ، گهڻي دير تائين ڦڻي وارن ۾ ڦيريندو ٿو رهي. آرسيءَ جي اڳيان بيهي ڦڻي ڏيندي، ماڻس ۽ پيڻس جي سوالن، ڳالهين جا جواب يا ته مختصر -ها- هون ۾ ڏي ٿو، يا جواب نه ڏيئي مات ٿو رهي. ڪيس گهر جو واپو منڊل ڪجهه عجيب-عجيب پيو لڳي. سڀ عجيب ماڻهو آهن. جڏهن ته گهر ۾ هن کان سواءِ ٽي ڪمرا پيا به آهن، پوءِ به سڀ اچي، ان ڪمري ۾ اچي گڏ ٿيا آهن، جتي هو ويٺو آهي. چڻ ته هو ڪو عجيب غريب يا اڻ ڏٺل مخلوق هجي. اهو محسوس ڪندي هنکي ڪجهه عجيب-عجيب پيو لڳي. ڪيس لڳي ٿو، هن هتي، هن شهر، هن گهر ۾ اچي وڏي چُڪ ڪئي آهي. منهنجو اچڻ هنن کي سٺو نه لڳو آهي. ان کان وڌيڪ منهنجو اچڻ مونکي به سٺو ناهي لڳو، ڪک ٿي پيا آهن. آءٌ بار جو ٿي پيو آهيان. انهن جي هر ڳالهائڻي، هر ڪم، هر ايڪشن مان محسوس ٿو ڪري ته ڪک پائي جو اظهار پيا ڪن. ڪيس ڪجهه به سٺو نٿو لڳي ڪک ٿي ڪيس پڪ ٿي ٿئي ته اڄ، سندس ڪيتري جا ڪوڙ ڪندي به وارن جي اسٽائل ٺيڪ نه ٿيندي. سندس هٿ ۽ ٻانهون ڪنهن ڪم جا نه رهندا. ان ڪري ئي ڦڻي بيگ ۾ اڇلي، بيزاريءَ وچان ويهي رهيو.

ٻاڻس اٿي ٻئي ڪمري ۾ وڃي، ڪجهه دير ترسي، هٿ ۾

کو ڪاغذ ڪڻي موٽي ٿو اچي. ڪرسيءَ تي ويهي، ڪجهه سستيءَ، ڪجهه بيقراري مان، ڄڻ ته ڪو بار هجي، ڪيئي پيرا هنجي منهن ۾ نهاري ٿو. ڪجهه اهڙيءَ ريت، ڄڻ ڪجهه چوڻ گهرندو هجي، جو نه پيو چئي سگهي. نيٺ منٽ جي انداز ۾ ڪجهه عجيب آواز سان چوي ٿو:

— يار، هڪڙو ڪم ته ڪر. آءٌ ڏاڍو ٿڪل آهيان. تون ڊرائي ڪلين تان ڪپڙا ته ڪڻي آڻي ڏنيم. پاڻ الاهي ڏينهن ڪانپوءِ آيو آهين، شهر جو به ٿورو چڪر ڏيئي اچ. تيستائين آءٌ وهنجان ٿو.

لڳيس ٿو، جبل جي مٿان، چوٽيءَ تان ڪنهن ڌڪو ڏيئي هيٺ ڪيرائي وڌو اٿس. يا ڪنهن اوچتو- اچانڪ، ڪجهه ان طرح سان، جڏهن هو هزارن ماڻهن جي اکيان معتبر ٿيو بيٺو هجي. سندس وڏي حيثيت ڏسي، زبردست عزت ۽ عقيدت وچان سڀ ماڻهو ڪيس ڏسڻ لاءِ آيا هجن. سڀ مٿانس ٻلهار- ٻلهار ٿي، ساراهه ڪري رهيا هجن. ان ئي وقت ڪنهن ميڙ مان نڪري ڪيس زوردار ٿڦڙ وهائي ڪڍيو هجي، ماڻهن ۾ ٺهڪڙو مچي ويو هجي ۽ سڀ واپس موٽڻ لڳا هجن. هو پنهنجي زبردست بي عزتي ٿيندي ٿو محسوس ڪري. کيس لڳي ٿو اهو سڀ ڄاڻي واڻي رٿو کيس ذليل ڪرڻ لاءِ ڪيو پيو وڃي، جنهن جي پنيان لاچاريءَ جو ڪارڻ ڳنڍيل نه آهي. ان مهل من ۾ اچيس ٿو، ته ڪو نهاڪو جواب منهن تي وهائي ڪڍانس. آءٌ ڪو نوڪر آهيان، يا ڪنهنجو ڪايان وينو. پر ڪجهه نه ڪچي، ڪجهه ڪڪ پائي، ڪجهه ورچ، ڪجهه ذلالت، ڪجهه ششدرپڻي جي احساس سان هو اٿي رسيد وٺي ٿو. پاڻس پئسن ڏيڻ لاءِ ٻانهن ڊ گهيري ٿو.

— رهڻ ڏي، مون وٽ ڪليا آهن. آءٌ پاڻهي ڏئي ڇڏيندس.

ائين چوندي محسوس ٿو ڪري ته جيڪا ذلت ان جي ٿي آهي، ان جي احساس ۾ گهٽتائي آئي آهي. پئسا پري مٿس ٿورو پيو ڪريان. پر ڪجهه ڪنن ڪان پوءِ ذلالت جو احساس هيڪاري وڏي ٿو وڃيس. چاهي ٿو ته ساڻس گهر جي ڀاتيءَ جيان نه پر مهمان

Gul Hayat Institute

جيان ورتاءُ ڪيو وڃي، ڇو ته ٻن ڏينهن کان وڌيڪ ته ڪو آءٌ ڪونه رهندس. ويندي ۽ ايندي، ڪيترو ويچاريندي ته ان بيعزتيءَ ذلالت جي احساس ۾ گهٽتائي ٿئي اچي. ويچاري ٿو، هليو وڃان گهر اچي ڪپڙا ڪرسيءَ تي سٽي، کٽ تي ويهي ٿو رهي. سندس بوريت وڌندي ٿي رهي. ويٺي - ويٺي ڪيس مونجهه ۽ ٻوسٽ پئي ٿئي. پاڻئي ٿـي ته ڪنهن ڪيس ٻڌي، سندس مرضيءَ خلاف اهڙي هنڌ اچليو آهي جو ڏسڻ ۾ جيل ناهي، پر جيل کان به ڀوائتي جڳهه آهي. ۽ هو چالاڪيءَ سان اهڙيءَ ڪوٺيءَ ۾ رکيو ويو آهي، جتي اهي سڀ ماڻهو رکيو ڪيس ٿي چيڙائڻ، تنگ ڪرڻ، اذيت، ذهني عذاب ڏيڻ لاءِ چڏيا ويا آهن، جي واري - واري سان پنهنجو پارٽ پيا ادا ڪن. بي انتها پيار ڏيکاري، اوترو ئي ذليل ٿا ڪن. سڀ ڪجهه سوچيل . سمجهيل رٿا هيٺ ڪيو پيو وڃي. پيار. قرب. سڪ . پنهنجائپ . نه ڪجهه ڪونهي . هو ويچاري ٿو .

پيار ــ بڪواس .

قرب ــ بڪواس .

پنهنجائپ ــ بڪواس .

لڳـ لاڳاپا ، مائٽي ــ بڪواس .

بڪواس سڀڪجهه . سڀ ڪجهه . خود انسان جي هستي به بڪواس . سڀ - ٻار ۽ وڏا بيزاريءَ جو اظهار نه ڪري سگهيا آهن، ۽ چريا ٿي پيا آهن. ان چريائپ جي ڪري وقلي بڪن پيا. ڪين ڪجهه به سمجهه ۾ نٿو اچي. ۽ آءٌ .... آءٌ گهر تي بار ٿي پيو آهيان. سڀ مون مان ڪـڪ آهن . ڇئي نٿا سگهن، ان ئي ڪري اهو سڀ ڪجهه ٿئي پيو .

Gul Hayat Institute

ڀڙس ٿانـو پئي ملي ۽ وڏو پاڙس وهنجي پيو . ماڻس چوي ٿي:

ـــ ابا ننڍڙي پاڻُ ڪي ٻاهر الاجي ڪنهنجا ڇورا مارين ٿا، ويچارو ٻاهر نڪريو ساهه نٿو. لهيپاڻين وهنجي پيو، متان ڪير نه ختم ٿي وڃي، ابا تون نه ننڍڙي پاڻُ سان گڏجي وڃين ته پاڻُ ڪير وٺي اچي.

ان وقت سندس منهن جو پنو ٽي لهي ٿو وڃي. آءُ رڳو ٻن ڏينهن لاءِ مهمان ٿي آيو آهيان ته مون سان نوڪرن وارو ورتاءُ ڪيو ٻيو وڃي. هرو ڀرو ائين ڇاڻي ـ واڻي. ڀلا هيترا ڏينهن جو آءُ نه هوس ته ڀوءِ؟ ناحق اچي ڦاٿس. مونکي کهڙي ڪل ته هي سڀ ڪجهه ٿيندو. کهڙي ڪتيءَ ڪنيو جو آيس. ۽ ٻري سور سان اٿي ننڍڙي ڀاءُ کان، ڪجهه ڦرڻ جيان لوٽو وٺي ٿو.

— آءُ پاڻهي ٿو اڪيلو وڃي اچان. ڀلي ويهي اسڪول جو ڪم ڪري.

ان کان اڳ جو ماڻس ڪجهه چوي، هو گهر کان ٻاهر نڪري ٿو وڃي. ذلالت ۽ بي عزتي جو احساس هيڪاري شدت سان زور وٺي ٿو وڃي. رستي تي هلندي، پاڻ تي جڪ ڪائيندي ڏاڍي ڪاوڙ ٿي اچيس. بي عزتي، ذلالت ايتري ناهي ٿي، پر ان جو احساس شديد آهي.

گهر ۾ اڳڻ ۾ پاڻس کي ڏسي ٿو، جو ڪڪڙ ڀيو ڪُٺي لوٽو ماڻس کي ڏيندي ڪڪڙ کي ڪهجندو، گهوري ٿو ڏسي.

— ابا پيٽين هي ڪڪڙ ساڻيڻ لاءِ ورتو هو، چئين پئي ته آنا ڪرائيندي سانس، ڪنهنکي ڪهڻ ئي کونه ٿي ڏنائين، پر اڄ ڇپائين ادا لاءِ ڀلي ڪهو. ابا پٽ رڌيون ـ ڪين ٻوڙ.

— جيڪا اوهان جي مرضي.

— نه ابا جيڪي تو کي وڻي سو رڌيان.

Gul Hayat Institute

— پٽ ڪٽي ڪريو.

چوندي ويچاري ٿو: هونهه ٿورو ٿا ڪن مون تي. پيٽس ڏانهن ڏسي ٿو، پيٽس جي اکين ۾، منهن ۾ ناراضپي، ڪاوڙ کي پروڙي ٿو وٺي. ائين مونکي ڏگين ٿا. ڇڻ سڄو ڪڪڙ آءُ ڪائيندس.

— امان مونکي اڄ گهٽيون ٽڙون ڏج.

ننڍو ڀاڻس، وڏي ڀاءُ کان صاف ٿيل ڪڪڙ وٺي ماءُ کي ڏيندي چوي ٿو ۽ وڏو ڀاڻس، رت سان ڀريل هٿ ڌوئي ٿو.

— ها ابا، ڪڪڙ ۾ گوشت آهي ڪيترو، اوهين هاڻــي

سدائين پيا ڪائو . اچ چڙيو ته ياءُ ڪائي، بچي شل ٻنپهرن جو ٻه ماني کونه کاڌي آهي. چانهه ڪري وَري ڪڪڙ چاڙهيان ، بچي شل ڪي بک هوندي سڄي ڏينهن جي .

چانهه ڪڙهڻ کان چانهه پيئڻ تائين سڀ مات آهن . چانهه پيئندي ڪيس سڀ ڪجهه واهيات پيو لڳي . بي سڪائي، ڪڪپائيءَ جي ڪري چانهه مان ٽيسٽ نٿي اچي . وات جو ذائقو مري ويو آهي يا چانهه جي ئي ٽيسٽ مٺل آهي . اڌ ڪوپ پي، اڌ چڙي ٿو ڏي . ڪيس هاڻي، هن مهل ڪجهه به سٺو نٿو لڳي . هوا بند ٿي ويئي آهي يا هوا لڳي ٿي ۽ وڻن جي پنن لڏڻ ڇڏي ڏنو آهي. سڄي وايو منڊل ۾ پوسٽ ئي پوسٽ آهي. ويهندي ڪيس سخت مونجهه پئي ٿئي . هو اٿي ٿو ويهي . لڳيس ٿو ته جي ڪجهه دير وڌيڪ هتي رهيو ته گهٽجي، ڦٽڪي - ڦٽڪي ساهه نڪري ويندو. جي نه ته پڪ ئي پڪ چريو ٿي پوندو . رات جو داپ وڌي ويندو، لونڊڙيون نڪاءُ ڏيئي ڦاٽي پونديون، دل ٻيهي ويندي. نه. هتي نه رهي سگهندس. هيڏا اذيتناڪ ڪلاڪ گذارڻ ڪانپوءِ، وڌيڪ ڪجهه سهڻ جي سگهه نه رهي آهي، هو ويچاري ٿو .

هن ماڻس ۽ پاڻس ڪي چيو هو: ٻه ڏينهن رهندس. پر هاڻي هو ڪنهن وڏي بار، ڪنهن ڪڪپائي، بوريت جو شديد احساس ڪارڻ اندر ڪمري ۾ وڃي ڪپڙا مٽائي، بيگ ۾ سامان رکي ٿو ۽ سڀ، سڄي گهر جا ڀاتي عجب ۾ پئجي ٿا وڃن. سندن اکيون ڦاٽي ٿيون وڃن، اڻين، جيئن هنن جي ڏسندي _ ڏسندي ڪل خوشيءَ ۾ ڪو اچانڪ، دکدائڪ ُدرگهٽنا ٿي پوي . ماڻس عجب ۽ ڪجهه پريشانيءَ مان پڇي ٿي، مٺل، گهٽيل، زخمي، ڦٽيل آواز سان. ڪٿي اسان کان ته ڪا اهڙي ڳالهه ڪانه ٿي آهي .

— ابا ڪيڏانهن !

— وڃان ٿو واپس ....

— چو، تو چيو ته ٻه ڏينهن رهندس. پوءِ وري هاڻي ....
پاڻس وڌيڪ ڳالهائي نٿو سگهي. هو ڪو جواب نه ڏيئي

ويچاري ٿو ته ڇا چوان. نيٺ ڪجهه ڪنن ڪان پوءِ ڪجهه منجهندي، ڪجهه هٻڪندي چوي ٿو:

.... اتي ضروري ڪم ڇڏي آيو هوس. هاڻي ياد پيو آهي. نه ويندس ته لاهه ٿي نڪري ويندا.

ڪيس ٿي محسوس ٿيو ته ڪوڙ جهاجي پيو. ڪوڙ ڳالهائڻ ٿي نه آيو. نه، ڪارڻ زوردار نه آهي. پر نه. هو ويچاري ٿو. مون وٽ هاڻي ڪابه ڳالهه اهميت نٿي رکي، ڇا به سمجهن. نيٺ پاڻ به ته ڪـڪ ٿي پيا آهن. فرق به کهڙو ٿو پوي جي ڪارڻ زوردار نه آهي. بهرحال آءٌ مطمئن آهيان.

— ابا پلا ماني ته ڪائي وڃ. چاڻ وڏي.

ماڻس جو بڙل، ٿٿڪندڙ، اجهاڻل آواز. ويچاري ٿي ته منٿن سان هاڻي نه رهندو. هن ماڻس جي آواز مان، ماڻس جي حالت جو چڱيءَ ريت اندازو لڳائي ورتو. پر ان کي ڪابه اهميت نه ڏني، ائين ئي نماءُ، ڏيکاءُ آهي. سوچي ٿو.

— نه امان، دير ٿي ويندي. گاڏي ڪانه ملندي. ماني وري ٻي واري ٿي.

ويچاري ٿو ته هاڻي ڪڏهن به نه ايندس. ڇا به ٿي پوي.

نڌڙي پيڙ سوڌائي نماڻين اکين سان اڇي پاسي ۾ ٿي بيهي. هو بيگ بند ڪري، هٿ ۾ ڪٿندي، پيٽس کي هٿ سان ڏکي ڏيڻ جي انداز ۾ پري ٿو ڪري.

مائٽ عجب ۽ ششدر پٽي جي احساس هيٺ ڏانهس پيا ڏسن. سيني تي لڳ ڀڳ هڪ جهڙي ڪيفيت آهي. ڪو هنکي جهلڻ جي سگهه نٿو ساري. هو ماءُ جي منهن ۾ نٿو نهاري ۽ ٻين ڪنهنجي منهن ۾ به نه نهاري، بنا ڳالهائڻ، بنا موڪلائڻ جي در ڏانهن وڌي ٿو. موڪلائڻ لاءِ ماڻس ڏانهس وڌي ٿي، هو ماءُ کي پاڻ ڏانهن ايندو محسوس ڪندي، تڪڙو ـ تڪڙو در مان ٻاهر نڪري ٿو. ماڻس ڏاڪڻ جي منهن تي بيهي هنکي پٺيرو ويندو، نظرن کان غائب ٿيڻ جي حد تائين ڏسندي ٿي رهي. لڙڪ اگهندي پنٿي

Gul Hayat Institute

موتي ٿي.
ڏاڪڻ واري در ڪان ٻاهر نڪري، گهٽيءَ ۾ اچي هو اونهو-ٻ گهو ساهه ٿو کڻي، ڇڻ هو وڏي اذيت سان ٻوڙندو آيو هجي، ۽ هاڻي آزاد ٿي مس مس سامت ۾ آيو هجي. گهٽيءَ ۾ هلندي-هلندي هو پاڻکي هلڪو ۽ آزاد پيو محسوس ڪري. بيگ هٿ ۾ لوڏي مزي - مزي سان هلڻ ٿو لڳي.

جواڻ جماڻ پبليڪيشن

جو پهريون ڪتاب

شاديءَ جا ڳجهه

وڏيڪ واڌاري، سڌاري ۽ تصويرن سان
نيو ايڊيشن شايع ٿي ويو.

- انهي موضوع تي اهڙو ڪارائتو ڪتاب هن ڪان اڳ ڪڏهن به نه نڪتو آهي.
- شاديءَ ڪان اڳ جنسي ڄاڻ ۽ شاديءَ ڪان پوءِ جي جنسي ڄاڻ تي هڪ بهترين ڪتاب.

وڻندڙ ٽائيٽل، قيمت: پنج رپيا.

گهرائڻ لاءِ لکو:
محمد عبدالڪريم، ۴ – گهٽي، پڪو قلعو، حيدرآباد سنڌ.

Gul Hayat Institute

محمد خان نالو، ذات
شاعر (ٻروچن جي هڪ
ذات) ١٩٥١ع تي اوپارو
ضلعي ٺٽي ۾ ڄائو.
هن وقت لياقت ميڊيڪل
ڪاليج ۾ ٽئين سال جو
شاگرد آهي.

سنڌس پهرين ڪهاڻي
'ڏيسن جو دستور' ١٩٧٢
۾ 'لطيف' ڪتابي سلسلي
۾ ڇپي. ٻي ڪهاڻي 'وڏي
جن وڏياس' ١٩٧٢ع ۾
'سوجهرو' رسالي ۾ ڇپي
'لاش' سندس ٽئين ڪهاڻي آهي.

ڪهاڻين سان گڏ شاعري به ڪندو آهي ۽ 'مخمور' سندس
تخلص آهي. سندس شعر مارئي، لطيف ڪتابي سلسلو، ملير ۽
سهڻي ۽ ۾ ڇپيا آهن.

Gul Hayat Institute

محمد خان مجهور

لاش

سڄي ٻانهن جي ٽونٽ اسٽريچر تي ۽ هٿ اکين تي رکي مان ٿڪيءَ ۾ پئجي ويس.

’الا،‘ اندر ئي اندر ۾ ٻڪيم، ’خدا به ڪيڏو ظالم آهي. ٻيو ملڪ ڪٿو ته ڪونه هوس. هنجي ڪوٺيءَ جهڙي معصوم مُک ڏي ته ڏسي ها. جو مس اڃا گُربهَ مان گُل ٿيو. سندس ڳِٽيل ڳِٽن ڏي ڏسي ها، جي اڃا ڪيريل پئي لڳا. سچ چيو اٿن. موت جي ڪا مند ڪانهي. هوئن به سڀئي شيءِ ڪي جتاءَ گهٽ هوند و آهي.‘ شاهه سائينءَ جي سٽ هري آئي:

’گهوڙن ۽ گهوڙن جيئڻ ٿورا ڏينهڙا.‘

هڪ وڏو ساهه ڪنيم.

”ڇو سائين! خير ته آهي؟“ پر ۾ بيٺل ٻنگيءَ منهنجي حالت تي پريشان ٿي پڇيو.

هٿ هٽائي، ڪنڌ مٿي ڪنيم. وري نوجوان نينگريءَ جي لاش ڪي جانچي ڏٺم، چون ٿا هن خودڪشي ڪئي آهي —— ڦاهو ڪائي. ’نه نه....‘ دل ئي دل ۾ سوچيم. ’هوءَ ڦاهو ڪائي خودڪشي ڪري ها ته ضرور سندس ڪوماڻل ڇپن جي ڪنهن ڪنڊ وٽ ڳيگ يا ڳيڙ هجي ها. سندس زبان ٻاهر نڪتل نه هجي ها ته ڏندن ۾ پڪوڙيل هجي ها، نه ته به ڏڪيل ضرور هجي ها. سندس مرجهايل اکين جا تارا به ته ڪجهه ٻاهر نڪتل هجن ها.... پر نه،‘ ٽڪڙن ٽڪڙن ساهن ڪانپوءِ وري سوچ جو سلسلو ڳنڍجي پيو. ’تنهنجي ڳچيءَ مان ئي پڌرو آهي، اي معصوم صورت! ته توکي ماريو ويو آهي. توکي هٿ سان ماريو ويو آهي.‘

جوش ۽ خار ۾ ڏڪندي وڌ ڪُٽ جا اوزار ڪنيم. پڪو

پوءِ ڪير ته ان بي ترس کي ضرور ٻـلاتو ڪرائيندس، جنهن بيدردي سان ههڙي املهه حسن کان جيئڻ جو حق کسيو آهي.

پوسٽ مارٽم کان واندو ٿي ٻاهر نڪتس. حقيقت جي تهه تائين پهچڻ لاءِ آتو هوس.

”فوتڻ جو وارث ڪير آهي؟“ ڪانڊين جي ميڙ کان پڇيم. هڪ پوڙهو مونڊانهن وڌي آيو. ڪيس ڪانڊين کان ڪجهه پرپرو هڪ ٿالهيءَ جي ڇانو ۾ وٺي ويس.

”فوتڻ ڇا ٿئي تنهنجي؟“

”سائين، مرهيات منهنجي ڌيءَ ٿئي.“

”سچ ٻڌاء ته ڪنهن ماريو اٿس؟“

”سائين، هوءَ پاڻهي پاڻ ڦانو ڪائي مُئي آهي. ماريو ڪنهن به ڪونه اٿس.“

”هون.“ ڪنڌ ڌوڻيندي چيم، ”پوڙها، اوهين دنيا جي اکين ۾ ڌوڙ وجهي سگهو ٿا، پر هڪ ڊاڪٽر کان پنهنجا پول لڪائي نه سگهندؤ.“

”ڇا سائين!“

”ڪجهه حياءُ ڪريو.“ چيم، ”هٿ سان ماريو هاڻ وتو ٿا ترڪتال ڪندا.“

”سائين،“ گنڀيرتا سان وري ساڳيو جواب دهرائين، ”هنکي ٻئي ڪنهن به ڪونه ماريو آهي. هوءَ پاڻ مُئي آهي.“

”پوءِ ڪُڪين واريون لتون ڪنهن هيون اٿس؟“

پوڙهي جي مُنهن جو پنو ٿي لهيو ويو.

”پوليس جي رپورٽ موجب پوڙها،“ چيم، ”فوتڻ جي لاش کي تنهنجي نانيءَ ٿي ڦاهيءَ مان ڪڍيو آهي. پڪ ڄاڻ، منهنجي رپورٽ ڪانپوءِ تنهنجو ناني به ڦاهيءَ کان بچي ڪونه سگهندو.“

”نه سائين نه.“ گُهٽيل آواز نڪتس، ”بصر ته مونسان گڏ لاباري تي هو سائين. اسين موٽيا به گڏ هئاسين.“

Gul Hayat Institute

”پوءِ پوليس ٿي آهي ڇيتي، جو هرويرو تنهنجي ٻصر جو نالو لکندي. ڇو اڇي ٻيري ۾ ڦتو آهين ٻوڙها.“

”سائين....“

”ها ها — ڇئو. لڪائين ڇوٿو؟“

هيڏي هوڏي ڏسڻ لڳو. اکين ۾ لڙڪ تري آيس.

”بابا، ڪنهنجو ٻه ڊپ نه ڪر. جا ڳالهه هجي، صاف صاف ڇئي ٻڌاءِ.“

”ٻصر جو نالو، سائين وڏل شاهه لکايو آهي.“

”پوءِ سچ ڇو نٿو ٻڌائين ته تنهنجي ڏيءَ کي ڪنهن ماريو آهي؟“

هو وري ڇئي ٻاسي لڙڪن هاڻيون اکيون ڦيرائڻ لڳو.

”هيڏانهن به مُٺا آهيون سائين، هوڏانهن به مُٺا آهيون.“ هڪ وڏو ساهه کڻي، ڇوڻ لڳو، ”الله ٻچا رلائيس، منهنجي ڳوپ نياڻيءَ کي جيجان ماريو آهي سائين.“ ٻه ڳوڙها ڳڙي، اڇيءَ ڏاڙهيءَ جي وارن ۾ اٽڪي پيس.

”جيجان ماريو آهي!“ مونکان ڇرڪ نڪري ويو.

”ها سائين.“ اجرڪ جي پلاند سان لڙڪ اگهندي ڇيائين، ”ٿورا ڪي ڏينهن ٿيندا، مرهيات کي پوٽيٺڙيءَ جي ڏيٺڙي ڇاڻي. نالو نرگس رکيوسين. بس سائين، اهو نالو ڪو جيجان جي ڏيءَ جو هو. هوءَ اهو سهي نه سگهي، ته سندس ڏيءَ جو نالو، سندس ٻي هاريءَ جي ڏيءَ تي هجي. سو اڇا منهنجي مرهيات ڏيءَ سٿي تي ٻاڻي ٿي ڪونه وڏو هو ته جيجان ٻنگلي تي گهرايس. آءٌ ۽ ٻصر ٻنيرڪي سان ٿي هليا ويا هئاسون لاباري تي. ٻوياڙيءَ جو جڏهن گهر موٽياسين ته اڇي مرهيات جي لاش مٿان ٻيٺاسين. جوانڻ ڏيءَ جو اوچتو موت ڏسي، اسانجا ڇڪ وجي زمين ۾ پيا.“ ڳيت ڏئي وري ڇوڻ لڳو، ”جيجان جي نوڪرياڻي آئي. رسيءَ جي ڦاهي ناهي، گهر جي دريءَ ۾ ٻڌئين. هيٺ ڪجهه سِرون ڇڏيئين. منهنجي نانيءَ کي ڇيائين: ’جيڪو ٿيڻو هو سو ٿي ڇڪو. هاڻي هاءِ گهوڙا

Gul Hayat Institute

ڪرڻ مان ڪي ڪين ورندو. پوليس جهٽ اچڻ واري آهي. پوليس ڪي ڇڏجائين ته منجهند جو لابارو ڇڏي، مانيءَ لاءِ گهر آيس. مَنهه ۾ زال نظر ڪانه آيم. اندر گهر ۾ جهوت ڏنم ته ڏنم هوءَ ڦاهيءَ ۾ ٽنگي پئي هئي.' جيءَ ۾ وڇي باهه لڳيسين. ڪڇون ٽا ته ڪاٺ ۾. وِهه جو وٽو مانڙي ڪري پيِ وياسين ته مٿان جيجان ڏمرجي، اسانڪان اسانجا رهيل پاٽي به نه ڪسي وٺي ....'' هڪ ڊِڪَ نڪري ويس. پر جهٽ ڏي پاڻ تي ضابطو ڪري ويو، جو پريان شاهه جي ڪمدار کي ايندو ڏسي ورتائين.

ڪمدار مونکي هٿ ۾ هڪ بند لفافو اچي ڏنو. مون لفافو کوليو. منجهس هڪ چٺي هئي. کولي پڙهيم. تنهِءَ ۾ پڙهجي ويس.

هڪ پاسي منهنجي آڏو پنهنجو فرض آهي ۽ ٻئي پاسي تَرَ جي زميندار سان ڦٽائڻ جو سوال. ڪوبه فيصلو ڪري نٿو سگهان. ڪمدار ۽ پوڙهي کي وڃڻ جي اجازت ڏنم.

ڪڱڙن پويون ڏس هنيو آهي. ٽيبل تي منهنجي آڏو هڪ ميڊيڪوليگل سرٽيفڪيٽ پيل آهي. سرٽيفڪيٽ تي منهنجا ڏسي هٿ اکر لکيل آهن. 'ڦاهيءَ رستي خودڪشي.'

سرٽيفڪيٽ تي صحيح ڪيم، پر مونکي محسوس ائين ٿي رهيو آهي ته منهنجو سارو بت ٿڌو ٿي ويو آهي ۽ منهنجو ساهه رڪجي ويو آهي.

انقلاب

انقلاب جي برآمد هڪ بيوقوفي آهي. هر ملڪ پنهنجو انقلاب پاڻ آڻيندو آهي، جيڪڏهن چاهي ته. ۽ جيڪڏهن هو نٿو چاهي ته ڪوبه انقلاب نه اچي سگهندو.

— جوزف اسٽالن

پورو نالو غلام حسين، ذات قاضي، ادبي نالو ’خليل قاضي‘ ۱۹۵۴ ۾ نصرپور، ضلعي حيدرآباد ۾ ڄاو. ۱۹۷۲ع ۾ سائنس ۾ انٽرپاس ڪيائين.

نومبر ۱۹۷۳ع ۾ سنڌس پهرين ڪهاڻي ’جمهوريت جو سچ‘ سهڻي ۾ ڇپي. خليل مشهور ڪهاڻيڪار امر جليل کان نهايت متاثر آهي، ايتري قدر جو سنڌس لکڻيءَ جو انداز به امر جليل جهڙو آهي، تنهنڪري نه فقط عام پڙهندڙ، پر خود امر جليل جي اديب دوستن به ائين سمجهيو ته ’جمهوريت جو سچ‘ ڪهاڻي خليل قاضي نه، بلڪ امر جليل جي لکيل آهي.

’ٻيو رستو‘ سنڌس ٻي ڪهاڻي آهي، ۽ اميد ته پڙهندڙن کي هاڻ ڪا به غلط فهمي نه رهندي.

Gul Hayat Institute

خليل قاضي

ٻيوِ رستو

کولي نمبر ٢٣ ۾ هڪ زنده لاش دروازي جي سامهون پٽ کي ٽيڪ ڏئي ويٺو آهي. هنجو سڄو جسم زخمن کان چُور چُور ٿيو پيو آهي. ڪپڙن تي رت جا چِٽا ائين ٿا لڳنس، ڄڻ رنگين پاڻيءَ جي راند ڪيڏي آيو آهي. چيٿا ٿيل ڪپڙن مان هنجو ڇچريل بدن ائين ٿو لڳي، ڄڻ ڪنهن وحشي درندي سان ويڙهه ڏئي آيو آهي. هنجون ڦٿل ٽنگون پٽ تي ٻڪڙيل آهن، ۽ ڪنڌ ڪاٻي ڪلهي تي لڙڪيل اٿس. رڪي رڪي اکين مان لڙيل لڙڪن تي زبان ڦيريو، سُڪل چپ آلا پيو ڪري. هر گذرندڙ گهڙي هنجي روح کي ڏينهوءَ وانگر ڏنگيندي رهي ٿي.

هنکي هڪ مردار جانور وانگر کوليءَ ۾ اڇلائي ويا آهن. سندس ڪپڙا ليڙون ليڙون ٿي رت سان گڏجي ويا آهن. هو اڄ کان بيحال، ساٺو ٿيو ڪنڊ ۾ پيو آهي. ”پا...ڻي“. هن موٽي ويندڙ سپاهيءَ کي ٻاڏايو. هوڏانهس نفرت سان نهاري، ٽُڪ اُڇلائي هليو ويو. هن ڇُرڻ جي ڪوشش ڪئي، زخم ڇڙجي پيس. هو سَٽ کائي ڪِري پيو ۽ بيهوش ٿي ويو. ڪافي وقت کانپوءِ ٿورو هوش وريس. اڄ کان هنجو هانءُ سُڪي رهيو هو. هن ٿونٽين تي زور ڏئي دِلهي ڏانهن وڌڻ جي ڪوشش ڪئي، پر درد جي سَٽ نه سهي، ڪِري پيو. اڄ کان هنجو هانءُ ماندو ٿيڻ لڳو. ٻانهن ۾ گهيري دلهي کي سيرڻ جي ڪوشش ڪيائين، سڄو دلو اُٿلي پيو. هنجي دل تي ڪاتي وهائيندو رت ريلا ڪري هيٺ وهڻ لڳو. هن ڳاڙهن هٿن سان جلدي جلدي رت گاڏڙ پاڻيءَ جا ٻه ٽي ڍڪ هيٺ لاٿا، ۽ پٽ کي ٽيڪ ڏني، ڪنڌ ڪاٻي ڪلهي تي جُهڪي پيس ۽ اکيون پورجي ويس.

سج ڪني چڙهي آيو هو. هنکي مس مس ننڊ جو جهوٽو

آيو هو. اوچتو دروازو کليو، ڪوئلن جهڙا ڪارا ٻه راڪاس، ڏند ڪڙڪائيندا اندر داخل ٿيا. راڪاسن جو ڪوليءَ جي ڇت جيڏو قد ۽ سهيڙ جي سوئن وانگر ڪارن وارن سان ڀريل هاٿيءَ جهڙو بدن ڏسي، هنجو ساهه ئي سُڪي ويو. راڪاسن کي مٿي تي، لوڻن کان تلوار وانگر وريل ۽ نوڪدار سڱ هئا. هنن جي اکين ۾ جنسي گولا پئي ٻريا. نراڙ جي وچ واري اک مان ته باهه پئي ڇڻيون ڏنيون. ٻنهي نڪ جي هيٺان اُٺ جهڙي وات ۾ وچين آگر جيڏا ڏند پئي ڪڙڪيا. هنن رکي رکي اهڙيون ته هانءُ ڏاريندڙ دانهون ٿي ڪيون، جو ڪوليءَ جا بنياد ڪنبڻ ٿي لڳا. راڪاسن جي ريڇ جهڙن هٿن ۾ ٻڙڇيءَ جي نوڪن جهان تيز ۽ ڊگها ننهن هئا. راڪاس هانءُ ڏاريندڙ ٽهڪ ڏئي هن ڏانهن وڌي رهيا هئا. هنن جي اکين مان وحشت ڇلڪي رهي هئي. ائين ٿي لڳو، ڄڻ ورهين کانپوءِ انساني خون ڏٺو هئائون. راڪاس هنجي بلڪل مٿان اچي بيٺا. هنجي اکين اڳيان ڏند چائنجي وئي. ريڇ جهڙن هٿن جي سرڪڻ هنجي ڳچيءَ ۾ تنگ ٿيڻ لڳي. هن پنهنجو ساهه گهٽبو محسوس ڪيو. هو اٿل کائي دانهن ڪري جاڳي پيو. سامهون پوليس وارا بيٺا ها، هو ڊپ ۽ هراس کان ڏڪي رهيو هو. اڃا گذريل گهڙيءَ کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو ته سپاهين هٿڪڙيون هٽي اتاريس. ڏهن ڏينهن جي لاڳيتي ڀيڄ ۽ ڇچاڳاڇا هنکي اڌمئو ڪري ڇڏيو هو. هنجي گهايل بدن ۾ سگهه باقي نه رهي هئي. ٻي ستو قدمن سان ٿڙندو ٿاٻڙندو، هو آڏي ڇچا واري ڪمري ۾ داخل ٿيو.

هنجي مرڻينگ حالت ڏسي انسپيڪٽر دل ئي دل ۾ پنهنجي فتح تي مُرڪڻ لڳو. انسپيڪٽر ڪرسيءَ تان اٿي بيٺو. سپاهيءَ جي هٿن ۾ خارش ٿيڻ لڳي. ۽ اشاري جو انتظار ڪرڻ لڳو.

بيد جو لڪڻ هوا ۾ ڦيرائيندي انسپيڪٽر چيو، غدار جا پٽ، ڏي تو واري آزاد ديش جي خبر؟''

”مونکي ڪابه خبر ڪانهي سائين، آءٌ هڪ معمولي ماستر

آهيان." هن عاجزيءَ سان وراڻيو.

"تون ماستر جي ويس ۾ تخريب ڪار آهين. تو غريب شاگرد کي ملڪ خلاف ڀڙڪائي هنگاما ڪرايا آهن." انسپيڪٽر ڏند ڪرٽيندي چيو، "تون شرپسند آهين، تو مان هن ملڪ کي سخت خطرو آهي."

"هر ڏاڍ خلاف احتجاج، تاريخ جو فيصلو آهي." هن دل ٻڌي چيو، "تاريخ کي ڪير به موڙي نه سگهيو آهي."

"تاريخ جي آڙ ۾ پاڻکي لڪائڻ جي ڪوشش نه ڪر." انسپيڪٽر پنهنجي ڳالهه تي زور ڏيندي چيو، "تون پنهنجو ڏوهه تاريخ تي نٿو مڙهي سگهين."

"آءٌ سچ کان اکيون پوري به نٿو سگهان." هن آهستي آهستي وراڻيو.

"تون سرڪار کي دوکو نٿو ڏئي سگهين." انسپيڪٽر آواز ۾ رعب پئدا ڪندي چيو، "ڪاليج ۾ ٿيل هنگامن جو ذميدار به تون ئي آهين."

"منهنجي سروس ٽي سال آهي ۽ هن ڪاليج ۾ پهريون هنگامو ڇهه سال اڳ ٿيو هو." هن چيو، "هتي ته سڄي ملڪ ۾ باهه ٻريل آهي."

"تون ملڪ دشمن آهين." انسپيڪٽر چيو، "تنهنجو ضرور ڪنهن زير زمين تحريڪ سان تعلق آهي."

"آءٌ هڪ معمولي ماستر آهيان." هن صفائي پيش ڪندي چيو، "يقين ڪريو انسپيڪٽر صاحب، منهنجو ڪنهن به تحريڪ سان ڪوبه تعلق ڪونهي."

"تون شرافت مان ڪونه مڃيندين." سندس اک جي هڪ اشاري سان، هڪڙو ڦڏڪو هنجي ڪُلهي کي چليندو ڇاتيءَ تائين وري آيو. پوءِ ٻيو... ٽيون ... چمبل رت هڪ وار وري ريلا ڪري وهڻ لڳو. هو سور کان سيسرات ڪري ڦڏڪي رهيو هو. مغز کي چڪر آيس، بولاٽي کائي ڪري پيو. هيترا ڏينهن هن عاجزيءَ کان

ڪم ورتو هو. موت ۾ مليا هئس انسپيڪٽر جا ڦٽڪا، ٺڏڙون ۽ گاريون. درد اڄ هنجي دل مان دونهان ڪري نڪري رهيو هو. ائين ٿي لڳو، ڄڻ وه جو وٽو پي آيو آهي. ڪيس اڃا ڪجهه هوش هو. هو اڪرا اڪر جهلي جهلي ڳالهائي رهيو هو.

”تون دشمن ملڪ جو ايجنٽ آهين.“ انسپيڪٽر ڪيس دٻائيندي چيو، ”تنهنجي گهر مان روسي لٽريچر مليو آهي.“

”روس سان اسانجا دوستاڻا تعلقات آهن.“ انسپيڪٽر جي بيوقوفيءَ تي دل ۾ کِلندي هن چيو، ”يقين ڪريو، روسي لٽريچر جو دشمن ملڪ سان ڪوبه تعلق ڪونهي.“

”بڪواس ٿو ڪرين.“ انسپيڪٽر پنهنجي قابليت ظاهر ڪندي چيو، ”روسي لٽريچر دشمن ملڪ جي خيالن جي پرچار ڪندو آهي. ۽ ها،“ انسپيڪٽر ڪجهه ياد ڪندي چيو، ”توکي دشمن ملڪ سان وائرليس تي ڳالهائيندي پڪڙيو ويو آهي، ۽ اها خبر پئي آهي ته تون پنهنجي خفيه ريڊيو اسٽيشن تان آزاد ديش جي نالي پروگرام ڏيندو آهين.“

” آءٌ فقط ڪاليج ۾ بيڪار پيل وائرليس سيٽ ٽيسٽ...“

انسپيڪٽر هنجي ڳالهه ڪَٽيندي چيو، ”اسانکي تنهنجي صفائيءَ جي ڪابه ضرورت ڪانهي. سِرُ ترِيءَ تي رکي هلندڙ ملڪ جا محافظ ڪوڙ نٿا ڳالهائي سگهن.“ ڪجهه وقت جي خاموشيءَ کانپوءِ انسپيڪٽر چيو، ”اڳين دفعي شڪ جو فائدو ڏئي، اسان توکي آزاد ڪري ڇڏيو هو. تو انجو فائدو ورتو ۽ پنهنجون تخريبي ڪارروايون جاري رکيون. هن وقت اسانوٽ پڪا ثبوت آهن.“ انسپيڪٽر هنکي صلاح واري لهجي ۾ چيو، ”اسانکان تنهنجي ڪابه حرڪت ڳجهي ڪانهي. ڏس، سچي ڪر، زندگي بچي پوندءِ.“

”زندگي ....!؟“ هن چپن ۾ ورجايو. وري ڦٽڪن سان ڦٽڪيل جسم جي زخمن ڏانهن ڏٺو، جن ۾ پونءِ پرجي آئي هئي.

Gul Hayat Institute

ايتري عذاب سهڻ کانپوءِ زندگي هنکي ٿوهر جو ٻوٽو لڳي رهي هئي. موت جو سوچي هن پاڻکي نرم بستري تي ستل پاتو.

هنکي خاموش ڏسي، انسپيڪٽر اٿي ڦيرو ڪاڍو. هنجي ويجهو اچي چيائين، ”ڏس، نوجوان تنهنجي جاسوس هئڻ ۾ هاڻي اسانکي ڪوبه شڪ نه رهيو آهي، پر مونکي تنهنجي جوانيءَ تي رحم ٿو اچي.“ هن آواز ۾ همدردي پيدا ڪندي چيو، ”تون به ڪنهنجي آس ۽ اميد آهين. آءٌ توسان هڪڙي رعايت ڪري سگهان ٿو.“

هنجي دل ۾ اميد جي جوت جرڪي اٿي. هنجي سواليه نظرن جي جواب ۾ انسپيڪٽر چيو، ”تون هيءُ ملڪ ڇڏي هليو وڃ.“ پنهنجي ڳالهه جاري رکندي هن چيو، ”منهنجي هوندي توکي ڪوبه فڪر نه ڪرڻ گهرجي. بارڊر تي ڪير به تنهنجو نالو نه وٺندو.“

هنجي منهن تي وري اٿل مرڪ موٽي وئي. اکين ۾ اميد جي جوت جهڪي ٿيڻ لڳس. هن پنهنجي دل کي وچ سيني ۾ لڙهندو محسوس ڪيو.

هنکي خاموش ڏسي انسپيڪٽر چيو، ”جلدي ڪر، ڇا ٿو چوين؟ وقت نه وڃاءِ.“

انسپيڪٽر جي وري چوڻ تي، زندگيءَ ۽ موت جي وٿيءَ مان جهاتي پائيندي هن چيو، ”منهنجو هن ڌرتيءَ سان ازلي ناتو آهي. مون هن ڌرتيءَ کي پوڄيو آهي. انسپيڪٽر، مون اڄ جي اڳيان سر نمايو آهي.“ جذبات کان بي قابو ٿيندي چيو، ”آءٌ هيءَ ڌرتي ڇڏي ڪيڏانهن به نه ويندس.“

انسپيڪٽر پنهنجي نوٽبڪ ۾ ڪجهه لکيو. پوءِ معنيٰ خيز انداز ۾ چيائين، ”انهيءَ جي معنيٰ ته تون هتي رهي، جاسوسي ڪرڻ ٿو گهرين. تون هن ملڪ جو دشمن آهين.“ انسپيڪٽر ٿپي باهه تي ويو. بيد جو لڪڻ هوا ۾ ڦيرائي، هنجي پاسراٿين ۾ وهائي ڪڍيائين. ٻڙڪات سان گڏ ڇميل رت جا ڇنڊ اڏاميا. بيد جو لڪڻ

وري سُوساٽ ڪري هوا ۾ ڦريو. ٽڙڪاٽ سان گڏ ڪوڙيءَ جون هڏيون ڀڄي پيون. هنجي دل سيني ۾ ڦٿڪي رهي هئي. هو سُور ڪان سڄو ڪرونڊڙو ٿي ويو. وحشت ۾ انسپيڪٽر جون اکيون ٻاهر نڪري آيون. هن تَنگ پوئٽي ورائي بوٽ جي اڳياڙي زور سان هنجي منهن ۾ هنئي. هنجو سڄو منهن چلجي ويو، نڪ مان رت ٽيڙيون ڪري وهڻ لڳس. هنجا چپ چيرجي ويا، اڳيان ٻه ڏند ڀڄي پيس، هن رت جي گُرڙي ٻاهر ڪڍي. سڄو فرش رت سان رڱجي ويو.

هنجي چلبل ڇاتيءَ تي لت رکندي. انسپيڪٽر چيو، ”هاڻ اسانکي يقين ٿي چڪو آهي ته تون دشمن جو ايجنٽ ۽ خفيه تحريڪ جو ڪارڪن آهين. جلدي ڪر پنهنجي هيڊڪواٽر ۽ لڪل ساٿين جي ائڊريس ڏي.“

هنجو سالو بُت ساهه ڇڏي رهيو هو. هنجي مغز ۾ هيليڪاپٽر ڦيرا ڏئي رهيا هئا. هنجو ساهه مُنجهڻ لڳو.

هنکي خاموش ڏسي، انسپيڪٽر اکيون ڪاڙهيون ڪندي وري چيو، ”حياتيءَ جو خير ٿو گهرين ته جلدي ٻڌاء، ڪٿي آهي توهانجو هيڊ ڪواٽر.“

گهٽي رت وهڻ ڪري هو سڄو هيڊو ٿي ويو هو. هنجون ٽنگون ڏڪي رهيون هيون. زبان ٻاهر نڪري آئي هئس. هو سهڪي رهيو هو، پيشانيءَ جي چيرن مان وهيل رتُ، ڀرون آلا ڪري اکين ۾ لهي آيو هوس. هن ڳالهائڻ جي ڪوشش ڪئي، اکر نڙيءَ ۾ اٽڪي پيس. چپن تي لڳل رت تي زبان ڦيري ڪيت ڏئي سڪل نڙيءَ کي آلو ڪندي ٽُٽل اکرن ۾ هن چيو، ’من.... هن.... جي د.... ل....“ ساهه نڙيءَ ۾ اٽڪي پيس. جملو پورو ڪري نه سگهيو.

”غدار.“ انسپيڪٽر چپ پيٽي اکيون ٻاهر ڪڍي ڏکي جيڏي رنب ڪئي.

اک جي اشاري سان سندس مددگار سپاهيءَ پوري طاقت سان هن تي اچي ٽُٽا. ڦٽڪن ۽ نيٽن جو وسڪارو ٿي ويو. هو

Gul Hayat Institute

فوٽبال وانگر بولاٽيون کائي رهيو هو. هنجو سَنڌُ سَنڌُ سور کان ڦٽڪي رهيو هو. هنجي دل مان درد جي سَٽَ اڀري اُڀر دانهن ديڇي ويس. هيٺ ويل ساهه وري مٿي نه آيو. هو ڪنڌ نمائي ڌرتي ماءُ جي هنج ۾ سمهي رهيو.

ماحول تي اوڇتو ماٺ ڇانئجي وئي. ائين ٿي لڳو. ڄڻ ڪو راڪاس راتاهو ڏئي ويو آهي. سپاهي پنهنجي جڳهه تي ڪُپ بيٺا رهيا. هنجو رت ۾ لت پت لاش ڏسي هراس ۽ حيرت کان هننجون اکيون ٻاهر نڪري آيون هيون. هننکي پنهنجي وحشت لڪائڻ جو فڪر هو. ويچار هنن جي ذهن ۾ واچوڙا ڏئي رهيا هئا. 'هاڻي ڇا ٿيندو!' هنن سوچيو. سپاهين پاڻکي جيل جي اڱڻ ۾ تغاريون ڍوئيندي محسوس ڪيو.

"گهٻرائڻ جي ڪا ڳالهه ڪانهي." انسپيڪٽر هنن کي دلداري ڏيندي چيو، "هي سڀڪجهه بالا آفيسرن جي حڪم مطابق ٿي رهيو آهي." انسپيڪٽر ڪجهه سوچي فون ريسور کنيو. هينئر هو ڊاڪٽر سان ڳالهائي رهيو هو.

ٽپهري مهل اسپتال مان گاڏي آئي. ڊاڪٽر کي اڄ وري ڪنهن خاموش دل جي قبر کوٽڻي هئي. ڊاڪٽر وٽ هنجو ڪيس پوسٽ مارٽم لاءِ آيل هو. انسپيڪٽر جي رپورٽ ڊاڪٽر جيسامهون هئي: رات جو ٻارهين وڳي کانپوءِ جيئن ڏي قيدي نمبر ۲۴۷ هڪ رسي وسيلي جيل جي ٽيهه فوٽ اوچي ڀت تي چڙهي بجليءَ جي تارن جي مٿان ٽپڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو، ته ڊيوٽيءَ تي چوڪيدار محمد اڪرم بڪل نمبر ۴۳۰ کيس ڏسي ورتو ۽ مٿس فائر ڪيو. مذڪور قيدي ڌپ ۽ هراس کان ٽاڦڙجي ٽيهن فوٽن جي بلنديءَ تان ڪري پيو. جنهنڪري کيس سخت زخم آيا. پوءِ کيس گرفتار ڪري انسپيڪٽر آڏو آندو ويو، جتي زخمن جو تاب نه سهي هو مري ويو.

ڊاڪٽر رپورٽ پڙهي، سامهون ڇچريل ۽ ڇيهاڙيل لاش ڏانهن ڏٺو. هن هڪ دفعو وري رپورٽ پڙهي. هنجي ذهن ۾ رپورٽ

Gul Hayat Institute

جا اکر ڦرڻ لڳا. ’هو ڏيهن فوٽن جي بلنديءَ تان ڪري پيو ـــ ڪيس سخت زخم آيا ـــ ۽ ...‘ هو وڌيڪ سوچي نه سگهيو. ڊريسر ڪي لاش صاف ڪرڻ جو چئي هو ٻاهر نڪري آيو. لاش جي رتورت جسم سان ليڙون ليڙون ٿيل ڪپڙن جي ڇهتيل هئڻ سان ئي انسپيڪٽر جا زخم ظاهر هئا. ٻي ڳالهه ته ڏيهن فوٽن جي بلنديءَ تان ڪرڻ ڪانپوءِ به هنجون ٽنگون ۽ ٻانهون سلامت هيون. ٺٽهنڪانسواءِ جيل ۾ رات جو ٻارنهين يا هڪ وڳي فائر ٿيو. ڊاڪٽر جو گهر جيل جي ڀرسان هو، ۽ هو انهي وقت جاڳيو پيو، پر هن آواز نه ٻڌو. انسپيڪٽر جي رپورٽ کي چئلينج ڪرڻ لاءِ اهي ڳالهيون ئي ڪافي هيون. پر هو وڪيل نه هو ۽ نه ئي هيءَ ڪورٽ هئي. ڪيس لاش جو پوسٽ مارٽم ڪري اختياريءَ وارن کي رپورٽ ڏيڻي هئي.

لاش صاف ٿي چڪو هو. ڊاڪٽر نڪ تي ماسڪ چاڙهي، مرده خاني ۾ داخل ٿيو.

لاش تي نظر پوندي ئي هنجون اکيون پورجي ويون. دل سيني ۾ ڦٿڪڻ لڳي. هنجي دل مان درد جي سٽ اڀري. پوسٽ مارٽم جا ڪيس ته هن وٽ اڪثر ايندا ئي رهندا هئا، پر ههڙو بيدرديءَ سان چچريل انسان، هن ڪڏهن به نه ڏٺو هو. هنجي سَنڌَ سَنڌَ ۾ سوين گهاوَ هئا. سڄي بدن تي چمَ جو سالم ٽڪر به نظر نٿي آيو. جسم جو اڇو گوشت چلاچلي دڙ ڳي دڙ ڳي ٿي ويو هوس. نسن جا وريل ٽڪر، هنجي جسم تي وارن وانگر پکڙيل هئا. ڇاتيءَ تي ڏنائين، پاسراٽين جي هڪڙي هڏي به سلامت نه هئي. پُٺا ڀرِڻ ٿي ويا هئس.

انساني وحشت کان هنجي دل گُهٽجڻ لڳي. هنجو ساهه مُنجهڻ لڳو. هنکي يقين ٿي ويو ته هيءُ زوري موت آهي. ’هڪڙي ڊاڪٽر جي حيثيت ۾ مونکي ايترو اثر وٺڻ نه گهرجي.‘ هن سوچيو. پر الائي ڇو؟ هنجو لاش ڏسي، هنجي دل هماليه جي غارن ۾ لهڻ لڳي هئي. هنکي لاش سان هڪ اڻڄاڻ همدردي

Gul Hayat Institute

ٿي رهي هئي. انسان پنهنجو ڏوهه ڪيئن نه قدرت تي 'مڙهي ٿو ڇڏي.' 'هن سوچيو، شايد انهيءَ ڪري جو هو پُهچ ڪان پري آهي.'

لاش واپس ڪري، هو پنهنجي ڪمري ۾ آيو. انسپيڪٽر هنجو انتظار ڪري رهيو هو. ڊاڪٽر کي ڏسي اٿي بيٺو. ڳاڙها ڏند ڪڍي ڪِٽ ڪِٽ ڪندي ڊاڪٽر ڏانهن هٿ وڌايائين. ڊاڪٽر هٿ ملائيندي، ڪانئس اچڻ جو سبب پڇيو.

هو ڪجهه سنجيده ٿي ويو. نوٽنيون ميز تي رکي ڊاڪٽر طرف جُهڪندي چيائين، "توهانجي رپورٽ..."

"مونکي رپورٽ لاءِ ٿي ڏينهن مليل آهن." ڊاڪٽر سندس ڳالهه ڪٽيندي چيو.

بيسُرو ٺهڪ ڏئي چيائين، "منهنجو مقصد آهي، توهانجي رپورٽ ڪهڙي قسم جي هوندي."

"جهڙي قسم جو ڪيس آهي." ڊاڪٽر ڳالهه ٽاريندي مختصر جواب ڏنو. ٿورو ترسي، وري پڇيائين، "توهان پنهنجي اچڻ جو سبب ڪونه ٻڌايو."

"توهان سان رپورٽ بابت ڪجهه ڳالهائڻو هو." معني خيز انداز ۾ چيائين، "منهنجو مقصد آهي ته منهنجي ڏنل رپورٽ به ضرور نظر ۾ رکجو."

"آءٌ سي-آءِ-ڊي انسپيڪٽر ڪونه آهيان، انسپيڪٽر." پنهنجي ڳالهه تي زور ڏيندي ڊاڪٽر چيو، "آءٌ لاشن تي ظلم نه ڪندو آهيان."

"اوهه!" بيچين ٿيندي چيائين، "ڊاڪٽر صاحب، توهان منهنجو مقصد نه سمجهيو."

"مون توهانجو مطلب بلڪل چڱيءَ طرح..."

ڳالهه ڪٽيندي چيائين، "ته پوءِ دير ڇا جي آهي."

"اها سچائي خبر پوندي."

"توهان ٺٺا سمجهو نه ڊاڪٽر صاحب، توهانکي خبر ڪانهي. 'هو' دشمن جو ايجنٽ ۽ آزاد ديش تحريڪ جو سرگرم ڪارڪن هو.

هو شرپسند هو، ۽ وطن دشمن ڪاروائين ۾ رُڌل هو. هن شاگردن کي ملڪ خلاف ڀڙڪائي، هنگاما ۽ هڙتالون ڪرايون هيون." پنهنجي ڳالهه جاري رکندي ڏاڍي زارداريءَ سان چيائين، "ڊاڪٽر صاحب، هن هڪڙي خفيه ريڊيو اسٽيشن قائم ڪئي هئي، جتان نام نهاد آزاد ديش جا پروگرام ڏيندو هو."

ڊاڪٽر بيزار ٿيندي پڇيو، "توهان وٽ ثبوت ڪهڙو آهي."

يڪدم چيائين، "توهانکي خبر ڪانهي ڊاڪٽر صاحب، هن غدار کي چيو سين: هيءُ ملڪ ڇڏي، هتان هليو وڃ. تو کي ڪوبه ڪجهه نه چوندو ۽ نه روڪيندو. ٻڌو ته سهي ڇا ٿو چوي." هن جوش ۾ ايندي چيو، "چيائين ته آءٌ پنهنجي ماءُ کان دور ڪونه ٿيندس ۽ سندس ئي هنج ۾ پساهه ڏيندس." ڪجهه دير رکي چيائين، "اسلام جو دشمن هو نه. منجهانئس اسلام ۽ نظريه پاڪستان کي سخت خطرو هو." هن ڊاڪٽر ۾ اسلامي جذبو پيدا ڪندي چيو، "تنهن ڪانسواءِ اسان مسلمانن کي ته الله وٽان اسلام جي دشمنن کي مارڻ جي اجازت مليل آهي. اسانکي هيءَ سرزمين پاڪ ڪرڻي آهي."

انسپيڪٽر جون ڳالهيون ڊاڪٽر کي ڪوئنين جهڙيون ڪڙيون لڳي رهيون هيون. هن ڪـَـڪ ٿي چيو، "مونکي سڀ خبر آهي انسپيڪٽر صاحب." هنجي اکين آڏو دڙڳ دڙڳ ٿيل، ڇيٿيل ۽ ڇچريل لاش ڦيرڻ لڳو.

ڪرسيءَ تان اٿندي انسپيڪٽر چيو، "ڊاڪٽر صاحب، مونکي وڌيڪ چوڻ جي ته ضرورت ڪانهي نه."

"توهان ڪجهه به چوڻ جي اجائي تڪليف نا ڪريو." پنهنجي ارادي تي اٽل رهندي ڊاڪٽر چيو، "آءٌ پنهنجو فرض ضرور پورو ڪندس."

"ته ڇا توهان..."

"جي، آءٌ رات کي ڏينهن نٿو چئي سگهان." سندس ڳالهه ڪٽيندي ڊاڪٽر چيو.

Gul Hayat Institute

”پرواهه ناهي.“ هن ٽارزن جهڙو ٺهڪ ڏيندي چيو، ”اسانوٽ هڪڙو ٻيو به رستو آهي.“ ائين چئي هو ٽڪڙو ٽڪڙو ڪمري مان ٻاهر نڪري ويو.

”ٻيو رستو...! ڇا مطلب؟“ ڊاڪٽر مُنجهي پيو. سوچن جا سلسلا ورائي ويس. هو ’ٻيو رستو‘ سمجهڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو.

ٻئي ڏينهن صبح جو اسپتال وڃڻ کان اڳ ڊاڪٽر اخبار ۾ راتوڪي لاش جي تصوير ڏٺي. هيٺان خبر ڇپيل آهي.

آزاد ديش جو سرگرم ڪارڪن جيل مان فرار. سرحدن تي پوليس کي چوڪس رهڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي

آزادي

جتي ماڻهو پنهنجا خيالات آزاديءَ سان هڪ ٻئي کي ڏيئي نه سگهن، اُتي ٻي ڪنهن آزاديءَ جو هجڻ ممڪن ئي ڪونهي.

— وليم ارنيسٽ

آءٌ هڪ آزادي چاهيان ٿو، ۽ اها آهي ذهن جي آزادي.

— ائنٿون - ڊي - سينٽ

Gul Hayat Institute

عبدالحليم نالو، ذات بروهي. ١٩٣٦ع تي حيدرآباد ۾ ڄائو.

١٩٥٨ع ۾ ايل ايل-بي ڪيائين، هاڻ حيدرآباد ۾ وڪالت ڪري رهيو آهي.

بروهي ساڳئي وقت سنڌي، اردو ۽ انگريزي ۾ لکندو رهيو آهي. ١٩٦٨ع ۾ انگريزي ۾ ننڍڙو ڪتاب Nothing in particular ڇپيو. ساڳئي سال ۾ Nothing in Earnest ۽ ١٩٦٨ع ۾ Solo Decayed ڇپيس.

١٩٦٨ع ۾ هن هلال پاڪستان اخبار (حيدرآباد) ۾ طنزيه مضمون لکيائين. سندس ڪهاڻين ۽ طنزيه مضمونن جو هڪڙو مجموعو آخرين وسيلو شايع ٿيل آهي. تنهنڪان علاوه هٽلر ۽ تاس جي راند سندس لکيل ڪتاب آهن. سهڻي، اڳتي قدم ۽ ٻين رسالن ۾ سندس ڪهاڻيون شايع ٿيون آهن.

بروهي جون ننڍڙيون ننڍڙيون ڪهاڻيون طنز ۽ مزاح سان ڀريل هونديون آهن، اهڙو طنز جيڪو دل ۾ چُڀي ٿو وڃي، اهڙو مزاح جيڪو مرڪڻ تي مجبور ڪري ٿو.

Gul Hayat Institute

عبدالحليم بروهي

دنيا جو مشهور جاسوس

منهنجي ساٿي پاسي دنيا جو مشهور جاسوس شرلاڪ هومز ويٺل هو ۽ ڪاٻي پاسي مسز ڊارون ويٺل هئي، شرلاڪ هومز جي ساڄي هٿ تي ويٺل مس ڊارون پنهنجي وڏين پلڪن سان مونڏانهن ائين نهاري رهي هئي، جيئن مان به ڪا ڏسڻ جي شيءِ هجان. زال ۽ ڌيءَ جي وچم قاتل مسٽر ڊارون جي سچي توجه شرلاڪ هومز ڏانهن هئي. مون ڪنڌ مٿي ڪري سڌو مسٽر ڊارون کي ڏنو، جيڪو شرلاڪ هومز کي چئي رهيو هو، ”اوهانجو مونوٽ ترسڻ وڏي عزت جي ڳالهه آهي. سڄي ڳوٺ کي خبر پئجي وئي آهي ته دنيا جو مشهور جاسوس شرلاڪ هومز منهنجو مهمان آهي، سڀئي چور، ڌاڙيل، ڦورو، ۽ خوني ڀڄي ڀڄي ويا آهن. باقي وڃي مان رهيو آهيان، سو منهنجي به پيٽي تيار آهي.“ اوچتو مسٽر ڊارون ڏنو ته مان کيس ڏسان پيو. هڪدم چوڻ لڳو، ”— ۽ ڊاڪٽر واٽسن جي اچڻ جو ٻڌي مليريا، ٽائفائڊ، ۽ ماتا وغيره جا جيوڙا به ڳوٺ ڇڏي ڀڄي ويا آهن. باقي وڃي مان رهيو آهيان، سو منهنجي به پيٽي تيار آهي.“

منهنجو ڪم هو پهرين پنهنجو تعارف ڪرائڻ، — پر خير. منهنجو نالو واٽسن آهي، پيشو ڊاڪٽري اٿم، تنهنڪري پورو نالو ڊاڪٽر واٽسن اٿم، ۽ شرلاڪ هومز جو ننڍپڻ کان دوست آهيان. هاڻ اسان ٻئي رٽائرڊ آهيون، پر اسانکي آهي ڏينهن اڄان به ياد آهن. جڏهن شرلاڪ هومز کي سندس ماءُ، ۽ شادي ڪانپوءِ سندس زال مونسان گهمڻ ڦرڻ کان منع ڪنديون هيون. پنهي محترمائن جو خيال هو ته مان شرلاڪ هومز کي ڪاريان ٿو، جيتوڻيڪ منهنجي

ماڻ، ۽ شادي ڪانپوءِ منهنجي زال جو خيال هو ته منهنجي ڪرڻ جو اصل سبب شرلاڪ هومز هو. افسوس جو مون پنهنجي ماڻ، ۽ شادي ڪانپوءِ پنهنجي زال جو چيو نه مڃيو، نه ته جيڪر اڄ مان به وڏو ڊاڪٽر هجان ها.

نيرن کان فارغ ٿي اسان ورانڊي ۾ آياسين، جتي شرلاڪ هومز پائيپ پيئڻ لڳو، ۽ مونکي ويهندو ڏسي چيائين، "ويهڻ کان اڳ بورچي خاني مان ماچيس آڻي ڏينم." مسز ڊارون پرت پيئڻ لڳي، مس ڊارون مونڊانهن ڏسڻ لڳي، ۽ مسٽر ڊارون چئي رهيو هو. "اسان گهر ۾ چار ڀاتي آهيون. مان، منهنجي زال، منهنجي ڌيءُ، ۽ اسانجو بورچي. ڪجهه ڏينهن کان منهنجي زال کي وهم ٿي پيو آهي ته سندس ڪا وڏي چوري ٿيندي. سندس پئسا ۽ زيور بئنڪ ۾ آهن، باقي وڃي مان رهيو آهان — منهنجو مطلب آهي ته باقي رهي سندس زمين، سا الائجي ڪيئن چوري ٿيندي. مون اوهانکي دعوت ڏيئي فقط هن لاءِ گهرايو آهي ته اوهان منهنجي زال کي سمجهايو ته زمين جو ڪجهي وڃڻ ناممڪن آهي." شرلاڪ گهري سوچ ۾ پئجي ويو. پائيپ وات ۾ هوندي به دونهون نڪ مان نڪرڻ لڳس. آهستي آهستي چوڻ لڳو، "مان سڄو قصو سمجهي ويس. سڄي قصي جي اصل تهه تائين پهچي ويس."

مسز ڊارون جو رنگ گلابي ٿي ويو. ڪلندي، مشڪندي، ۽ ٿهڪ ڏيندي چوڻ لڳي، "سڄو قصو اوهان ڄاڻي ويا؟"

"ها." شرلاڪ جو غير ٿهڪ ڏيندڙ ۽ غير مشڪندڙ آواز آيو، "مونکي دعوت ڏيئي جو گهرايو ويو آهي، تنهنمان صاف ظاهر آهي ته مسٽر ڊارون مونکي منهنجي في ڏيڻ جي نيت نٿو رکي. اها شرافت آهي؟"

مان موقعي جي نزاڪت ڄاڻي، اٿي، کسڪڻ لڳس.

"کسڪڻ کان اڳ مونکي منهنجو ٽوپلو کڻي ڏي ته مان به توسان گڏ کسڪان." شرلاڪ جو ٿڌو ۽ بت ڪانداريندڙ آواز آيو.

Gul Hayat Institute

سمهڻ واري ڪمري ۾ پهچي شرلاڪ مونکي چيو، ”ڏٺئي، ڪيئن پئسا ڪڍيا مان؟ مان سندن شڪلون ڏسي سمجهي ويو هوس ته مسز ڊارون پنهنجي ٺهڪ سان في معاف ڪرائيندي، ۽ مس ڊارون پنهنجي مشڪ سان اسانجي ڪيسي مان به ڪجهه ڪڍي وٺندي. جيسين هٿ آهين، تيسين ڪو چرچو متان ڪرين. مس ڊارون جو ٺهڪ اسانجي اباڻي ملڪيت به وڪاڻي سگهي ٿو.“ سچو ڏينهن شرلاڪ هومز بنگلي جي چوڌاري لوس لوس ڪندو رهيو، ۽ ڏرتتيءَ جو اندر اچي چيائين، ”ماني ڏيو.“

”چوري ٿيندي؟“ مسز ڊارون ماني وڌائيندي پڇيو.

”نه.“ شرلاڪ هومز ماني وٺندي چيو، ”هاڻ خون ٿيندو.“

”ڪنهنجو؟“ مسز ڊارون چرڪ ڀريندي پڇيو.

”الائجي.“ شرلاڪ چيو، ”ڪنهنجو به ٿي سگهي ٿو. منهنجو به ٿي سگهي ٿو. ڊاڪٽر واٽسن جو به ٿي سگهي ٿو، جيتوڻيڪ اسان ٻنهي جو اوهانجي گهرو معاملن سان ڪوبه تعلق ڪونهي گهڻو ڪري اوهان گهر جي ڀاتين مان ڪنهن هڪڙي جو ٿيندو.“

”توکي ڪيئن خبر پئي ته ڪو خون ٿيندو؟“ سمهڻ واري ڪمري ۾ پهچي در بند ڪندي مون شرلاڪ هومز کان پڇيو.

”سولو. تمام سولو.“ شرلاڪ چيو، ”پر تون در بند ڪرڻ کان اڳ منهنجو ٽوپلو ڪڍي اچ، جيڪو مان ماني واري ٽيبل تي وساري آيو آهيان.“

مون ٽوپلو آڻي در بند ڪيو. مان پريشان هوس. مون شرلاڪ کان پڇيو، ”ڪنهنجو خون ٿيندو؟“

شرلاڪ جي مانيڻي چهري تي گمڀيرتا جي لهر ڊوڙي وئي. گنڀير آواز ۾ چيائين، ”واٽسن، پريشان ٿيڻ کان اڳ مونکي منهنجو پائپ ۽ تماڪ ڪڍي ڏي ته مان به توسان گڏ پريشان ٿيان، ڇو ته مونکي، پاڻکي به خبر ڪانهي ته ڪنهنجو خون ٿيندو به يا نه. مون گسو هڻي ڇڏيو آهي. هاڻ الله مالڪ آهي.“

شام جي چانهه تي شرلاڪ هومز خاموش هو، مس ڊارون

Gul Hayat Institute

غائب هئي، مس ڊارون غائب هوندي به مسٽر ڊارون جي ذهن تي سوار هئي، جو مسٽر ڊارون جي نڙيءَ مان هڪڙو به لفظ نٿي نڪتو. اوچتو شرلاڪ مسٽر ڊارون کي چيو، ”پنهنجي جورابن جو هڪ جوڙو مونکي اڌارو ڏي. مان پنهنجا جوراب لنڊن ۾ وساري آيو آهيان.“ ڊارون ڳاڙهو تي ويو. هو منٽ ڳاڙهو رهڻ کان پوءِ آهستي آهستي هٺدو ٿيندي چيائين، ”مون وٽ پاڻ جوراب ڪونهن. فقط اهو هڪڙو جوڙو اٿم، جيڪو ڌوئيندو ۽ پائيندو آهيان.“ ايتري ۾ مسز ڊارون اچي وئي، ۽ مسٽر ڊارون جو رنگ وري اچو تي ويو. شرلاڪ جهڪي آواز ۾ آهستي مونکي چيو، ”جهڙو سانڊو. رنگ ائين پيو بدلائي جيئن هڙيئي رنگ سندس بابي جا هجن.“ مسز ڊارون مونکي نوٽ هڻندي چيو، ”معاف ڪجو، نوٽ لڳي وئي.“ مسز ڊارون جو نوٽ هڻڻ دنيا جو سڀ کان وڌيڪ سهڻو نوٽ هڻڻ هو. هو منٽ اڳ مونکي شرلاڪ به نوٽ هڻين هئي، پر ان ۾ اهو لطف نه هو. منهنجي دل جي دنيا بدلجي چڪي هئي، ۽ مس ڊارون جي والاريل جاءِ مسز ڊارون والاري چڪي هئي. جهنگ واري بن پکين کان هٿ تي ويٺل هڪ پکي بهتر آهي. مس ڊارون سان اکين ۾ اشاري بازي ڪرڻ لاءِ مون وٽ وقت نه هو.

اها شام شرلاڪ هومز گهوڙن جا طنبيلا جاچڻ ۽ تپاسڻ ۾ ۾ گذاري، ۽ رات جي ماني تي چيائين، ”صبح تائين ڪو خون نه ٿيو ته مان موٽي ويندس. مان جاسوس آهيان، مسخرو نه آهيان جو رڳو لوس لوس ڪندو وتان ته ڪڏهن ۽ ڪنهنجو خون ٿيندو. مان اوهانکي صاف لفظن ۾ ٿو ٻڌايان ته جنهنکي خون ٿيڻو آهي سو مهرباني ڪري جلد خون ٿئي ته مان جانچ شروع ڪريان. مان ڪنهن به صورت ۾ في موٽائي نه ڏيندس. جيڪڏهن اوهانکي پنهنجي في سجائي ڪرڻي آهي ته جلد ڪو رت ۾ ٻڏل لاش ڏيکاريوم.“

نيرن تي خبر پئي ته مسز ڊارون رات جي ماني کان پوءِ غائب آهي. شرلاڪ ٽيبل تي زور سان مڪ هلندي چيو. ”غائب ٿي وڃڻ سان مان ٻڌل نه آهيان. مونکي خون ڏيکاريو، مونکي قتل

ڏيکاريو، مونکي مسز ٻارون جو رت ۾ ٻڏل لاش ڏيکاريو ته مان جاسوسيءَ جا جوھر ڏيکاريان.“ مون سامھون نھاريو. مس ٻارون مونڏانھن نھاري رھي ھئي. مان شرمائجي ويس. ڪنڌ ھيٺ ڪري نيرن ڪرڻ لڳس. مس ٻارون مونڏانھن ڇو نھاري رھي ھئي؟ مون ڊبل روٽي ڏانھن ھٿ وڌايو. ”اھا آمليٽ واري رڪابي مونڏانھن ويجھي ڪري پوءِ ڊبل روٽي کڻ.“ شرلاڪ ھومز جو دھشتناڪ آواز آيو.

آھستي آھستي ڪري مون ڪنڌ مٿي ڪيو. اوچتو منھنجون اکيون وري مس ٻارون جي اکين سان چار ٿيون. مان وري شرمائجي ويس. يڪدم ڪنڌ ھيٺ ڪري نيرن ڪرڻ لڳس. مس ٻارون ڇا سوچيندي؟ شرلاڪ ھومز ڇا سوچيندو؟ واٽسن جي نظرن ۾ ڪِري نه پوندس؟ خير واٽسن ته مان پاڻ آھيان، پر شرلاڪ ھومز ڇا سوچيندو؟ مون آمليٽ ڏانھن ھٿ وڌايو. ”آمليٽ کڻڻ کان اڳ اِھا ڊبل روٽي واري ٿالھي ھيڏانھن ڪري ڏيم.“ شرلاڪ ھومز جو ٻٽ ڪانڊاريندڙ تڏو آواز آيو.

مون نيرن تان ھٿ ڪنيو ۽ ڪنڌ مٿي ڪيم. ٽڪ نظرون چار ٿيون، ۽ مان وري نيرن ڪرڻ لڳس. مس ٻارون مونڏانھن ڇو نھاري رھي ھئي؟ مان شرمائجي ويس. منھنجو ھٿ چانھ ڏانھن وڌيو. ”ڪنڌ مونکي ڏيئي پوءِ چانھ کڻ،“ شرلاڪ ھومز چيو. مان وري نيرن ڪرڻ لڳس. منھنجي دل ۾ مسز ٻارون جي والاريل جاءِ ھاڻ وري مس ٻارون والاري ڇڏي ھئي. جھنگ جي ٻن پکين کان ھٿ تي ويٺل ھڪ پکي بھتر آھي. غائب ٿيل مسز ٻارون کان، سامھون ويٺل مس ٻارون بھتر ھئي. گھٽ ۾ گھٽ اکيون ته ملي ٿي سگھيون. مسز ٻارون جو انتظار ڪرڻ لاءِ مون وٽ وقت نه ھو.

شرلاڪ ھومز ھرڪو ڪم قاعدي مطابق ڪندو ھو. شادي به قاعدي مطابق ڪئي ھئائين، ۽ سندس زال جو موت به قاعدي مطابق ٿيو ھو. فقط دفنائڻ وقت ٿوري گڙٻڙ ٿي وئي ھئي جو

Gul Hayat Institute

شرلاڪ کان ٿهڪ نڪري ويو هو. غائب ٿيل مسز ڊارون جي ڳولها لاءِ شرلاڪ قاعدي مطابق ٻه لسٽون ناهيون. هڪڙي لسٽ مسز ڊارون جي ساهڙين جي، ۽ ٻي لسٽ مسز ڊارون جي دشمنن جي هئي. ساهڙين مان ڪابه غائب نه هئي، ۽ دشمن ٻه هڙيئي حاضر هئا، جو مسز ڊارون جي غائب ٿيڻ جو ٻُڌي غارن مان نڪري آيا هئا. شرلاڪ مُنجهي پيو. پيشانيءَ تي پگهر جا ڦڙا ظاهر ٿي پيس. رومال سان پيشاني اُگهندي مونکي چيائين، ”تون مونڊانهن غور سان نه ڏسندو ڪر. مان اڳيئي منُجهيل آهيان، تون مونکي غور سان ڏسندو آهين ته مان وڌيڪ مُنجهي پوندو آهيان.“ شرلاڪ لسٽون ڦاڙي آسمان ۾ غور سان نهارڻ لڳو. مون آسمان ۾ غور سان ڏٺو. آسمان ۾ ڪجهه نه هو. مون حيران ٿي شرلاڪ ڪي ڏٺو ته شرلاڪ مونڏانهن ائين نهاريو، جيئن ڪچو چٻاڙي ويندم. مان ڊڄي ويس، ۽ اُٿي اچي مس ڊارون جي پاسي ۾ ويهي سُئيٽر ناهڻ لڳس. اوچتو خيال آيم ته مان مڙس آهيان. سوئيٽر ڦٽو ڪري اخبار پڙهڻ لڳس.

هفتو لنگهي ويو، پر مسز ڊارون جي ڪابه خبر نه پئي. شرلاڪ هومز سڄي بنگلي جو هڪڙو انچ تپاسيو، پر مسز ڊارون جو پتو نه پيو. شرلاڪ هومز هر هڪ ڪٻٽ مٿان ۽ هر هڪ کٽ هيٺان ڏٺو، پر مسز ڊارون جو پتو نه پيو. سخت لاچار ٿي شرلاڪ مٿي ڇت تي به ڏسي آيو،پر مسز ڊارون ڇت تي به نه هئي.
”پوءِ آخر مسز ڊارون ڪيڏانهن وئي؟“ شرلاڪ مونکان پڇيو.

”مان ڊاڪٽر آهيان.“ مون جواب ڏنو، ”جاسوس تون آهين. ۽ في به توکي ملي آهي. جيڪڏهن مان مسز ڊارون هجان ها ته ضرور ڇت تي هجان ها.“ مون محسوس ڪيو ته منهنجا تعلقات شرلاڪ سان خراب ٿي رهيا هئا. پر مان خوش هوس، ڇو ته منهنجا تعلقات مس ڊارون سان سُٺا ٿي رهيا هئا. مسٽر ڊارون سڄو ڏينهن ”هاءِ مسز ڊارون، هاءِ مسز ڊارون“ ڪري رئندو هو. رات جو سندس ”هاءِ مسز ڊارون“ واري رڙين ۾ وڌيڪ درد هوندو هو. هڪڙي ڏينهن جڏهن رُئيندي، رڙندي، زمين تي ليٽڙيون پائڻ لڳو.

Gul Hayat Institute

تڏهن شرلاڪ هلڪو دڙڪو به ڏنس.

هفتو لنگهي ويو، پوءِ مهينو لنگهي ويو، پوءِ سال ٿي ويو، ۽ پوءِ جڏهن چار سال پورا ٿيا، تڏهن شرلاڪ مونکي چيو" واٽسن ڪنهن وٽ چار سال مهمان ٿي رهڻ ڪافي آهي. پنجون سال مهمان ٿي رهڻ ۾ اُها عزت ڪانهي، جيڪا پهريان چار سال مهمان ٿي رهڻ ۾ آهي. پر خير."

اج پندرنهه سال پورا ٿي چڪا آهن. مسز ڊارون جو اجان سُوڏو ڪو به پتو ڪونهي. شرلاڪ هومز سڄو ڏينهن بنگلي جي چوڌاري لوس لوس ڪندو آهي. هفتي ۾ هڪڙو پيرو چٽ تي به ڏسي ايندو آهي. طنبيلو ايترا دفعا تپاسيو ۽ چڪاسيو اٿس، جو هاڻ گهوڙا هري ويا اٿس. منهنجون مس ڊارون سان شادي جون ڳالهيون هلي رهيون آهن. مس ڊارون خوش آهي. مان به خوش آهيان، چو ته جهنگ واري بن پکين کان هٿ تي ويٺل هڪڙو پکي بهتر آهي. پر مونکي شڪ آهي ته مسز ڊارون جڏهن به موٽي آئي، تڏهن منهنجي دل ۾ مس ڊارون جي والاريل جاءِ وري اچي والاريندي. مسٽر ڊارون گهر جون چابيون اسانکي ڏيئي پاڻ لاپتہ ٿي ويو آهي. شرلاڪ جو چوڻ آهي ته: پهرين مسز ڊارون کي ڳولهي پوءِ مسٽر ڊارون کي ڳولهبو.

آزادي

آزاديءَ جو مقصد سيني کي هڪجهڙو فاعدو پهچائڻ آهي. فقط مخالف ڌر کي دٻائڻ ڪونهي.

— لارڊ ايڪٽن

قمر شهباز نالو، ٻگهيو ذات. 'شهباز' تخلص. ١٩٣٩ع تي نوابشاهه ۾ ڄائو. ١٩٥٩ع ۾ انگريزي ادب ۾ ايم. اي ڪيائين. هن وقت ايس. ايم. ڪاليج ڪراچيءَ ۾ انگريزيءَ جو پروفيسر آهي.

سنڌس پهريون ڪهاڻي ٥٤-١٩٥٥ ڌاري ۾ ڇپي هئي.

انهيءَ کانپوءِ اڳوڻي هلال پاڪستان (حيدرآباد) جي ماهانه ايڊيشن ۾ سندس ڪافي ڪهاڻيون ڇپيون. تنهنکان علاوه سه ماهي مهراڻ، نئين زندگي، روح رهاڻ، برسات، ڪونج، بادل، نئين دنيا، سوجهرو، اڳتي قدم ۽ سهڻيءَ ۾ سندس اٽڪل ڏيهه کن ڪهاڻيون ۽ بي شمار شعر شايع ٿيا آهن.

قمر شهباز جو شمار موجوده وقت جي مشهور ڪهاڻيڪارن ۽ شاعرن ۾ ٿئي ٿو. ۽ قمر جون لکڻيون، سنڌ ۽ ڀارت جي هر مخزن ۾ شايع ٿيون آهن. پر اڄ تائين سندس شعرن ۽ ڪهاڻين جو ڪو مجموعو شايع نه ٿيو آهي. سهڻي پبليڪيشن جي پاران جلد ئي سندس مجموعو شايع ٿيندو.

Gul Hayat Institute

قمر شهباز

ڪنجيءَ جو جن

هيءَ آڪاڻي هڪ اهڙيءَ جاءِ جي آهي، جنهن ۾ جنن جو واسو هو. ماڻهو چوندا هئا ته اها تمام ڳري آهي ۽ اهو ئي سبب هو جو منجهس ڪو به ماڻهو رهڻ پسند نه ڪندو هو. نه رڳو ايترو، پر پاڙي جا مسڪين ماڻهو گهر گهاٽ ڇڏي وڃي ٻين محلن ۾ جهوپا اڏي ويٺا هئا. ڪي ته مورڳو شهر ئي ڇڏي ڀڄي ويا.

مون جڏهن ان جاءِ ۾ وڃي رهڻ جو ارادو ڏيکاريو ته پهريون ته ماڻهن چرچو سمجهي ڳالهه لنوائي ڇڏي. پر پوءِ جڏهن منهنجي هوڏ ڏٺائون، تڏهن پنهنجا پراوا مُڇو ناهي مڙي آيا. پهريون پيار سان سمجهايائون. ايلاز منٿ ڪان به ڪم ورتائون. دڙڪا دهمان ڏنائون. پر جڏهن مون ڪا به ڳالهه ٻڌڻ کان صاف نابري واري، تڏهن ڏاڏي ڏيڻ لڳا. جنن ڀوتن جا خوفائتا قصا ٻڌائي، مونکي پنهنجي ضد تان لهڻ جا جتن ڪرڻ لڳا.

چاچي ڪُڏوءَ چيو، "پٽ، توکي خبر ناهي ته ان جاءِ ۾ ڪيڏا نه جنجال آهن. اسانجي وڏن جا به وڏا چوندا هئا ته سندن وڏا ڳالهيون ڪندا هئا ته جڏهن اسانجي علائقي ۾ وڏا وڏا جهنگل هوندا هئا، تڏهن هت وڏا وڏا..."

"اڙي تون ته بس ڪر وڏا." بابا رهڙ ڀٽيس، "ڳالهائڻ اچي ڪونه لباڙ ته زور."

چاچو ڪدو ڪنڌ هيٺ ڪري ويهي رهيو.

"ها پٽ." بابا چيو، "ان جاءِ ۾ جن رهندا آهن. اهو ته اسان به ننڍپڻ کان ٻڌندا ٿا اچون. انڪري سڀ ماڻهو هن جاءِ کان لهرائيندا آهن."

"پر بابا، مان پڙهيل ڳڙهيل آهيان. آنهن بيڪار ڳالهين

۾ اعتبار نہ اٿم.“

”تون بيوقوف آهين. ٻہ درجا ڇا پڙهيو آهين، مٿي ۾ واءُ ڀرجي ويو اٿئي.“

”پٽهين سچ ٿو چوي پٽ.“ امان اکين ۾ ڳوڙها آڻيندي چيو، ”تنهنجو ان جاء ۾ رهڻ ٺيڪ ناهي.“

”وڏا وڏا شينهن مڙس ڏڄي ڀڄي ويا.“ چاچي ڪدوءَ چيو.

”جن ڏاڍا ظالم ٿيندا آهن.“ گلڻ گهيتلي چيو.

”پر بابا، هي تہ ڏيڏ جن آهن. نہ اٿن پير نہ مرشد. ڪنهنکي ميجن ئي ڪونہ جيئڻ وٽين، تيئن ڪن.“ ملول موالي‌ءَ رڙ ڪئي.

”سپاجهي سبزوئي‌ءَ جو ڪنڌ ڀڃي ڇڏيائون.“

”ڪمونءَ ڪوسي جي گهوڙي ماري وڌائون.“

”نوري نڏڪي جي جوء ڪڍي ويا.“

”ڪاري ڪوليءُ جي جوان ڌيءَ گم ڪري ڇڏيائون.“

”بهادر بروهي‌ءَ جو جيرو ڪڍي ڪائي ويا.“

”وڏا وڏا ظلم....“

”تون چپ ڪر.“

”ضد ڇڏي ڏي بابا.“ امڙ ڀاڪر پائيندي چيم، ”پاڻ ڏاڍن سان ڪونسڻ ڇڱو ناهي.“

”مان ڏاڍن کي ڏاري ڇڏيندس امان.“

”هو زوراور آهن پٽ.“

”مان پهڻ پٿون ڪري ڇاڻان.“

”هو بي رحم آهن.“

”مان وٽن رحم جي خيرات پنڻ ٿنو وڃان. سندن ڀرم ڀورا ڪرڻ وڃي رهيو آهيان.“

ماءُ جي اکين مان ڳوڙها ڳڙي پيا. پيءَ ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو. پنهنجا پرارا لڙڪ منهن سان موتي ويا.

ءَ پوء تڏهن مون گهر جي هڪ اونداهيءَ ڪنڊ ۾ بينل

زينوءَ کي ڏٺو. هوءَ رڻ جو پاند اکين تي ڏئي سڏڪي رهي هئي. مان ڏانهس وڌي آيس. سندس منهن پنهنجن ٻنهي هٿن ۾ جهلي پاڻ ڏانهن ڪيم. گلابي اکڙين ۾ لڙڪن جي لار هئي.

”زينو.“

”سڏ ڪو“

”همت ڪر زينو.“

لڙڪ.

”حياتيءَ جي هر قدم تي تو منهنجو ساٿ ڏنو آهي مٺڙي. ڏکيءَ سکيءَ ۾ ساڻ رهي آهين. تون منهنجي اندر جي اُڌمن کي چڱيءَ پر ڄاڻين ٿي. منهنجي دل جي بيتاب امنگن کي سڃاڻين ٿي. تو منهنجي سرڪش روح جي گهراين ۾ گهوري ڏٺو آهي. چا، تون زندگيءَ جي هن اٽانگي موڙ تي منهنجو ساٿ نه ڏينديءَ؟“

هن آليون اکيون کڻي هڪ وار مونڏانهن نهاريو ۽ پوءِ لرزندڙ آواز ۾ چيائين، ”تون نه منهنجو سڀ ڪجهه آهين سوڍا. تو ريءَ مونکي نه موت به مٺو ٿي پوندو، پر — ڏنو وائنو ڏاڍن جي هٿ ڪيئن ڏيانءِ؟“

”تون مونسان ساڻ آهين زينو، ته مان ڏڱن جا لڱ لتاڙي ڇڏيندس. اڻ ڄاتي ۾ اُوهري، رات جا ڪات ڪُند ڪري ڇڏيندس. ڏاڍن کي ڏهڪائڻ خاطر ٻولار جي پاڇولن تائين سندن پيڇو ڪندس.“

”پر اسانجي ٻارڙن جو ڇا ٿيندو؟“

”هو اسانجي جيءَ مان جوت پرائيندا.“

”هنن جو آئيندو اونداهو ٿي ويندو.“

”پرهه سا پياڪ مستقبل نه ماڻيندا آهن زينو، هو پنيرڪي جي پُونءِ تي ماڪ ٿي مرڪندا آهن.“

”تون جذباتي آهين سوڍا.“

”مان سچ جو ساڪي آهيان زينو. منهنجو سفر اٽانگو ۽ اڻ ڪٽ آهي. تو کي منهنجو ساٿ ڏيڻو پوندو. چئو، چئو زينو ته تون منهنجو ساٿ ڏينديءَ، چئو.“

هن ڪند جُهڪائي ڇڏيو. لڙڪ لاڙيندي چيائين، ” مان ڏار ٿي ڪڏهن هئس سوڊا.“

اسان ٻئي ڏينهن تي پنهنجو گهر ڇڏي، نئين جاء ۾ هليا آياسين. جنهن به پڌو سو وائڙو ٿي ويو. جنهن ڏٺو، تنهنکي يقين ئي نه آيو.

ڪنهن چيو، ”چريو ٿي پيو آهي. گهڻي پڙهڻ دماغ خراب ڪري ڇڏيو اٿس.“

ٻئي چيو، ” اهي سڀ ڏيکاءُ جون ڳالهيون آهن. ٻه ڏينهن ٻه رهي وڃي ته منهنجون مڇون سڪيءَ پاڪيءَ سان ڪوڙجو.“

ٽئين چيو، ”پاڻ ته مرندو، پر ڀاڄ گناهه ٻارن ٻچن کي به دربدر ڪندو.“

چوٿين چيو، ”ٻار ٻچا ٻجنس چو ٿا جو دربدر ٿيندا.

”پاڻکي ته سياڻي ئي مٺو ڪٺوس.“

”جوءِ جڻ ڪٽي ويندس.“

”ٻار يتيم خاني ۾ پلبا.“

”ڇا جو يتيم خاني تائين پهچندا. پوتار، اهي رستن تي پنندا.“

”توبهه - توبهه. جنن سان به ڪو اُرهه زورائي ڪندو آهي؟“

”ڏس حاجي صاحب، تون ئي چئو.“

”مولوي صاحب، جنن جو ته قرآن شريف ۾ به ذڪر آهي. هي چورا مذهب کان باغي آهن. ملحد آهن. انگريزي تعليم ملڪ جو بيڙو ٻوڙي ڇڏيو. نعوذباالله.“

”وڏا وڏا عالم سگورا....“

”تون چپ رهه.“

يڪراءِ فيصلو اهو ٿيو ته، منهنجي مڪمل بربادي بلڪل قريب آهي. انڪري .ونڪان هر طرح پاسو ڪيو وڃي. ڪٿي منهنجي واقفيت سبب ٻين تي به جن ناراض نه ٿين. واقف ڪترائڻ لڳا. يار دوست نظرون ڦيرائي ويا. عزيز، رشتيدار، غيرن جهڙو

ورتاءُ ڪرڻ لڳا.

نئين جاءِ، غريب آباد جي گهٽي ۾ جانورن جي اسپتال پرسان هئي. ٻاهران ڏسڻ ۾ ئي پراڻي ۽ بيڊولي ٿي لڳي. هڪ غليظ ۽ گندگيءَ سان ڀريل گهٽيءَ ۾ وڏو لوهي در هوس، جنهن تي ڪٽ چڙهيل تالو لڳل هو.

تالو کولي اندر داخل ٿياسين ته هڪ ڪشادو اڱڻ نظر آيس، جنهنجي پرئين پاسي ڪجهه ڪمرا جڙيل هئا ۽ ڪجهه اڌ ۾ ڇڏيل هئا. ائين ٿي معلوم ٿيو، ڄڻ جاءِ جو مالڪ ڪنهن مجبوريءَ ڪان ڪم اڌ ۾ ڇڏي هليو ويو هو. ويران اڱڻ جي وچ ۾ هڪ ڊگهو ڪجيءَ جو وڻ هو. هيءُ اهو ئي وڻ هو، جنهنجي متعلق مشهور هو ته هن ۾ جنن جو آستانو هو. مون نئيڙيءَ روزيءَ کي هٿ کان جهليو ۽ هڪ نظر زينوءَ ڏي نهاريم. هوءَ ويچاري هراسيل نگاهن سان ڪجيءَ ڏانهن ڏسي رهي هئي. مونڏي نهاري، مُرڪڻ جي بيسود ڪوشش ڪيائين. پوءِ ناڪام ٿي ڪنڌ جُهڪائي ڇڏيائين.

مون وڏي ڪيس ڳراٽڙي پاتي. پيار مان چيومانس: ”زينو، ملول نه ٿيءُ. اسان هتي هميشه لاءِ ڪونه رهنداسين. هن اونداهي بدبودار پاڙي ۾، جتي بک ٻاهي ٿي ۽ ڏک پلجن ٿا، اسانکي اميدن جو اجرو آئيندو آهي. هراس ۽ خوف جي هن بستيءَ ۾ ڀروسي ۽ اعتماد جي جوت جلائڻي آهي. جڏهن به اهو ڪم پورو ٿيو، تڏهن اسان هتان هليا هلنداسين.“

۽ پوءِ تڏهن اسان اڱڻ لتاڙي پنهنجي آئينده جي اجهي ڏانهن وڌياسين.

ڪجي خاموش هئي. ڪابه چرپر، ڪوبه آواز ٻڌڻ ۾ نه آيو. شايد ڪجيءَ جا سمورا جن حيرت وچان مون بيوقوف جي جرئت کي جاچي رهيا هئا. يا وري دل ئي دل ۾ ٺهڪ ڏئي کلي رهيا هئا اندريان ڪمرا، مٽيءَ سان ميرا، اونداها ۽ هٻس وارا هئا. ڪوريئڙن جا ڄار ڇتين پاسي ڦهليل هئا. ڪٿي ڪٿي چوسيل هڏا، شراب جون

خالي بوتلون ۽ اگهاڙيون تصويرون ڦهليون پيون هيون. چمڙن، ڪرڙين ۽ ڪوئن جو راڄ ٿي ڏٺو.

وڏي جاڪوڙ ڪانپوءِ مون ٽڪر جو هڪ پراڻو ڏيئو ڳولي هٿ ڪيو ۽ ڏڪندڙ هٿن سان اونده جي ان اوڙاهه ۾ روشنيءَ جي لاٽ جلائي. ڏيئي جو ٻرڻ ۽ چئني طرف چڻ ڪهرام مچي ويو. ڪوئن ۽ ڪرڙين ۾ ڀاڄ پئجي وئي. چمڙا 'چِين چِين' ڪندا لامارا ڏئي، ليڪن جون جايون ڳولڻ لڳا. اهڙو گوڙ گهمسان مٿو جو زينو گهٻرائجي وئي ۽ روزي مونکي چنبڙي روئڻ لڳي. ڪجهه وقت تائين ته اها افراتفري جاري رهي. پر پوءِ اوچتو ئي اوچتو خاموشي ڇانئجي وئي. خوفناڪ ـــ ڀيچاريندڙ ـــ ڀوائتي خاموشي! اهڙي خاموشي، جنهن ۾ سانت سڻڪو بنجي اپرندي آهي ۽ ڀُور پڙاڏو ٿي گونجندو آهي.

اهو سڄو ڏينهن اسان جاءِ جي صفائيءَ ۾ گذاريو. مٽيءَ جا مڻ ۽ گندگيءَ جا ڍير نڪتا، تڏهن وڃي جاءِ رهڻ جي لائق ٿي. اونده ٿيڻ کان اڳ ايندڙ رات جي خطرن کي منهن ڏيڻ ڪارڻ اپاءَ وٺڻ تمام ضروري هئا. مونجهه، اپاڻڪائيءَ ۽ اڪيلائيءَ جي ان ماحول ۾ اسان پراسرار پاڇن جيان ان اوپري گهر جي هڪ ڪنڊ کان ٻيءَ ڪنڊ تائين ڀٽڪندا رهياسين. ڏيئي جي جهڪيءَ روشني ۾ هڪبئي جي ڏَڍَ ٿي ڪم ڪندا رهياسين. آئينده جي اڻ ڄاتي خوف واري احساس جي اوٽ ۾ آتت جا اڌما اکڙين ۾ اوتي هلندا رهياسين.

۽ پوءِ تڏهن اوچتو محسوس ٿيو ته شام ٿي وئي آهي.

رات جا پاڇا پر ڦهلائي پڌر تي پڌرا ٿيا ته دل ٻڏندي محسوس ٿي. خاموشي خواب بنجي وجود کي ويڙهي وئي. وهم ۽ وسوسا، ڀرم ۽ ڀَو، ڇولين جيئن ڇُلندا، روح جي رڻ تي ڇوهه سان ڇانئجي ويا.

ايڏي اونداهي ـــ اکين جي آکيرن ۾ ڪڏهن به نه

Gul Hayat Institute

چانئي هئي.

ايڏي خاموشي ـــ ذهن تي زنگ ٻنجي ڪڏهن به نه چڙهي هئي.

زينوءَ منهنجي ڪلهي کي مضبوطيءَ سان جهلي ڇڏيو. ايڏو زور سان، جو سندس ننهن منهنجي ماس ۾ کپي ويا. هوءَ ٻنل نگاهن سان دريءَ مان ٻاهر ڪجيءَ جي وڻ کي گهوري رهي هئي. ننڍڙي روزي بستري ۾ ويڙهي سيڙهي ڪڏهن مون ڏانهن ۽ ڪڏهن ماءُ ڏانهن هيسيل مُنهن سان ڏسي رهي هئي. پَنَ جي ڪڙڪي تي دل دهلجيو تي وئي. تڏهن اوچتو ٻهريون دفعو جن جو مڪروه آواز فضا ۾ گونجيو. هو ڪلي رهيو هو. زينو منهنجي سيني ۾ منهن لڪائي سڏڪڻ لڳي. جن جي کل هاڻي شيطاني ٺهڪن ۾ بدلجي وئي. مون زينوءَ کي پنهنجي ٻانهن ۾ ڇڪي ورتو. ٺهڪن جو آواز وڌندو ويو. ڏيو زور زور سان ٽمڪڻ لڳو. ڄڻ ڪنهن تيز طوفان جو مقابلو ڪندو هجي. ۽ پوءِ سامهون واريءَ پٽ تي ڪو پاڇو ظاهر ٿيو. اهو پاڇو ڪنهن ٿلهي، بيڊولي انسان جو پوائنتو روپ ٿي لڳو، جنهن جو پيٽ ٻاهر نڪتل هو ۽ ڪاڏيءَ جو ماس ٻاهر لڙڪيل هوس. سندس ڏند نوڪيلا ۽ ٻاهر نڪتل هئا ۽ کلڻ سبب سندس گول ٿلهو ۽ لڙڪيل پيٽ جيليءَ جيان پئي ٽڙڪيو. سندس ٺهڪ گرجدار ۽ لاڳيتا هئا. ساهي پٽڻ جي به مهلت ڪانہ ٿي ورتائين. ائين ٿي محسوس ٿيو ڄڻ رڪارڊ ۾ گهاري پئجي وئي هئي.

آخرڪار مون همت ڪري پڇيو، ”تون ڪير آهين؟“

”تنهنجو موت.“ پڙاڏي سان پاڏي جهڙو آواز گونجيو.

”دل وارا موت کي مهت پائيندا آهن پاڇا.“ مون وراڻيو.

”مان پاڇو ناهيان. حقيقت آهيان.“

”حقيقت رات جي اونداهيءَ ۾ نه پلبي آهي پاڇا.“

”تون مغرور آهين. مان تنهنجو ڪنڌ پيچي ڇڏيندس.“

”ڪاتيءَ هيٺان ڪنڌ ڏيڻ وارا ڪلالن کان نه ڊڄندا آهن.“

”تون بيوقوف به آهين، نوجوان.“

Gul Hayat Institute

”مان ويرتا جو واڳ ڏٺي آهيان.“

پاڇو ٽهڪ ڏئي کلڻ لڳو. سندس آواز تي پٿين جا چاپڙ ڪرڻ لڳا. ڇت ۾ ڏار پئجي ويا. فرش اڪرڻ لڳو. ۽ پوءِ گجگوڙ جهڙو آواز ٻيهر گونجيو، ”بيوقوف نوجوان، مان تنهنجي حال تي ترس کائي، توکي هڪ ڏينهن جي مهلت ٿو ڏيان. پنهنجي جان جو خير گهرين ته راتون رات هتان ڀڄي وڃ. نه ته مٽڪو ڀڃي ڇڏيندو سانءِ.“

زوردار ٽهڪن وچ ۾ پاڇو غائب ٿي ويو. ڪجهه ۾ ڪجهه دير ڇرپر تي ۽ پوءِ ٻيهر خوفناڪ خاموشي ايري آئي.

اها رات اسان اکين ۾ ڪاٽي، صبح ٿيو ته در کڙڪيو. مون ڊوڙ پائي وڃي ڪڙو کوليو. سامهون ٽر جو زميندار رئيس پورل خان جيپ تي بالم بنيو وينو هو. سندس چئني پاسي ڪان سندس بندوقي رائفلون ايپون ڪيو تيار وينا هئا. پاڻ ڪڏهن مڇن کي وٽو تاءُ ڏئي ته ڪڏهن ڏاڙهي وٽو سنواري. مونکي ڏسندي ئي نمونو بدلجي ويس. پيشانيءَ تي گهمنڊ جا گهنج ايري آيس. منهن تي ظالماڻو ٽهه چڙهي ويس، ۽ آواز ۾ ڪروڌ اچي ويس. ڪاوڙ مان چپائين، ”اڙي ڇورا، جيوڻ جت جو پٽ تون آهين؟“

مون ڪنڌ سان هاڪار ڪئي.

”نالو ڇا اٿئي ڙي؟“

”سوڍو.“

”هون. شهر مان پڙهي تون موٽيو آهين؟“

ڪنڌ لوڏي ’ها‘ ڪيم.

”سوئر جا ڦر. رهندين ته جت جو جت ني؟“

مان مُنجهي بيهي رهيس. هن ٻُجو ڳهروڙي منهنجي مُنهن تي گهڪائي ڪڍيو. ”لنهن جي نالت ٿئي. اڙي ڪڇر، توکي ڪنهن ڪونه ٻڌايو ته هيءَ جاءِ ڳري آهي؟“

مونکي ڪنڙيون وٺي ويون. ڇرڙ ۾ چيم، ”وڏيرا، زبان سنڀالي ڳالهاءِ. عزت ڏيندين ته عزت وٺندين.

”ماءُ مُولي، پٽ ڦتع خان،“ رئيس مڇ مروڙي. ”ٻه اکر سو پڙهيو آهي، باقي ٻڻ ٻٻاد وساري ويٺو آهي. اڙي حرامي. شام تائين ٽپڙ کڻ نه ته مارائي مٿان وڻ پوکائي ڇڏيندومان.“

”اهو ناممڪن آهي وڏيرا.“

”اڳيون صوبيدار به ائين ئي چوندو هو. وزير کي چٺي سپاهي ڪرائي ڇڏيومانس. هاڻي وتي ٿو ڪُتن جا نَنهن لاهيندو.“

”مان صوبيدار ناهيان وڏيرا. مون علم ظلم لاءِ نه، روشني ڦهلائڻ لاءِ حاصل ڪيو آهي.“

رئيس پورل خان هڪ زوردار ٺهڪ ڏنو. مُڇ مروڙي چيائين، ”چئبو ته تون ائين نه مڙندين. تو کي ڪُتي ڪنيون بيٺي آهي. هل ڙي نبو. هن مروڻ جي ڦر کي قضا سِر تي سوار آهي.“

جيپ ڌوڙ اڏائيندي هلي وئي. مان ٿڪل قدمن سان اندر موٽي آيس. زينوءَ شايد سڀڪجهه ٻڌي ورتو هو. مستقبل جا وهم ۽ وسوسا سندس اکين ۾ اوتجي آيا هئا. منهنجي پرسان ويهي آهستي چيائين، ”سوڍا، پاڻ ڏاڍن سان سينو ساهڻ مان آخر ڇا ملندئي.“

مان ته اڳي ئي پريو ويٺو هوس. وَسي پيس، ”پنهنجي ڪمزوريءَ وس ٿي مونکي ڪائرتا جا سبق نه سيکار زينو، مان اٽل فيصلو ڪري چڪو آهيان. ڇا تون چاهين ٿي ته مان پنهنجي اصولن جو پنهنجن ئي هٿن سان انت آڻي ڇڏيان؟ گدڙن جي دڙڪن تي ڀڄي هميشه لاءِ گيدي سڏايان؟ پنهنجي ذات کي ڪائرتا جو ڏنپ ڏئي ڇڏيان؟ نه نه، ائين نه ٿيندو، منهنجو قدم پٺتي نه هٽندو. اهو منهنجو فيصلو آهي.“

اهو سڄو ڏينهن شام جي انتظار ۾ گذريو. ۽ جڏهن شام آئي ته پاڻ سان گڏ اذيتناڪ اڪيلائي ڪنيون آئي. رهڙيل روح ۽ اداس اکين سان اسان درئي جي سيخن مان ٻاهر پڊر ۾ آسريل ڪچيءَ جي وڻ کي ڏسندا رهياسين. اونداهيءَ رات ۾ اهو اوچو وڻ ڪنهن بد روح جيان اڏيو ۽ اڻ وڻندڙ ٿي لڳو. رکي رکي ڪو

هوا جو جهوٽو آيو ٿي ۽ ڪجيءَ جي نوڪدار پنن کي ڇهندو گذري ٿي ويو ۔ نه ته سمورو وقت وڻ خاموش هو. شايد جن اسانکي وساري ويٺو هو، يا شايد ڪيس کو پيو وڏيڪ اهم ڪم ياد آيو هو ۔

رات جا پاڇا گهرا ٿيندا ويا ۔ اسان اڃان به دريءَ جي سيخن مان ڪجيءَ کي گهوري رهيا هئاسين. اکين ۾ ننڊ ترڻ لڳي هئي. سپنن جو سهاڻو ڏيهه سنهري سهجي اچي آڏو بيٺو هو. ۽ اسان هوريان هوريان سونهن جي سرهاڻ ۾ سراپيا پئي وياسين، جو اوچتو هڪ زوردار ٺڪاءُ ٿيو ۔ پٽين جي ڏارن مان چمڙا پرَ ڦڙڪائيندا اڏامي پيا ۔ اسان ڇرڪ ڀري اٿي ويٺاسين. ڪجيءَ مان هڪ مڪروه شڪل جو ٿلهو بيڊولو جن ظاهر ٿيو. سندس شڪل دريائي گهوڙي جهڙي هئي ۔ ۽ پيٽ پکال جهڙو هوس. هو قاتل دهل جهڙي آواز ۾ زور زور سان کلي رهيو هو.

ڪجهه دير لاڳيتو ٺهڪ ڏيندو رهيو. پوءِ هڪ خونخوار رڙ ڪيائين ۽ سوليءَ سنڌيءَ ۾ چيائين، ”اي سوڍا پٽ سنڌ جا ۔ مون تو کي ڇوويهه ڪلاڪن جي مهلت ڏني هئي ته پنهنجي ناپاڪ وجود کان هن گهر کي پاڪ ڪر ۔ پر تون نه مڙين ۔ هاڻي سزا لاءِ تيار ٿي وڃ ۔“

مون همت ڪري چيو، ”پر اي ڪجيءَ جا جن. منهنجو ڏوهه؟“

”ڏوهه؟“ هن زور سان زمين تي دڙهو هنيون. ڇا اهو ڏوهه گهٽ آهي ته تو هن جاءِ ۾ اچڻ جي همت ڪئي آهي، جا صدين کان اسانجي قبضي ۾ آهي؟ ڇا تنهنجو اهو قصور ناهي ته تو رئيس پورل خان سان سينو ساهيو آهي؟“

”پر تون جن آهين ۽ رئيس وڏيرو آهي. توهان جو پاڻ ۾ ڪهڙو رشتو؟“

”ڇوڪرا ڪتاب پڙهيا اٿئي. ڪڙهيو ناهين ۔“

”اهو منهنجي سوال جو جواب ناهي، جن.“

”زبان بند رک. تو هن گهر ۾ روشني ڪري، سڀ کان

Gul Hayat Institute

وڏو جرم ڪيو آهي. چا توکي چاڻ ناهي ته اسان اوندهه جا رهواسي روشنيءَ جا جاني دشمن هوندا آهيون.“

”تون صديون پراڻيون ڳالهيون ڪري رهيو آهين جن، هاڻي زمانو بدلجي چڪو آهي.“

”جتي اسانجو راڄ هوندو آهي، اتي وقت بيهي ويندو آهي. صديون ساعتون بنجي وينديون آهن. پيڙهيون پلڪن ۾ گذري وينديون آهن.“

”پر مون ته نيڪ نيتيءَ سان هن گهر کي ٻيهر آباد ڪرڻ ٿي چاهيو.“

”تو اسانجي توهين ڪئي آهي. اسانجي غيرت کي للڪاريو آهي.“

”مون پڙيانگ گهر آباد ڪيو آهي، جن.“

”تو رئيس پورل خان جي رنگ ۾ ڀنگ وڌي آهي.“

”مان ڀنگ ڪونه وجهندو آهيان پيارا جن.“

”رئيس پيئندو آهي، ۽ مستيءَ ۾ موج ماڻڻ لاءِ هن جاءِ ۾ جوانڙيون ٽڪائيندو آهي.“

”رئيس نه راڄ جو ابو امڙ هوندو آهي، جن.“

”رئيس ڪان اڳ وڏو رئيس رڄ ڪندو هو. ڪانئس پوءِ ننڍو رئيس سامائبو.“

”ته اها ڳالهه آهي.“ مون چيو.

جن گهرائجي ويو. ٽڪڙ ۾ چيائين، ”مان سياستدان ناهيان. صرف جن آهيان، ۽ جن حڪم جا غلام ٿيندا آهن.“ ائين چئي هو اڳتي وڌيو ۽ مونکي مغز واري مُڪ وهائي ڪڍيائين. زينو اوچنگارون ڏئي روئڻ لڳي.

مون همت نه هاري. جسم جي سموري طاقت گڏ ڪري اٿڻ جي ڪوشش ڪيم، پر جن منهنجي پيٽ تي لت وهائي ڪڍي. مان سور کان پيٺو ٿي ويس. هو ٺهڪ ڏيندو اڳتي ويو ۽ ننڍڙيءَ روزيءَ جي ٽنگ مروڙڻ لڳو. مون وڏي مشڪل سان ڳالهائيندي

چيو، ”جن تنهنجو ڏوهه مون ڪيو آهي. خطاوار مان آهيان. سزا مونکي ملڻ گهرجي، منهنجي معصوم ٻار تنهنجو ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي.“

جن روزيءَ جي تنگ مروڙي چڪو هو، ۽ هوءَ ٻاڪاري روئي رڙي، بيهوش ٿي وئي هئي. مون ٻوڙ پائي وچي جن کي سلوار کان جهليو، پر هن مونکي ڪنپٽين کان جهلي ڦيرائي ڦيرائي ڪٽي پٽ تي ڦٽو ڪيو. ان کانپوءِ مونکي ڪجهه به ياد نه رهيو. جڏهن تائين اسانکي سڌ پئي، ڏينهن اسانکي مڏيءَ سميت بيهوشيءَ جي حالت ۾ گهٽيءَ ۾ پيل ڏٺو ويو. ۽ اهو به چون ٿا ته رئيس پورل خان ان خوشيءَ جي موقعي تي وڏو جشن ملهايو ۽ خوب ڳانو بجانو ڪرايو هو.

مان انکانپوءِ اڪثر بيمار گذارڻ لڳس. ناڪامي ۽ مايوسي منهنجي دل ٽوڙي ڇڏي هئي. منهنجا امنگ ۽ ارمان گهائل ٿي چڪا هئا. انسان جي عظمت ۽ اوچن آدرشن مان منهنجو ايمان ويندو رهيو. ويتر روزيءَ جي غم مونکي نڊال ڪري ڇڏيو هو، ۽ زينوءَ سان ته مان اکيون ملائڻ جي قابل ئي نه رهيو هوس. منهنجي همت، بهادري ۽ هٺ، بي عزتيءَ جي باهه ۾ جلي پسم ٿي چڪو هو. هاڻي منهنجي لاءِ ان پوٽن جي بستيءَ ۾ وڌيڪ ڪجهه به نه رهيو هو.

جن منهنجي پيٽ تي زوردار لت هنئي. منهنجا آنڊا نپوڙجڻ لڳا هئا. ان جو علاج ڪرائڻ لاءِ مان ڪراچي هليو آيس. هت اچي مان ان واقعي کي گهڻي ڀاڱي وساري ويٺس. وڏي شهر جي رنگينين مونکي پاڻ ۾ جذب ڪري ڇڏيو. زندگيءَ جي تيز وهڪري منهنجي ڪک جهڙي ڪمزور زندگيءَ کي پنهنجي تڪ ۾ تاري ڇڏيو. ۽ اهڙيءَ طرح ماضيءَ جي مزار تي ڏنڊلڪي جي دز چڙهندي وئي. وقت ڪان وڌ ٻي ڪابه وٿ ناهي، جا گهائن جا گهراءَ پري، ۽ دردن جو در مان ڪري.

پوءِ هڪ ڏينهن مان جهونا مارڪيٽ مان لنگهي رهيو هوس، تڏهن اوچتو پنهنجو نالو پڏي بيهي رهيس. شايد ڪو مونکي سڏي رهيو هو. ڪنڌ ورائي ڏٺم. پراڻن ڪوٽن جي ڍير پويان ويٺو ڪجهيءَ جو جڙن مُرڪي رهيو هو. مونکي حيرت ۾ ڏسي چيائين، ”حيران نه ٿيءُ سوڍا، مان سا ڳيوئي ڪجهيءَ جو جن آهيانءِ.“

”پر .... پر .... تون هتي!؟“

”ها دوست، رئيسن جي ياريءَ تي ڪهڙو ڀروسو؟ ڪيس پيو ڪارائتو جن ملي ويو.“

”پر تون ته سندس قديمي خيرخواهه هئين - هنن لاءِ تو ڪيترائي ڪڏا ڪم پڻ ڪيا.“

وقت وقت جي ڳالهه آهي سوڍا،“ هن ٿڌو ساهه ڀريو. ”هاڻي مان پراڻا ڪوٽ وڪڻي پيٽ پاليندو آهيان.“

مونکي جن سان همدردي ٿيڻ لڳي. پڇيم، ”پر آخر اهو سڀڪجهه ٿيو ڪيئنءَ؟“

هن اکيون جهڪائي ڇڏيون. ڏکويل آواز ۾ چيائين، ”مون توکي چيو هو نه ته مان سياستدان ناهيان. فقط جن آهيان، ۽ جن حڪم جا غلام ٿيندا آهن.“

”پر ان جاءِ ۾ هاڻي ڪير رهندو آهي؟“

”خير سان ننڍو رئيس جوان ٿيو آهي.“

”اهو ته ٺيڪ آهي پر ....“

”بس، وڌيڪ ڪجهه به نه پڇ. مان تنهنجي اڳيان شرمسار آهيان سوڍا.“

ائين چئي هن منهن ڦيري ڇڏيو ۽ پراڻا ڪوٽ وڪڻڻ لڳو!

Gul Hayat Institute

بچت

جو هي ننڍڙو ٻوٽو تيزيءَ سان وڌندو

پنهنجي بچت

قومي بچت
جي اسڪيمن

۾ لڳايو!

- خاص ڊپازٽ سرٽيفڪيٽ
- نيشنل ڊپازٽ سرٽيفڪيٽ
- ڊفينس سيونگ سرٽيفڪيٽ
- انعامي بانڊ
- پوسٽ آفيس سيونگ بئنڪ
- پوسٽل لائف انشورنس

NATIONAL SAVINGS

قومي بچت

NATIONAL 21-H

Gul Hayat Institute

شعر

غزل
غزل
وائي
گيت
نظم
نظم
نظم
وائي
بيت
نظم
نظم

ذوالفقار راشدي
امداد حسيني
قمر شهباز
قيوم طراز
زيب پلي
استاد بخاري
سرفراز راڄڙ
پير بخش پياسي
ملڪ نديم
عبدالجبار جوڻيجو
پبلو نرودا

ممتاز مهر، انور

Gul Hayat Institute

ذوالفقار راشدي

●

چمڪي چمڪي وڃي وسامي هڪڙو پيرو لاٽ،
پٺڪي پٺڪي بيهي رهندين وري نه ملندءِ واٽ.

پاڻ ـ مهل جا پلي پتاري تنهن ڏي ڪهڙو خير!
سانجهيءَ سان ٿيڙ ـ ٿانءِ نه ٿي جا پسي نه پوءِ گهر گهاٽ.

اڄ سوڌو خيالن تي آهي آڪريل ڪا تصوير،
صبح سويرو نيڻ نشي ۾ ڏيک ڏين چمڪاٽ.

هيءَ پاڻي زهريلو، گدلو ناهي جوءِ شير،
گهر به ڪري وٺي فرهادن جي روحن منجهه آساٽ.

ڪهڙي ندي ساندي ساندهه اوبر اندر جا؟
ڪهڙي ڪنڌي زور جهليندي ڦٽا جڏهن ڪي ڦاٽ؟

هيءَ سانتيڪي رڃ نگيءَ جي هوءِ هرڻ جي لونجهه،
ڏيا ـ ڏياٽيون اکيون اڃاريون سا منهن ڪاري ٻاٽ.

ڍٽ ـ ڍٽي، مومل جي ماڙي باقي هڪ ٻلانگهه،
هن اوڪي پر ٿوري پنڌ ۾ ڪيرندا ڪين ڪنواٽ.

اوتر ۾ اندير اسانکي روڪيندو هڪ وار،
ليڪن پنڌ ته جاري رهندو وڃ ڏسيندي واٽ.

Gul Hayat Institute

ذوالفقار راشدي

اونداهيءَ جي بند ۾ باندي نند - نهوڙيو اوڙو پاڙو،
تڏهن آءٌ اڏيانئو ويهي پنهنجي وهمن جو سَت - ماڙو.

ماندو موڳو، سڪڻو، ڏڪڻو، هيڪل هيڪل هرڪو ماڻهو،
آءٌ تہ هڪڙو ناهيان تنها ڪوئي جڳ ۾ ناهي جاڙو.

مايوسيءَ ۾ وانجهيل آهي اميدن کان هر هڪ سينو،
ڪوئي ظاهر ڪين ڪريئو - دل جي گهُر، خيالن جو لاڙو.

ٽپهريءَ جي مهل چوَنئا: پَريئي تُريئي ڪنهن گهر کي گهيري،
ڏاڍو ماڻهو هٺندو آهي آسودن ماڻهن کي ڏاڙو.

آءٌ جڏهن پيي گيت رچيان ٿو، راڳڻ - هاڻا خواب ڏسان ٿو،
نغمن کي هيسائي ٿو پهہ پس منظر جو روج ۽ راڙو.

پاڪيءَ ۽ خنجر جا آهن نانوَ الڳ ۽ ڪار نِرالي،
دائيءَ بدلي ڪين ڪپائي ڪاسائيءَ کان ڪوئي ناڙو.

مومل - راڻي جهڙا ماڻهو ڪاڪ ڦِٽائي چوندينا پيا،
ساهہ ڏِيڻ ۽ صديون جيئڻ لئہ، ورهن ۾ هڪڙو ئي ڏهاڙو.

Gul Hayat Institute

امداد حسيني

●

سَنونا سَنونا ڦاسي ڳهاڻَ،
ڳهرسل ڳپروئن جا ڳاٽَ.

ڇِرڪي پئي جا تنهنجي ڇيرِ،
ڇاڻَ ڇٽي تارن جي ڇاڻ.

دل ۾ روشن ڏُک جو ديپ،
ٻاهر ڪيڏي آهي ٻاٽ.

تيلي ٿي ٻاريسان ٿو آءٌ،
آجهي پئي آ هرڪا لاٽَ.

پِرهه ڇنيا هِا تنهنجا ڇپَ،
پوپين ڦهرِ پئي هئي ساٽ.

جِتان هلي آيو 'امداد'،
ڪاريهر جي آهي واٽَ.

وراڏي

دنيا کي تون ڏوڙ چوين ٿو
جندڙيءَ کي تون ڪوڙ چوين ٿو
هر رِشتي کي ڪَچ چوين ٿو
تون ٿو سمجهين سچ چوين ٿو
پنهنجي ڀرم رکڻ ڪارڻ
هونئن تہ ڳالهيون ڪچ چوين ٿو
دنيا ڏوڙ هُجي تہ هُجي
ڌرتي ڏوڙ نہ آهي
جندڙي ڪوڙ هُجي تہ هُجي
سندڙي ڪُوڙ نہ آهي

Gul Hayat Institute

قمر شهباز

وائي

اج ڏيئڙو ڏيئڙو ڏاهه ميان، اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان—!

جا واٽ سچي سون ورجائي، ساسِٽ بَنِيي سوداءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

جي جاڳ اسانجي واٽ وٺي، پوءِ گهوريو سُدِ سماءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

مون پيار ڏنو، پر ياءُ ڏنو، تو پيڙا ۽ پڇتاءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

مون موت کي جوت بنايو آ، چا تِڪ هجي چا تاءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

هي نيڻ اجايل آسَ وندا، ڇڻ ساوڻ جو سوداءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

مون روح کي رات بنايو آ، تون هڪڙو پيرو آءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

هي درد هليو دل وارن کان، مون در در لاتو داءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

هي سمنڊ مٿان کي سونهن - پکي، هو ڦيڻ پريو ڦهلاءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

هن چنگ جو ڏنگ ڏهوٽو هو، جيئن گهورن جو گهراءُ ميان،
اج هيرن منجهه هڳاءُ ميان!

قيوم طراز — هاء سکي مان ڪير!

مونکي ڇاتو ڪنهن نہ سڄاتو
هاء سکي مان ڪير۔
مونکي آهہ دردن گهاتو
هاء سکي مان ڪير۔

١- منهنجون آهن آکيون آتيون
هر هر جهاتيون پاڳل باتيون
ڪنهن ڀي منهنجو انت نہ پاتو
هاء سکي مان ڪير،
مونکي آهہ دردن گهاتو
هاء سکي مان ڪير۔

٢- در در ڀٽڪي برها ڀاتي
ڪونہ سڄاتو تو ٻڻ ساٿي
ڪنهن بہ اندر جو حال نہ ڇاتو
هاء سکي مان ڪير،
مونکي آهہ دردن گهاتو
هاء سکي مان ڪير۔

٣- من ۾ ڪا جا پيڙا آيري
نير ٻٽي اج نيڻ نسري
پيار ٻٽيو آ ڇڻ پاراتو
هاء سکي مان ڪير،
مونکي آهہ دردن گهاتو
هاء سکي مان ڪير۔

٤- يادون ڪنهنجون روئي گهاتيون
روليان ڏينهن ۽ گهولهيان راتيون
چنڊ کي گرهڻ قسمت پاتو
هاء سکي مان ڪير،
مونکي آهہ دردن گهاتو
هاء سکي مان ڪير،
مونکي ڇاتو ڪنهن نہ سڄاتو
هاء سکي مان ڪير۔

Gul Hayat Institute

زيب ڀٽي

ديپ

درد دکائي ديپ جلايم،
اندر اوسيڙن آڳ لڳايم.

پرين پنڌڙا پيچ پچايم،
ساهه سمان اڄ سُپرين ساريم.

گهايل گهڙيون گهٽيون گهاريم،
نيڻ نيسارا هنجون هاريم.

ڳليءَ ڳليءَ مون ڳائي ڳاريم،
آس نراس ڀلاري ڀايم.

نير نظر ۾ وار وڇايم.
اکڙ اڇڻ لئه، نيڻ نهاريم.

يادون تنهنجون دل ۾ دائيم،
وڇڙيل پنهنجا ويهي ساريم.

درد دکائي ديپ جلايم،
اندر اوسيڙن آڳ لڳايم.

Gul Hayat Institute

استاد بخاري

انسان ـ
او منهنجا بخت، موٽي آءُ
ٻڌان ٻانهون،
پوان پيرين،
ڪريان منٿون ۽ آزيون.

ٻوٻهون ـ گيسيون،
او منهنجا بخت، موٽي آءُ ....!
رُسي تون ڇا وئين مونکان،
رسي هر چيز مونکان وئي.

خرد ۽ عقل موڪا ٿيا:
جهان، سنسان ۽ ويران ٿو ڏسجي،
نظر ۽ فڪر ڊهجي ويا:
ـ لڙاٽيل ٿو ڏسان هر شئي.

عمل ۽ عزم ڍرڙا ٿيا:
ـ سڄو ماحول ڏانوان ڏول ٿي ويو آه،
او منهنجا بخت، موٽي آءُ ....!
رُسي تون ڇا وئين مونکان،
رُسي هر چيز مونکان وئـي.

تمنّائون: .... حسين لاشا،
جي جيئريون ٿي پون ـ
اڌ رات ۾ چڙهي سِڄ ايري ـ
پــر،
انهن ۾ ساهه ئي ڪونهي.

Gul Hayat Institute

تقاضائون: .... ٽٽل تارون،
جي ڳنڍجن،
واه جو لئي ٿئي-
مگر، افسوس!
ڪو آواز ئي ڪونهي.

اميدون: ....
ڇڻ ته تازي وڻ وڍيل مان گونچ ٿا نڪرڻ-
سندن بنياد ئي ڪونهي.

او منهنجا بخت، موٽي آءُ....!
بخت
اڙي ڪمبخت!
اڙي بدبخت!
اڙي ويهين صديءَ جا بي خبر انسانُ!
اڃا درياء، رڃ کي ٿو ڪرين منٿون!
ڇريا انسان، ويٺو ٿو ڪرين رڙيون -
او منهنجا بخت، موٽي آءُ.

سرْراز راڄڙ

نظم

تنهنجي پيار جي خاطر مونکي،
دنيا کان ڏک سورَ مليا.

سهندو رهندو آهيان هر غم،
نينهن سندا ناسور مليا.

ساعت ساعت سور مليا.
پل پل پيارا پورَ مليا.

Gul Hayat Institute

پيربخش پياسي

وائي

پلجي نپجي گهاريو جت مون، ياد ڪريان سو ديس، الا!
ياد ڪريان سو ديس.

بخمل سومـرا آڇ نہ بـدلي، اجرڪ لونگيءَ ڪيس، الا!
ياد ڪريان سو ديس.

پٽ پهري وچ راڻين سونهي، ويچاريءَ ڪِيٽ ويس، الا!
ياد ڪريان سو ديس.

سندم لڄ هن لوئي ۾ ڪيئن، لاهيان لال لبيس، الا!
ياد ڪريان سو ديس.

اوندهہ ائين تي ڪوٺ لڳي، چڙ قبر ڪاري ڪيس، الا!
ياد ڪريان سو ديس.

سڳ ٿيو جن تن تان صدقي، سر ساهہ منهنجو سيس، الا!
ياد ڪريان سو ديس.

نيڻن نير وهائي 'پياسي' پرين ڪـان پـرديس، الا!
ياد ڪريان سو ديس.

Gul Hayat Institute

ملڪ نديم

بيت

گُهل گُهل صبح هير، منهنجي تَن کي ميٺيون ڏي،
ساه اچــي سُڌيرَ، پره جي خوشبوء ڪائي.

گهل گُهل صبح هيرَ، اڄ مـــن ماندو آهــي،
سپريــن سندي سَريرَ، خـوشبوء اڄ ڪٿي آڇُ.

گُهل گُهل صبح هير، اڄ منهنجو من اُداسُ،
پِرهَ جي پياس، اُجهاء ٽِڏڙي ٽڏڙي ٽَڏاڻ سان.

والله وفـا عبـادت، آهــي منهنجي ازل کـان،
سِڪ جي سخاوت، حـــاتم کي هيچ ڪندي.

آيــو آهــي اُداس، ملڪ تنهنجي مــندر ۾،
جڳ جــو جـلايل آ، داتـــا تنهنجو داسُ،
نسورو ٿي نراسُ، آهــي آسن اميدن کـــان.

ازل کــان تــو الله، ڦِري ڦِري تـــو ڦوليان،
ڳِلي ڳِلي ٿو ڳوليان، توکي شاعري جي شمع ڪٿي.

شراب پــيءُ شمشانن ۾، جت مُردا تـا جلن،
ملڪ مئخانـــن ۾، جيئرا جـــيءُ جلن تـــا.

عبدالجبار جوڻيجو

نظم

تون جي ناهين تہ ـ
گلن ۾ ناهي خوشبوء

تون جي ناهين تہ ـ
نہ آهي پيرهن ۾ رنگ.

تون جي ناهين تہ ـ
نہ آهي ڪوئي همدم.

تون جي ناهين تہ ـ
خوشي ڇڻ ناهي.

تون جي ناهي تہ ـ
لڙڪن سان پريل نيڻ.

تون هجين ها تہ ـ
بهارن ۾ نوان رنگ پريان ها جيڪر.

تون هجين ها تہ ـ
بهارن جا قدم روڪيان ها هيڪر.

Gul Hayat Institute

(چلي جو عظيم شاعر پبلو نرودا پنهنجي زندگي جي آخري ڏينهن ۾ بيمار هو ۽ اسپتال ۾ داخل ڪيو ويو هو. ١١- سيپٽمبر تي چلي ۾ فوجي بغاوت ڪانپوءِ، ٢٣ سيپٽمبر ١٩٧٣ع تي هڪ فوجي گاڏي، بيمار نرودا کي کڻي ڪنهن اڻ ڄاتل جاءِ ڏانهن رواني ٿي وئي. بعد ۾ فوجي جنتا اعلان ڪري ڇڏيو ته ٢٣- سيپٽمبر ١٩٧٣ع تي رات جو ٣٠-١١ وڳي پبلو نرودا دل بيهي وڃڻ ڪري مري ويو. هنڪي شهيد ڪرڻ ڪانپوءِ ڪجهه ڪلاڪ رکي فوجي درندن سانتياگو ۾ نرودا جي گهر تي حملو ڪيو ۽ گهر جي سِر سِر سان نه ملي. ان ڪانپوءِ نرودا جو لاش ان ڍير ٿيل گهر ۾ آندو ويو. هنجي لاش واري پيٽي ڪليل هئي ۽ نرودا کي آسپاس جي بارود، دونهين ۽ رت جي بوءِ واري هوا لڳي رهي هئي. هنجي لاش مٿان سندس زال گل جهليو بيٺي هئي. سنگتين ساٿين جو وڏو تعداد هنجي لاش جي چوڌاري خاموش بيٺو هو. اتي هڪ فرينچ صحافيءَ نرودا جي زال کان پڇيو ته توهان ٻڌائي سگهندؤ ته توهانجو هي گهر ڪهڙي طرح ناس ڪيو ويو. نرودا جي زال جواب ڏنو ته، "مون ۾ اهڙي ظلم بيان ڪرڻ جي طاقت ئي نه رهي آهي. بهرحال 'اِسلانيگرا' وارو اسانجو گهر به ساڳيءَ طرح ڍاهي ڍير ڪيو ويو آهي." فرينچ صحافي هڪدم فوجي جنتا جي سرڪاري ترجمان کان نرودا جي گهر نابود بابت وضاحت گهرڻ لاءِ روانو ٿي ويو. فوجي ترجمان ڇڙٻ ڏيندي چيس ته: "اسانکي ڪابه خبر ڪانهي. اهڙو حڪم اسان جاري نه ڪيو آهي." انڪري صحافيءَ کي نرودا جي گهر نابود ٿيڻ جا ڪي به تفصيل ملي نه سگهيا. نرودا جي شهيد ٿيڻ ڪانپوءِ هنجو هڪ تازو لکيل نظم مليو آهي. جنهن ۾ ڄاڻايو ويو آهي ته هنجو گهر تباهه ڪيئن ٿيو. هتي ان نظم جو ٿوري ڦيرڦار سان ترجمو پيش ڪجي ٿو: —— سنڌيڪار)

Gul Hayat Institute

پهرين ڏندڙي — مونکان پڇو

سنڌيڪار: انور

مونکان پڇو

تون پڇين ٿو:
رس ڀريا رابيلڙا
ڪاڏي ويا — ؟
الهام جهڙا
موتيا
ڪاڏي ويا — ؟
هو... ميهن جي ٽپ ٽپ منجهان
هلڪن سُرن ۾ سرجيا
لفظن جا پنڇي، گيت (۽ سرگوشيون)
ڪاڏي ويا — ؟
آءُ ٿو توکي ٻڌايان — !
ڪيئن مونتي ڪنهن ڪيو — ؟
منهنجو اجهو
سڏبو گلن جو گهر هيو:
ٽانگر ٽڙن جو گهر هيو:
ٻارڙن سان گلڙا
جنهن گهر ۾ گڏجي
کيڏندا ها —
ڪات ڪاسائي ڪٿي تنهن ۾ گهڙيا
تلوار سان ۽ جيٽ سان —
ٻادرين خونين مٿان دم دم دعائون گهوريون
ٻارڙن تي جن ٻه وَر وَر وار ڪيا —
ٻارڙن جو رت
ٻارڙن وانگيان
(ٻانبڙائي پائي)
گهٽين ۾ وهندو ويو — وهندو ويو.

Gul Hayat Institute

پبلو نرودا

سنڌيڪار: ممتاز مهر

نظم

اج سيپٽمبر ٧٣ جي ڏکن ڏينهن ۾
تاريخ جي مڙني مروئن ڳڙجي
اسانجي جهنڊي کي جهنجهوڙي ڇڏيو آهي
اوهان ڪيترو رت وهايو آهي
اوهان جيڪي جاگيرن تي مڇي مچ تيا آهيو
اوهانجو آخري ٺڪاڻو شيطاني دوزخ آهي
اوهان هزارين دفعا وڪيا ۽ خريديا ويا آهيو
اوهانکي نيويارڪ جي بگهڙن هن ڪرتي ڀيهاريو آهي.
اي ايذا رسائيندڙ لالچي مشينو
پنهنجن مقتولن جي رت ۾ رڱيل
آمريڪا جي ائي ۽ هوا جا عصمت فروش سوداگرو
اي قاتل ڪاسائيو
اوهان آهي بي اصول بگهڙ آهيو
جن وٽ پيڙهيل عوام کي، سواءِ
ڏک ۽ بک ڏيڻ جي
ٻيو ڪو مقصد حيات نه آهي.

Gul Hayat Institute

گذريل سال ’آمر جليل نمبر‘

۽ هن سال

ماهوار

سُهڻي

جي پاران

نسيم نمبر

- نسيم احمد کرل جو شمار موجوده وقت ۾، سنڌيءَ جي وڏن ڪهاڻيڪارن ۾ ٿئي ٿو.
- هن نمبر ۾ نسيم احمد کرل جون چار اڻ ـ ڇپيل ڪهاڻيون، سندس ڇپيل ڪهاڻين مان ڇهه بهترين ڪهاڻيون شامل هونديون.
- مختلف اديبن جا ’نسيم‘ تي لکيل مضمون ۽ خاڪا.
- نسيم کان ورتل طويل دلچسپ انٽرويو.
- نسيم جون مختلف وقتن جون تصويرون.

پراڻن ۽ نون ليکڪن کي گذارش آهي ته اهي نسيم تي پنهنجا مضمون، تاثر ۽ خط موڪلين.

Gul Hayat Institute

پرڏيهي ڪهاڻيون

بازيگر جي زال جو موت (جاپاني ڪهاڻي)

وانڪا (روسي ڪهاڻي)

هيڏانهن اسڪول - هوڏانهن جيل (چيني ڪهاڻي)

نيون مورتيون ۽ پراڻيون مورتيون (بينگالي ڪهاڻي)

راهه ۽ پاڇا (آمريڪي ڪهاڻي)

خاموش انسان (اٽيلين ڪهاڻي)

واپسي (آمريڪي ڪهاڻي)

اڳڪٿي (اسپيني ڪهاڻي)

شمشاد بائي جو قتل

شيڪاناگو

وليرام ولپ

چيخوف

وليرام ولپ

لائو هسيانگ

وليرام ولپ

رابندر ناٿ ٽئگور

زيب پٿي

ارسڪن ڪالڊ ويل

مسعود قريشي

البيٽر ڪاموئيو

آغا لياقت علي

وليم سرويان

نصير اعجاز

پيڊرو انٽونيو ڊي الارڪو

امتياز حسين قاضي

ڪي - ايل - گابا

اڪرام حسين قاضي

Gul Hayat Institute

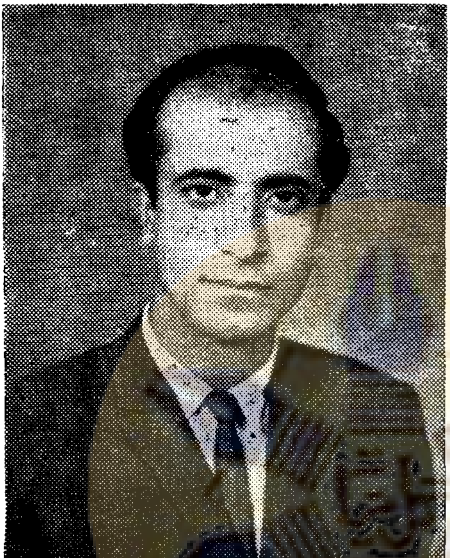

وليرام ولڀ نالو، لوهاڻو ذات. ١٩٤١ع ۾ مٺي، ضلعو ٿرپارڪر ۾ ڄائو. ١٩٦٧ع ۾ اردوءَ ۽ ١٩٧١ع ۾ سوشالاجيءَ ۾ ايم-اي ڪيائين. تنهن کان علاوه ١٩٦٩ع ۾ ايل-ايل-بي پڻ ڪيائين

١٩٦٠ع ۾ 'ڌوم ڪيتو' جي لکيل هڪ گجراتي ڪهاڻيءَ 'بهشت دوزخ' جو ترجمو سه ماهي 'مهراڻ' ۾ ڇپيو. جيڪو سندس پهريون ترجمو هو. سندس ڪهاڻيءَ کان علاوه چار ڪن ٻين ڪهاڻين جا ترجما پڻ ساڳئي مخزن ۾ ۽ پنج ڪن 'سهڻي' مخزن ۾ ڇپيا اٿس. تنهنکان علاوه 'سنڌ رنگ' ۽ 'نئين سنڌ' ڪتابي سلسلي ۾ پڻ سندس ڪيل ترجما ڇپيا آهن. تنهن کان سواءِ ڪرشن چندر جو مشهور ناوليٽ 'غدار' جو سنڌي ۾ ترجمو ١٩٦٧ع ۾ شايع ٿيو ۽ البيئر ڪاميو جي مشهور ناول Out-Sider جو پڻ سنڌي ۾ ترجمو ڪيائين، جنهنجون ٻه قسطون سهڻيءَ ۾ شايع ٿيون آهن. هن وقت سئنيما ايڊورٽائيزنگ ڪمپني (حيدرآباد) ۾ نوڪري ڪري رهيو آهي.

وليرام فقط هڪ اصلوڪي ڪهاڻي 'پشپ' لکي، جيڪا آڪٽوبر ١٩٦٧ع ۾ سهڻيءَ ۾ ڇپي.

انهيءَ کان علاوه هڪ اڌ ڪتاب تي تبصرو پڻ ڇپيل اٿس.

(جاپاني ڪهاڻي)

شيگا نائويا

Shiga Naoya

سنڌيڪار: وليرام ولڀ

بازيگر جي زال جو موت

THE DEATH OF KNIFE-THROWER'S WIFE

هيءَ ڪهاڻي جاپان جي مشهور ڪهاڻيڪار شيگا نائويا Shiga Naoya ۱۹۱۳ع ۾ لکي جا A treasury of Modern Asian Stories (جديد ايشيائي ڪهاڻين جو خزانو) جي ۱۹۶۱ع جي انگريزي ڇاپي مان ترجمو ڪئي ويئي آهي. انهيءَ مطابق ليکڪ جي هن وقت عمر اسي سالن کان مٿي هوندي. شيگا نائويا جاپان جي چونڊ جي اديبن ۾ ڳڻيو ويندو آهي. سندس ضخيم ناول An'ro Koro (Journey through the Dark [اونداهي جو سفر]) همعصر جاپاني ادب تي اهم اثر ڇڏيو آهي ۽ جديد ڪلاسيڪي تصور ڪيو ويندو آهي. هو گهٽو ڪري ڪهاڻيون لکندو آهي، جنهنجو عمدو مثال اها ڪهاڻي آهي.

چيني نوجوان بازيگر هن پنهنجو ڪرتب ڏيکاريندي جڏهن هڪ وڏي چاقوءَ سان پنهنجي زال کي ماري وڌو ته سڀني هراسجي ويا. نوجوان عورت تڏهن ئي مري ويئي ۽ هن کي بروقت گرفتار ڪيو ويو.

اهو واقعو، سرڪس جي ڊائريڪٽر، هن جي چيني اسسٽنٽ، اناؤنسر ۽ ٽن سون تماشبين جي اکين اڳيان ٿيو. اتي هڪ سپاهي به موجود هو، جو تماشبين جي پويان بيٺل هو. انهن سڀني شاهدن جي موجودگي جي باوجود، قتل جي راز جي خبر پئجي نه سگهي ته اهو ارادي سان ٿيو هو يا اتفاقي حادثو هو.

هن جي زال دروازي جي ڊيگهه جيتري ڪاٺ جي تختي جي

سامهون لڳي بيهندي هئي ۽ اٽڪل ڇهن والن جي مفاصلي کان هو پنهنجا ٻه ڳها چاقو ڊانهس اڇلائيندو هو، جو اهي جسم جي چوڌاري ٻن انچن جي وڇوٽي تي وڃي ٿي ٽنبيا. جڏهن چاقو سندس هٿن مان نڪرندو هو، تڏهن سندس چهري تي عجيب تاثر اڀرندو هو، ڄڻ ڏک نشاني تي هٽندو هجي.

سڀ کان اول، جج، سرڪس جي ڊئريڪٽر کي سڏيو ۽ ڪانئس پڇيائين، ”تون اهو چئي سگهين ٿو ته اهو عمل ڏاڍو مشڪل هو؟“

”نه سائين، اهو ڪم هڪ تجربيڪار ۽ آزمودو رکندڙ ماڻهو لاءِ مشڪل ناهي. پر انهيءَ عمل کي صحيح نموني ڪرڻ لاءِ تنتي سرشتي تي متوازن ضابطي ۽ پوري ڌيان جي ضرورت آهي.“

”پوءِ ڇا، ائين سمجهجي ته اهو قتل هڪ اتفاقي حادثو هو، جو بلڪل غير متوقع طور تي ٿيو؟“

”جي بلڪل سائين. جيڪڏهن اهڙا اتفاقي حادثا عام طور تي ٿيندا رهن ها ته مان پنهنجي سرڪس ۾ اهڙي ڪرتب جي اجازت ئي نه ڏيان ها.“

”تون سمجهين ٿو ته اهو قتل ڪنهن ارادي سان ڪيو ويو آهي؟“

”نه سائين. مان نٿو سمجهان. چاقاڻ ته اهڙي ڪرتب جي عمل لاءِ، جو ٻارهن فوٽن جي فاصلي کان ڪيو وڃي ٿو، نه فقط چاڻ ۽ سکيا جي ضرورت ٿئي ٿي، پر اندر جي سوچ ۽ هدايت کي وڏو دخل آهي. ائين برابر آهي ته اسان سمجهيو هوسين ته انهيءَ ۾ غلطي ٿئي ٿي سگهي، پر هاڻي جيڪي ڪجهه ٿيو آهي، انهيءَ مان اسانکي قبول ڪرڻو پوندو ته غلطي ٿيڻ جو هر وقت امڪان هو.“

”پوءِ ڀلا تون ڇا ٿو سمجهين ته اهو قتل غلطيءَ سبب ٿيو يا ارادي سان ڪيو ويو آهي؟“

”سائين، اهو ته نٿو چئي سگهان.“

جج مُنجهي پيو. صاف قتل جو ڪيس هو، پر اهو چوڻ

مشڪل هو ته اهو اتفاقي قتل هو يا اڳ سوچيل سمجهيل منصوبي تحت هو. جج سوچڻ لڳو ته جيڪڏهن اهو قتل هو ته پوءِ واقعي ڏاڍي حرفت سان ڪيو ويو هو.

انهيءَ ڪانپوءِ، جج چيني اسسٽنٽ کي، جنهن هن سان گڏ گذريل ڪافي سالن کان ڪم ڪيو هو، سڏيو ۽ ڪانئس پڇا شروع ڪيائين، "هن جي عام چال چلت ڪيئن هئي؟"

"سائين، هو تمام سڌو سنواٽو شريف ماڻهو هو. نه جوا ڪندو هو ۽ نڪي شراب جي ويجهو ويندو هو. عورتن کان اصل ونءُ ويندو هو. گذريل سال عيسائي ٿيو هو. انگريزيءَ جو اڀياس ڪيائين ۽ فرصت جي وقت اڪثر انجيل، مذهبي ڪتاب ۽ اهڙو ٻيو مواد پڙهندي ڏسبو هو."

"پلا سندس زال جي رهڻي ڪهڻي ڪيئن هئي؟"

"سائين، هوءَ به نيڪ هئي. هونئن ته سائين توهانکي خبر آهي ته آواره گرد ماڻهو گهڻو ڪري اخلاقي طور تي نيڪ نه هوندا آهن. هن جي زال نوجوان ۽ خوبصورت هئي ۽ ڪي ماڻهو ڏانهس اشارا ڪري ڇيڙيندا به هئس، پر هن اشراف ڪنهنکي ڪونه ليکيو."

"سندن مزاج ڪيئن هو؟"

"ٻئي ڄڻا سدائين خوش مزاج ۽ مهربان هوندا هئا. پنهنجي يارن دوستن سان ڏاڍي قرب سان ملندا جلندا هئا ۽ ڪڏهن به ڪنهن سان ڪو جهيڙو نه ڪيائون پر...." هو ٿورو هٽڪيو ۽ وري جاري رکندي چيائين، "سائين، ٻڀ اٿم ته متان منهنجي ڪنهن ڳالهه ڪري ڪيس کي نقصان نه پهچي. سچي ڳالهه اها آهي ته ٻئي زال مڙس سڪر ۽ غير مطلبي هئا، پر پاڻ ۾ اصل نه پوندي هئن."

"انهيءَ جو ڪهڙو سبب هو؟"

"خبر ناهي سائين."

"جڏهن کان تون کين سڃاڻين، تڏهن کان اهو پهريون واقعو ٿيو؟"

"نه سائين. به سال ٿيا، هن جي زال پيٽ سان هئي. ڪيس وقت کان اڳ ٻار ڄائو، جو ٽن ڏينهن ڪانپوءِ مري ويو. انهيءَ

ڪانپوءِ سندن تعلقاتن ۾ ڦيرو آيو. خسيس ڳالهين تي پاڻ ۾ اٽڪي پوندا هئا. هن جي چهري جو رنگ چڙائجي ويندو هو. هو هميشه ڳالهائڻ بند ڪري ڇڏيندو هو. هن ڪڏهن به پنهنجي زال تي هٿ نه کنيو ۽ نڪي اهڙي ٻي ڪا ڳالهه ڪيائين. آءٌ سمجهان ٿو ته هُو انهيءَ ڳالهه کي چڱو نه سمجهندو هو. پر جڏهن ڏانهس نهاربو هو ته سائين، سندس اکين مان سخت غصو ظاهر ٿيندو هو جو ڏاڍو ڊيڄاريندڙ لڳندو هو.

”جڏهن مون ڏٺو ته هاڻي قصو ڪافي اڳتي لنگهي ويو آهي ته هنڪان پڇيم ته هو پنهنجي زال کي ڇڏي ڇو نٿو ڏي. هن مونکي چيو ته سندس زال ڪيس ڏني نٿي وڃي، پر وٽس طلاق ڏيڻ لاءِ ڪي زوردار ڪارڻ نه هئا. اهو هن خود مونکي ٻڌايو. آءٌ سمجهان ٿو ته هُو انجيل ۽ ٻيا مذهبي ڪتاب انهيءَ ڪري پڙهندو رهندو هو، جيئن سندس اندر کي آرام پهچي ۽ پاڻکي جوڙس ڪان نفرت ڪرڻ کي روڪي سگهي. هن جي زال ڏاڍا ڏک ڏنا هئا. هوءَ هن سان لڳ ڀڳ ٽن سالن ڪان گڏ رهندي آئي هئي ۽ گهومو بازيگر جي حيثيت سان ساڻس گڏ سارو ملڪ پيرن هيٺان لتاڙيو هئائين. جيڪڏهن هوءَ هن کي ڇڏي واپس گهر وڃي ها ته آءٌ نٿو سمجهان ته ڪو چڱو ماڻهو ساڻس شادي ڪرڻ لاءِ تيار به ٿئي ها. انهيءَ عورت سان ڪيترا شادي ڪرڻ لاءِ تيار ٿين ها، جنهن سارو وقت رولُو نموني ۾ گهمندي گذاريو هجي؟ منهنجي خيال ۾، هُن، هن سان انهيءَ ڪري گڏ پئي گذاريو، جيئن ٻئي ڪ ٻنهي جي پاڻ ۾ پيئي به نٿي.“

”هن قتل بابت تنهنجو حقيقت ڪهڙو خيال آهي؟“

”توهانجو اهو مطلب آهي ته منهنجي خيال ۾ اهو اتفاقي حادثو آهي يا ارادي سان قتل ڪيو ويو آهي؟“

”بلڪل.“

”سائين، واقعي واري ڏينهن کان آءٌ انهيءَ مسئلي تي هر زاويئي کان سوچيندو رهيو آهيان. جيترو وڌيڪ سوچيان ٿو، اوترو معاملو مُنجهائيندڙ لڳي ٿو. مون انهيءَ بابت انائونسر کان به پڇيو، پر هو به انهيءَ واقعي کي سمجهي نه سگهيو آهي.“

Gul Hayat Institute

’چڱو. پر اهو پڌاءِ ته جنهن مهل اهو واقعو ٿيو ته تو ائين محسوس ڪيو ته تون حيران رهجي ويو هئين ته اهو قتل اتفاقي حادثو هو يا ارادي سان ٿيو هو؟“

”ها سائين. مون ائين محسوس ڪيو. مون سمجهيو ته هن جوڙس کي قتل ڪيو آهي.‘

”تنهنجو مطلب ارادي سان آهي؟“

”ها سائين، پر اناؤنسر چوي ٿو ته هُن سمجهيو ته سندس هٿ گُسي ويو آهي.“

”ها، پر هُنکي سندن روزمره جي معاملن ۽ واسطن جيسڌ ناهي، جيڪا تو کي آهي.“

”ائين ٿي سگهي ٿو سائين. پر انهيءَ ڪانپوءِ آءٌ حيران رهجي ويس جو اصل ۾ ائين نه هو، ڇاڪاڻ ته مون سندن تعلقاتن جي ڄاڻ جي بنياد تي سمجهيو هو ته هَن کيس قتل ڪيو آهي.“

”قتل ڪرڻ وقت، هَن جو ردِ عمل ڪهڙو هو؟“

”جنهن مهل هُن رڙ ڪئي، ’اڙي‘ تڏهن مون اوڏانهن ڏٺو ته سندس زال جي نڙ گهٽ مان رتُ ڦوهاري وانگي وهي نڪتو هو. ڪجهه سيڪنڊن تائين هوءَ اتيئي بيٺي هئي، پوءِ سندس گوڏا اندرئين پاسي گڏ ٿيندي ڏسڻ ۾ آيا ۽ پاڻ اڳتي جُهڪندي ويئي. جڏهن چاقو ڇڪي ٻاهر ڪڍيو ويو ته هوءَ فرش تي گِنڊڙي جيان ڍهي پيئي. اسان ڪجهه به نٿي ڪري سگهياسين. فقط پٿر بڻجي کيس گهوري ڏسي رهيا هئاسين... باقي هَن بابت مان سچ پچ سندس ردِ عمل ٻڌائي نٿو سگهان، ڇو ته مون ڏانهس اصل نه نهاريو. مون ڏانهس تڏهن ڏٺو، جڏهن مونکي خيال آيو ته ’هَن نيٺ جوڙس جو قتل ڪيو. سندس ڇهري مان رت سُڪي ويو هو ۽ اکيون بند هئس. اسٽيج جي مئنيجر پردو ڪيرائي ڇڏيو هو. جڏهن هَن جي جي زال جو لاش کنيو ويو ته ساهه نڪري ويو هوس. ان مهل هو گوڏن ڀر ويهي، خاموشي سان ڪافي دير تائين دعائون گهرندو رهيو.“

”هو ڏسڻ ۾ منجهيل آيو ٿي؟“

”جي ها سائين، هو ڏاڍو منجهيل هو.“

”چڱو. تون وڃين سگهين ٿو. تنهنجي ضرورت پيئي ته توکي گهرائي وٺبو.“

جج هاڻي هنن کي ڪٽهڙي ۾ گهرايو. بازيگر جي اداس ۽ زرد منهن مان پڌرو هو ته هو ڏاڍو ڪمزور ٿي ويو هو. جڏهن هو ڪٽهڙي ۾ اچي بيٺو ته جج چيس، ”مون سرڪس جي ڊئريڪٽر ۽ تنهنجي اسسٽنٽ جا بيان ورتا آهن. هاڻي تنهنجو وارو آهي.“

هن پنهنجو ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو.

”اهو ٻڌاءِ ته تو پنهنجي زال سان ڪڏهن محبت ڪئي هئي؟“

”شاديءَ جي ڏينهن کانوني، ٻار ڄمڻ تائين مون کيس دل سان پاليو هو.“

”ٻار ڄمڻ کانپوءِ حالتن ۾ ڦيرو ڇو آيو؟“

”ڇاڪاڻ ته مونکي خبر هئي ته اهو ٻار منهنجو نه هو.“

”توکي خبر هئي ته اهو ٻار ڪنهنجو هو؟“

”ها سائين، مونکي خبر هئي. منهنجي خيال ۾ اهو منهنجي زال جي سؤٽ جو هو.“

”تون هنکي ذاتي طور سڃاڻيندو هئين؟“

”هو منهنجو گهاٽو دوست هو. هن ئي اسانکي شادي ڪرڻ جي صلاح ڏني هئي ۽ ساڻس شادي ڪرڻ لاءِ به هن ئي زور پريو هو.“

”منهنجو اندازو آهي ته هنجا، تنهنجي زال سان تعلقات، توهانجي شادي کان اڳ جا هئا؟“

”جي سائين، اهو ٻار اسانجي شادي کان اٺ مهينا پوءِ ڄائو هو.“

”تنهنجي اسسٽنٽ جي بيان مطابق، اهو ٻار وقت کان اڳ ڄائو هو؟“

”مون هر ڪنهنکي ائين ٻڌايو هو.“

”ٻار ڄمڻ کانپوءِ جلد ئي گذاري ويو. ڇا اهو سچ آهي؟

Gul Hayat Institute

موت جو ڪارڻ ڪهڙو هو؟“

”سندس ماءُ پنهنجي ڇاتين سان گهٽي ماري ڇڏيو.“

”ڇا تنهنجي زال اهو سڀ ارادي سان ڪيو؟“

”هن اهو اتفاقي حادثو ٻڌايو هو.“

جج خاموش ٿي ويو ۽ هن جي ڇهري ۾ گهوري نهارڻ لڳو. هن پنهنجو ڪنڌ مٿي ڪنيو، پر ٻئي سوال لاءِ ترسندي اکيون جهڪائي ڇڏيائين. جج وري شروع ڪيو، ”تنهنجي زال پنهنجي ناجائز تلعلقات بابت توسان سچي ڪئي هئي؟“

”نڪو منهنجي زال ٻڌايو ۽ نه وري ڪڏهن مون ئي ڪانئس پڇيو. يار جو موت هر ڳالهه جي سزا هئي ۽ مون فيصلو ڪيو هو ته جيترو ٿي سگهي مونکي فراخ دل ۽ فياض ٿيڻ گهرجي، پر....

”پر نيٺ تون فراخ دل ٿيڻ ۾ ڪامياب نه ٿئين؟“

”برابر. اهو سوچڻ ڪانسواءِ رهي نه سگهيس ته يار جو موت ڪافي سزا نه هئي. پنهنجي زال کان الڳ ٿي سوچيم ٿي ته اندر ۾ آرام آيو ٿي، پر جڏهن لاش تي نظر پيئي ٿي ته طبيعت ۾ تيزي ٿي اچي ويئي.“

”تون طلاق ڇو نه ڏيئي سگهين؟“

”مان اڪثر سوچيندو هوس ته کيس طلاق ڏيئي ڇڏيان، پر اهڙو ذڪر پنهنجي زال سان ڪري نه سگهيس. هوءَ اڪثر مونکي چوندي هئي ته: تون مونکي ڇڏي ڏيندين ته مان جيءَ نه سگهنديس.“

”ڇا هوءَ توسان محبت ڪندي هئي؟“

”نه سائين، هوءَ محبت نه ڪندي هئي؟“

”ته پوءِ هوءَ اهڙيون ڳالهيون ڇو ڪندي هئي؟“

”مان سمجهان ٿو ته منهنجي زال جي ’جيئڻ‘ مان مراد دنياوي وهنوار‘ سان هئي. سندس گهر وڏي ڀاڱ تباهه ڪري ڇڏيو هو ۽ کيس خبر هئي ته ڪوبه چڱو ماڻهو هڪ اهڙي عورت سان، جا

رولو بازيگر جي زال رهي هجي، شادي ڪرڻ لاءِ تيار نہ ٿيندو. انهيءَ ڪانسواءِ سندس پير ايڏا تہ پٽڪڙا هئا جو هوءَ ڪوبہ ڪم ڪري نہ سگهندي هئي.“

”توهانجو پاڻ ۾ جسماني سنبنڌ ڪيئن هو؟“

”مان سمجهان ٿو تہ اهڙوئي هو، جهڙو اڪثر زال مڙس جو هوندو آهي.“

”تنهنجي زال ڪي تو لاءِ ڪا سچ پچ چاهت هئي؟“

”مان نٿو سمجهان تہ هن ڪڏهن مونسان سچ پچ محبت ڪئي. منهنجي خيال ۾، حقيقت ۾ مونسان زال جي حيثيت ۾ رهڻ هن لاءِ وڏو عذاب هو. آخر تائين هوءَ برداشت ڪندي آئي. هُن ايڏو صبر ڪيو، جنهن لاءِ سوچي بہ نٿو سگهجي. هنجو مونسان ردِ عمل نهايت ئي ٿڌو هو ۽ نهايت ئي غضبناڪ نگاهن سان مونڏانهن نهاريندي هئي، ايتريقدر جو آهستي آهستي منهنجي زندگي وهہ ٿي پيئي. مونکي بهتر ۽ حقيقي زندگي ڪاڻ جدوجهد ۾ جلندي ڏسي هن مونسان ڪڏهن بہ همدردي جو هڪ اکر نہ ڳالهايو.“

”تو انهيءَ باري ۾ ڪو فيصلہ ڪُن قدم ڇو نہ کنيو- ڪيس ڪيي ڇڏين ها يا بهتر سمجهين ها تہ ڇڏي ڏين ها؟“

”ڇاڪاڻ تہ مون وٽ ڪي اصول هئا.“

”ڪهڙا اصول؟“

”مون پنهنجي زال سان اهڙو سلوڪ ڪرڻ چاهيو ٿي، جو ڪا غلطي پنهنجي ڪچيءَ ۾ وجهڻ نٿي چاهي ... پر آخر ۾ ائين ٿي نہ سگهيو.“

”تو پنهنجي زال ڪي ڪڏهن قتل ڪرڻ جو سوچيو نہ هو؟“

هـُن ڪو جواب ڪونہ ڏنو، جج پنهنجو سوال ورجايو. ڪافي دير ڪانپوءِ وراڻيائين، ”قتل ڪرڻ جي خيال اچڻ ڪان اڳ، مان اڪثر سوچيندو هوس تہ جيڪر منهنجي زال مري پوي تہ ڏاڍو چڱو.“

Gul Hayat Institute

”ڇڱو ڀلا، جيڪڏهن قانون مطابق قتل ڪرڻ ڏوهه نه هجي ها ته انهيءَ حالت ۾ تون سمجهين ٿو ته تون پنهنجي زال کي قتل ڪرين ها؟“

”سائين، مون قانون جي نقطه نگاهه کان نٿي سوچيو. انهي ڳالهه مونکي روڪيو نه هو. پر مان ڪمزور هوس انهيءَ ڪري، ساڳئي وقت مونکي انهيءَ ڳالهه جي حد کان وڌيڪ خواهش هئي ته ڪيئن حقيقي زندگي حاصل ڪجي.“

”انهي هوندي به، پوءِ تو پنهنجي زال کي قتل ڪرڻ جو سوچيو، ائين نه؟“

”ائين ڪرڻ لاءِ مون ڪڏهن به ارادو نه ڪيو. پر ائين چوڻ برابر آهي، ته مون ائين ڪرڻ لاءِ هڪ دفعي سوچيو هو.“

”اها ڳالهه، انهيءَ واقعي کان ڪيترو اڳ جي آهي؟“

”اڳئين رات — يا شايد ساڳئي صبوح جو.“

”توهانجو پاڻ ۾ جهڳڙو ٿيندو هو؟“

”ها سائين.“

”ڪهڙي ڳالهه تي جهيڙو ٿيندو هو؟“

”ايڏين خسيس ڳالهين تي جهيڙو ٿيندو هو جو ٻڌائڻ مشڪل آهي.“

”ڪوشش ڪري هڪ اڌ ٻڌاءِ.“

”اڪثر جهيڙو مانيءَ تي ٿيندو هو. جيڪڏهن ماني دير سان ملندي هئي ته ڪاوڙ جو پارو چڙهي ويندو هو. هڪ ڏينهن شام جو منهنجي زال هرويرو وقت ضايع ڪري ڇڏيو ۽ رات جو ماني مقرر وقت تي تيار ٿي نه سگهي. بس مان ڏاڍو ڪاوڙجي پيس.“

”تون معمول کان وڌيڪ آپي کان ٻاهر نڪري ويو هئين؟“

”نه سائين، پر پوءِ به مان ڏاڍو ڪاوڙيل هوس جو معمول جي خلاف هو. سمجهان ٿو ته اهو انهيءَ ڪري ٿيو هو جو انهن گذريل هفتن دوران مان پنهنجي زندگي کي بهتر بنائڻ لاءِ ڏاڍو فڪرمند هوس ۽ محسوس ڪيو هوم ته انهيءَ لاءِ ڪري ڪجهه

نہ سگھيو هوس. مان بستري تي ليٽيو هوس، پر ننڊ اصل نٿي آئي ۽ مختلف قسمن جا خيال دل ۾ ايندا رهيا. مان محسوس ڪرڻ لڳس تہ جيڪي ڪجهہ ڪيو هئم، انهيءَ مان پنهنجو مقصد حاصل نہ ڪندس. مون ڏاڍي ڪوشش ڪئي هئي، پر ڏنم تہ پنهنجي ڏکويل زندگي جي ڏکار جو ڳڻن پهلوئن کان پاڻ آجو نہ ڪري سگهيو هوس. اهي ڏکوئيندڙ ۽ نااميدي جا معاملا منهنجي گهريلو زندگيءَ سان لاڳاپيل ڏسڻ ۾ آيا ٿي، انهيءَ مايوسي جي عالم ۾، مان هڪ اهڙي روشني جي تروري جي ڳولا ۾ هوس، جو مونکي اونداهي ۾ راهہ ڏسي، پر آهستي آهستي اها خواهش بہ ماٺي ٿيندي ويئي. انهي زندگي کان فرار لاءِ، منهنجي اندر ۾ هڪ خواهش اڃا بہ ڪر کڻي ٿيا ڏيئي رهي هئي ۽ مان چاهيان ٿو تہ جيڪڏهن اها ڳالهہ ختم ٿي ويئي تہ مان خواهشن ۽ آرزوئن کانسواءِ هڪ لاش مثل هوندس.

”۽ پوءِ منهنجي دل ۾ اهو منحوس خيال پيدا ٿيڻ لڳو: ’بس، شل هوءَ مري پوي. هوءَ مري پوي، ڇو نہ ڪيس قتل ڪري ڇڏيانس‘ اهڙي ڏوهہ جو عملي نتيجو مون لاءِ ڪجهہ بہ نہ هو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ ناهي تہ مان جيل ويندس ۽ جيل جي زندگي چڱي نہ هوندي پر موجوده جيئڻ کان بهتر هوندي، بهرحال آخر ۾ مون محسوس ڪيو تہ ڪيس مارڻ مان ڪجهہ نہ ورندو. اهوو پاڻ حقيقت کان منهن موڙڻ برابر ٿئي ها، جيئن خودڪشي ۾ ٿيندو آهي. پنهنجو پاڻکي ڇيج: مونکي ڏکيا ڏينهن پوڳڻ گهرجن، انهن کي ڪنهن بہ صورت ۾ بدلائي نٿو سگهجي، اهي مصيبتون ڀوڳڻ منهنجي حقيقي زندگي بنجي چڪيون آهن.

”جيئن منهنجي زندگي، انهن مصيبت ڀريل رستن تي ڊوڙندي رهي، تيئن مان اهو وساريندو ويس تہ انهن مصيبتن جو اصلي ڪارڻ مونسان گڏ آهي. مان بدحواسيءَ ۾ پنهنجي سڌ بڌ وڃائي چڪو هوس، منهنجي دل بي حس ٿي ويئي هئي ۽ منجهس پنهنجي زال کي قتل ڪرڻ جو خيال بہ ڏنڌلو ٿي ويو هو. سدائين غم جا پاڇا

رهندا هئا ۽ دماغ سوچ کان خالي هوندو هو. رات جو پوائنتا سپنا ڏسندو هوس. مون بهتر زندگي گذارڻ لاءِ ڪي بهترين تصور قائم ڪري رکيا هئا ۽ محسوس ڪيم ته ڪمزور هئڻ سببان اهي پورا نه ڪري سگهندس. جڏهن پرهه ڦٽي، تڏهن مون ڏٺو ته منهنجي زال به سڄي رات اک نه ٻوٽي سگهي هئي."

"جڏهن توهان بستري تان اٿيا، تڏهن توهانجو هڪ ٻئي سان ورتاءُ ڪيئن هو؟"

"اسان مان ڪنهن به هڪڙو اکر نه ڪڇيو."

"جڏهن ڇڪتاڻ وڌي ويئي هئي، تڏهن تو ڪيس ڇڏي ڏيڻ جو ڇو نه سوچيو؟"

"توهانجو اهو مطلب آهي ڇا، سائين، ته ائين ڪرڻ سان منهنجا مسئلا حل ٿي وڃن ها. نه، نه. اهو پاڻ حقيقت کان منهن موڙڻ مثل ٿئي ها. جيئن موڙ توهانکي عرض ڪيو ته مون فيصلو ڪري رکيو هو ته مون پنهنجي زال سان اهڙو سلوڪ ڪرڻ چاهيو ٿي، جو ڪا غلطي پنهنجي ڳچيءَ ۾ وجهڻ نٿي چاهيم."

هن مشتاقانه نموني جج ڏانهن نهاريو، جنهن ڪيس ڪنڌ جي اشاري سان بيان اڳتي جاري رکڻ لاءِ چيو.

"ٻئي ڏينهن آءٌ ڏاڍو ٿڪل هوس. قوت جواب ڏيئي بيٺي هئي. منهنجي لاءِ مان ڪري ويهڻ ڏاڍي ڏکي ڳالهه هئي، هڪدم ڪپڙا پائي گهر مان نڪري شهر جي سڃڻ ۽ ويران رستن تي رلندو ۽ ڏڪا ٿاٻا کائيندو رهيس. انهيءَ وقت دوران منهنجي مغز ۾ اهو خيال وري گشت ڪرڻ لڳو ته موتکي پنهنجي زندگي سنوارڻ لاءِ ڪجهه ڪرڻ گهرجي، پر قتل‌ڪرڻ جو خيال منهنجي سوچ ۾ اصل نه هو. حقيقت اها آهي ته اڳئين رات منهنجي قتل ڪرڻ جي سوچ ۽ ڏوهه ڪرڻ جي ڪنهن به حقيقي فيصلي جي وچ ۾ وٿي پيل آهي. حقيقت ۾ مون انهيءَ شام جي ٿيل واقعي بابت ڪڏهن سوچيو به نه هو. جيڪڏهن آءٌ ائين ڪريان ها ته خاطريءَ سان چوان ٿو ته چاقو اڇلائڻ وارو ڪرتب ڪرڻ ئي

چڙدي ڏيان ها ۽ انهيءَ جي بدران ٻيا ڪئين ڪرتب ڪري سگهيس ٿي.

”نيٺ شام ٿي ۽ آخر اسٽيج تي اسانجي اچڻ جو وارو آيو. مونکي ڪا خبر نه هئي ته ڪو عام رواجي حالتن ۾ ڪجهه غير رواجي ٿيڻ وارو هو. معمول مطابق، تماشبين جي سامهون چاقوءَ جي ٽڪائي، ڪاغذ جي ٽڪرن کي ڪپي ۽ تختي ۾ ٿنبي ثابت ڪيم. هاڻي منهنجي زال ٻاهر آئي، ڪيس وڻندڙ ميڪاپ ٿيل هو ۽ خوبصورت چيني ڊريس پاتل هيس. منهن ۾ مشڪ هئي ۽ تماشبين کيس داد تحسين ڏيئي رهيا هئا. هوءَ ٿلهندي اسٽيج تي اچي تختي جي وچ ۾ بيهي رهي. مون پنهنجي چاقن مان هڪ کنيو ۽ ڪائنس پري وڃي بيهي رهيس، گذريل شام ڪانپوءِ اسان جون اکيون پهريون دفعو پاڻ ۾ مليون. مون هڪدم سمجهيو ته انهيءَ رات جي سوچ جي تڪميل لاءِ اهو ڪرتب چڱو جو ڪائنتو هو. ظاهري طور تي مونکي پنهنجي تنتي سرشتي کي قبضي ۾ رکيو هو، پر ڪمزوري، جا منهنجي هڏن جي ڳوڏي ۾ داخل ٿي ويئي هئي، مونکي پنهنجي قابو ۾ آڻي ڇڏيو. مون چاتو ٿي ته مونکي پنهنجن ٻانهن تي ڀروسو نه ڪرڻ گهرجي. اندر جي آرام لاءِ اکيون بوٽي ڇڏيم ۽ سمجهيم ته منهنجو سارو جسم ڏڪي رهيو هو.

هاڻي اهو وقت اچي ويو. مون پهريون چاقو هنجي مٿي جي مٿان نڪرو ۽ اهو معمول کان هڪ انچ مٿي وڃي ٿنبيو. منهنجي زال ٻئي ٻانهون مٿي ڪنيون ۽ مون پنهنجا ٻيا ٻه چاقو سندس هرهڪ ٻانهن جي هيٺان هڻڻ لاءِ تيار ڪيا. جڏهن پهريون چاقو منهنجي آڱرين کان جدا ٿيو ته محسوس ڪيم ڇڻ ڪو پريان پڪڙي رهيو هجيم ۽ مونکي چاقو هڻڻ جي صحيح جاءِ پروڙڻ جي سوچ جواب ڏيئي ويئي. هاڻي ته اها ڳالهه قسمت تي ڇڏيل هئي ته اڇلايل چاقو سوچيل جاءِ تي لڳي. منهنجي هر ڪا حرڪت پاڻمرادو ۽ قبضي کان ٻاهر هئي.

هڪ چاقو پنهنجي زال جي ڳچي جي ڪاپي پاسي اڇليم

۽ جڏهن ٻيو ساڄي پاسي اچڻ تي هوس ته سندس اکين ۾ عجيب اظهار ڏٺم. هوءَ ٻڀ جي دٻاءُ وچان آڪڙيل ڏسڻ ۾ اچي رهي هئي. ڇا ڪيس پڻرون پٺجي ويا هئس ته اهو چاقو، جو ڪجهه سيڪنڊن ۾ ڏانهس اڇلجي ايندو، سندس نڙ گهٽ ۾ اچي لڳندو؟ مون پنهنجو مٿو ڳوڙرو محسوس ڪيو، ڄڻ ڪمزور ٿي ويو هوس. منهنجي هٿ مان پاڻمرادو چاقو ڇڏائجي ويو، ڄڻ مون پولار ۾ اڇلايو هو...."

جج مائٽ ۾ هو ۽ هن ڏانهن گهوري، ٻڌي رهيو هو.

"منهنجي ذهن ۾ هڪدم آيو مون ته ڪيس قتل ڪري ڇڏيو آهي." هن اوچتو ٻڌايو.

"تنهنجي مراد ارادي سان آهي؟"

"ها سائين. اوچتو مون محسوس ڪيو ته اهو مون ارادي سان ڪيو آهي."

"انهيءَ ڪانپوءِ، مان سمجهان ٿو ته تون پنهنجي زال جي لاش جي پرسان جهڪيو هئين ۽ خاموشيءَ سان دعائون گهريون هيون؟"

"جي سائين، منهنجي خيال ۾ اهو فطري عمل هو جو مون انهيءَ ويل جي ترغيب تي ڪيو هو. مون محسوس ڪيو ته هر ڪنهن مونکي عيسائي جي حيثيت سان سڃاتو ٿي ۽ جڏهن مان ظاهري دعائون گهرڻ جو بهانو ڪري رهيو هوس ته حقيقت ۾ مان سنجيدگيءَ سان اهو سوچي رهيو هوس ته هاڻ ڪهڙو طريقو اختيار ڪرڻ گهرجي."

"مطلب ته تون مطمئن هئين ته جيڪي ڪجهه تو ڪيو، سو ارادي سان ڪيو."

"جي سائين، پر مون هڪدم محسوس ڪيو ته مونکي اهو ئي بهانو ڪرڻ گهرجي ته جيڪي ڪجهه ٿيو اهو اتفاقي حادثو هو."

"پوءِ تو ائين سوچيو ته اهو ارادي سان هو."

"مون ۾ فيصلي جي قوت ڪونه هئي."

Gul Hayat Institute

چا تون سمجهين ٿو ته تون اهو تاثر ڏيڻ ۾ ڪامياب وئين ته اهو هڪ اتفاقي حادثو هو؟“

”ها سائين، جيتوڻيڪ پوءِ جڏهن انهيءَ بابت سوچيم ته ڏڪي ويو هوس. جيترو ٿي سگهيم اوترو ڪاميابي سان پاڻکي غمگين ظاهر ڪيم. جيڪڏهن اتي ڪو سچ پچ پارکو ماڻهو هجي ها ته هڪدم پرکي وٺي ها ته مان اها سچي اداڪاري ڪري رهيو هوس. بهرحال، انهيءَ ڏينهن شام جو مون فيصلو ڪيو ته منهنجي خلاف اهڙو ڪوبه ثبوت ناهي جو چٽيءَ نه وڃان. هر ڪنهن کي خبر هئي ته مان پنهنجي زال سان سٺو ورتاءُ نه ڪندو هوس، پر جيڪڏهن انهيءَ ڳالهه تي زور ڏيان ها ته اهو هڪ اتفاقي حادثو هو ته مونکي يقين آهي ته ڪير به انهيءَ کي ڪوڙو ثابت ڪري نه سگهي ها. ساري گذريل واردات جي متعلق پنهنجي دل ۾ سوچيندي مون ڏٺو ته آءٌ پنهنجي زال جي موت کي ظاهري طور تي اتفاقي حادثو واضع ڪري سگهيس ٿي.

”۽ پوءِ منهنجي دل ۾ هڪ عجيب سوال اٿيو ته مون اهو ڇو سمجهيو ته اهو هڪ اتفاقي حادثو نه هو؟ گذريل رات مون ڪيس قتل ڪرڻ جو سوچيو هو، پر اِها اُها حقيقت ناهي جنهن مونکي انهيءَ عمل کي ’ارادي عمل‘ سمجهڻ تي مجبور ڪيو آهي؟ آهستي آهستي مان انهيءَ نقطي تي پهتس ته مان خود انهيءَ ڳالهه بابت، جيڪا حقيقت ۾ ٿي، بيخبر هوس. اِهو سوچي آءٌ ڏاڍو خوش ٿيس — بي حد خوش.“

”چاڪاڻ ته تو انهيءَ کي اتفاقي حادثو سمجهڻ شروع ڪيو؟“

”نه سائين. اهو آءٌ چئي نٿو سگهان، ڇو جو مونکي ذري به سڌ ناهي ته اهو قتل ڪو ارادي سان هو يا نه. تنهنڪري مون فيصلو ڪيو ته آزاد ٿيڻ جو بهترين طريقو اهوئي ٿي سگهي ٿو ته سچي حقيقت کي ئي پڌري ڪريان. پنهنجو پاڻ کي ۽ ساري دنيا کي ائين چئي ته ’اهو اتفاقي حادثو هو‘ دوکو ڏيڻ کان ڇو نه

ايمانداري سان چئي ڏيان ته 'مونکي خبر ناهي ته ڇا ٿيو.' مان انهي کي غلطي نٿو چئي سگهان، ٻي طرف اهو به قبول نٿو ڪريان ته اهو اردي سان کيل هو. حقيقت ۾ نه آءٌ ڏوهه قبوليان ٿو ۽ نڪي انڪاري آهيان."

هن خاموش ٿي ويو. جج به ماٺ ۾ هو ۽ ڪجهه دير ڪانپوءِ صاف آواز سان پُرفڪر نموني سان چيائين: "مونکي ويساهه آهي ته تو جيڪي ڪجهه چيو آهي اهو صحيح آهي. آخر ۾ هڪ سوال پڇندس: تو پنهنجي زال جي موت جو غم محسوس نه ڪيو آهي؟"

"صفا نه سائين، اڳي جڏهن مان پنهنجي زال کي نهايت ئي ڌڪاريندو هوس، تڏهن سوچي به نه سگهيو هوس ته سندس موت متعلق ڳالهائيندي مونکي ايڏي ڪا خوشي ٿيندي."

"تون وڃي سگهين ٿو."

هو خاموشي سان ڪنڌ هيٺ ڪري ڪمري مان ٻاهر نڪري ويو. جج عجيب نموني هلچل محسوس ڪري قلم هٿ ۾ ڪنيو ۽ اڳيان ميز تي پيل ڪاغذ تي 'بي ڏوهي' لکي ڇڏيائين.

فخر

ڪجهه شڪستون، گهڻين فتوحات کان به وڌيڪ فخر جهڙيون هونديون آهن.

— مائيڪل ـ ڊي ـ مانٽيگ

(روسي ڪهاڻي)

چيخوف

Anton P. Chekhov

سنڌيڪار: وليرام ولڀ

وانڪا

روسي زبان جو جڳ مشهور ڪهاڻيڪار انتون چيخوف (Anton P. Chekhcv) يوڪرين رياست (روس) جي ٽئگانروڪ ڳوٺ ۾ هڪ غلام هاري جي گهر ۱۸۶۰ع ۾ ڄائو هو ۽ ۱۹۰۴ع ۾ سلهه وگهي گذاري ويو. سندس سوَرنهن ڪهاڻين جا ضخيم مجموعا ۽ ڪئين ڊراما ڇپيل آهن. ليو ٽالسٽاءِ کيس روس جو موپاسان ڪوٺيو آهي. چيخوف کي انسان ۽ انجي متعلق وسيع ڄاڻ آهي جنهنڪري هو پنهنجي ڪهاڻين ۾ تمام گهٽو استعمال ڪري ٿو. گهڻا مشهور ڪهاڻيڪار جنهن ڳالهه کي هڪ ناول جي ضخامت ۾ پيش ڪندا آهن، چيخوف انهيءَ ڳالهه کي ٿورن صفحن ۾ مڪمل نموني بيان ڪيو ڇڏي. وانڪا جو مثال سامهون آهي. ظاهر ۾ هيءَ ڪهاڻي نون سالن جي ٻار جي ٻنديڻ جو نوحو آهي، جا حقيقت ۾ سچي زندگي جي هڪ تلخ جهلڪ آهي، جنهن ۾ ماضي جون حالتون ۽ مستقبل جا انديشا اڪيل آهن.

چيخوف پنهنجي ڪهاڻين ۾، ڪا نئين ڳالهه نٿو ڪري، پر جيڪي ڪجهه ڏسي ٿو، ٻڌي ٿو ۽ محسوس ڪري ٿو، سو ٻڌائي ٿو، جنهنجي وجود بابت هرڪو ماڻهو سوچي نٿو سگهي.

نون سالن جو وانڪا ژهوڪوف ٽن مهينن کان آلياخين موچيءَ وٽ ڪم سکندو هو. سڀاڻي ڪرسمس جو ڏينهن هو ۽ اڄ رات کيس ننڊ نٿي آئي. جڏهن سندس مالڪ، مالڪڻ ۽ ٻيا ڪم ڪندڙ شام جو ديول هليا ويا، تڏهن هن اٿي مالڪ جي الماريءَ مان مس قلم ڪڍي ۽ ڪٽ چڙهيل نب مس مان ٻوڙي، هڪ گهنجيل پني ٽڪر ڪٽي خط لکڻ ويٺو.

پر الاجي ڇو، پهريون ئي اکر لکڻ کان اڳ، پهريائين هن چپ چاپ مٿاڇري نگاهه سان دروازي ۽ دريءَ ڏانهن ڏٺو. پوءِ سامهون رکيل خاموش تصوير ڏي، جنهنجي چوگرد جوتن جا

Gul Hayat Institute

ڪاٺي وارا سانچا الماري ۾ پريل هئا، ڪئين پيرا تڪيائين ۽ پوءِ هن هڪ دل لوڏيندڙ آهه ڀري. پنو سندس سامهون بينچ تي رکيو هو ۽ هو گوڏا کوڙي ويٺو هو.

'پيارا ڏاڏا ڪوُنسٽينٽن مڪارڪ' هن لکڻ شروع ڪيو.

'مان توهانکي هي خط لکي رهيو آهيان. ڪرسمس جي لاءِ منهنجون دلي مبارڪون قبول ڪندا ۽ مان دعاگو آهيان ته توهان سڀ خوش ۽ آباد هجو. منهنجي نه ماءُ آهي، نه پيءُ. توهان ئي منهنجا سڀ ڪجهه آهيو.'

سامهون دريءَ ۾ سندس ميڻ بتيءَ جو پاڇو پئجي رهيو هو. وانڪا کي، ان ۾ پنهنجي ڏاڏي جي تصوراتي صورت ڏسڻ ۾ آئي. سندس ڏاڏو ميسرس ذهيواريف وٽ چوڪيدار هو. پنجهٺ سالن جو ٻُڍو مڪارڪ ٺندرو ۽ ڪمزور هو، پر خاص قسم جي بدني اڏاوت ڪري قوت ۽ جاندار هو. سندس اکيون ننڍيون هيون ۽ پاڻ سدائين مشڪندو رهندو هو. سارو ڏينهن هو نوڪرن جي رنڌڻي ۾ ستو پيو هوندو هو يا بورچين سان ٺٺ ٺٺ هڻندو رهندو هو. رات جو رڍ جي کل جو لبادو پائي جاءِ جي چوطرف ڏنڊي سان ٺڪ ٺڪ ڪندو ڦرندو رهندو هو. هنجي پٺيان هڪ ٻڍيءَ ڪتيءَ ڪاشتانڪا ۽ ڪتو ويئون هلندا رهندا هئا. پنهنجي ڪاري ڪوٽ، ڊگهي بدن ۽ لوچ مڇيءَ جهڙي صورت ڪري ڪتي جو نالو ويئون پئجي ويو هو.

ويئن پنهنجي خاص صورت ڪري هر ڪنهن جو ڌيان پاڻ ڏانهن ڇڪائي وٺندو هو ۽ هرڪنهن سان جلدي هري مري ويندو هو. ڌارين سان به اهڙي سڌائي سان پيش ايندو هو جهڙي پنهنجي مالڪ سان. پر هو اعتبار جوڳو نه لڳندو هو. سندس سڌائي ۽ مهربان نگاهه ۾ سڀ کان وڌيڪ چڪ پائڻ واري نيت لڪل هوندي هئي. ٽنگ ۾ چڪ پائڻ، گوشت جي صندوق ۾ منهن وجهڻ يا ڪڪڙين جا چوزا چورائي هڙپ ڪرڻ ۾ ڪو ٻيو ڪتو سندس مٽ نه هو. پنهنجن انهن ڪرتوتن ڪري ڪئين دفعا سندس پويون ٽنگون لڳ ڀڳ ڀڳي

Gul Hayat Institute

ڇڏيون ويون هيون. ﻫ پيراڪيس ٻڏي لٽڪايو ﻫ ويو هو ۽ هرهفتي لڪڻ جي ايتري تہ مار پوندي هئس، جو اڌ مئو ٿي ويندو هو. پر پوءِ هو انهيءَ تي هري ويو هو ۽ ساڳيون حرڪتون ڪندو رهيو.

هن وقت، وانڪا جو ڏاڏو ضرور ڦاٽڪ تي بيهي پنهنجون ننڍيون اکيون ڇنڀي، ڳوٺ جي ديول جي ڳاڙهين روشن دريءَ ڏانهن ڏسي رهيو هوندو. ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ڳوڙي بوٽ مان ڇيڇاٽ ڪڍائيندو، ماڻهن سان اڱڻ ۾ هٽ شٽ هڻندو هوندو. ڇاهه سان ٻڌل پٽي ۾ پنهنجو ڏنڊو اٽڪائي، سرديءَ ۾ ڳهندي ڪيس ٻڍن جيئن کنگهندو ﻫ ڏسبو ۽ ڪڏهن ڪنهن بورچي يا نوڪر جي ڏيءَ کي ڇيڙي ﻫ ڇڏيندو هوندو.

”ناس نہ سنگهندءُ ڇا؟“ هو پنهنجي ناس جي دٻي کولي عورتن جي اڳيان ڪري پڇندو آهي. عورتون وري هڪ چپٽي ۾ ناس کڻي سنگهنديون ۽ ڇڪ ڏينديون آهن، ۽ هن ٻڍي کي جيڏو مزو ايندو آهي، اوڏو وڏو ٽهڪ ڏيندو آهي ۽ رڙ ڪري چوندو آهي، ”ناس کڻي ڇڏيو. هن سان توهانجو نڪ ﻫ ڄمي پوندو.“

هو ڪتن کي ﻫ ناس سنگهائيندو آهي. ڪاشتانڪا ڇڪ ڏيئي نڪ موڙي، پوءِ رُسڻ وانگي هلي ويندي آهي. ويڙن ناس نہ سگهندو آهي. ڏاڍي ادب سان نڪ هٽائي وٺندو آهي، ۽ پڇ لوڏڻ لڳندو آهي. موسم ڏاڍي وڻندڙ آهي. هوا جي لهر ذري ﻫ ناهي. آسمان صاف آهي. هلڪي هلڪي برفباري ٿي رهي آهي. رات ڏاڍي اونداهي آهي، پر سارو ڳوٺ اڇين ڇتين ۽ چمنين مان نڪرندڙ دونهين جا بادل، ماڪ سان ڍڪيل چانديءَ جهڙا چمڪندڙ وڻ ۽ ٻوٽا ۽ برفباري صاف ڏسجن پيا. آسمان روشن ۽ ٽمڪندڙ تارن سان سجايل آهي ۽ ڪهڪشان ايتري صاف آهي، جو ائين ٿو لڳي ڄڻ برف سان پالش ڪيل آهي ....

وانڪا ٿڌو ساهه ڀريو ۽ قلم مس ۾ ٻوڙي وري لکڻ شروع ڪيائين. ’گذريل رات مونکي ڏاڍو ماريائين. مان پنهنجي مالڪ جي ٻار کي پينگهي ۾ لوڏي سمهارڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هوس

ته بدبختي سان مونکي ٿورو جهوٽو اچي ويو. مٿان منهنجو مالڪ آيو، تنهنجو مونکي ننڊ ۾ ڏٺو ته ٻاهه ٿي پيو. مونکي وارن کان گهلي اڱڻ ۾، موچين واري رڪاب سان مارڻ شروع ڪيائين، ۽ هن هفتي منهنجي مالڪڻ مونکي هيرنگ مڇي صفا ڪرڻ لاءِ چيو. مون پڇ واري پاسي کان صفا ڪرڻ شروع ڪيو ته هن مڇي منهنجي هٿن مان کسي، ڪٽي منهنجي مُنهن ۾ هنيائين. مالڪ وٽ هيٺيان ڪم ڪندڙ مونتي چٿرون ڪن ٿا. مونکي ڪُتي ٿي موڪلي وُوڊڪا (شراب) گهرائي، مالڪ جو رکيل ميوو چوري ڪرڻ لاءِ چون ۽ پوءِ مالڪ جي هٿ ۾ جيڪي آيو، انهيءَ سان مارڻ شروع ڪندو آهي. کائڻ لاءِ ڪجهه به ڪونهي. صبوح جو ماني، منجهند جو رٻڙي ۽ شام جو وري رڪي ماني. چانهه ۽ پاچين جا سوپ مالڪ ۽ مالڪڻ پاڻ ڏو گهين. هو مونکي پنهنجي ٻار پرسان سهماريندا آهن ۽ جڏهن هو روئندو آهي، تڏهن منهنجي ننڊ حرام ٿي ويندي آهي ۽ سڄي رات پينگهو لوڏيندو رهندو آهيان. پيارا ڏاڏا، ڌڻيءَ جي واسطي، مونکي هتان وٺي وڃ، پنهنجي ڳوٺ ۾، گهر وٺي هل. هاڻي مان وڌيڪ سهي نٿو سگهان. مان تو کي منٿ ٿو ڪريان ۽ دعا ٿو پنان، مونکي هتان وٺي وڃ. هميشه لاءِ، نه ته مان مري ويندس.'

وانڪا جي چپن جون ڪُنڊون لرزي رهيون هيون. هُن پنهنجي هٿ جي ميرين ترين سان اکيون اگهيون ۽ سڏڪا ڀرڻ لڳو.

'مان تنهنجي چلم جو تماڪ به ڏاهي ڏيندس،' هن وري لکڻ شروع ڪيو، 'مان تو لاءِ دعا ٿو گهران. ۽ جيڪڏهن ڪا ڪوتاهي ڪريان ته ڀلي مونکي اچي ٻڪريءَ جئن لڪڻ سان مارجان. ۽ جيڪڏهن تون پائئين ته مون لاءِ ڪو ڪم ڪونهي، ته پوءِ مان مئنيجر کي چوندس ته مسيح جي صدقي مونکي پنهنجا بوٽ صاف ڪرڻ ڏي يا پوءِ مان فيڊيا جي بجاءِ ڪنهن ڏنار وٽ ڪم ڪندس...... مون پنهنجي ڳوٺ پڇي وڃڻ ٿي چاهيو، پر مونوٽ بوٽ ناهن ۽ مونکي پاري کان ڏاڍو ڊپ ٿو وٺي. جڏهن تون مري ويندين تڏهن آءٌ تنهنجي روح جي آرام لاءِ دعائون گهرندس جهڙيءَ

طرح مان پنهنجي ماءُ پيلا گويا لاءِ گهرندو آهيان.

’ماسڪو وڏو شهر آهي. هتي وڏن ماڻهن جا گهر آهن، گهڻائي گهوڙا آهن. ريڇون اصل ڪونهي ۽ ڪتا به لوسي ڪتا آهن. ڪرسمس تي ٻار گول دائرو ٺاهي تارو کڻي نه ايندا آهن ۽ نڪي ورې ڪين ڳڌ جي ڳائڻ جي به اجازت آهي. مون هڪ دفعي هڪ دڪان تي الماري ۾ مڇي مارڻ جون ڪنڊيون قطار ۾ رکيل ڏٺيون. واهه جون هيون. هڪڙي ڪنڊي ته پائونڊ تور واري شيٽ مڇي مارڻ لاءِ به پيل هئي. هتي مالڪ جي دڪان جهڙا بندوقن جا به دڪان آهن. هر هڪ جي قيمت هڪ سو روبل خاطريءَ سان ٿيندي. گوشت مارڪيٽ ۾ جهنگلي ڪڪڙ، تتر سها ملندا آهن جن بابت دڪاندارن کي ته خبر به نه هوندي آهي ته اهي ڪٿان آيا آهن ۽ ڪنهن ماريا آهن.‘

’پيارا ڏاڏا، جڏهن مالڪ ڪرسمس ٽري تو کي ڏي تڏهن منجهائنس هڪ سونهري گولو کڻي منهنجي سائي پيٽيءَ ۾ لڪائي رکج. انهيءَ بابت اولگا اگناتيونا کان پڇجان ۽ چئجانس ته اها وانڪا جي آهي.‘

وانڪا چرڪي ٿڌو ساهه کنيو ۽ وري دريءَ ڏانهن گهورڻ لڳو. کيس ياد آيو ته سندس ڏاڏو هميشه ڪرسمس ٽري لاءِ ٻيلي ۾ ويندو هو ۽ پنهنجي پوٽي کي ساڻ وٺي ويندو هو. ڪيڏو نه خوشيءَ جو زمانو هو! جڏهن ٻاري جي مسلسل پوڻ سان آواز وڏندو ٿي ويو تڏهن ڏاڏي به آواز ٿي ڪيا، ۽ جڏهن ٻنهي ٿي ڪيو تڏهن وانڪا به ٿي ڪيو. بعد ۾ ڪرسمس ٽري وڍڻ کان اڳ وانڪا جو ڏاڏو پائيپ دکائيندو هو ۽ هڪ وڏي چپٽي ناس جي سنگهي، ٻاري ۾ سرد ٿيل وانڪا سان چرچا ڪندو هو.... ٻاري سان ڍڪيل، صنوبر جا ڊگها وڻ بنا چرپر جي بيٺا انتظار ڪندا هئا ته ڪنهن جي موت جو وارو ٿو اچي. ايتري ۾ اوچتو ڪو سهو ڪٿان نڪري رڃي ٻاري جي ڍڳن تي ڪرندو هو....سندس ڏاڏو اهو چوڻ ڪانسواءِ رهي نه سگهندو هو: ”پڪڙيوس، پڪڙيوس، پڪڙيوس. اوهه

Gul Hayat Institute

ٻانهي پيچ وارو شيطان.“ جڏهن وڻ ڪري پوندو هو تڏهن سندس ڏاڏو اهو گهيلي ڪٺي پنهنجي مالڪ جي گهر پيڙو ڪندو هو، جتي انهيءَ جي سجائڻ جو بندوبست ڪيو ويندو هو. وانڪا جي نوجوان ساٿڻ، اولنٽا گناتيونا اڪثر انهيءَ ۾ مشغول رهندي هئي. جڏهن ننڍي وانڪا جي ماءُ پيلا گويا اڃا زنده هئي ۽ انهيءَ گهر ۾ نوڪرياڻي هئي تڏهن اولنٽا گناتيونا کيس ورسائيندي رهندي هئي ۽ منهن بہ مٺو ڪرائيندي هئي ۽ بدلي ۾ هوءَ بہ کيس پڙهڻ، لکڻ ۽ سئو تائين انگ ڳڻڻ ۽ ڪئادرائيل نچڻ سيکاريندي هئي. جڏهن پيلا گويا مري ويئي تڏهن انهن يتيم وانڪا کي بورچي خاني ۾ سندس ڏاڏي سان گڏ رکيو ۽ بورچي خاني کانپوءِ کيس ماسڪو ڏانهن الياخن موچيءَ وٽ موڪليو ويو.

’جلدي اچ پيارا ڏاڏا،‘ وانڪا وري لکڻ شروع ڪيو، ’مان هٿ ٿو ٻڌان، مسيح جي صدقي، مونکي هتان وٺي وڃ. مون يتيم تي رحم ڪر. هتي مونکي ڏاڍو مارين ٿا ۽ هتي بک ۾ اهڙو بي حال ٿي پيو آهيان جو توهانکي ٻڌائي نٿو سگهان. بس سارو وقت رئندو رهان ٿو. اڳيئين ڏينهن مالڪ مونکي ايڏو زور سان ڌڪ هنيو جو مان فرش تي وڃي ڪريس ۽ مرڻ کان ذري گهٽ بچيو هوس. مان وڏو بدنصيب ۽ اياڳو آهيان. منهنجي زندگي ڪتي کان بدتر آهي... اليونا، ڪاڻي تيگر ۽ ڪوچوان کي مبارڪون ڏئيج ۽ منهنجو واڄو ڪنهنکي بہ نہ ڏج. مان آهيان تنهنجو اِوان زهوڪوف. پيارا ڏاڏا ضرور اچج.‘

وانڪا خط وارو پنو چوڙٽو ويڙهي لفافي ۾ وڌو جو هن گذريل رات هڪ ڪا پڪ ۾ ورتو هو. هن ذرو سوچي، قلم مس ۾ ٻوڙي، خط تي سر نامو لکيو.

’منهنجو ڏاڏو جو ڳوٺ ۾ رهي ٿو.‘ هن پنهنجو ڪنڌ لوڏيو ۽ وري سوچي اڳتي لکيائين، ’ڪانسٽينٽن مئڪارڪ.‘ هو ڏاڍو خوش هو جو سندس لکڻ جي وچ ۾ ڪو رخنو نہ پيو. هن ٽوپي پاتي ۽ رڍ جي کل واري ڪوٽ پائڻ کانسواءِ، قميص ۾

ئي، ڊوڙي وڃي رستي تي پهتو.

گذريل رات ڪيس ڪڪڙين جي دڪاندارن کان خبر پئجي وئي هئي تہ خط، پوسٽ جي ڊبن ۾ وجهبا آهن، جتان ٽپالي ڪٺي سڄي دنيا ۾ گهمڻ جي آواز تائين پهچائيندا آهن. وانڪا ڀڄندو ڀڄندو پوسٽ جي ڊبي ڏانهن ويو ۽ پنهنجو قيمتي خط اندر وڌائين.

ڪلاڪ کن ڪانپوء، پرآميد وانڪا گهري ننڊ ۾ ستل هو. هن سپني ۾ هڪ سگريء پرسان پنهنجي ڏاڏي کي پلٿي ماري ويٺل ڏٺو. سندس پير اگهاڙا هئا ۽ هو هڪ خط بورچين کي پڙهي ٻڌائي رهيو هو. ويون سگري جي چوڌاري ڦري رهيو هو ۽ پڇ لوڏيائين پئي.

آزادي

آزاديء جو وڻ، ظلم جي رت سان پروان چڙهي ٿو.

—برٽرينڊ- بارئير - ڊي

آزاديء کي ورهائي نٿو سگهجي.

—ميخيل - آي - ڊيڪونن

آزادي ۽ سٺي گورنمنٽ کي هڪ ٻئي کان جدا نٿو ڪري سگهجي.

— اِبد

Gul Hayat Institute

(چيني ڪهاڻي)

لائو هسيانگ

Lao Hsing

سنڌيڪار: ولي رام وَلڀ

هيڏانهن اسڪول — هوڏانهن جبل

A COUNTRY-BOY QUITS SCHOOL

ايشيائي ملڪن اڳو جيڪي وڏا مسئلا آهن، انهن مان هڪ اهو به آهي ته وٽن ٻارن لاءِ مناسب جديد درسي ڪتابن جي کوٽ آهي. اڄ سوڌو گهڻيون قومون، جن ۾ اسان به شامل آهيون، عام تعليمي رٿائن تي زور ڏين ٿيون، پر برطانوي ۽ ٻين ڌارين جا ترجمو ڪيل ڪتاب نصاب تي رکڻ تي مجبور آهن، ڇو جو وٽن پنهنجي زبان ۾ ڪي بهتر ڪتاب موجود ڪونهن. انهي مسئلن جو ڪلهاب رُخ هن ڪهاڻي مان ظاهر ٿئي ٿو.

لائو هيسانگ (Lao Hsiang) اصل ۾ وانگ هسيانگ چين (Wang Hsiang Chen) جو قلمي نالو آهي، جو پنهنجي مزاحيه موضوعن ڪري مشهور آهي. هُو ڳوٺ ۾ ڄائو ۽ اتي وڏو ٿيو ۽ ڪافي سالن تائين ٽنگهسين Tinghsien ۾ ديهي تعليمي تجربي (Rural Education Experiment) سان وابسته رهيو. هن اها ڪهاڻي انهيءَ وقت دوران — ١٩٣٠ع ۾ لکي.

هيءَ ڪهاڻي چيني زبان مان چي چن (Chi Chen) انگريزيءَ ۾ ترجمو ڪئي ۽ Conemporary Chines Short Stories ۾ شايع ٿي، جا پوءِ A treasury of Modern Asian Stories ۾ ڇپي، جتان ڪٽي ترجمو ڪئي ويئي آهي.

اٺن نوَن سالن جو ڳوٺاڻو ڇوڪر ڳوٺ ۾ هر ماڻهو جي اڌ جيترو ڪم سنڀالي وٺندو آهي. بهار جي مُند ۾ ڳِڏ ڪيندو آهي، اونهاري ۾ لٽيل سنگن جون پَريون ٻڌندو آهي، جاين جي

اڏاوت ۾ سرون پهچائڻ جو ڪم ڪندو آهي يا وري ڪٽڻ جا
پڳل ٻنا ٻڌي سگهندو آهي. اهڙين حالتن ۾ ڪهڙو مائٽ ڪيس
اسڪول موڪليندو؟ پر شهر ۾ هڪ سرڪاري پڌرنامو جاري
ڪيو ويو ته جيڪو به، پنهنجي ڇهن سالن کان وڏي ڇماري واري
ٻار کي اسڪول نه موڪليندو ته انهيءَ ڪتنب جي وڏي کي جيل
اماڻيو ويندو. انهيءَ ڪري اسانجي هن ڪهاڻي جي نائڪ ’گهوناڙي
ڇوڪر‘ کي به اسڪول وڃڻو پيو.

پهرئين ڏينهن جڏهن ڇوڪرو اسڪول مان موٽيو ته وٽس
اٺ ڪتاب هئا. سندس ڏاڏو، ڏاڏيءَ، پيءُ ۽ ماءُ سڀئي ڇوڏاري
اچي مڙيا ۽ ڪتاب ۾ تصويرن کي عجب وچان ڏسڻ لڳا. ڏاڏس
چيو، ”جڏهن مان پڙهندو هوس، تڏهن منهنجي ڪتابن ۾ اهڙيون
تصويرون ته نه هيون.“

”هنن تصويرن ۾ هي چيني ماڻهو ڪونهن!“ پڻس اوچتو
عجب کاڌو. ”چتائي ڏسو ته سهي، هنن مان ڪنهنکي به اسان
جهڙا ڪپڙا پيل ناهن. ڏس هي چمڙي جا بوٽ آهن، هيءَ ڏارين
پوشاڪ آهي، انهيءَ کي شايد ’ڪتي جي چڙي‘ چوندا آهن. هنن
کي ڏسي مونکي پراڻا پادري ياد اچن ٿا، جيڪي شهر جي چوراهي
۾ بيهي تبليغ ڪندا هئا.“

”هيءَ عورت جا چرخو پيئي ڪتي، ڏارين ٿي لڳي.“
ڏاڏس چيو، ”اسان ساڄي هٿ سان ڪتبنديون آهيون، پر هيءَ
کاٻي هٿ سان ٿي ڪتي.“

”انهيءَ حساب سان جيڪڏهن اها عورت ڏارين آهي ته پوءِ
هي گاڏر به چيني ناهي. ڏس، تو ڪو چيني گاڏر گاڏي جي هڻ
پاسي کان بيٺل ڏٺو آهي؟“ ڏاڏي چيس.

”استاد چيو ٿي ته ڪتابن جي قيمت هڪ ڊالر ويهه سينٽ
آهي.“ ڇوڪر اوچتو ٻڌايو. سڀئي ڪتابن ڏسڻ ۾ محو هئا، پر اهو
ٻڌي چرڪجي ويا. ڄڻ ڪا خراب خبر ٻڌي هئائون.

ڏاڏيس پهريائين ڪڇي، ”ڇوڪر تان ته هٿ ڪنبوسين،

Gul Hayat Institute

هاڻي ته ڪتابن جا پئسا به ڏنا اسان مان ڪين. اسڪول وٺي هڪ ڏينهن مس ٿيو اٿس ته اڳيئي هڪ ڊالر جي چٽي پيئي اٿئون. هي اسڪولن جو خرچ ڪير ڀريندو؟ جيڪڏهن اسان ڇهه مهينا ڪن ڇُلهه نه ٻاريون تڏهن به ايترو بچائي نٿا سگهون. ايترا پئسا گڏ ڪرڻ لاءِ اسانکي گهٽ ۾ گهٽ اناج جا اٺ بشيل (١) وڪڻڻا پوندا."

"منهنجي خيال مطابق شروع ۾ هڪ ڪتاب وٺي پڙهائي شروع ڪرڻ گهرجي ها. اهو پڙهي پورو ڪندو ته اسان ٻيو وٺي ڏينداسين." ڏاڏس چيو.

انهي ڪانسواءِ، جڏهن هڪ صفحي ۾ فقط ٽي يا چار تصويرون آهن ته پوءِ انهيءَ جي ايڏي وڏي قيمت ڇو رکي اٿن؟" ڏاڏيس ڳالهه جاري رکندي چيو، "جنتري ۾ ڪافي ننڍيون وڏيون تصويرون ڏنل هونديون آهن ۽ ڇپائي به ڏاڍي ڪُٽيل هوندي اٿس، پر پوءِ به قيمت فقط پنج ڪاپر هوندي آهي. انهن ڪتابن جي قيمت هڪ ڊالر ڪان مٿي ڪيئن ٿي ٿي سگهي؟"

ڪجهه وقت اڳ، اهي ڪتاب هڪ عجوبو هئا، پر هاڻي انهن، سڀني کي اُداس ڪري ڇڏيو هو. سڄي ڪٽنب جا ڀاتي، رات جي ماني ۽ انهيءَ ڪانپوءِ اها ڳالهه ويچاريندا رهيا ۽ آخر فيصلو ڪيائون ته جيئن ته اهو ڀريون موقعو هو، تنهنڪري انهيءَ بحران کي منهن ڏيڻ گهرجي ۽ گهربل ناڻو ادا ڪيو وڃي. اها رقم ڇوڪر جي ماءُ پنهنجي ڪنن جي ٻن جوڙين والن جي وڪري مان مليل قيمت مان ادا ڪئي. آخر ۾ پڻس هڪ ڏکي تقرير ڪئي ته: "تون هاڻي ننڍو ناهين، پر نو ن سالن جو اچي ٿيو آهين. پنهنجو ڪم ڦٽائي، توکي اسڪول پڙهايون ٿا. حالتن مطابق اسان ڏاڍا مجبور ٿي ائين ڪري رهيا آهيون. جيڪڏهن محنت ڪري نه پڙهندين ۽ علم حاصل نه ڪندين ته پوءِ تون پنهنجو پاڻکي بلڪل نااهل ثابت ڪندين."

ڇوڪر، پڻس جي ڳالهه هيئڙيئين سان هنڊائي، ٻئي ڏينهن

(١) Bushel ٨ گئلن يا ٢٢ سيرن جو ان ماپڻ جو ماڻ.

صبح جو سوير اسڪول ڏانهن راهي ٿيو. اتي پهچڻ تي ڪيس پٽيوالي آهستي سان ٻڌايو، ”ڪلاس نوين وڳي کان اڳ شروع نه ٿيندو، هينئر ساڍا پنج مس ٿيا آهن. تون ڏاڍو سوير آيو آهين. استاد سُتو پيو آهي ۽ ڪلاس روم کي ڪلف لڳو پيو آهي. بهتر آهي ته گهر هليو وڃ.“ چوڪر اسڪول جي حاطي ۾ نظر ڊوڙائي، ڪيس ڪوبه شاگرد نظر نه آيو. ڪيس استاد جي ڪمري مان سندس کونگهرن جو آواز صاف ٻڌڻ ۾ پئي آيو. ڪلاس روم جي چوڌاري گهمي ڏٺائين، پر در ڪليل نه هو. هاڻي واپس گهر وڃڻ کانسواءِ ٻيو چارو به ڪونه هو. ڏاڍس اڱڻ ۾ ٻهاري ڏيئي رهيو هو، تنهن جو چوڪر کي اسڪول مان واپس ايندي ڏٺو، ٻهاري ڪاوڙ وچان ڦٽي ڪيائين ۽ چوڻ لڳو، ”ڪ حيلا ڪجن، جنهنکان قدرت ناراض هجي، انهيءَ کي پڙهائڻ جي ڪوشش ڪرڻ فضول آهي. هيڏانهن ڏسو هن چوري ڪئي، اسڪول وٺي اچا پيو ڏينهن مس ٿيو آهي ته پڇڻ شروع ڪيو اٿس!“ چوڪر سچي حقيقت ٻڌائڻ چاهي ٿي ته ماڻس به زوردار چماٽون وهائي ڪڍيون ۽ نعرن لاءِ ٻاهر ٻارڻ جو چيائين. هتي انهيءَ چوڻ جي ضرورت ناهي ته ڪتابن جي قيمت سيڻي پاتين جي مزاج تي وڏو اثر ڪيو هو.

نبرن ڪائي جڏهن چوڪر وري اسڪول ويو ته استاد اڳي ئي ٿاهي تي ويٺو هو ۽ اسڪول ۾ دير سان اچڻ جي باري ۾ ڪجهه ڳالهائي رهيو هو. پنهنجي ڳالهه سمجهائڻ لاءِ، هن هڪ ننڍڙي پريءَ جي آکاڻي ٻڌائي، جا رستي پر سان سون جي ڳوٿري پري سڀ کان سوير ايندڙ چوڪر کي انعام ڏيڻ لاءِ ويٺي هوندي هئي. اسانجي هن چوڪر کي آکاڻي، پري ۽ سون ڏاڍو وڻيا، پر ڪيس سمجهه ۾ نه آيو ته ’سڀ کان سوير‘ مان ڪهڙي مراد هئي.

شام جو ٽين وڳي مهل جڏهن پٽس منجهند جو ٿورو آرام ڪري واپس ڪم تي وڃي رهيو هو ته اسانجي ڪهاڻي جو ننڍڙو نائڪ به اسڪول کان واپس آيو پئي. قسمت سان پٽس ٻين چوڪرن کي به اسڪول مان واپس ايندي ڏٺو ۽ استاد کي هٿ ۾ ڪتي

جي چڙي، اسڪول هو ۽

Bushel (۱)

ندي ڏنائين، تڏهن پڪ ٿيس ته سندس پٽ
• ڏارين جي اسڪول جي طريقن کي ڏسي
ڻ•

ريان ڇهه ڏينهن ريڊر جو پهريون سبق
سان پڙهائيندا رهيا. ائين اصل نه هو ته ڪو
چوڪر هوشيار نه هو. اسڪول مان موڪل ملڻ ڪانپوءِ، هو پنهنجو سبق ياد ڪرڻ ويهندو هو This is Mama ايترا ڀيرا پڙهندو هو جو اونداهه ٿي ويندي هئي. هو ڪتاب اهڙي طرح ڪاپي هٿ ۾ کولي ۽ ساڄو هٿ تصويرن تي رکي ڏاڍي ايمانداري ۽ سچائي سان پڙهندو رهندو هو ڄڻ ته جيڪڏهن هو انهن تصويرن تي نگاهه نه رکندو ته اهي اڏامي ڀڄي وينديون.

جڏهن هن This is Mama پڙهيو ٿي ته ماڻس جي دل ۾ ڏاڍي هورا کورا ٿيڻ لڳي. آخر اسڪول جي ڇهين ڏينهن هوءَ وڌيڪ ترسي نه سگهي ۽ پٽس جي هٿ مان ڪتاب کسي چوڻ لڳي، ”ڏسان ته ڪهڙي تنهنجي ماءُ آهي؟“ جڏهن ڇوڪر ڏنو ته ماڻس کي سچ پچ سکڻ جو شوق آهي ته تصوير ڏانهن اشارو ڪري چيائين. ”هي امان آهي ـــ ڪيس ڇمڙي جا سينڊل پيل آهن، لهرائيندڙ وار ۽ ڊگهي پوشاڪ آهي.“ تصوير ڏسي ماڻس اڇي روئڻ ۾ ڇتڪي. ڏاڏو ڏاڏي ۽ پيءُ ڊڄي ويا ته الائجي ڇا ٿي ويو اٿس. سمجهيائون شايد ڪنهن جن جو پاڇو پيو اٿس. پهريائين ته هوءَ رڙندي رهي ۽ ڪجهه نه ڪڇيائين، پر پڇڻ تي حقيقت ڪيائين. جڏهن اڃا وڌيڪ زور ڪيائون ته چوڻ لڳي، ” هن ڇوڪر کي هي ڏائڻ جهڙي ماءُ ڪٿان هٿ لڳي آهي؟“

جڏهن کين حقيقي ماجرا جي خبر پيئي ته پٽس چيو، ”اسان ڇوڪري کي چئون ٿا ته پنهنجي استاد کان پڇي اچي، ته هيءَ ڪنهنجي حقيقي ماءُ آهي. ممڪن آهي هيءَ استاد جي پنهنجي ماءُ هجي.“

ٻئي ڏينهن پيرهه ڦٽي کان اڳ، ماءُ پنهنجي پٽ کي نند

Gul Hayat Institute

مان اٿاريو ۽ اسڪول وڃڻ لاءِ تيار ڪري ڇپائنس، ”انهيءَ مسئلي مونکي ساري رات پريشان ڪيو آهي. تنهنڪري انهيءَ جو حل پڇي اچج.“ اسڪول پهچڻ تي ڇوڪري کي خبر پيئي ته انهيءَ ڏينهن آچر هو ۽ اسڪول ۾ موڪل هئي. انهيءَ ڪانسواءِ گذريل رات استاد شراب وڌيڪ پي ويو هو ۽ اڃا تائين گهري ننڊ ۾ ستل هو. ڇوڪر واپس اچي ماءُ سان حال ڪيو، جنهنڪري ماڻس آچر جي موڪل کي پاراتا ڏيڻ لڳي.

سومر ڏينهن، ڪلاس ۾ استاد آهستگي سان چئي رهيو هو، ”جيڪو سکڻ چاهي ٿو تنهنکي سوال پڇڻ کان اصل هٻڪڻ نه گهرجي. جنهنکي به ڪو سوال پڇڻو هجي ته ڪيس هڪدم پنهنجي استاد کان اسڪول ۾ يا مائٽن کان گهر ۾ پڇڻ گهرجي.“ انهيءَ تي اسانجي ڪهاڻي جو نائڪ اٿي بيٺو ۽ پڇيائين، ”سائين، ريڊر ۾ لکيل آهي، This is Mama اها ڪنهنجي حقيقي ماءُ آهي؟“ استاد اڳيئين کان به آهستگيءَ سان وراڻيو، ”جيڪو به هي ڪتاب پڙهي ٿو، اها انهيءَ جي ماءُ آهي. سمجهئه نه؟“

”نه سائين.“ ڇوڪري وراڻيو.

انهي ڳالهه استاد کي ٿورو رنج پهچايو پر صبر سان چيائين، ”تو کي ڇو نٿو سمجهه ۾ اچي؟“

”بالدي به اهوئي پڙهندو آهي، پر سندس ماءُ هن عورت جهڙي ڪونهي.“ ڇوڪر چيو.

”بالدي جي ماءُ هڪ تنگ ڪان منڊي ۽ اک کان ڪاڻي آهي.“ هسپائولين چيو.

”۽ تنهنجي ماءُ آهي ئي ڪونه. هوءَ گهڻو وقت ٿيو ته مري ويئي.“ بالدي پنهنجي بچاءَ ۾ وراڻيو.

”توهان پاڻ ۾ نه ڳالهايو“ استاد ميز تي ڏنڊو هنيو. ”اسان اڄ بيو سبق پڙهنداسين : This is papa سيپئي هيڏانهن ڏسو. هي بابا آهي. ڪيس عينڪ پيل آهي ۽ سينڊ نڪتل اٿس.“

ماڻس اڃا تائين فڪرمند هئي ته پٽ جي موٽڻ تي کانئس

ٻچي ته اها تصوير واري عورت ڪير هئي، پر جڏهن This is papa پڙهندي ٻڌئين ته ٻچڙ جي همت نه ڪري سگهي جو ڊپ تيس ته متان سندس مڙس ڪانئس ٻچي نه وٺي ته پنهنجي پٽ لاءِ نئون بابا ڪڏهن ڳولي ورتو اٿيئي. هوءَ هن ڪان اڳ، ايڏي وڏي مونجهاري هيٺ ڪڏهن نه آئي هئي. ڪيس ڏاڍو عجب لڳو ته انهن ڪتابن ۾ ماڻهن تي پيءُ ۽ ماءُ زوري چو ٿا مڙهيا وڃن، جڏهن سندن اڳيئي ماءُ پيءُ آهن.

ڪجهه ڏينهن ڪانپوءِ ڇوڪر ۾ نوان جملا سکي آيو The ox tends the fire the horse eats noodles. هن اهو جملو سوين پيرا پڙهيو. ڪيس اها حقيقت ڏاڍي عجيب لڳي. ڪيس ٻه هڪ ڍڳو ۽ گهوڙو هئا ۽ ڪين چارڻ لاءِ هو پاڻ ٽڪرين ڏانهن وٺي ويندو هو، پر اهي ته ائين نٿي ڪري سگهيا، ته ڇا ڪتاب غلط ٿي سگهي ٿو؟ ڪيس انهن سوالن مُنجهائي وڌو هو. ڪيس انهن سوالن جا جواب نٿي آيا، تنهنڪري سندس استاد جي هفتو ڪن اڳ واري فهمائش تي عمل ڪندي، انهيءَ بابت پنهنجي پيءُ کان پڇيائين. پٽس چيس، ”هڪڙي دفعي مان شهر ۾ ولائتي سرڪس ڏسڻ ويس، جتي هڪ گهوڙو ڏٺم جو گهنڊ وڄائي سگهيو ٿي ۽ بندوق به هلايائين ٿي. سمجهان ٿو ته تنهنجي ڪتاب ۾ اهڙن گهوڙن ۽ ڍڳن جو ذڪر آهي.“

پر ڏاڏيس، پٽس جي سمجهاڻي سان همراه نه هئي. هوءَ چوڻ لڳي ته، ”اهو ڍڳو ضرور ڪو ڍڳي جي مٿي وارو شيطان هوندو ۽ گهوڙو ضرور ڪو جن هوندو. ڏسين نٿو ته انهن کي انساني ڪپڙا به پيل آهن. اڃا سندن مٿا، انساني مٿن جهڙا نه ٿيا آهن، پر انهي ۾ چار پنج سؤ سال لڳي ويندا.“ انهيءَ ڪانپوءِ اها پوڙهي عورت جنن ڀوتن جون ڳالهيون ٻڌائڻ لڳي ته ڪيئن اهي هوا تي قبضو ڪري ونندا آهن ۽ مرضيءَ سان مينهن وسائيندا آهن. نتيجو اهو نڪتو جو ڇوڪر ساري رات ڀوائتا خواب ڏسندو رهيو، ۽ پرن واري ٻگهڙ جين کان اهڙو ڊنو جو رڙيون ڪري جاڳي پيو.

ڏينهن جو ڇوڪر پنهنجي استاد کان پڇيو، ”سائين هي ڏيکو ولائتي ڏيکي کي بندوق هڻي سگهي ٿو؟“

استاد کليو ۽ چيائين، ”تون اکرن کي ڇهتي پيو آهين. هن ڪتاب ۾ اهڙا جملا سمجهائڻ لاءِ لکيا ويا آهن. هونئن حقيقت ۾ نڪي ڏيکا بندوق هلائي سگهندا آهن، ۽ نه وري گهوڙا احمقن کي چرندا آهن.“

استاد جي پهرين سمجهاڻي سان ڪتاب جون گهڻيون ڳالهيون سلجهي ويون هيون جن ڇوڪر کي منجهائي ڇڏيو هو. هن گهڻن ئي شين بابت ڪتاب ۾ پڙهيو هو مثال طور: ماني، ڪير، پارڪ، بال ۽ ٻيون اهڙيون شيون جي هن ڏٺيون نه هيون ۽ جن عجب ۾ وجهي ڇڏيو هوس. پر ڪيس هاڻي خبر پيئي ته انهيءَ ڪتاب ۾ فقط فرضي شين جو ذڪر هو.

هڪ ڏينهن ڇوڪر ۽ سندس اسڪولي سائين هڪ چانهه-پارٽي ڪرڻ جو سوچيو جنهن بابت ريڊر ۾ پڙهيو هئائون. سيني حصي سان ويهه سينٽ ڏيڻا ڪيا، جيئن شهر مان نارنگيون، صوف، چاڪليٽ ۽ ٻيا ٿول گهرائي سگهجن. اسانجي نائڪ ڇوڪر کي سڌ هئي ته جيڪڏهن هو مٺائي وٺڻ لاءِ پئسن جي گهر ڪندو ته ڪيس ضرور سيڪت ملندي. جڏهن به ڪيس لکڻ لاءِ ڪو پنو خريدڻو پوندو هو ته ڏاڏيس هر وقت پئي ڪُرڪندي هئي ته اسڪول ڪين ضرور ڏيوالو ڪڍائيندو. پر سندس ذهن ۾ ڪتاب واري چانهه-پارٽي جي وڻندڙ تصوير گهمي رهي هئي، تنهنڪري فيصلو ڪيائين ته ماڻس جي رکيل پئسن تي هٿ گهمائجي، جي هُن پنهنجا زيور وڪڻي پاڇين جا ٻج خريد ڪرڻ لاءِ گڏ ڪري رکيا هئا.

ڏاڏس ُ ٻڍهي عرصي کان کنگهه جي موذي مرض ۾ ورتل هو. ڪنهن ڪيس ٻڌايو هو ته انهيءَ مرض لاءِ نارنگين جون کلون ڏاڍيون فائدي واريون ٿينديون. هو اڪثر انهن خاص نارنگين بابت پڇندو رهندو هو ته کهڙيون هونديون آهن ۽ ڪٿان حاصل ٿي سگهنديون. هڪدم ڪيس سُجهي آيو ته ڏاڏس ُ وٽ ٻاڻ وٺائڻ جو

چڱو موقعو به آهي، سو وٽس وڃي چيائين، ”اسان ڪجهه نارنگيون وٺنداسين.“

”نارنگيون وٺندين؟“ ڏاڏس پڇيو، ”ڇا جي لاءِ نارنگيون ٿا وٺو؟“

”اسان گڏجي چانهه - پارٽي ڪرڻ جو سوچيو آهي.“ ڇوڪر وراڻيو.“

”چانهه - پارٽي ڇا ٿيندي آهي؟“

”انهيءَ جو مطلب اهو آهي ته سڀئي گڏجي ٽول ۾ ٿيون کائين ۽ چانهه پيئن.“ ڇوڪر جواب ڏنس، ”اهو سڀ ڪتاب ۾ لکيل آهي ڏاڏا.“

”اهو ڪتاب ڪهڙي قسم جو آهي جنهن ۾ جانور ڳالهائين ٿا يا وري ماڻهن کي سيکارجي ٿو ته فقط ڪاڏو ۽ راند ڪريو؟ جڏهن کان ٻار اسڪول وڃڻ شروع ٿيا آهن، تڏهن کان ڪين سڀ مانيءَ کائڻ لاءِ ٿي کپي ۽ وڃن ٿا سُست ۽ نمڪا ٿيندا.“ ڏاڏس چيو.

”ڪاڏو به ولائتي ڪپين. ڪچڙي يا بصر سان ڪڙهي کائڻ پسند ئي نٿي اچي.“ ڏاڏو چوڻ لڳو.

”پٽ، ڏاڏهين جي ڪنگهه لاءِ نارنگين جون ڪلون آڻڻ نه وسارجان.“ ماڻس چيو.

”پر نارنگين خريدڻ لاءِ پئسا ڪٿان آندءِ؟“ پڻس پڇي ورتو.

”استاد...“ اڃا ڇوڪر پنهنجي ڳالهه گهڙي، ختم نه ڪئي هئي ته اوچتو بالدي کي رڙيون ڪندي ٻڌائون، جو اڀرندي پاسي پر واري گهر ۾ رهندو هو. پڻس ڪيس وڏي آواز سان چئي رهيو هو، ”اسان لولي لوڻ لاچار آهيون ۽ تون آهين جو مصري خريدڻ نڪتو آهين.“

انهيءَ ڪانپوءِ هنن هسياڻولين جي ڇاڇي جو آواز ٻڌو، جو سندن اُلهندي پاسي کان رهندو هو، ”مان پورهيو ڪري پئسا ميڙي توکي پڙهايان، ڪتاب وٺي ڏيان، جيئن تنهنجو ڀلو ٿئي، پر مان تنهنجي متاين جو خرچ پري نٿو سگهان. توکي جيڪو تنهنجي

چانهه - پارٽين لاءِ پيسا ڏي، انهيءَ کان وچي وٺ. مونوٽ ناهن. سمجهئه؟"

حقيقت ظاهر ٿي پيئي هئي. چوڪر جي پيءُ کيس لت هنئي، پر قسمت سان وچ ۾ ميز اچي ويئي جا اونڌي ٿي پيئي، جنهنڪري چانورن جا ٿانوَ ڀڄي پيا. ڏاڏس انهيءَ خيال جو هو ته چوڪر کي اسڪول مان اٿارڻ ۾ بهتري هئي، پر ڏاڏيس پنهنجي پٽ کي جيل ۾ اماڻڻ جي حق ۾ نه هئي. گهڻي بحث مباحثي کانپوءِ اهو فيصلو ٿيو ته چوڪر کي ڪجهه ڏينهن لاءِ اسڪول موڪلي آزمائجي.

انهيءَ بيعزتيءَ کانپوءِ اسانجو ننڍڙو اسڪالر وڏيڪ محنت ڪري پڙهڻ لڳو. کيس ڪتنب ۾ پنهنجو وڃايل رتبو حاصل ڪرڻ جو فڪر هو. هر روز اسڪول مان موٽڻ کانپوءِ اونداهه ٿيڻ تائين پيو پڙهندو هو. کيس محسوس ٿيو ته سڄي مصيبت جي جڙ اهو درسي ڪتاب هو.

ڏاڏيس محسوس ڪيو ته سندس پٽ پنهنجي شاديءَ کانپوءِ کانئس پري پري رهي ٿو ۽ انهيءَ ڪري سندس حيثيت آهستي آهستي ڪرندي وڃي ٿي. هو اڪثر اهو سوچي اداس ٿي ويندي هئي. هاڻي هوءَ چوڪر کي پنهنجا سبق زور زور سان پڙهندي ٻڌندي رهندي هئي. هڪ ڏينهن چوڪر کي پڙهندي ٻڌائين: "اسان پنهنجي گهر ۾ پنج ڀاتي آهيون. هڪ منهنجو پيءُ، هڪ منهنجي ماءُ، هڪ منهنجو ڀاءُ، هڪ منهنجي ڀيڻ ۽ مان."

ڏاڏيس سوچيو ته، ڏاڏي ۽ ڏاڏيءَ جو ذڪر ئي ناهي. هوءَ طيش ۾ اچي ويئي، رڙ ڪري چيائين، "بس هاڻي هي گهر توهانجو ٿي پيو. جڏهن اسانجو ڪو حصو ئي ناهي." هوءَ ڪاوڙ ۾ آپي کان نڪري ويئي هئي. هن هڪ سير هٿ ۾ کڻي اڇلائي، سندن دلو چيهون چيهون ٿي پيو هو.

"بس ڪر امان، هاڻي وڌيڪ ڪاوڙ نه ڪر." چوڪر جي پيءُ چيو، "اڄ کان چوڪر جو اسڪول وڃڻ بند ٿا ڪريون. مونکي جيل

Gul Hayat Institute

وچڻ قبول آهي، پر ڪهڙا ڪتاب نه پڙهائيندا سين.“

ٻئي ڏينهن پٽس ڏهاڙيءَ جي حساب سان ڪم تي رکيل نوڪر ڪري ڇڏيو ۽ استاد اسڪول جي حاضريءَ ـ ڪتاب ۾ ڇوڪر کي غير حاضر درج ڪري ڇڏيو.

آزادي

آزادي جو مطلب سياست جو خاتمو نه آهي،
آزادي بذات خود سياست جي انتها آهي.

— ابد

Gul Hayat Institute

ڪتاب

ڪو ملڪ ان وقت تائين ترقي يافته ملڪ نٿو ٿي سگهي، جيستائين هو ڪتابن تي گهڻو خرچ نه ڪندو.

— البرٽ هيبرب

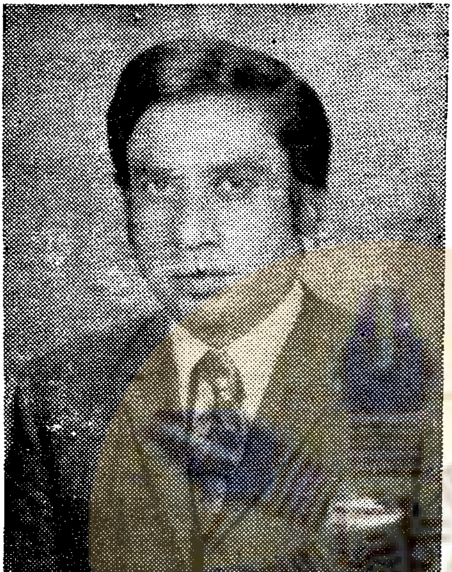

قادربخش نالو، يٽي ذات،
ادبي نالو ’زيب يٽي‘
١٩٣٢ع تي ٽنڊو محمد خان
ضلعي حيدرآباد ۾ ڄائو.

١٩٦٠-١٩٦١ع ۾
يونيورسٽيءَ مان سنڌيءَ
۾ ايم - اي ۽ بي - ٽي
ڪيائين.

١٩٦٨ع ۾ اردوءَ ۾
ايم - اي ڪيائين.

پهرين ڪهاڻي ماهاني
’ميدان‘ ۾ ڇپي، جيڪو
غلام علي الانا جي زيرادارت ٽنڊي محمد خان مان نڪرندو هو. ٽنهنڪانپوءِ ڏهه کن ڪهاڻيون، مهراڻ، روح رهاڻ، نئين زندگي، پيجل، اديون ۽ سهڻيءَ ۾ ڇپيون.

ڏهه کن ڪهاڻين جا ترجما پڻ ڪيائين، جيڪي مختلف رسالن ۾ ڇپيا.

ڏهه کان مٿي مختلف شخصيتن جون سوانح حيات لکيون اٿس، جن ۾ ڪي ڇپيون آهن ۽ ڪي اڻ- ڇپيل آهن.

ڏهن کن مضمون ۽ مقالا ڇپيل ۽ اڻ ڇپيل آهن.

زيب يٽي، ڪهاڻيڪار ۽ مضمون نگار کان علاوه شاعر به آهي، ۽ شاعريءَ جي هر صنف تي طبع آزمائي ڪئي اٿس، گهڻي ڀاڱي سندس شعر سهڻي مخزن ۾ ڇپيا آهن. اردوءَ ۾ پڻ ڪجهه مضمون ڇپيا اٿس.

هن وقت گورنمينٽ ڪاليج ٽنڊو محمد خان ۾ سنڌي شعبي جو سربراهه آهي.

رابندرناٿ ٽئگور (بينگالي ڪهاڻي)

سنڌيڪار: زيب ڀٽي

نيون مورتيون ۽ پراڻيون مورتيون

رابندرناٿ ٽئگور ٧- مئي، ١٨٦١ع ۾ مهرشي ديويندرناٿ ٽئگور جي گهر، ڪلڪتي ۾ ڄائو. هو پنهنجي پيءُ جو چوڏهون ۽ آخري پٽ هو ۽ اسي سالن جي عمر ۾ ٧- آگسٽ ١٩٤١ع ۾ گذاري ويو.

ٽئگور هڪ ئي وقت بينگالي شاعر، سنگيتڪار، چترڪار، ناول نويس، ڊراما نويس، ڪهاڻيڪار ۽ تعليم جو ماهر هو. کيس سندس گيتن جي مجموعي ’گيتا انجلي‘ (١٩١٠) تي ١٩١٣ع ۾ ادب جو ’نوبل پرائيز‘ مليو ۽ انهيءَ کانپوءِ ڪلڪتي يونيورسٽي ساڳئي سال ۽ آڪسفورڊ يونيورسٽي ١٩٤٠ع ۾ ڊاڪٽر آف لٽريچر جي اعزازي ڊگرين سان نوازيو.

سندس گيتن، ڪهاڻين، شعرن، ڊرامن، ادبي ۽ سياسي ۽ فني مضمونن جا مجموعا ۽ ناول ڇپيل آهن، جن جو تعداد سؤ کان مٿي ٿي ويندو.

١٩٠٣ع شانتي نڪيتن ۾ پنهنجي طرز جو هڪ انوکو تعليمي ادارو کوليائين، جو وشو ڀارتي يونيورسٽي جي نالي سان هڪ ممتاز ترين علمي ادارو سمجهيو ويندو آهي.

Gul Hayat Institute

هڪڙو شخص محلات ۾ ٻارن لاءِ مورتيون ٺاهيندو هو. هر سال محلات جي ميدان ۾ مورتين جو ميلو منعقد ٿيندو هو. هن شخص کي پنهنجي ان فن ۽ هنر جي ڪري تمام گهڻي عزت حاصل هئي.

جڏهن هُو اسي سالن جو هو ته هڪڙو نئون ڪاريگر ڪرشن لعل نالي شهر ۾ وارد ٿيو. هُو نوجوان هو ۽ هنجي مورتين ٺاهڻ جو نمونو ئي نئون هو. هو ڇاڏي واڏي مورتيون اڌوريون ٺاهي انهن تي اصلي رنگ روپ ڏيئي چٽسالي ڪندو هو.

نئين روشنيءَ وارن چيو، ”هي آهي جنهنکي اسين ’جرئت‘

ڪونيون ٿا.“

پُراڻي خيال وارن جواب ڏنو، ”جرئت! ڇو، اِها هڪ سادي سوڙي محنت آهي.“

”پر نوان ڏوُر نعران موڙ پيدا ڪن ٿا.

نوجوان راجڪمارين مطالبو ڪيو، ”اسانکي نئين نموني جون مورتيون گهرجن.“

پراڻن درٻارين انهن کي ڏاڍو جهليو، پر راجڪمارين پنهنجو ضد نہ ڇڏيو.

هاڻي پوڙهي ماڻهو جي دڪان تان ماڻهن جو ميڙو گهٽجڻ لڳو، هنجي اڻ وڪاڻل مورتين جون قطارون دڪان تي ائين ڏيکائي ڏئي رهيون هيون، ڄڻڪ پتڻ اُڪرڻ لاءِ ماڻهن جون قطارون ٻيڙيءَ جي انتظار ۾ بيٺل هجن.

ٻہ چار سال گذريا ۽ پوڙهي ماڻهوءَ جو نالو ئي وسري ويو. ڪرشن لعل محلات ۾ مورتين جو مُکي مهندار مقرر ٿيو.

پوڙهي ماڻهوءَ جي هاڻ دل ٻہ پيچي پيئي ۽ هن ڏنو تہ سندس زندگيءَ جو گذران بہ ڏکيو ٿي پيو آهي، سندس ڌيءَ جا هڪ پرٽيل عورت هئي. تنهن هڪ ڏينهن کيس سڏي چيو، ”بابا، اسانجي گهر اچي رهو ۽ حياتيءَ جا آخري ڏينهن سک ۽ آنند سان اچي گذارو.“

پوڙهي ماڻهوءَ جي ڌيءَ سڄو ڏينهن گهر جي ڪم ۾ رڌل رهندي هئي. سندس ناني مٽيءَ جا ڏيئا ناهي آسپاس جي شهرن ۾ وڃي وڪڻندو هو. جيئن تہ وقت جي ڏارا سندس اکين جو سوجهرو بہ کسي ورتو هو ۽ کيس اِهو بہ پتو نہ پئي پيو تہ سندس ڌهٽيءِ هاڻ ٻار نہ رهي آهي، پر هوءَ سورهن سالن جي سُندر جوانڙي اچي ٿي آهي.

هُو ٻنيءَ ۾ ٻڪل ٻوڪ تان ٻکي ٻہ هڪليندو هو ۽ آرام پيو ڪندو هو. وٽس ڏوهٽي آئي ۽ ٻئي ٻانهون ڪولي سندس ڳچيءَ ۾ ويڙهي ڇڏيون ۽ زور ڏيندي سندس هڏ هڏ ۾ خوشي ڀري ڇڏي.

”منهنجي لاءِ هڪ مورتي ناهيو، نانا،“ هن چيو.

”پر تو کي منهنجون مورتيون ڪونه وڻنديون، منٽڙي.“ هن جواب ڏنو.

”توهان کان وڌيڪ سٺيون ڪير ٺو ناهي سگهي؟“

”ڇو، ڪرشن لعل.“

”ڪرشن لعل! نالائق.“ هن چيو.

هنن پاڻ ۾ گهڻيئي دليل بازي ڪئي. آخرڪار پوڙهي پنهنجا اوزار آندا ۽ مٽيءَ جو ڇاڙو به کنيائين ۽ اکين تي وڏا گول شيشا به چاڙهيا.

”پر منٽڙي، ڪانءَ نه آن ڪائي ويندا.“

”مان ٿي انهن کي هڪليان، نانا.“

ڏينهن جو سوجهرو به اچي جهڪو ٿيو ۽ ڳنٺون جي چڙن جي چـَٽ پـُٽ به ٻڌڻ ۾ پئي آئي. ڇوڪريءَ به پيهي تان پکين کي هڪلي لاٿو ته پوڙهي پنهنجون مورتيون ناهي مڪمل ڪري ورتيون.

هڪڙي ڏينهن پوڙهو پنهنجي ڪم ۾ مصروف هو ته سندس ڏيءَ وٽس لڏندي لمندي اچي نڪتي.

”شوپا، هاڻي ڪافي وڏي ٿي آهي، گهر جو ڪم ڪار ڪرڻ جهڙي ٿي آهي.“ هن چيو، ”۽ توهان هنڪي اجايو وقت وڃائڻ جي پنيرائي پيا ڪريو. هنڪي هاڻي مورتين سان راند ڪرڻ ڇڏي ڏيڻ گهرجي، ڇا هوءَ نٿي ڇڏي سگهي؟“

”ڇو، هائو.“ پوڙهي ماڻهوءَ ڦڙتائيءَ سان چيو.

”پر آءٌ هي مورتيون محلات جي ٻارن لاءِ ناهي رهيو آهيان. آءٌ انهن مان ڪجهه پئسا گڏ ڪري شوپا جي شاديءَ جو تحفو خريد ڪندس.“

سندس ڌيءَ ناراض ٿي، ”توهانجون مورتيون خريد ڪير ڪندو؟“ هن رڙ ڪئي.

پوڙهي پنهنجو ڪنڌ نمائي ڇڏيو، پر شوپا پنهنجا وار مٿي ڪندي چيو، ”مان ڏسنديس ته نانا جون مورتيون، آهي وٺن ٿا

يا نہ.“

ٻن ڏينهن ڪانپوءِ شوپا، ماڻس کي هڪ سونو سڪو آڻي ڏنو. ”نانا جي مورتين جو مُلھ.“ هن چيو.

سندس ماءُ حيرت ۾ پڇي پڇيو، ”تو هي ڪٿان آندو؟“

”محلات مان.“

پوڙهي ماڻهوءَ خوشي مان ٿهڪ ڏيندي چيو، ”اوه – واھ ڙي و ہ! “ ۽ جيڪڏهن فقط منهنجي اکين جو سوجهرو ويل ۽ منهنجا هٿ ڏڪندڙ نہ هجن ها تہ جيڪر...“

ماءُ ڏاڍي خوش ٿي.

”اهڙا سورهن سونا سڪا شوپا لاءِ ڪچيءَ جو سونو هار ٺٺبا.“ هن چيو.

پوڙهي ماڻهوءَ هاڻوڪار ڪئي، ”پرواھ نہ ڪر اهو بہ هنکي جلدي ملي ويندو.“

شوپا پوڙهي جي ڪچيءَ ۾ پنهنجون ٻانهون ورائي پڙڪيو، ”نانا، منهنجي گهوٽ ڳولڻ لاءِ بہ ڪنهنکي تڪليف ڪونہ ٿيندي.“

پوڙهي کلي ڏنو ۽ اک مان ڳوڙهو ڳاڙيائين.

هو هڪ وار وري جوان ٿي پيو هو. وڻ جي ڇانءَ هيٺ ويهي مورتيون ناهيندو هو ۽ ايتري ۾ شوپا ٻنيءَ تي چهار ويهي هڪليندي هئي. ايستائين جو ڳنئن جي ڇڙن ۽ گهنڊڻين جو آواز ٻڌڻ ۾ اچي. هڪ هڪ ڪري سورهن سونا سڪا حاصل ڪيا ويا ۽ هار جوڙايو ويو.

ماءُ چيو، ”فقط گهوٽ اچڻو آهي اڃان.“

شوپا پوڙهي جي ڪن ۾ پڙڪيو، ”نانا گهوٽ تيار آهي.“

پوڙهي پڇيو، ”تو هنکي ڪٿان ڳوليو، منڙي؟“

شوپا جواب ڏنو، جڏهن مان محلات ڏانهن پهريو دفعو وئي هيس تہ دربان مونکان پڇيو، ’تو کي ڇا گهرجي؟‘ مون چيو، ’مان هي مورتيون شهزادين وٽ وڪڻڻ چاهيان ٿي.‘ هن مونکي ٻڌايو. اِهي مورتيون هتي ڪونہ وڪامنديون ۽ مونکي اندر اچڻ کان

Gul Hayat Institute

روڪيائين. جڏهن مان گهوڙها ڳاڙيندي واپس وري رهي هيس، تڏهن هڪ ماڻهوءَ مونکي بيهاريو ۽ چيو: ”مونکي انهنجو ٿورو لباس بدلائڻ لاءِ ڏي ۽ اهي پڪ سان وڪامنديون.“

”جيڪڏهن توهان هنکي ڏسي پسند ڪندا، نانا، مونکي هن سان شادي ڪري ڏاڍي خوشي ٿيندي.“

”هينئر هو ڪٿي آهي؟“

”هتي هيٺ! پپر جي وڻ هيٺان.“

اجنبيءَ ڪوني‌ءَ اندر پنهنجا قدم ڌريا.

پوڙهي ماڻهوءَ ڪنڌ مٿي ڪئي هن ڏانهن عجب ۾ ڏٺو. ”اڙي، هيءُ ڪرشن لعل نہ ڪونهي؟“

ڪرشن لعل پوڙهي ماڻهوءَ جي پيرن تي اچي ڪريو. ”هائو، اهو ئي منهنجو نالو آهي؟“ هن چيو.

پوڙهي ماڻهوءَ هنکي مٿي ڪئي ٻانهن کان جهليو، ”اڳي منهنجي مٽيءَ جي مورتين کي مونکان ڦريئي ۽ اڄ تون منهنجي دل جي مورتي مونکان ڦري رهيو آهين.“

شوپا پنهنجون ٻئي ٻانهون کولي، پوڙهي ماڻهوءَ جي ڳچيءَ ۾ ويڙهي چڙيون ۽ پڙڪيو، ”هائو نانا، پر هيءَ تو کي بہ مونسان گڏ هن سودي، جي ياڳي ۾ وٺي هلي رهيو آهي.“

Gul Hayat Institute

مسعود احمد نالو، قريشي ذات. ١٩٤٧ع ۾ نوشهرو فيروز، ضلعي نوابشاهه ۾ ڄائو.

١٩٦٨ع ۾ بي-ايس سي ڪيائين. ١٩٧٠ع ۾ انگريزيءَ ۾ ايم- اي ۽ ايل- ايل- بي ڪيائين. هينئر پوليٽيڪل سائنس ۾ ايم- اي ڪري رهيو آهي.

١٩٦٨ع ۾ سنڌس پهريون ترجمو 'اڌي رات واري گاڏي' هلال پاڪستان (حيدرآباد) ۾ ڇپيو. جيڪا ارسڪن ڪالڊويل جي ڪهاڻيءَ جو ترجمو هئي.

تازو هڪ اصلوڪي ڪهاڻي 'گهاءُ' لکي اٿس، جيڪا ريڊيو پاڪستان حيدرآباد تان براڊ ڪاسٽ ٿي آهي.

هن وقت سنڌ ٽيڪسٽ بڪ بورڊ حيدرآباد ۾ انگريزيءَ جو سبجيڪٽ اسپيشلسٽ آهي.

Gul Hayat Institute

ارسکن ڪالڊويل

Erskin Caldwel

سنڌيڪار: مسعود قريشي

راهون ۽ پاڇا

MAN AN WOMAN

انهيءَ بي رنگ پره ڦٽيءَ جو هو ٻئي رستي تي ائين هلي رهيا هئا، جيئن هنن کي ڪو زوريءَ گهلي رهيو هجي. هنن جو وجود گذريل رات جي پاڇن وانگر لڳي رهيو هو. اهي رات جا پاڇا ڏينهن جي روشنيءَ ۾ هڪ عورت ۽ مرد ۾ تبديل ٿي چڪا هئا. هنن جا جسم ته چڻ هڪ هنڌ ٻڌا هئا، پر هنن جا قدم اڳيان وڌندا ٿي رهيا. هنن جي هلڻ جي ڪري رستي جي ڌوڙ اڏامي رهي هئي، جيڪا هنن جي قدمن جي نشانن کي بي نشان ڪندي ٿي وئي. هنن جون اکيون هر قدم سان گڏ سامهون ٻاڙهي سج تي پئجي رهيون هيون.

عورت پنهنجو هيٺيون چپ مضبوطيءَ سان ڏندن ۾ پڪوڙيو پئي هلي. جيتوڻيڪ ائين ڪرڻ سان هنکي تڪليف به ٿي رهي هئي پر انهيءَ ڪانسواءِ ٻي ڪا واٽ به ته نه هئي، جنهنجو سهارو وٺي هوءَ مسلسل هلندي رهي ها. انهيءَ تڪليف ده صورت ۾ هو قدم به قدم ۽ ميل به ميل هلندي ٿي وئي. ڪڏهن ڪڏهن هنکان ضبط نٿي ٿيو ۽ هنجي واتان آه نڪري ٿي وئي. پر هوءَ اهو سڀ برداشت ڪري رهي هئي، هن نه ڪو فرياد ٿي ڪيو ۽ نه ئي رُنو ٿي.

”منهنجو خيال آهي پاڻکي ٿورو آرام ڪرڻ گهرجي“ جان چيو.

پر هن ڪوبه جواب نه ڏنو ۽ هلندي رهي.

هو ائين ئي ٿڪل قدمن سان هلندا رهيا. جڏهن هو هڪ ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تي پهتا ته سج سندن سامهون اڀري ويو. اجا هنن جي منزل تمام پري هئي. هيٺئر سج جي روشني پهرين ڪان

وڏيڪ تيز ٿي چڪي هئي. هنن کي بلڪل سامهون ٽڪريءَ کان هيٺ ڏنڊ جي چادر ۾ ويڙهيل هڪ ڳوٺ نظر اچي رهيو هو. ڪين پري پري تائين ڪجهه گهر ۽ ٻنيون پارا به نظر پئي آيا، پر انهيءَ ڏنڊ ۾ اهي ڇٽيءَ طرح نظر نٿي آيا. ٽڪريءَ جي بلڪل هيٺ هڪ گهر به ڏسڻ ۾ ٿي آيو، جنهنجي چمنيءَ مان دونهون نڪري رهيو هو.

رٽ پنهنجي پاسي ۾ بيٺل مرد ڏانهن نهاريو، سج جي ڳاڙهن ڪرڻن ۾ هنجو زرد چهرو رت ورنو نظر اچي رهيو هو. پر هنجون اکيون ٿڪل ۽ بي جان پئي لڳيون. ائين ٿي لڳو ته ڄڻ هنجون ٽنگون ڏاڍي تڪليف سان هنجي جسم جو بار کڻي رهيون هجن ۽ هو ڪنهن به لمحي وچي پٽ تي ڪرندو.

”منهنجي خيال ۾ پاڪي هن گهر مان ڪائڻ لاءِ ضرور ڪجهه نه ڪجهه ملي ويندو،“ رٽ چيو ۽ انتظار ڪيائين ته جان به ڪجهه ڳالهائي. پر هو بلڪل خاموش رهيو.

”پاڪي ضرور هتان ماني ٽڪر ملي ويندو.“ هن پاڻ ئي جان جي پاران جواب ڏنو.

”ضرور“ جان پڙڪيو.

سج ڪجهه وڏيڪ مٿي چڙهي آيو ۽ انجي روشني ۾ هنن جا منهن ۽ سامهون نظر ايندڙ گهر ڪجهه وڏيڪ چٽا ٿي ويا. آسمان تي اڇا ڪڪر سج سان راند ڪري رهيا هئا ۽ ڪانئن جو ڪارو دونهون وري اڇن ڪڪرن کي ڪارو ڪري رهيو هو. هاڻي سج ايترو ته روشن ٿي چڪو هو، جو ان ڏانهن لاڳيتو نهارڻ ممڪن ئي ڪونه هو.

”اچ ته پاڻ ڪٽي ڪوشش ڪري ڏسون.“ رٽ چيو.

جان هن ڏانهن نهاريو. گذريل رات ڪانپوءِ پهريون ڀيرو هن رٽ ڏانهن غور سان نهاريو هو، هنکي سج جي تيز روشنيءَ ۾ هنجو چهرو هاڻ بلڪل چٽو نظر اچي رهيو هو. هنجو زرد چهرو ڪجهه وڏيڪ زرد ۽ ڪجهه وڏيڪ ڪومايل نظر ٿي آيو. جان

جون اداس اکيون وڏيڪ اداس ٿي ويون ۽ هو سواءِ ڪو لفظ ڪڇڻ جي ٽڪريءَ کان هيٺ لهڻ لڳو. هن پنيان مڙي به ڪونه نهاريو ته هوءَ اڃي رهي آهي يا نه، هو لهڻ وقت پنهنجي سڄي طاقت استعمال ڪري رهيو هو. انهيءَ کان علاوه ٻي ڪا صورت به ته نه هئي. هو اڳيان وڌڻ لاءِ مجبور هو.

جان ان گهر جي اڳيان وڃي بيٺو ۽ ان مان نڪرندڙ دونهين ڏانهن ڏسڻ لڳو. هوءَ به آهستي آهستي هلندي، هن سان گڏ اچي بيٺي.

”جان، آءٌ اندر ٿي وڃي مانيءَ لاءِ ڪوشش ڪريان.“ رٿ چيو، ”تون ٿورو ويهي آرام ڪر.“

هن ڪجهه چوڻ لاءِ وات کوليو، پر سندس نڙي بلڪل خشڪ ٿي چڪي هئي، تنهنڪري ڪجهه به نه ڳالهائي سگهيو. هو گهر جي پراڻي ۽ ڳنڍل در ڏانهن ماٺ ڪري نهارڻ لڳو. هن ڏٺو ته درين تي پردا ڏنل هئا ۽ چمنيءَ مان دونهون نڪري رهيو هو. جيستائين هن نظاري جو تعلق هو، انکي ڏسندي هن پاڻکي اجنبي هوندي به اجنبي نٿي محسوس ڪيو. رٿ ٻاهرين ڏيڏي پار ڪري اندر داخل ٿي ۽ گهر جي دروازي وٽ وڃي بيٺي. هن پنيان مڙي نهاريو ته ڏٺائين ته جان به ڏيڏي پار ڪري هن وٽ اچي پهتو هو.

”در کڙڪاءِ“ جان چيو.

رٿ در کڙڪائڻ لڳي ۽ تيستائين در کڙڪائيندي رهي، جيستائين سندس هٿن ۾ سور نه پئجي ويو. درءَ جي پردن مان ڪو شخص کين تاڙي رهيو هو. هوءَ هڪدم مڙي جان ڏانهن نهارڻ لڳي. جان ڪنڌ ڌوڻي ناڪار ڪئي.

انهيءَ مهل در چند انچ کليو ۽ انهيءَ وٿيءَ مان هڪ عورت جو چهرو نظر آيو. اهو هڪ ڪرڙوڍ ۽ بادامي رنگ واري عورت جو چهرو هو، هنجي چهري تي هڪ پراڻي ڦٽ جو نشان به نظر اچي رهيو هو.

”هليا وڃو،“ هن عورت تيزي ٿي ڌڪاريو.

”اسين توهانکي تڪليف نٿا پهچائڻ چاهيون.“ رت جيترو تڪڙو ٿي سگهيو ٿي اوترو تڪڙو ٿي چيائين، ”اسين اهو چاهيون ٿا تہ جيڪڏهن توهان اسانکي ڪجھ کائڻ لاءِ ڏيو تہ وڏي مهرباني ٿيندي. توهان وٽ شايد ڪجھ پاروٿا پٽاٽا يا ڊبل روٽي هجي يا ڪا اهڙي شيءِ جيڪا کائڻ جهڙي هجي.“

”مون وٽ ڪجھ بہ ڪونهي،“ عورت وري تيز ٿي چيو، ”خبر ناهي تہ توهان هتي ڇا پيا ڪريو. مونکي پنهنجي گهر ۾ اجنبين جو اچڻ بلڪل ڪونہ وڻي.“

هن ڏري گهٽ در بند ڪري ڇڏيو هو. پر پوءِ اها وٿي ڪجھ وڌيڪ ويڪري ٿي وئي ۽ وري هن عورت جو چهرو نظر آيو. شايد هن عورت ڪو فيصلو ڪري ورتو هو.

”آءٌ رکو چوڪريءَ کي ماني کارائيندس،“ هن آخرڪار وراڻيو، ”پر مون وٽ هن ٻڍ لاءِ ڪجھ بہ ڪونهي. مونوٽ ايتري ماني ڪونهي جو آءٌ توهان ٻنهي کي کارائي سگهان.“

رت هڪدم ائين مڙي وئي ڄڻ تہ سندس مانيءَ سان ڪوبہ واسطو نہ هجي، هنجا پير زمين ۾ کپي ويا. هوءَ جان ڏانهن نهارڻ لڳي ۽ چاهيائين ٿي تہ هن عورت کي انڪار ڪري ڇڏي، پر جان بيچينيءَ سان پنهنجي ڪنڌ کي لوڏڻ لڳو. هو سمجهي رهيو هو تہ رت جا چپ انڪار ڪرڻ لاءِ ٿڙڪي رهيا آهن. هوءَ پنهنجو ڪنڌ ناڪار ۾ لوڏي رهي هئي. جان هنکي سمجهائڻ لاءِ اڳيان وڌيو.

”اسين ڪو ٻيو گهر ٿا نهاريون.“ رت جان کي چيو.

”نہ،“ جان هنکي روڪيو، ”تون پلي وڃي ماني کاءُ ۽ جيڪي ملي ان سان پنهنجي پيٽ جي باھ وساءِ، آءٌ ٻئي گهر ۾ ڪوشش ڪندس، جيڪو پاڻکي واٽ تي ملندو.“

پر رت جي اچا بہ مرضي نہ هئي، تہ هو جان ڪانسواءِ ئي اندر وڃي ماني کائي، انهيءَ عورت در ڪجھ وڌيڪ کولي ڇڏيو ۽ جان ڏانهن ڪرڙين اکين سان نهاريندي رت جي جواب جو انتظار ڪرڻ لڳي.

Gul Hayat Institute

جان وڻ جي هيٺان پيل هڪ بينچ تي وڃي ويٺو.

”آءٌ هتي ويهي تنهنجو انتظار ٿو ڪريان، تون ايتري ۾ وڃي ماني کائي اچ.“ هن چيو.

رُت آهستي قدمن سان هلندي دروازي مان اندر داخل ٿي وئي. هن عورت، رت کي ڪرسيءَ تي ويهڻ لاءِ چيو، جيڪا ٽيبل سان گڏ رکيل هئي. هن عورت ڪجهه راتوڪا رکيل پٽاٽا ۽ ڪجهه ڊبل روٽيءَ جا ٽڪرا آڻي ٽيبل تي رکيا. پوءِ هڪ گرم ڪوپ ڪافيءَ جو به آڻي ٽيبل تي رکيائين. رت ٽڪرو ٽڪرو کائڻ شروع ڪيو. هن هڪ ئي وقت پٽاٽا ۽ ڊبل روٽي تي کاڌائين، ته ڪافي به پيئندي ٿي وئي. بادامي رنگ واري ڪرڙوڊ عورت در وٽ وڃي بيٺي ته جيئن هو جان ۽ رت کي واري واري سان ڏسي سگهي ۽ هنن جي بي وسيءَ جو نظارو به ڪري سگهي. رت کي احساس هو ته جان ڪالهه رات کان ڪجهه نه کاڌو آهي، رُت ڪوشش ڪري ڊبل روٽيءَ جو ٽڪر پنهنجي چولي ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ هڪ پٽاٽو به کڻي پنهنجي اسڪرٽ جي کيسي ۾ لڪايائين انهيءَ عورت رت ڏانهن تمام تکين ۽ شڪي نگاهن سان نهاريو ٿي، ۽ ساڳئي وقت هو جان کي به نظرن ۾ رکيو ويٺي هئي.

”توهانجي منزل اڃان تمام پري آهي؟“ هن عورت پڇيو.

”ها.“ رت جواب ڏنو.

”تمام پريان اچي رهيا آهيو؟“

”ها.“ رت چيو.

”توسان گڏ اهو ماڻهو ڪير آهي؟“

”هو منهنجو مڙس آهي.“ رت ٻڌايو.

هن عورت وري ٻاهر جان ڏانهن نهاريو، ۽ پوءِ رت ڏانهن نهارڻ لڳي. ڪجهه وقت لاءِ هوءَ بلڪل خاموش ٿي وئي. رت ڪوشش ڪئي ته هڪ پٽاٽو اڃا به لڪائي سگهي، پر ڪامياب ٿي نه سگهي ڇو جو هاڻي اها عورت رت ڏانهن گهوري نهاري رهي هئي.

Gul Hayat Institute

"مونکي يقين ڪونهي تہ ڪو هو تنهنجو مڙس آهي." عورت چيو.

"آءٌ چا ٿي چئي سگهان." رت ويچارڪيءَ سان چيو، "پر هو منهنجو مڙس آهي."

"آءٌ انهيءَ کي تنهنجو مڙس ڪيئن چوان، جيڪو توکي سڄي ملڪ ۾ هڪ ذري ٽڪر لاءِ رُلائيندو ۽ پنائيندو وتي."

"هو بيمار هو." رت جلديءَ سان پنهنجو رخ عورت جي طرف ڪندي چيو، "جڏهن اسان سفر جي شروعات ڪئي هئي تہ هو پنجن هفتن جي بيماريءَ مان اٿيو هو."

"پوءِ چو توهان اتي ئي نہ ترسي پيو ۽ هن طرح پيدل سفر ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ چا هو نوڪري نٿو ڪري يا ڪو ڪم ئي نٿو ڪرڻ چاهي؟"

رُت پنهنجي مڙس لاءِ وڌيڪ اکر برداشت ڪري نہ ٿي سگهي، تنهنڪري هن ڊبل روٽيءَ کي ٽيبل تي ڦٽو ڪيو ۽ اُٿي کڙي ٿي.

"نيرن ڪارائڻ لاءِ تنهنجي مهرباني." هن چيو، "هاڻي آءٌ وڃان ٿي."

"جيڪڏهن تون منهنجي صلاح وٺين." عورت چيو، "تہ هن شخص کي پهرين ئي فرصت ۾ ڇڏي ڏجائين. جيڪڏهن هو ڪوبہ ڪم ڪار نٿو ڪري، تہ تون بيوقوف ...."

"هو نوڪري ڪندو هو، پر هنجي بيماريءَ سبب اسانوٽ ڪجهہ بہ نہ رهيو آهي."

"مونکي اعتبار نٿو اچي تہ ڪو تون سچ ڳالهائي رهي آهين."

رت کي ڏاڍي ڪاوڙ لڳي، ۽ هو در کولي ڪمري کان ٻاهر نڪري وئي. ڏيڍيءَ ۾ پهچي هن هڪ نظر انهيءَ عورت ڏانهن نهاريو جنهن هنکي کائڻ لاءِ ڪجهہ ڏنو هو.

"جيڪڏهن هو بيمار هو، جيئن تون چوين ٿي،" عورت

Gul Hayat Institute

هنجي پٺيان ايندي وري چيو، ”ته پوءِ توهانکي ايترو پنڌ ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي، جڏهن ته توهان وٽ ڪاڻ لاءِ به ڪجهه ڪونهي؟“

رٽ ڏٺو ته جان وڻ جي هيٺان بينچ تي ويٺو هو. هن ٿئي چاهيو، ته هوءَ عورت کي ڪجهه جواب ڏئي، پر هوءَ پاڻ کي روڪي نه سگهي.

”اسين انهيءَ ڪري سفر پيا ڪريون ته منهنجي پيءُ خط لکيو آهي ته اسانجو پارگذاري ويو آهي. جڏهن منهنجو مڙس بيمار هو ته اسان پنهنجي ٻار کي سنڀال لاءِ منهنجي پيءُ وٽ موڪلي ڇڏيو هو. هاڻي اسين هنجي قبر تي پيا وڃون.“ رٽ جي اکين ۾ ڳوڙها اچي ويا.

رٽ جيترو تڪڙو ٿي سگهيو ٿي، اوترو انهيءَ گهر کان پري وڃڻ ٿي چاهيو. هوءَ ٻڪندي ٻاهر نڪري وئي ۽ ڪافي پنڌ تائين اٿين ئي ٻڪندي هلي وئي. جڏهن هو گهر جي ڪنڌ وٽ پهتي ته جان به اٿي هنجي پٺيان هلڻ لڳو. ٻئي خاموش هئا. هنن هڪ لفظ به نه ڳالهايو. رٽ مڙي پٺيان نهارڻ لڳي ته ڏٺائين ته اها عورت در مان جهاتي پائي هنن ڏانهن نهاري رهي هئي. جڏهن اهو گهر انهن جي نگاهن کان اوجهل ٿي ويو ته رٽ پنهنجي چوليءَ مان ڊبل روٽيءَ جا ٽڪر ڪڍڻ لڳي. جان بغير ڪجهه ڪچڻ جي هنکان ڊبل روٽي ورتي. جڏهن انهيءَ ڊبل روٽيءَ جا ٽڪر کائي ورتا ته رٽ کيسي مان پٽاٽو ڪڍي ڏنو. جان جو يڪدم پٽاٽي ڏانهن هٿ وڌائڻ هنجو بکيو هجڻ ظاهر ڪري رهيو هو. جان پٽاٽي کي چٻاڙيندي ۽ ڳڙڪائيندي اکين سان رٽ جو شڪريو ادا ڪري رهيو هو.

اهي اٽڪل اڌ ڪلاڪ تائين اٿين ئي هلندا رهيا. پوءِ هنن مان هڪڙي مس ڪڇيو.

”هوءَ ڪا ڏاڍي نيچ عورت هئي.“ رٽ چيو، ”جيڪڏهن اسين ايڏا بکيا نه هجون ها ته آءٌ هنجي ماني ڏيڻ کان اڳ ئي هلي

اڃان ها.“

جان ايستائين ڪجهه به نه ڳالهايو، حسين هو انهيءَ ڳوٺ جي چيڙي تائين پهچي نه ويا، جتان هنن کي وري مٽي چڙهڻو هو.

”جيڪڏهن انهيءَ عورت کي اها خبر هجي ها ته اسين پنهنجي يار جي قبر تي وڃي رهيا آهيون، ته شايد هوءَ ايتري بيرحم ثابت نه ٿئي ها.“ جان چيو.

رٿ سڏڪڻ لڳي.

”جان، اڃان ڪيترو فاصلو آهي؟“

”اٽڪل ٽيهه يا چاليهه ميل.“

”اسين سڀاڻي تائين اتي پهچي وينداسين؟“

جان ناڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو.

”پلا پريهن تائين؟“

”آءٌ ڪجهه نٿو چئي سگهان.“

”جيڪڏهن پاڻ کي ڪا سواري ملي وڃي ته شايد رات تائين پهچي وڃون؟“ رٿ پڇيو. پر هاڻي هو پنهنجي سڏڪن کي روڪي نه سگهي ۽ وڏي آواز سان روئڻ لڳي.

”ها،“ جان وراڻيو، ”جيڪڏهن پاڻ کي ڪا سواري ملي وڃي ته پاڻ تمام جلد پهچي ٿا سگهون.“

هن پنهيان مڙي ڏٺو ۽ پري پري تائين نگاهن کي دوڙايائين پر دور دور تائين ڪجهه به نه هو، سواءِ خالي ميدان جي، جنهن ۾ ڪٿي وڻ به بيٺل نظر ٿي آيا. پوءِ هن هلڻ شروع ڪري ڏنو ۽ پنهنجي قدمن ۾ هيٺ زمين ڏانهن نهارڻ لڳو، ڄڻ ته هو پنهنجا قدم ڳڻي رهيو هجي ته ڪيترا پيرا ڪاٻو پير کڻيائين ته ڪيترا پيرا ساڄو پير.

Gul Hayat Institute

آغا لياقت علي نالو، پناڻ ذات. ١٩٤٦ع تي ڳڙهي ياسين، ضلعي سکر ۾ ڄائو. ١٩٦٩ع ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ مان پوليٽيڪل سائنس ۾ ايم - اي ڪيائين. انهيءَ کان اڳ ١٩٦٨ع ۾ سي - ايس - ايس ۽ انڪانپوءِ ١٩٧٣ع ۾ پي - سي - ايس جا امتحان پاس ڪيائين. ايل ايل بي جو پهريون سال جو امتحان ڏنو اٿس. ۽ ايم - فل ڪري رهيو آهي.

سندس پهريون مضمون ڪامرس ڪاليج لاڙڪاڻي جي ١٩٧٢-٧٣ع جي مخزن ۾ ڇپيو. انهيءَ مخزن جو ايڊيٽر به پاڻ هو.

سندس ترجمو ڪيل هي پهرين ڪهاڻي آهي. هن وقت سچل سرمست آرٽس ڪاليج حيدرآباد ۾ ليڪچرار آهي.

Gul Hayat Institute

البرٽ ڪاميو

Albert Camus

سنڌيڪار: لياقت علي آغا

خاموش انسان

THE SILENT MAN

البرٽ ڪاميو جي تحرير جو انداز فلسفيانه ۽ تخليقي آهي. هنجي لکت اجوڪي انساني ظرف ۽ ضمير تي هڪ دوربين نگاهه آهي، جيڪا انساني مسئلن کي حل ڪرڻ جي هڪ ڪوشش آهي. البرٽ ڪاميو کي ١٩٥٧ع ۾ ادب تي نوبل پرائيز مليو، جو هنجي اعليٰ خدمتن ۽ قابليت جو اعتراف آهي.

ڪاميو پنهنجن ٽن جڳ مشهور ڪتابن ڪري ئي ادبي دنيا ۾ هڪ منفرد شخصيت جي حيثيت سان پريو ـــ ٻه ناول 'The Plague' ۽ 'The Out sider'، هڪ مونولاگ 'The Fall' ۽ مختصر ڪهاڻين جو مجموعو 'The Exile and the Kingdom'.

١٩٦٠ع ۾ ڪاميو هڪ ڪار جي حادثي ۾ وفات ڪري ويو. هنجي موت تي وي - ايس - پريچيٽ (V.S. Pritchett) مشهور اخبار 'New Statesman' ۾ لکيو آهي، "ڪاميو پنهنجي دؤر جو عظيم ترين مضمون نگار هو. ٻيو ڪو به فرانسيسي اديب هنجي ذهني ٻيچ تائين رسي نه سگهيو آهي."

اندري گائيڊ (Andre Gide) هڪ هنڌ لکيو آهي تہ، "فرانس ۾ ٽي جڳ مشهور اديب آهن ـــ اندري مالراڪس، جين پال سارتر ۽ البرٽ ڪاميو. انهن ٽنهي مان ڪاميو عظيم آهي."

تهه سيارو هو. ٽنهن هوندي بہ اڳ ئي سجاڳ ٿيل شهر تي صاف، چمڪندڙ سج هوريان هوريان اڀري رهيو هو. بندرگاهه جي چيڙي وٽ اڻين تي لڳو، جٿ تہ سمنڊ ۽ آسمان پاڻ ۾ ملي هڪ ٿي ويا آهن. پر 'وارس' انهن ڏانهن نہ پئي ڏٺو. هو پنهنجن ئي خيالن ۾ گم،

بندر ڪان ڪجهه مفاصلي رستي تان پنهنجي سائيڪل آهستي آهستي هلائيندو وڃي رهيو هو. سندس منڍي تنگ اڏرنڊز پئڊل تي سڌي ڪٽل هئي ۽ ٻئي پير سان هو رات جي ماڪ سان پُسل رستي تان سائيڪل هلائيندو ٿي ويو. سندس جسم سنهڙو هو ۽ ڪنڌ جهڪيل هوس. ڪنڌ مٿي ڪڍڻ ڪانسواءِ ئي هن پراڻي ٽرام پٽي ڪان بچڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ وري اوچتو ئي سائيڪل کي موڙي پٺيان ايندڙ ڪار کي لنگهڻ جو رستو ڏنو. ڪڏهن ڪڏهن هو ڪنڌ ورائي پٺيان رکيل ٿيلهي ڏانهن پئي ڏٺو، جنهن ۾ 'فرنانڊ' سندس منجهند جي ماني ويڙهي ڏني هئي. ماني جو خيال ايندي ئي هنجي دل مايوس ٿي ويئي. ماني جي ٻن سخت ۽ اٽين ٽڪرن جي وچ ۾ سندس دلپسند اسپيني آمليٽ يا تيل ۾ تريل گوشت جي ٽڪرن جي بجاءِ فقط پنير پيل هو.

دڪان ڏانهن سندس هي سفر هنکي ڪڏهن به ايترو ڊگهو نه لڳو هو. پر شايد هو هيئنر ويو ٿي پوڙهو ٿيندو. چاليهن سالن جي عمر ۾ به هو جيتوڻيڪ انگور جي ول جهڙو سنهو هو، تڏهن به زندگي ان عمر تي پهچندي ئي ٿڪجهو پوي. ڪڏهن ڪڏهن اخبار ۾ راندين تي تبصرو پڙهندي، ڪنهن ٽيهن سالن واري رانديگر جي لاءِ 'پوڙهو رانديگر' لکيل ڏسي پنهنجي ڪلهن کي لوڏو ڏئي فرنانڊ کي چوندو هو، "جيڪڏهن اهو پوڙهو آهي ته آءٌ ته ڦيٿن واري ڪرسي تي چڙهي هلڻ جي لائق آهيان."

پر هن پنهنجي دل ۾ سمجهيو ٿي ته اخباري رپورٽر بلڪل غلط نه هو. ٽيهن سالن ڪانپوءِ ماڻهو مان اٿلڪي نموني جوڀن جو جوش ويندو آهي آهستي آهستي گهٽ ٿيندو. چاليهن ۾ هو، حالانڪ ڦيٿن واري ڪرسي تي نه هوندو آهي، پر سندس نمونو مڙيو ئي اهڙو ئي هوندو آهي. ڇا، اهو انڪري ته نه هو ته شهر جي ٻئي ڇيڙي تي پيپن ۽ ٽبن وغيره ناهيندڙ جي دڪان ڏانهن، جنهن تي هو ڪم ڪندو هو، ويندي هو سمنڊ ڏانهن-ڏسڻ ڪان لنوائي رهيو هو؟ جڏهن هو ويهن سالن جو هو ۽ سندس امنگ ۽ ارمان جوان

هئا، تڏهن هنجي نظر ساگر جي نيري پاڻيءَ جي ڇڙواڳ ڇولين کي ڏسندي ڪڏهن به نه ٿڪبي هئي. اهو ئي ته سمنڊ هو، جنهنجي ڪناري تي هو هر هفتي جي ڇڇاڙي وارو ڏينهن ملهائيندو هو. جيتوڻيڪ هنجي هڪ تنگ مَندي هئي، تنهن هوندي به هو هميشه ترڻ کي پسند ڪندو هو.

انڪانپوءِ ڪيترا سال گذري ويا. هنجي زندگي ۾ فرنانڊ آئي، پٽ ڄائو، ۽ گهر جو خرچ پورو ڪرڻ لاءِ هنکي روزاني معمول کان وڌيڪ وقت ڪم ڪرڻو پيو. ڇنڇر تي موڪل هوندي به هي دڪان تي ڪم ڪندو هو ۽ آچر ڏينهن به هو ڪو نه ڪو ڪم ڪندو رهيو. آهستي آهستي هنکان اهي ڏينهن وسرندا ويا، جڏهن هن ۾ مستي هئي، جواني هئي. اونهو ۽ شفاف پاڻي، گرم اُس، حسين جوانڙيون، جنسي ڇڪتاڻ، جسماني رشتا ـــ هن ملڪ ۾ انڪانسواءِ ٻيو خوشي حاصل ڪرڻ جو ڪهڙو ذريعو آهي. اهي رنگينيون به هنجي جواني سان گڏ موڪلائي ويون. اڃا به وارس سمنڊ کي پيار ڪندو ئي رهيو، پر فقط ڏينهن جي ڇڇاڙي جي وقت، جڏهن انجو پاڻي ٿورو ڪاراڻ مائل نظر ايندو هو. ڪم کان موٽي اچي هو تازي استري ڪيل قميص پائي، جيڪا فرنانڊ هن لاءِ ڪري رکندي هئي، برف جهڙي ٿڌي انسيتي جو ڀريل گلاس کڻي اچي پنهنجي گهر واري بالڪني تي ويهي، ان پياري گهڙي جو لطف وٺندو هو. شام ٿي ويندي هئي، اوندهه جو ڪارڪاس روشني کي اورانگهي ايندو هو ۽ ماحول ۾ مات اچي ويندي هئي. اهڙي سمي هو سوچي نه سگهندو هو ته هو خوش آهي يا غمگين. هڪ عجيب اڻجاتو احساس، هنجي دل ۾ اڀرندو هو. هو انتظار ڪندو هو. پر ڇا جو؟ سا هنکي پاڻکي به خبر نه هئي.

صبح جو جڏهن هو ڪم تي واپس ويندو هو ته هُو سمنڊ ڏانهن ڏسڻ پسند نه ڪندو هو. حالانڪ سمنڊ هنکي آجيان ڪرڻ لاءِ موجود هو، پر هن ڪم کان واپس موٽڻ تائين ان طرف نهارڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. اڄ صبح جو هُو جهڪيل ڪنڌ سان

پنهنجي سائيڪل هلائي رهيو هو ۽ هميشه ڪان وڌيڪ بار محسوس ڪري رهيو هو. سندس دل تي به بار هو. ڪالهه رات جو جڏهن هو گڏجاڻي کان واپس آيو ته هن فرنانڊ کي ٻڌايو ته هو ڪم تي واپس وڃي رهيو آهي. فرنانڊ خوشيءَ وچان پڇيو ته، "آخر دڪان جو مالڪ اوهانکي پگهار وڌائي ڏيڻ تي راضي ٿي ويو نه؟" مالڪ پگهار ڪونه ٿي وڌائي، سندن اسٽرائڪ ناڪام ٿي وئي هئي. ان ۾ سارو ڏوهه سندن پنهنجو هو. هنن مناسب طريقي سان اسٽرائڪ نه ڪئي، اوچتو جوش ۾ اچي هُو دڪان کان ٻاهر نڪتا. يونين به هنن سان بيدليو ساٿ ڏنو. صرف پندرهن مزدورن جي آخر ڇا وقعت آهي؟ يونين کي ٻين ٽين ناهڻ جي دڪانن جي مزدورن جو خيال به ڪرڻو هو، جيڪي اسٽرائڪ ۾ شامل نه ٿيا هئا. يونين جو ڪوبه ڏوهه نه هو. ٽين ۽ پيپن وغيره ناهڻ جو ڌنڌو وڏين ٽانڪين ۽ ٽئنڪر ٽرڪين جي ٺهڻ جي ڪري ڪجهه ڍرو ٿي ويو هو. اڳي جي مقابلي ۾ هينئر ٿورا ٻرم ۽ ٽب ناهڻ لاءِ ٿي مليا، باقي ڪجهه ڪم مرمت جو ٿي هو. دُڪانن جي مالڪن جيئن ڏٺو ته سندن ڌنڌو هينئر ڍرو ٿي ويو آهي ته هنن پنهنجي ڪوٺ کي پوري ڪرڻ واسطي مزدورن جي پگهار ۾ واڌ روڪي ڇڏي، حالانڪ ضرورت جي شين جي قيمتن ۾ تمام گهڻي واڌ اچي چڪي هئي. جڏهن هي ڌنڌو صفا بند ٿي وڃي ته اهي ڪاريگر ڪيڏانهن ويندا؟ هڪ ڌنڌي کي تمام گهڻي محنت ڪانپوءِ سکڻ بعد انکي ڇڏي وري ٻيو ڌنڌو ڪيئن سکندا، خاص طور سان هي ڌنڌو، جنهنکي سکڻ ۾ تمام گهڻي محنت گهربل هئي، انکي ڇڏڻ تمام ڏکيو هو. هڪ ڪاريگر جيڪو ڪاٺ جي مڙيل ڦاڪن کي پاڻ ۾ ملائي انهن کي لوهه جي گول پٽي سان اهڙي طرح سان جڪڙي، جو ان مان پاڻيءَ جو ڦڙو به ٻاهر نه نڪري سگهي، سو ماهر ڪاريگر هو ۽ اها ڪاريگري سکڻ معمولي ڳالهه نه هئي. وارس ان ۾ ماهر هو ۽ هنکي ان تي ناز هو. ڌنڌو بدلائڻ ڪا ڏکي ڳالهه نه هئي پر اهو ڌنڌو، جنهن تي ماڻهو کي عبور حاصل هجي، تنهنکي ڇڏي ڏيڻ مشڪل هو. جڏهن ڪو ماهر

Gul Hayat Institute

ڪاريگر هجي پر سندس ڪاريگري جي ڪنهنڪي ضرورت نہ هجي تہ هنکي اهو ڏنڊو چڏڻو ئي پوندو. پر اهو ڇڏڻ بہ تہ سولو نہ آهي. پنهنجو وات بند ڪرڻ بہ تہ ڏکيو آهي، آخر تہ شڪايت جو لفظ نڪري ٿو اچي. هر روز ڪو ماڻهو ساڳيو رستو وٺي صبح سان ڪم تي وڃي ۽ شام جو ٿڪ سان چُور ٿي گهر واپس اچي، هفتي جي پُڄاڻي تي سندس ايتري جفاڪشي جو اُجورو، هنکي مالڪ جي مرضيءَ تي ملي. جيڪو هنجي مکيہ ضرورتن پورين ڪرڻ لاءِ بہ پورو ڪونہ هجي. اها ڳالهہ ڪيستائين برداشت ٿي سگهي ٿي.

تنهنڪري هوءَ ڪاوڙجي پيا هئا. هنن مان ٻہ ٽي ڀيرا نتايو، پر مالڪ سان پهرين ملاقات ڪرڻ کانپوءِ تہ ڪاوڙ سڀني ۾ ڦهلجي ويئي. ڇو تہ مالڪ هنکي صاف صاف چئي ڏنو تہ هنن کي ڪم ڪرڻو هو تہ ان پگهار تي ڪن، نہ تہ هو نوڪري ڇڏي وڃن. هنکي ائين چوڻ نہ کپندو هو.

”هو اسانکي ڇا ٿو سمجهي؟“ اپوزٽو چيو، ”ڇا اسان هنجي اڳيان جهڪي پونداسون ۽ سندس اشارن تي نچنداسون؟“

مالڪ هونئن خراب ماڻهوءَ نہ هو. هنکي اهو دڪان سندس پيءُ کان ورثي ۾ مليو هو ۽ هُو اتي ئي ڄائو نپنو هو. نندي هوندي کان ئي هو گهڻو ڪري سڀني مزدورن کي چڱي طرح سڃاڻندو هو. ڪڏهن ڪڏهن انهن کي دڪان تي ڪجهہ کائڻ لاءِ دعوت بہ ڏيندو هو. ڪڏهن وري دڪان تي ئي ڪاٺ جي ڇوڏن مان باهہ ٻاري گوشت وغيره ڪباب ڪري کائيندا هئا ۽ هو انهن کي شراب جون بوتلون بہ ڏيندو هو. مالڪ هنن تي ڏاڍو مهربان هو. هر سال نئين سال جي خوشيءَ ۾ هُو هر هڪ مزدور کي پنج پنج شراب جا شيشا ڏيندو هو ۽ جيڪڏهن هنن مان ڪو بيمار ٿي پوندو هو يا شادي وغيره جي خوشي ملهائيندو هو تہ هُو انکي پئسن جي مدد بہ ڏيندو هو. پنهنجي ڌيءَ جي جنم جي خوشيءَ ۾ هن لنڊ جي چانش ۾ بوڙيل باداميون، مزدورن ۾ ورهايون هيون. ٻہ يا ٽي دفعا هن وارس کي پنهنجي زمينن واري ٻيلي ۾ شڪار ڪرڻ جي

Gul Hayat Institute

دعوت به ڏني هئي. هو پنهنجي مزدورن کي ڏاڍو پيارو هو ۽ اڪثر چوندو هو ته سندس پيءُ به ڪنهن زماني ۾ مزدور هو. پر هو ڪڏهن به پنهنجي مزدورن جي گهرن تي ڪونه ويو هو. هنکي انهنجي خبر به ڪونه هئي. هو هميشه پنهنجي باري ۾ سوچيندو هو. چو ته هنجي آڏو پنهنجي ضرورت ٻئي جي ضرورت کان مٿي هئي ۽ انڪري ئي هن مزدورن کي اهڙو رکو جواب ڏنو هو ته، ”ان پگهار تي نوڪري ڪريو يا ڇڏي وڃو.“ ان ڳالهه تي هو ضد ٻڌي بيٺو هو. اختيار جو مالڪ هو، جيئن چاهي ڪري ٿي سگهيو.

هن يونين وارن کي به صاف جواب ڏئي ڇڏيو ۽ دڪان بند ڪري ڇڏيو. سندس چوڻ مطابق ”جيترا ڏينهن دڪان بند رهندو، اوترا ڏينهن هنجو خرچ بچي پوندو.“ اهو ته خير صحيح نه هو، پر حالات سڌرڻ به ممڪن نه هئا. چو ته مالڪ هنن کي صاف چئي رهيو هو ته هُو خيرات طور هنن کي مزدوري ڏئي رهيو آهي. اهو ٻڌي، اپوزٽو ڪاوڙ ۾ ڳاڙهو ٿي ويو هو ۽ مالڪ کي چئي ڏنو هئائين ته، ”تون انسان بلڪل نه آهين.“ مالڪ کي به ڪاوڙ اچي ويئي هئي. پر ڪن ماڻهن وچ ۾ اچي جهيڙو ٽاريو. سندن اسٽرائڪ جي ڪري مزدورن تي تمام ڏکيو وقت اچي پيو. ويهن ڏينهن جي بيڪاري، گهر ۾ سندن زالون پريشان، اهڙين حالتن ۾ به ٿي ماڻهو همت هاري بيٺا ۽ آخر ۾ يونين به هنن کي ڪم تي واپس وڃڻ لاءِ چيو. بشرطيڪ مالڪ اهو وعدو ڪري ته سندن فيصلو ڪو وچ وارو معتبر ماڻهو ڪندو ۽ سندن اسٽرائڪ وارن ويهن ڏينهن وارو ڪم هو اوورٽائيم ۾ لکندا، جن لاءِ هنن کي اجورو ملندو. هنن مجبور ٿي ڪم تي واپس وڃڻ جو فيصلو ڪيو. هنن سوچيو ٿي ته معاملو اجا تڏو ڪونه ٿيو آهي ۽ اجا انجو فيصلو ٿيندو. پر اڄ صبح جو جڏهن هنن تي شڪست جو ٽڪ چڙهيل هو ۽ ماني ۾ گوشت جي بجاءِ پنير پيل هو ته سندس اهو خيال خواب وانگر ٿي لڳو. هينئر سڄ ڪيترو نه تيزي سان چمڪي رهيو هجي تڏهن به اڄ سمنڊ هنجي لاءِ ڪابه ڪشش ڪونه ٿي رکي. وارس پنهنجي اڪيلي

پيڊل تي زور ڏيندي سائيڪل هلائي رهيو هو ۽ انجي هرهڪ ڦيري سان پاڻکي وڌيڪ پوڙهو ٿيندو محسوس ڪري رهيو هو. دڪان، سندس مالڪ ۽ اتي موجود سندس ساٿين جو خيال ايندي ئي هنجي دل پرجي تي آئي. فرنانڊ ڏاڍو فڪرمند هئي؛ هن پڇيو هو، "هينئر توهان مالڪ کي ڇا چوندا؟"

"ڪجهه نه." وارس پنهنجي سائيڪل تي چڙهندي ڪنڌ کي ڌوڻي جواب ڏنو. هنجا ڏند پيڪوڙجي ويا ۽ سندس نڙي، سانوري ۽ گهنجيل منهن تي سختي اچي ويئي. "اسان ڪم تي واپس وڃي رهيا آهيون، اهو ئي اسان لاءِ ڪافي آهي." هو سائيڪل هلائي رهيو هو، سندس ڏند اڃا به پيڪوڙيل هئا ۽ سندس منهن تي ڏک پري خشڪ ڪاوڙ جا آثار هئا.

هن رستي ۽ سمنڊ کي پٺتي ڇڏي پراڻي اسپيني علائقي جي گهٽين جي آلي فرش جو مقابلو ڪرڻ شروع ڪيو. ان طرف فقط ڇپرا، جهوپڙيون، ڪباڙخانا ۽ گيراجون هيون ۽ اهو دڪان، جنهن تي هي ڪم ڪندو هو سو به اتي ئي هو. هڪ هيٺاهين ڇت وارو ڇپرو، جنهنجي ديوارين جو اڌ حصو پٿر جو ۽ باقي حصو شيشي جو ٺهيل هو. سندس ڇت ٽين جي چادر جي ٺهيل هئي. ان دڪان جو منهن هڪ جهوني ۽ بند دڪان ڏانهن هو، جنهنکي ڏنڊي جي وڌڻ جي ڪري پوري نه پوڻ سبب ڇڏيو ويو هو. اهو هينئر پراڻين مشينن ۽ پيگل پيپن وغيره رکڻ جي اسٽور طور ڪم ايندو هو. اڳ ڪانپوءِ هڪ پراڻي ٽائيلس جو ٺهيل پيرچارو هو، جنهن ڪانپوءِ دڪان جي مالڪ جو باغ ٿي شروع ٿيو. انجي پڇاڙي ۾ سندس وڏو ۽ بدنما گهر هو، جنهنجي چوڌاري وليون وڪوڙيل هيون.

وارس پري کان ڏٺو ته دڪان جا دروازا بند هئا. مزدورن جو هڪ خاموش ميڙ ان جي اڳيان بيٺل هو هنجي زندگي ۾ اهو پهريون دفعو هو جو صبح جو دڪان تي ڪم ڪرڻ لاءِ آيو هجي ۽ انجا دروازا بند هجن. اهو انڪري هو جو دڪان جي مالڪ اها ڳالهه ثابت ڪرڻ ٿي چاهي ته فتح هن جي هئي. وارس ڪاٻي

Gul Hayat Institute

طرف سائيڪل موڙي ۽ انکي اتي ڇانو ۾ بيهاري، دروازي ڏانهن وڌيو. پري ڪان هن اپوزٽو کي سندس ٻڍگهي قد ۽ گهاٽن وارن ڪري سڃاتو ۽ مارڪو جيڪو يونين جو نمائيندو هو ۽ سعيد جيڪو دڪان ۾ اڪيلو ئي عرب هو تن کي به هن ڏٺو. جيئن هو ويجهو ايندو ويو ته سيني کي سڃاڻندو ويو. پر اڃا هي ويجهوئي مس پهتو هو ته سيني جو ڌيان دروازي ڏانهن ڇڪجي ويو جيڪو هينئر آهستي آهستي کلي رهيو هو ۽ ان مان باليستر، جيڪو فورمين هو، ظاهر ٿيو. هن ڪُرن دروازن مان هڪ کوليو ۽ انکي پٺتي ڌڪيندو ويو.

باليستر جيڪو سيني کان وڏو هو تنهنکي هي اسٽرائڪ پسند نه هئي. پر هو اپوزٽو جي ان تهمت هڻڻ تي ته هو مالڪ جو چمچو هو، چپ رهيو. هينئر هو ڪليل دروازي ۾ بيٺو هو. سندس جسم ويڪرو ۽ قد ننڍو هو. جسم تي نيري جرسي پهريل هئس ۽ سندس پير اگهاڙا هئا. (هي ۽ سعيد هميشه پير اگهاڙا ڪري ڪم ڪندا هئا.) هو هرهڪ کي دڪان ۾ داخل ٿيندو ڏسي رهيو هو. سندس اکيون پيليون ۽ چمڪ کان خالي هيون. سندس وات گهاٽين ۽ لڙڪندڙ مُڇن جي هيٺان لڪل هو. هو خاموش هئا. اهڙي شڪست ۽ بيعزتي سان موٽي اچڻ تي ڪاوڙيل هئا، هننکي پنهنجي خاموشي تي به ڪاوڙ ٿي آئي، پر جيئن اها خاموشي گهڻي دير هلي تيئن انکي ٽوڙڻ هنن کي ڏکيو تي لڳو. هو باليستر ڏانهن نهارڻ کانسواءِ ئي دڪان ۾ داخل ٿيا ڇو ته هننکي خبر هئي ته هو مالڪ جي حڪمن جي بجا آوري ڪري رهيو آهي ۽ سندس غمگين منهن مان هو اندازو لڳائي ٿي سگهيا ته هو ڇا سوچي رهيو هو. سيني مان صرف وارس هن ڏانهن نهاريو. باليستر جيڪو هنکي پائيندو هو تنهن ڪنڌ کي ٿورو ڌوڏيو پر هڪ لفظ به نه اڪليس.

هو سڀ هينئر دروازي جي ساڄي پاسي واري ننڍي ڪمري ۾ آيا جتي رکيل ننڍين خانن واري ڪٻٽ ۾ هو پنهنجو سامان رکندا هئا. ڪمري جي ڪنڊ ۾ وهنجڻ جو ڦوهارو لڳل هو. جنهنجي

Gul Hayat Institute

هيٺيان فرش کي پيچي نالي ٺاهي ويئي هئي. دڪان ۾ مختلف حالتن ۾ سامان ٿهليل هو. ڪي شيون اڌ ٺهيل هيون، ڪن ۾ فقط ٿورو ڪم باقي هو. ڪي پيپ تيار پيا هئا. ڪن کي فقط لوهه جي پٽين سان جڪڙيو هو. هنڌ هنڌ وسائل باهه جي رک پيل هئي. دروازي جي کاٻي پاسي کان ديوار سان لڳل بينچن جي هڪ قطار هئي جن تي ويهي ڪاريگر پنهنجو ڪم ڪندا هئا. انهن جي اڳيان ڪاٺ جي ڪپين ڦاڪن جو ڍير پيل هو جن کي رنڊي سان چلي لسو ڪرڻو هو. ساڄي پاسي واري ننڍي ڪمري سان لڳ ساڄي ديوار وٽ ٻه وڏا بجلي جا ڪرٽ رکيل هئا جن مان تيل ٽمي رهيو هو. اهي پنهنجي جاءِ تي خاموش بيٺا هئا.

ڪجهه وقت اڳ هي ورڪشاپ اتي ڪم ڪندڙ ٿورڙن ماڻهن لاءِ تمام گهڻي ڪشادي هئي. انڪري گرمي ۾ سهوليت واري هئي پر سردين ۾ تڪليف واري. اڄ ان ڪشادي جاءِ ۾ سامان هرهنڌ ٿهليل هو. ڪجهه ڪم اڌورو ئي ڇڏيل هو. هرهنڌ اڌورا ۽ اڌورا پيپ هئا جن جي ڦاڪن کي تري سان ڳنڍي ڇڏيو ويو هو. ان حالت ۾ اهي وڏا ڪاٺ جا ٻيڊولا گل تي لڳا. بينچن، اوزارن، مشين وغيره تي ڪاٺ جو ٻورو چڙهيل هو ۽ هر شئي افراتفري جو ڏيک ڏئي رهي هئي. هنن انجو جائزو ورتو ۽ ڪجهه هٽڪيا. هنن کي پراڻا سئيٽر ۽ چٿين لڳل سوٽ پهريل هئا. باليستر سڄو وقت هنن کي جانچي رهيو هو.

”هينئر ڪم شروع ڪجي،“ هن چيو.

ڪجهه چوڻ ڪانسواءِ ٽي هو هڪ هڪ ٿي پنهنجن پنهنجن جاين تي ويا. باليستر واري واري سان هر هڪ وٽ ويو ۽ انکي رهيل ڪم پوري ڪرڻ يا نئين ڪم ڪٽڻ بابت هدايتون ڏيڻ لڳو هن سان ڪنهن ٻه ٽه ڳالهايو. جلد ئي ورڪشاپ ۾ پهرين هٿوڙي جو آواز آيو ۽ ڪم شروع ٿي ويو. رندن جي گسڪڻ ۽ اپوڙتو جي هلايل ڪرت جو ڪاٺ کي چيرڻ جا آواز شروع ٿي ويا. سعيد جو ڪم ڦاڪون ڪٽي اڇڻ يا ڇوڏن سان باهه ٻارڻ وغيره هو. جڏهن

Gul Hayat Institute

هنڪي پيو ڪو ڪم نہ هوندو هو تہ هو پنهنجي بينچ تي وڃي لوهہ جي پٽين جا ڇلا ناهي انهن جي ٻنهي ڇيڙن کي پاڻ ۾ روٽ جي رستي ڳنڍيندو هو. ڇوڏن جي ٻرڻ جي بانس دڪان ۾ ڦهلجڻ لڳي. وارس جيڪو اپوزيٽو جون ڪٽيل ڦاڪون رندي سان لسيون ڪري انهن کي پاڻ ۾ جڪڙي رهيو هو، تنهن ان پراڻي بانس کي محسوس ڪيو ۽ سندس دل کي ڪجهہ آٿت آيو. سڀ خاموشي سان ڪم ڪري رهيا هئا پر سندن ڪم ۾ گرمجوشي هئي ۽ دڪان ۾ آهستي آهستي حياتي موٽي آئي. شيشي جي وڏين ۽ ويڪرين درين مان صبح جي صاف ۽ تازي روشني دڪان ۾ اچڻ لڳي. سج جي سونهري روشني ۾ دونهون بہ نيرڙو ٿي لڳو. وارس تہ سندس پرسان هڪ جيت کي بہ آواز ڪندو ٻڌي رهيو هو.

ايتري ۾ پراڻي دڪان جي طرف وارو دروازو کليو ۽ دڪان جو مالڪ موسيولسال اندر گهڙي آيو. سندس عمر ٽيهہ سال کن مس هئي ۽ جسم سنهڙو هو. سندس اڇو سٽيٽر ميرانجهڙي رنگ جي گبرڊين جي سوٽ مٿان ويڪرو ٿي لڳو. سندس منهن سنهڙو، کهاڙي جي ڦر وانگر تراشيل ۽ وٽندڙ هو. هو اڄ ڪجهہ پريشان نظر اچي رهيو هو. سندس سلام جو آواز بہ اڳي کان گهٽ خوشي وارو هو. ڪنهن بہ هنڪي ان جوجواب نہ ڏنو. هٿوڙن جو آواز ٿورو جهڪو ٿيو، هڪ سيڪنڊ لاء ٿيو ۽ وري اڳي کان بہ زور سان شروع ٿي ويو. موسيولسال ڪجهہ وڇڙندڙ قدم کنيا ۽ پوء سڌو بندري قد واري والري ڏانهن هليو ويو جيڪو صرف هڪ سال کان هن دڪان تي ڪم ڪري رهيو هو. بجلي واري ڪرت جي ويجهو، وارس کان ڪجهہ قدم پري هو ڦاڪن کي پاڻ ۾ ملائي انهن کي تري سان ڳنڍي رهيو هو. موسيولسال سندس پرسان اچي هن ڏانهن گهوري ڏسڻ لڳو. والري خاموش پنهنجي ڪم ۾ مشغول هيو.

”ڏي خبر،“ موسيولسال هن کان پڇيو، ”ڪهڙا حال هن؟“

اوچتو والري جو منهن بچڙو ٿي ويو ۽ سندس ڪم جي رفتار وڌيڪ تيز ٿي ويئي. هن اپوزٽو ڏانهن نهاريو جيڪو سندس ويجهو پيل ڪنٽيل ڦاڪن جو پاڪر پري وارس ڏانهن وڃڻ لاءِ بيٺو هو. پنهنجو ڪم ڪندي اپوزٽو به هن ڏانهن نهاريو ۽ والري پنهنجو منهن ٻئي طرف ڪري ڇڏيو. مالڪ ڪي ڪوبه جواب نه ڏنائين. لسال ڪجهه وقت لاءِ ٻت ٻڻجي سندس اڳيان بيٺو رهيو ۽ پوءِ هن بيوس ٿي ڪلهن کي لوڏيو ۽ مارڪو ڏانهن ڦريو جيڪو پنهنجي بينچ تي ويٺو هو ۽ پيپن کي آخري ٺڪ ٺوڪ ڪري رهيو هو. تمام گهڻي خبرداري سان هو هڪ پيپ جي تري جي ڪناري کي هٿوڙي جي هلڪن ڌڪن سان پنهنجي جاءِ تي مضبوط ڪري رهيو هو.

”هلو، مارڪو،“ لسال دکي آواز ۾ چيو.

مارڪو جواب نه ڏنو ۽ پنهنجي ڪم ۾ رڌل رهيو.

”توهانکي ڇا ٿي ويو آهي؟“ لسال رڙ ڪري چيو ۽ پوءِ سڀني مزورن ڏانهن منهن ڪري چيائين:

”اهو صحيح آهي ته اسان پاڻ ۾ همخيال نه آهيون، پر ان جو مطلب اهو ته نه آهي ته اسان گڏجي ڪم به نه ڪريون. تنهنڪري هي روش اجائي آهي ۽ اوهانجي هي خاموشي بيسود.“

مارڪو بينچ تان اٿيو ۽ پيپ جي ڻاهيل تري جي گول ڪناري کي آڱر سان جاچي مطمئين ٿي، انکي خاموشي سان ڪٽي ٻئي مزدور وٽ ويو جيڪو انکي ڦاڪن سان ڳنڍي رهيو هو. سڄي دڪان ۾ هٿوڙن جي آواز ۽ بجلي واري ڪرٽ جي آواز ڪانسواءِ ڪجهه به ٻڌڻ ۾ ڪونه ٿي آيو.

”چڱو“ لسال چيو، ”جڏهن اوهان سڀ تڏا ٿيو ته پوءِ باليستر جي معرفت مونکي آگاهه ڪجؤ.“ هو خاموشي سان دڪان مان ٻاهر نڪري ويو.

جلد ئي وري دڪان جي گهنٽي جي وڄڻ جو آواز آيو. باليستر جيڪو اجا هاڻي ئي هيٺ ويهي سگريٽ دکائي رهيو هو

سو آهستي اٿيو ۽ دروازي کان ٻاهر نڪري ويو. هنجي وڃڻ ڪانپوءِ هٿوڙن جو آواز ڪجهه جهڪو ٿي ويو ۽ جيئن باليستر وري دڪان ۾ داخل ٿيو ته هڪ مزدور جو هٿوڙو ته صفا رڪجي ويو. دروازي وٽ ئي بيهي هن صرف چيو، "مارڪو ۽ وارس، توهانکي مالڪ سڏي رهيو آهي." وارس جلد ئي اٿي هٿ ڌوئي هلڻ لڳو پر مارڪو هنکي ٻانهن کان جهلي روڪيو ۽ پاڻ اڳيرو ٿي هلڻ لڳو.

ٻاهر اڱڻ ۾ روشني ايتري ته تيز ۽ صاف هئي جو اها وارس کي سندس منهن ۽ اگهاڙين ٻانهن تي محسوس ٿي رهي هئي. هو ٻاهرين ڏاڪڻ تان مٿي چڙهي رهيا هئا، جنهنجي چو ڌاري ول وڪوڙيل هئي ۽ ان ۾ ڪجهه گل به ڦٽل هئا. هو ورانڊي ۾ داخل ٿيا، جنهنجي ديوارين تي ڊپلوما سرٽيفڪيٽ ٽنگيل هئا. اندر داخل ٿيندي ئي هنن ننڍي ٻار جي روئڻ جو آواز ٻڌو انسان گڏ هنن موسيولسال جو آواز ٻڌو جيڪو چئي رهيو هو "منجهند جي ماني ڪانپوءِ سمهارينس، جيڪڏهن ٺيڪ نه ٿي ته پوءِ ڊاڪٽر کي سڏائيندا سين."

اوچتو ئي هو ورانڊي ۾ آيو. ۽ هنن کي پنهنجي ننڍڙي آفيس ۾ وٺي ويو، جيڪا هنن جي اڳ به ڪيترا دفعا ڏٺل هئي. ان ۾ پراڻو فرنيچر پيل هو ۽ پتون راندين ۾ مليل تمغن ۽ انعامن سان سينگاريل هيون. لسال پنهنجي ڪرسي تي ويهندي هنن کي چيو، "ويهو،" هو بيٺا ئي رهيا.

"مون توهانکي انڪري سڏيو ته تون، مارڪو، يونين جو نمائيندو آهين ۽ تون، وارس، باليستر ڪانپوءِ منهنجو سڀ کان پراڻو ملازم آهين. مان پراڻين ڳالهين کي وري دهرائڻ نٿو چاهيان. اوهين جيڪو چاهيو ٿا سو آءٌ اوهانکي بلڪل نٿو ڏئي سگهان. اها ڳالهه سمجهو ته ختم ٿي ويئي ۽ اوهان اهو فيصلو مجي ڪم تي واپس آيا آهيو. آءٌ ڏسان پيو ته توهان مون تي ناراض آهيو ۽ اها ڳالهه مونکي ڏک پهچائي رهي آهي. آءٌ اها ڳالهه اوهانکي دل جي گهراين مان

ٿو چوان، مونکي صرف ايترو چوڻو آهي ته جيڪا ڳالهه آءٌ اوهان لاءِ هينئر نٿو ڪري سگهان، سا جيڪڏهن ڏندو وڌيو، ته پوءِ شايد مان ڪريان، جڏهن مان پاڻ ۾ وت ساري سگهندس ته اهو ڪم اوهانجي چوڻ ڪان اڳ ئي ڪري ڇڏيندس. تيستائين اچو ته گڏجي ڪم ڪريون.“ هو چپ ٿي ويو ۽ ڪجهه سوچي وري چيائين، ”ٺيڪ آهي؟“

مارڪو دريءَ ڪان ٻاهر ڏسي رهيو هو. وارس جا ڏند پيڪوڙيل هئا ۽ هن ڪجهه ڳالهائڻ ٿي چاهيو پر ڪجهه اڪليس ئي ڪونه پيو. ”ٻڌو،“ لسال چيو، ”اوهان پنهنجي دماغ تي پردا چاڙهي ڇڏيا آهن. اوهان آخرڪار سمجهي ويندا. پر جڏهن توهان جي سمجهه واپس اچي ته جيڪو ڪجهه هينئر مون اوهانکي چيو، ان تي غور ڪجو.“ هو اٿيو، مارڪو ڏانهن وڃي ان ڏانهن پنهنجو هٿ وڌايائين.

”چڱو“ هن چيو. مارڪو جو رنگ اوچتو ئي پيلو ٿي ويو ۽ سندس منهن بڇڙو ٿي ويو، يڪدم موڙو ڏئيهو دروازي ڪان ٻاهر نڪري ويو. لسال به پيلو ٿي ويو ۽ وارس ڏانهن هٿ وڌائڻ ڪانسواءِ ئي رڙ ڪري چيائين، ”وڃي جهنم ۾ پئو.“

جڏهن هو دڪان ۾ واپس آيا ته سڀ منجهند جي ماني ڪائي رهيا هئا. باليستر ٻاهر ويل هو.

”سڪٽو هٺ.“ مارڪو ڪاوڙ مان چيو ۽ پوءِ پنهنجي بينچ ڏانهن آيو. ايوزٽو گرهه کي چپاڙڻ بند ڪيو ۽ پڇيائين ”توهان هنکي ڪهڙو جواب ڏئي آيا؟“

”اسان ڪيس ڪو به جواب ڪونه ڏنو.“ وارس وراڻيو. پنهنجي ڳوٿري کڻي هو بينچ تي اچي ويٺو. اچا هن ڪائڻ شروع پئي ڪيو ته سندس نظر سعيد تي پئي جيڪو هن ڪان ٿورو پرپرو ڪاٺ جي ڇوڏن تي ليٽيل هو ۽ خالي خالي نظرن سان دري ڏانهن نهاري رهيو هو. هن سعيد ڪان پڇيو، ”تو اڳ ئي ماني ڪائي ڇڏي آهي ڇا؟“

”مڙيئي رکو سکو ٽڪر کائي ويٺو آهيان.“

وارس ڪاڌو بند ڪيو. جيڪا مونجهه هنجي دل تي لسال سان ملاقات بعد پيدا ٿي هئي سا اوچتو ختم ٿي وئي، ۽ انجي جاء تي هڪ وڻندڙ گرمي اچي وئي هئي. هن پنهنجي ماني جا ٻه اڌ ڪيا ۽ اٽي هڪ اڌ سعيد کي ڏيڻ ويو. هنجي انڪار تي هن چيو ته ”ٻئي هفتي تائين حالات ٺيڪ ٿي ويندا، فڪر نه ڪر. انڪانپوء وري تنهنجو وارو ايندو ۽ تون مونکي کارائجانء“ هن چيو. سعيد مشڪيو. هن وارس جي ماني جي ٽڪر ۾ چڪ هنيو پر بيدليو، ڇو ته هنکي بک بلڪل ڪونه هئي.

اپوزٽو پراڻو برتن کنيو ۽ چوڏن مان ٻاهر ٻاري ڪافي گرم ڪئي جيڪا هو بوتل ۾ کڻي آيو هو. هن چيو ته اها ڪافي ڪرياني واري دڪان جي مالڪ اسٽرائڪ جي ناڪامي جو ٻڌي هنن ڏانهن همدردي ڪري تحفي طور موڪلي هئي. اپوزٽو هرهڪ کي اها ڪافي ورهائي ڏيندو رهيو جيڪا هڪ ٺي پيالي ۾ واري واري سان هرهڪ پئي پيتي. سعيد هنکي ماني ڪان وڌيڪ خوشي سان قبول ڪيو. اپوزٽو باقي ٻچيل اپرندڙ ڪافي گرم برتن مان ٺي پيتي. سندس چپ سڙي رهيا هئا ته به هي پيئي رهيو هو. ايتري ۾ بالستر آيو ۽ هنن کي ڪم شروع ڪرڻ جو اشارو ڪيائين.

اجا هو اٽي ڪاغذ وغيره ڳوٺرين ۾ وجهي رهيا هئا ته بالستر هنن جي وچ ۾ اچي بيٺو ۽ چيائين، ”اها ڳالهه سڀني جي لاء ڏکي آهي، منهنجي لاء به ڏکي آهي پر اٿين ٻارن وانگر منهن سڄائي هلڻ به ٺيڪ نه آهي.“ اپوزٽو جنهنجي هٿ ۾ برتن هو، تنهن هن ڏانهن ڏٺو. سندس ڏکيو، سخت منهن اوچتو ڪاوڙ ۾ ڳاڙهو ٿي ويو. وارس سمجهي ويو ته هو هيئنر ڇا چوڻ وارو آهي — ۽ هرهڪ هيئنر ڇا سوچي رهيو آهي، ته هو منهن سڄائي ننا هلن پر ننن جا وات بند ڪيا ويا آهن، هو مجبور آهن، هنن کي ڪم ڪرڻو آهي يا ڇڏي وڃڻو آهي، اها مجبوري ۽ ڪاوڙ ڪڏهن انسان جي اها حالت ڪري ڇڏيندي آهي جو هو ڪجهه چئي به نه سگهندو آهي ۽ نه ٺي

Gul Hayat Institute

روئي سگهندو آهي، هو به آخر ته انسان هئا. ۽ اهڙي موقعي تي سندن منهن تي مرڪ ڪيئن ٿي اچي سگهي. پر اپوزٽو اهو سڀڪجهه نه چيو ۽ خاموش رهيو. آخر سندس منهن جا نقش جڪي ڪجهه وقت اڳ تاڻجي ويا هئا، ڍرا ٿي ويا. هن آهستي بالستر جي پٺي ٽيڪ ٿي واپس اچي ويو. هٿوڙن جا آواز وري شروع ٿي ويا سارو دڪان هميشه وانگر آوازن سان ڀرجي ويو ۽ هميشه وانگر اتان ڪاٺ جي ڇوڏن، پراڻن ڪپڙن ۽ ڀگهر جي ڌپ اچڻ لڳي. وڏو ڪرٽ شروع ٿي ويو ۽ سندس هيٺان رکيل ڪاٺ جو ٽڪرو ٽڪرو ڪٽجڻ لڳو جنهنکي اپوزٽو آهستي آهستي اندر ڌڪي رهيو هو. جتان ڪرٽ ڪاٺ کي ڪٽيو ٿي، اتان پوري جو ڦوهارو ٿي نڪتو ۽ ڪاٺ کي جهليندڙ اپوزٽو جي گهاٽن وارن واري مضبوط هٿن تي ڦهلجي ٿي ويو. جڏهن اها ڦاڪ ڪٽجي ويئي ته پوء فقط موٽر جو آواز ئي ٻڌڻ ۾ ٿي آيو.

جيئن ئي وارس ڦاڪ تي جهڪي انڪي رنڊي سان لسو ڪري رهيو هو ته سندس پٺي مان سور جي سٽ اڀري. عام طور هو دير سان ٿڪبو هو، پر هيئنر جيئن ته هو به ٿي هفتا ڪم ڪان پري رهيو هو. انڪري شايد ٿوري ڪم ڪرڻ سان ئي ٿڪجي پيو. هن پنهنجي عمر تي به سوچيو جنهنجي ڪري هنکي هي ڪم تمام سخت ٿي لڳو ۽ گهڻو ٿڪجي ٿي پيو. جنهن به ڪم ۾ طاقت جو استعمال ٿي ٿيو سو هنکي نه ٿي وڻيو ۽ موت جهڙو ٿي لڳو. سخت پورهيي ڪرڻ ڪانپوء ننڊ به موت جهڙي آهي. سندس پٺ ماستر ٿيڻ پئي چاهيو، هنجو اهو فيصلو وارس کي صحيح ٿي لڳو. جيڪي به ماڻهو هٿن جي پورهيي جي ساراه ڪندا آهن. تنکي شايد ان پورهيي بابت ڪابه خبر نه آهي.

جڏهن وارس ساهي پٽڻ ۽ اهڙن اجاين خيالن کي دماغ مان ڪيڻ لاء سڌو ٿيو ته گهنٽي وڄڻ لڳي. هاڻي اها يڪي ۽ عجيب طريقي سان هيٺ مٿاهين آواز سان ٿي وڳي. انجي ڪري سڀني عجب وچان ڪم بند ڪري ڇڏيو. بالستر به آواز ٻڌو ۽ عجب ۾

پڇجي ويو. هو آهستي دروازي مان ٻاهر نڪري ويو. هنجي ٻاهر نڪرڻ کان ڪجهه سيڪنڊ پوءِ گهنٽي وڄڻ بند ٿي وئي. هنن وري ڪم ڪرڻ شروع ڪيو. اوچتو دروازو کليو ۽ ٻاليستر سڌو سامان واري ڪمري ڏانهن ڊڪندو ويو. اتان هو جوتا پائي جيڪٽ پائيندو ٻاهر نڪتو ۽ لنگهندي وارس کي چيائين، ”نندڙيءَ کي دورو پيو آهي. آءٌ جرمين کي وٺڻ ٿو وڃان.“ ۽ هو ٻاهرين دروازي ڏانهن ڀڳو. ڊاڪٽر جرمين هن دڪان وارن جو ڊاڪٽر هو ۽ ويجهو ئي رهندو هو. وارس اها خبر سڀني کي ٻنا وڏاءَ جي ٻڌائي.

اهي سڀ هنجي چوڌاري مڙيا ۽ هڪٻئي ڏانهن واڌڙا ٿي ڏسڻ لڳا. ٻجلي جي ڪرنٽ جي موٽر جي آواز ڪانسواءِ دڪان ۾ ٻاقي سانت ٿي وئي.

”خير آهي، شايد ڪا معمولي تڪليف اٿس.“ هڪ چيو.

وري هرڪو پنهنجي ڪم کي جنبي ويو ۽ وري هميشه جهڙا آواز اچڻ شروع ٿي ويا، پر سندن ڪم جي رفتار هينئر ڪجهه ڍلي هئي. شايد هو ڪجهه ٻڌڻ جي انتظار ۾ هئا.

پندرهن منٽ کن پوءِ ٻاليستر موٽي آيو، ۽ جيڪيٽ لاهي انکي ٽنگي ڪجهه چوڻ ڪانسواءِ ئي ننڍي دروازي کان ٻاهر نڪري ويو. درين مان ايندڙ روشني هينئر ڪجهه جهڪي ٿي رهي هئي. گهڙي کن پوءِ ڪرنٽ جي ڪاٽ ڪٽڻ جي آواز جي وقتي بند ٿيڻ تي ٻاهر ايمبولنس جي گهنٽي جو هلڪو آواز اچڻ لڳو، جيڪو پهرين پري هو پر پوءِ آهستي آهستي ويجهو ايندو نيٺ ٻاهر در تائين اچي ختم ٿي ويو. انکانپوءِ خاموشي ڇانئجي وئي. ٿوري دير ڪانپوءِ ٻاليستر اندر آيو ۽ سڀ ئي سندس چوڌاري ٿي بيٺا. اپوزٽو موٽر بند ڪري ڇڏي.

”پنهنجي ڪمري ۾ ڪپڙا بدلائيندي ننڍڙي اوچتو وٽ ڪائي بيٺي ٿي وئي،“ ٻاليستر هنن کي ٻڌايو.

”توهان ڪڏهن اهڙي ڳالهه ٻڌي آهي!“ مارڪو تعجب وچان چيو، ٻاليستر پنهنجي ڪنڌ کي جهٽڪو ڏنو ۽ دڪان ڏانهن

Gul Hayat Institute

اشارو ڪيائين. ايمبولنس جي گهنٽي وري وڄڻ لڳي. هو سڀئي خاموش دڪان ۾ ويٺا رهيا. درين مان ايندڙ پيلي روشني ۾ سندن خالي هٿ هيٺ لٽڪيل هئا ۽ سندن پراڻن سوٽن تي ڪاٺ جو ٻورو چڙهيل هو.

شام جو باقي حصو به جيئن تيئن ڪري گذري ويو. وارس پاڊڪي ٿڪل محسوس ٿي ڪيو ۽ سندس دل تي به بار هو. هن ڳالهائڻ ٿي چاهيو پر هنڪي ڪجهه چوڻ لاءِ ڪونه ٿي مليو ۽ نه وري ٻين ئي ڪجهه چيو. سندس منهن تي صرف ڏک ۽ هوڏ جا آثار نمايان هئا. ڪڏهن ڪڏهن 'خدائي آفت' جو لفظ هنجي دل ۾ ٿي اڀريو پر جلد ئي هٽي ٿي ويو، جيئن پاڊي تي ڦوڪٽو لهي پوندو آهي. هن گهر پهچڻ ٿي چاهيو ته جيئن اتي وڃي فرنانڊ ۽ ٻٽ سان گڏجي گئلري ۾ ويهي رهي.

ڪم بند ڪرڻ جو وقت اچي ويو ۽ باليستر اهڙو اشارو ڪيو. مشينون بند ٿي ويون. آهستي آهستي سڀئي ٻاهيون وسائڻ ۽ سامان بنڃڻ تي درست ڪرڻ ڪي لڳي ويا. پوءِ هڪ هڪ ٿي سامان واري ڪمري ۾ وڃڻ لڳا. سعيد پٺتي رهجي ويو ڇو ته هنکي دڪان کي صاف ڪرڻو هو ۽ مٽي جي مٿان پاڻيءَ جو ڇٽڪار ڪرڻو هو. جڏهن وارس ڪمري ۾ داخل ٿيو ته اپوزٽو اڳ ئي ڦوهاري هيٺان اگهاڙو ويهي تڙ ڪري رهيو هو. سندس پٺي هنن ڏانهن هئي ۽ هو زورزور سان صابڻ هڻي رهيو هو. هونئن اڪثر ڪري سڀ هنکي پنهنجي خاص عضون کي ٻين کان لڪائڻ ڪري ۽ پٺي ڏئي وهنجڻ ڪري چيڙائيندا هئا، پر هينئر ڪنهنجي به ذهن ۾ اها ڳالهه نه آئي. اپوزٽو ٽوال ٻڌي ٻاهر نڪري آيو. ٻيا وري واري سان وهنجڻ لڳا. مارڪو تڙ ڪندي پنهنجن اگهاڙن پٺن کي زور سان ڏڪ هڻي رهيو هو ته ايتري ۾ لوهه جي وڏي دروازي ڪلڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو، اوچتو لسال اندر داخل ٿيو.

هنکي ساڳيا صبح وارا ئي ڪپڙا پيل هئا، البت سندس وار ڪجهه پريشان هئا. هن دروازي جي چائنٺ وٽ بيهي خالي دڪان

ڏانهن ڏنو. ڪجهه قدم اڳتي وڌيو. وري بيهي رهيو ۽ سامان واري ڪمري ڏانهن ڏٺائين. اپوزٽو جنهنڪي اجا ٽوال ٻڌل هو. هن ڏانهن منهن ورائي ڏنو. ۽ لسال کي ڏسي پنهنجي اگهاڙپ جي ڪري ڪجهه پريشان ٿي ويو. وارس سوچيو تہ: مارڪو کي هينئر لسال سان ڪجهه ڳالهائڻ گهرجي. پر مارڪو ڦوهاري مان نڪرندڙ پاڻي سان ڍڪيل هو. اپوزٽو جلد ئي قميص ڪڍي انکي پائڻ لڳو تہ لسال هلڪي آواز ۾ ”خدا حافظ“ چيو ۽ ننڍي دروازي ڏانهن وڌڻ لڳو. اجا وارس سوچي ئي رهيو هو تہ هنن مان ڪنهنکي لسال سان ڪجهه ڳالهائڻ گهرجي، تيستائين هو در بند ڪري ٻاهر نڪري چڪو هو.

وارس وهنجڻ کانسواءِ ئي ڪپڙا بدلايا ۽ معمول مطابق ”خدا حافظ“ چيو، جنهنجو جواب سڀني ساڳي گرمجوشي سان ڏنو. هو تڪڙو ٻاهر نڪتو، سائيڪل ڪڍي ان تي چڙهيو تہ هنکي پٺيءَ ۾ سور محسوس ٿيو. هو هينئر شهر جي گهاٽي آمدرفت واري روڊ تان تڪڙو سائيڪل هلائي رهيو هو تہ جيئن جلد ئي گهر پهچي ۽ گئلري ۾ سڪون سان ويهي. هن سوچيو تہ ٻهرين وهنجي پوءِ هو سمنڊ جي نظاري ڪرڻ لاءِ گئلري ۾ ويهندو. هينئر مٿاهين رستي کان سمنڊ هنکي اڳي کان وڌيڪ ڪارو ٿي نظر آيو. پر هنجو ذهن مالڪ جي ننڍڙي ڇوڪريءَ جي لاءِ بہ پريشان هو ۽ بار بار ان لاءِ بہ سوچي رهيو هو.

سندس پٽ اسڪول کان واپس موٽي آيو هو ۽ گهر ۾ ويٺو ڪتاب مان مورتون ڏسي رهيو هو. فرنانڊ وارس کي ڏسندي ئي هن کان پڇو تہ: سڀ خير سان گذريو. هن ڪوبہ جواب ڪونہ ڏنو ۽ سڌو غسلخاني ۾ وڃي تڙ ڪري گئلري ۾ بئنچ تي ويهي رهيو. سامهون شام جو سمنڊ سانتيڪو ٿي لڳو. فرنانڊ ٿڌي پاڻي جو جڳ، ٻہ گلاس ۽ انيسيٽي جي بوتل ڪڍي آئي ۽ پنهنجي مڙس جي پرسان اچي ويٺي. هن زال جو هٿ پنهنجي هٿ ۾ ورتو جيئن هو شادي جي ٻهرين ڏينهن ۾ ڪندو هو. ڪيس سموري ڳالهہ

Gul Hayat Institute

ڪري ٻڌايائين. ڳالهه پوري ڪرڻ ڪانپوءِ هو هڪ هنڌ چپ ڪري ويٺو رهيو، ۽ سمنڊ ڏانهن نهاريندو رهيو، جتي شفق جي ڳاڙهاڻ ڦهلجي چڪي هئي. هو سوچي رهيو هو ته: جيڪڏهن هو وري جوان ٿي وڃي ۽ فرنانڊ به، ته شايد هو دور نڪري وڃي، سمنڊ جي هن پار.

نفرت

عوام ڏسي ته نٿو سگهي، پر محسوس ضرور ڪري ٿو، عوام قانوني حڪومت ۽ فوجي حڪومت جي وچ ۾ فرق محسوس ڪندو آهي. اهي قانوني حڪومت جي خواهش ڪندا آهن، ۽ فوجي حڪومت کان نفرت.

— جيمس هيرنگٽن

آزادي

آزاديءَ کي ورهائي نٿو سگهجي.

— ميخائل آءِ. بيڪونن

ڊپ

بادشاهه چيو، ”طاقت خراب ڪانهي. ڊپ خراب آهي. شايد ڊپ طاقت کي نقصان رسائي ٿو.

— جان اسٽائين بيڪ

Gul Hayat Institute

نصير احمد نالو. ميمڻ ذات. ادبي نالو نصير اعجاز ۱۹۵۴ع ۾ پريا، ضلعي نواب شاهه ۾ ڄائو. ۱۹۷۳ع ۾ انٽرڪامرس پاس ڪئي ائس.

سندس ترجمو ڪيل پهرين ڪهاڻي ’باهه ٻارڻ‘ هڪ بينگالي ڪهاڻي هئي، جنهنجو ليکڪ مشهور بينگالي ڪهاڻيڪار ’شرت چندر چيٽرجي‘ هو. اها ڪهاڻي ڊسمبر ۱۹۷۳ع ۾ ’سهڻي‘ مخزن ۾ ڇپي هئي. ’واپسي‘ سندس ترجمو ڪيل ٻي ڪهاڻي آهي.

Gul Hayat Institute

وليم سرويان

William Saroyan

سنڌيڪار: نصير اعجاز

واپسي

GOING HOME

’وليم سرويان‘، ڪيليفورنيا رياست جي ’فريسنو‘ شهر ۾ ڄائو هو. هُو ١٩٣٠ع جي وچ ڌاري ادبي زندگيءَ ۾ داخل ٿيو. هُو جلدي جلدي ڪيترين ئي بهترين ڪهاڻيون لکي، آمريڪا جي مشهور اديبن جي صف ۾ شامل ٿي ويو.

شروع ۾ ننڍيون ننڍيون ڪهاڻيون ۽ ڊراما لکڻ شروع ڪيائين، جيڪي آمريڪي عوام تمام گهڻي شوق سان پڙهيا.

١٩٤٠ع ۾ هنکي سندس بهترين ڊرامي ‘The time of your life’ لکڻ تي ’پليزر پرائيز‘ ڏنو ويو. سندس هڪ مشهور ناول ‘The Human Comedy’ تان هڪ فلم به ٺهي چڪي آهي.

هن وقت هو پنهنجو گهڻو وقت پيرس ۾، ’او پير ڊسٽرڪٽ‘، جي هڪ پراڻي گهر ۾ گذاري ٿو.

’هيءُ ماتري‘، هن سوچيو: جبلن جي وچ ۾ هي سچو ديس منهنجو آهي. منهنجو گهر، اها جاءِ، جنهنجا آءٌ سپنا ڏسندو آهيان، هر شيءِ ساڳي آهي. ڪابہ شيءِ تبديل نہ ٿي آهي. ’برموده گراس‘ جي سرسبز ماتريءَ ۾ پاڻي اچائين گولائيءَ ۾ ڦوهارن وانگر ڦري رهيو آهي، ۽ منهنجو پراڻو اباڻو ڳوٺ، جنهن ۾ سادگي ۽ سچائي آهي.

’آلو ن اسٽريٽ‘ مان لنگهندي، واپس پنهنجي گهر ويندي، هن خوشي محسوس ڪئي. هر شيءِ بهترين هئي، ڌرتيءَ جي سرهاڻ، رات جي ماني رڌڻ وقت دونهون، ماتري جي وڻندڙ اونهاري واري وڻندڙ هوا، جنهن ۾ نوان گل ۽ بوٽا ڦٽندا آهن، انگورن جون

وليون، پڪل بادام، ۽ گل زنگيءَ جي مدهوش ڪن خوشبوءِ، سڀ هميشه جيان ساڳيا هئا. هن ڊگهو ساهه کنيو ۽ پنهنجي ديس جي خوشبوءِ کي پنهنجي ساهه ۾ سمايائين ۽ دل ئي دل ۾ مشڪيو.

اها گرم موسم هئي، سالن کانوني هن ڪڏهن ڌرتيءَ لاءِ پنهنجي دل ۾ ڪا ڇڪ محسوس نه ڪئي هئي، پر هاڻي هنجي سَنڌ سَنڌ ۾ خوشي سمائجي وئي هئي، خوشگوار هوا چڻ وقت کي تيز ڪري ڇڏيو هو.

هلندي هلندي هن پنهنجي وجود جو شان محسوس ڪيو، ۽ پنهنجي مادي وجود ۾ هجڻ تي سرهو ٿيڻ لڳو، جنهنجي پنهنجي بناوت آهي، حرڪت ۽ عقل آهي ۽ هن ڌرتيءَ تي زنده آهي.

’پاڻي‘ هن سوچيو: هن پاڻيءَ جي وهڻ جو نرم آواز ٻڌو ۽ هنکي گهر جي پاڻيءَ جي لذت ۽ ماتريءَ جو ٿڌڙو پاڻي ياد آيو.

هنکي هاڪي اُڃ لڳي ۽ سوچيائين ته: انکي انهيءَ پاڻيءَ سان اجهائجي، جنهن ۾ زندگيءَ جي ساد گي آهي.

هن هڪ ٻُڍي ماڻهوءَ کي ڏٺو، جيڪو پاڻيءَ جي پکال کنيو بيٺو هو ۽ پوڙن کي پاڻي پٽي ڏنائين.

پاڻيءَ جي پياس هنکي ٻڍي ماڻهوءَ وٽ آندو.

”گُڊ ايوننگ،“ هن چيو، ”چا مان پاڻي پي سگهان ٿو؟“

ٻڍو ماڻهو آهستي مڙيو ۽ تعجب ۽ خوشيءَ وِچان هنجي ڇهري کي گهوري ڏٺائين.

”بلڪل.“ هن چيو ۽ پکال نوجوان جي هٿن ۾ ڏنائين.

”بهترين پاڻيءَ آهي.“ ٻڍي چيو، ’سين جو ڪين‘ ماتريءَ جو هيءُ پاڻي. ’فرسڪو‘ جو پاڻي مونکي بيمار ڪري ڇڏيندو آهي، ان ۾ ڪا لذت ناهي ۽ ’لاس اينجلز‘ جو پاڻي ته بلڪل ’ڪيسٽر آئل‘ جهڙو آهي. آءُ سمجهي نٿو سگهان ته ماڻهو سالن جا سال اتي ڪيئن‌ءَ ٿا گذارين.“

جنهن وقت ٻُڍو ڳالهائي رهيو هو ته هُو پاڻيءَ جي ڦڙن جو آواز ٻڌي رهيو هو، جيڪي پکال مان پاڻيءَ پيئندي ٽيپ ٽيپ

Gul Hayat Institute

ڪِري رهيا هئا ۽ زمين ۾ جذب ٿيندا پئي ويا.

هن وري پنهنجو مُنهن پکال ۾ وجهي پاڻي پيئڻ شروع ڪيو. هو پاڻيءَ جي مٺڙي لذت تي ڏاڍو حيران ٿيو ۽ جيئن جيئن پاڻي پيئندو ويو، هنکي وڌيڪ لذت ٿي آئي. هن سوچيو: 'بخدا هي پاڻي ڪيترو نه شاندار آهي.' هن محسوس ڪيو، ڄڻ پاڻيءَ هنجي وجود کي تر ۽ تازو ڪري ڇڏيو هو.

لاڳيتو پاڻي پيئڻ ڪري هن پنهنجو ساهه مُنجهندو محسوس ڪيو. هن پنهنجو منهن مٿي ڪنيو ۽ ٻُڍي کي چيائين، "اسان واقعي تمام گهڻا خوش نصيب آهيون جو هن ماٿريءَ جا رهواسي آهيون." هن پنهنجو منهن وري پکال مٿان جهڪائي ڇڏيو ۽ پاڻي پيئندي خوشيءَ وچان دل ئي دل ۾ مرڪڻ لڳو.

ائين پئي لڳو، ڄڻ پاڻي هنجي جسم ۾ نه ٿي ماپيو. پر جيئن هن پيتو ٿي، تيئن وڌيڪ پيئڻ جي خواهش پئي ٿيس.

ٻڍي کي ڏاڍو عجب لڳو. "تون اتڪل اڌ پکال پاڻي پي ويو آهين." ٻڍي چيو.

هو اڃا تائين پاڻي پي رهيو هو. هن ٻڍي جا لفظ ٻڌي ڪنڌ مٿي ڪنيو ۽ چيو، "آءٌ مڃان ٿو، واقعي بهترين ۽ لذت وارو پاڻي آهي."

هن رومال سان وات صاف ڪيو. پکال هنجي هٿن ۾ هئي ۽ چاهيائين پئي ته اڃان به پيان. هن سڄي ماٿريءَ جو حُسن انهيءَ پاڻيءَ ۾ ڏٺو: پاڻيءَ صفائي، سچائي، سٺائي، سادگي ۽ حقيقت.

ٻڍي چيو، "مونکي پڪ آهي ته تون تمام گهڻو اڃايل آهين. ڪيتري وقت کان اڃايل آهين؟"

"ٻن سالن کان." هن جواب ڏنو، "منهنجو مطلب آهي ٻه سال اڳ، جڏهن مون هيءَ پاڻي پيتو هو ۽ پوءِ آءٌ ٻاهر سفر تي هليو ويو هوس ۽ هاڻ واپس آيو آهيان. آءٌ هتي جاڏو هوس، 'روسي ڳوٺ، جي اسٽريٽ' ۾، تو کي ته خبر هوندي، اترئين 'پشسڪ' رستي جي پويان." هن ساهه کڻي وري چيو، "مونکي

Gul Hayat Institute

هي جڳهه تمام گهڻي پسند آهي، ۽ آءٌ چاهيان ٿو ته ڪو ڏنڊ هٿ ڪري پنهنجي ڳوٺ ۾ ئي رهان.“

هن پنهنجو منهن وري پخال ۾ وڌو ۽ وڏا وڏا ڍُڪ پيري، پخال واپس ٻڍي کي ڏنائين

”تون واقعي اجايل آهين.“ ٻڍي چيو، ”مون هن وقت تائين، هڪ ئي وقت ايترو پاڻي پيئندي ڪنهن ماڻهوءَ کي نه ڏٺو آهي. آءٌ سمجهان ٿو ته، تون هي باقي پاڻي به پي سگهين ٿو.“

هن ورن ’آلو-نِ استريٽ تي هلڻ شروع ڪيو. هن محسوس ڪيو ته ٻڍو هنکي تڪي رهيو هو.

’سنو ٿيو جو واپس آيس.‘ نوجوان سوچيو، ’مون هميشه وڏيون غلطيون ڪيون آهن ۽ هن طرح واپس اچي.....؟‘

هن هميشه جيڪو به ڪم ڪيو، سو غلط ڪيو ۽ هيءَ به هڪ سٺي غلطي هئي.

هي ’سان فرانسسڪو‘ مان آيو هو ۽ جڏهن اتان نڪتو هو ته گهر وڃڻ جو خيال دل ۾ نه هوس. هن ’مرسيڊ‘ وڃڻ جو سوچيو هو ۽ ڪجهه وقت ترسي واپس موٽڻ جو ارادو هوس. پر هو پنهنجي ديس وڃي پهتو هو ۽ اهو ئي هن لاءِ بهتر هو.

شهرن ڪانپوءِ شهر لتاڙيندي، آخر هو پنهنجي ڳوٺ پهتو، جنهنجو پاڻي بهترين هو ۽ راحت بخش هو. ان وقت شام جا ست وڳا هئا ۽ هو شهر جي گهٽين مان لنگهي رهيو هو.

هو ڳوٺ ڪان پري ڪونه هو، شهر ۽ ان ۾ ٺهيل اوچيون عمارتون آسانيءَ سان ڏسي سگهيو ٿي.

ڪجهه اوچيون عمارتون ۽ ’پئسفڪ اينڊ اليڪٽرڪ بلڊنگ‘ رنگين روشنين سان ٻهڪي رهيون هيون.

هڪ ٻي اوچي عمارت هئي، جيڪا هن پهرين نه ڏٺي هئي. ’اها هڪ نئين عمارت آهي.‘ هن سوچيو، ’شايد منهنجي وڃڻ ڪانپوءِ ناهي هوندن.‘

هو ’ فاٽن استريٽ‘ ڏانهن مڙيو ۽ وري ڳوٺ ڏانهن هلڻ

شروع ڪيائين. جتي هو موجود هو، اتان هنجو ڳوٺ پري پئي نظر آيو. پر سهڻو ۽ ننڍڙو ۽ حقيقي پئي لڳو. جنهن ۾ مزي سان رهجي، شادي ڪجي، هڪ سهڻو گهر هجي، ٻار هجن، ڏندو هجي مطلب ته هر آرام هجي ۽ اهو سڀ ڪجهه نوجوان چاهيو ٿي، ماڻريءَ جي فضا، پاڻي، هر شيءِ جي سچائي، ماڻريءَ جي زندگيءَ جي صفائي ۽ ماڻهن جي سادگي.

شهر ۾ هر شيءِ ساڳي هئي. دڪانن جا نالا، گهٽين ۾ گهمندڙ ماڻهو، آهستي آهستي هلندڙ موٽرون، نوجوان ڇوڪرا، جيڪي پراڻين موٽرن ۾ چڙهي ڇوڪرين سان عشق لڙائڻ جي ڪوشش ڪندا هئا.

هر شيءِ ساڳيءَ طرح هئي. ڪابه شيءِ تبديل نه هئي. هن ڪجهه ٻارن کي سڃاتو. جيڪي ڪافي وڏا ٿي ويا هئا.

پوءِ هن 'ٽوني راڪا' کي ڏٺو، جيڪو هنجو پراڻو ساٿي هو، هن 'ٽونيءَ' کي پاڻ ڏانهن ايندو ڏٺو، هن محسوس ڪيو ته 'ٽوني' هنکي سڃاتو هو.

'ٽوني' کي ايندو ڏسي هو بيهي رهيو. هنن جي اها ملاقات هڪ خواب وانگر هئي. عجيب ۽ اجنبيت. هن پهريائين به اهڙا خواب ڏٺا هئا. هاڪي راند کيڏڻ جا، تلاءَ ۾ ترڻ جا، سير سفر ۽ ٿيٽرن ۾ ڪم ڪرڻ جا ۽ هاڻي هو وري هتي هو. هاڻي هن پاڻکي هلڪو ۽ آسوده محسوس ڪيو ۽ ٽهڪ ڏئي کلي رهيو هو.

هو خوش هو ته هن غلطي ڪئي ۽ واپس آيو. 'ٽوني' هن ڏانهن مرڪندو آيو ۽ پوءِ ٻه پراڻا ساٿي پاڪر پائي هڪ ٻئي کي چنبڙي پيا. هو وڏا وڏا ٽهڪ ڏئي رهيا هئا ۽ هڪ ٻئي سان شڪايتون ڪري رهيا هئا.

"آو حرامي. ڪيڏانهن غائب ٿي ويو هئين؟" ٽونيءَ هنکي چيلهه تي ڌڪ هڻي، ٽهڪڏئي پڇيو.

"اوه ٽوني، مسخرا ٽوني." هن چيو، "چڱو ٿيو جو ملاقات ٿي وئي – مون ته سمجهيو هو تون مري ويو هوندين."

Gul Hayat Institute

”تون هن وقت تائين ڇا ڪندو رهيو آهين؟“ ٽونيءَ پنهنجي دوست کي ٻيهر ڇيلهه، تي ڏڪ هڻي پڇيو.

”آءٌ ٻاهر ويل هوس.“ هن چيو، ”ماڻهن کي خبر ناهي ته آءٌ ’هتي آهيان. آءٌ مائٽن کي ڏسڻ آيو آهيان، ۽ آءٌ‘ چاهيان ٿو ته پنهنجي پاءُ ’پال‘ سان ملان.“

هو ’ٽونيءَ‘ جي ڳالهين تي مشڪندو اڳتي وڌيو. هن سوچيو ته هاڻي اهڙيون دلچسپ ملاقاتون روز ٿينديون. ۽ ٿي سگهي ٿو ته روز تلاءَ تي ترڻ لاءِ وڃون. جيئن ننڍپڻ ۾ ويندا هئاسون.

جنهن وقت هو دڪانن وٽان لنگهي رهيو هو، هن سوچيو ته ماءُ لاءِ ڪو تحفو وٺي وڃي. معمولي تحفو ڏسي به هوءَ پوڙهي عورت خوش ٿيندي. پر هن وٽ پئسا ٿورا هئا ۽ سڀ سئيون شيون مهانگيون هيون. هن سوچيو ته وري ڪڏهن ڪا شيءِ وٺي وڃي ڏيندس.

هو اپرندي طرف ’تليرا اسٽريٽ‘ ڏانهن مڙيو ۽ پوءِ اتريون پئسفڪ رستو لنگهي ’جي. اسٽريٽ‘ پهتو. ڪجهه منٽن ڪانپوءِ هو پنهنجي گهر وٽ هوندو، ننڍڙي گهر جي دروازي وٽ.

هميشه جيان، پوڙهي عورت، پوڙهو مرد، هنجون ٽي پيئرون ۽ ننڍو پاءُ ’پال‘ انهيءَ ننڍڙي گهر ۾ سادي زندگي گذاريندا هوندا.

هڪ بلاڪ جي مفاصلي تي هن پنهنجو گهر ڏٺو ۽ هنجي دل ٽپا کائڻ لڳي.

اوچتو هن پاڻکي بيمار ۽ خوفزده محسوس ڪيو - هنکي ڪا ڳالهه وسريل محسوس ٿي. اها زندگي جنهن کان هو نفرت ڪندو هو. ڪجهه گنديون ۽ بڇڙيون شيون. پر هو آهستي آهستي اڳتي وڌندو رهيو.

گهر جي چوڌاري ڏنل لوڙهو ڪِري چڪو هو ۽ ڪنهن به ان کي ٺيڪ نه ڪيو هو. اهو گهر هنکي بڇڙو معلوم ٿيڻ لڳو. هنکي تعجب ٿيو ته ڇو هنجا پوڙها والدين هن دوزخ مان نڪري،

Gul Hayat Institute

ڪنهن سٺي محلي ۾. سٺي گهر ۾ نه ٿا رهن.

هن وري گهر کي ڏٺو ۽ اهي سڀ پراڻيون شيون ڏسڻ ۾ آيس، جنڪان هنکي نفرت هئي ۽ هن سوچيو ته: وري واپس موٽي وڃي ۽ اهڙي هنڌ وڃي، جتان هن گهر کي نه ڏسي سگهي.

هن اهي شيون تڏهن محسوس ڪيون هيون، جڏهن هو اڃا ڇوڪرو هو. هنکي سڄي شهر کان ڏاڍي نفرت هئي. سندس گندگي، ماڻهن جي مڪاري ۽ سندن عقل کان خالي دماغ. ۽ هن سوچيو ته هو ڪڏهن به واپس نه ايندو.

'پاڻي' هن سوچيو، 'ها پاڻي بهترين آهي، باقي ٻيون سڀ شيون بيڪار آهن.

هو آهستي آهستي گهر جي اڳيان لنگهيو. ائين پئي نظر آيو، ڄڻ هو اجنبي هو ۽ هن گهر سان ڪو واسطو نه هوس. پر هن محسوس ڪيو ٿي ته اهو هنجو گهر آهي، جنهنجا هن سپنا ڏٺا هئا ۽ جيڏانهن به ويندو هو، گهر جي ياد هنکي اذيت ڏيندي هئي.

هنکي ڊپ هو ته متان گهر مان ڪو ٻاهر اچي هنکي ڏسي نه وٺي. پر هن چاهيو ٿي ته انهن سڀني کي ڏسي، سڀ هنجي نظر ۾ هجن. ايستائين جو هنن جي جسمن جي خوشبوءِ سنگهي سگهي، روسي مضبوط جسمن جي خوشبو.

هن، شهر جي هر شيءِ لاءِ نفرت محسوس ڪئي.

هن هلڻ شروع ڪيو ۽ گهٽيءَ جي ڪنڊ وٽ 'اسٽريٽ لئمپ' جي هيٺان بيهي رهيو. هو گهٻرايل هو ۽ ڪراهت پئي محسوس ڪيائين.

هن چاهيو پئي ته پنهنجي ڀاءُ 'پال' کي ڏسي ۽ ن سان ڳالهائي، هنکان سندس خيال معلوم ڪري ته اهڙي گهر ۾ هن ڪيئن پئي گذاريو. پر هن ڄاتو ٿي ته 'پال' جا ڪهڙا خيال هوندا، ڇو ته جڏهن پاڻ اڃا ڇوڪرو هو ته هنجا خيالات به اهڙا هئا. هن چاهيو ٿي ته 'پال' کي ڪا سٺي صلاح ڏيان ته جيئن هو يڪسانيت ۽ بڇڙائي کان بچي سگهي.

هنڪان اهو وسري ويو ته، هو صبح کان بڪايل آهي ۽ هن جيڪي سپنا ڏٺا هئا، ته ماءُ جي هٿن جو رڌل کاڌو، بورچيخاني جي پراڻي ٽيبل تي ويهي کائيندو، ۽ ماڻس وڏي ڳاڙهي ڇهري سان سنجيده ۽ ڪاوڙيل نظرن سان ڏسندي، ۽ ڪنهن وقت پيار ڀريل نظرن سان. پر هنکي اها خواهش گم ٿيندي نظر آئي.

هن سوچيو ته ڪنڌ ۾ بيهي انتظار ڪريان، متان 'پال' تفريح ڪرڻ لاءِ ٻاهر نڪري ۽ پوءِ ان سان ملان ۽ ڳالهايان. 'پال'، هنکي سڏ ڪندس ۽ پوءِ روسي ٻوليءَ ۾ ڳالهائيندس.

— ماتريءَ جي خاموشي هنکي ستائڻ لڳي. هن پنهنجو وجود ڍهندي محسوس ڪيو. هو ماتريءَ جي يڪسانيت جو ئي هڪ حصو ٿي لڳو.

اڃا تائين هو گهر کان پري نه ويو هو، هو انکي ڏسي سگهيو ٿي ۽ هن چاتو ٿي ته هو گهر وڃي ان ۾ رهندڙن سان گڏ ٿيڻ چاهي ٿو، انهن جي زندگيءَ جو ئي حصو ٿيڻ چاهي ٿو ۽ اهو هن مهينن کان پئي چاهيو ته گهر جي در تيءَ تي ڪڙڪو ڪري، ۽ پنهنجي ماءُ ۽ ڀينرن کي ڀاڪر پائي پيار ڪري ۽ سڄي گهر ۾ گهمندو وتي، پراڻين ڪرسين تي ويهي، پنهنجي بستري تي سمهي ۽ کاڌي جي ٽيبل تي ويهي پنهنجي پوڙهي پيءُ سان ڳالهائي.

هن ڪجهه ڳالهيون وساري ڇڏيون هيون، جڏهن هو گهر کان پري هو. زندگيءَ جون ڪجهه حقيقي، پر بڇڙيون ڳالهيون. ۽ اهي هاڻ هنکي ياد اچي ويون. هر شيءَ تبديل ڪنديون، پنهنجي گهر جي تصور کي برباد ڪنديون اچي ويون. شهر ۽ ماتريءَ جون کي بڇڙيون ڳالهيون، جن هنکي پري ڀڄي وڃڻ لاءِ مجبور ٿي ڪيو، واپس نه اچڻ لاءِ. اوڏانهن، جتان هو واپس نه اچي سگهي، ۽ پنهنجي اها زندگي شروع ڪري، جنهنکي هو ڇڏي آيو هو.

هاڻي هو ماتريءَ ۾ هو. هو لوڙها لتاڙيندو گهر جي اڱڻ ۾ داخل ٿيو، جتي هنجي ماءُ ٽماٽا ۽ ڪارا مرچ پوکيا هئا. ٻوٽن جي خوشبو تيز ۽ ڪوڙي هئي، جنهن هنکي غمگين بنائي ڇڏيو.

Gul Hayat Institute

بورچيخاني جي دريءَ ۾ روشني ڏسي هو آهستي آهستي اوڏانهن مڙيو ، انهيءَ اميد تي تہ پنهنجي مائٽن کي ڏسان، پر جيئن هو مونکي نہ ڏسي سگهن.

هن پنهنجي نندي ڀيڻ کي ڏٺو ، جا ٿانو ڌوئي رهي هئي ، هنجي پٺي دريءَ ڏانهن هئي . هن پراڻي ٽيبل ڏٺي، پراڻو اسٽو ڏٺو. ۽ انهن سڀني شيئن هنکي ايترو تہ اداس بنائي ڇڏيو، جو هنجي اکين مان لڙڪ وهي نڪتا. هن سگريٽ پيئڻ جي ضرورت محسوس ڪئي. هن بوٽ جي تري، تي تيلي ٻاري، ۽ سگريٽ دکائي، ڪش هڻڻ لڳو. هن پنهنجي نندي ڀيڻ کي ڏٺو ، جا پراڻي گهر ۾ ويٺي هئي ۽ يڪسانيت جو حصو پئي لڳي. هر شيءَ خاموش پئي لڳي، خطرناڪ حد تائين خاموش ۽ اداس. هن چاهيو پئي تہ هنجي ماءُ اندر اچي تہ انکي ڏسان.

هن سوچيو تہ هنجي ماءُ ۾، سندس وڃڻ ڪانپوءِ ڪهڙي تبديلي ٿي هوندي، هوءَ ڪيئن لڳندي هوندي؟ ڇا، هنجون نظرون ساڳيون ڪاوڙيل هونديون؟

هن محسوس ڪيو تہ هوءَ، هن سان ڪاوڙيل هوندي. ڇو تہ هو هڪ سٺو پٽ ثابت نہ ٿيو هو.

پنهنجي ماءُ کي خوش رکڻ لاءِ، هن ڪجهہ نہ ڪيو هو، پر هن ڄاتو ٿي تہ اهو هن لاءِ ناممڪن هو.

هن پنهنجي پاءُ ، 'پال' کي بورچيخاني ۾ پاڻي پيئڻ لاءِ لاءِ داخل ٿيندي ڏٺو، هڪ لحظي لاءِ هن چاهيو تہ، پال کي نالو وٺي سڏ ڪري . هن ۾ هر شيءَ سٺي هئي. هر ڪنهن لاءِ پيار، جڪو هنجي ڇهري مان، 'پال' لاءِ پئي ظاهر ٿيو، پر هن پاڻکي روڪي ورتو، ۽ هڪ ڊگهو ساهہ کنيائين، ۽ پنهنجا چپ مضبوطيءَ سان ڀڪوڙي ڇڏيائين.

بورچيخاني ۾ 'پال' وسائل، مُنجهيل ۽ قيدي پئي نظر آيو. هن پاءُ ڏانهن نهاريو ۽ درد ۾ ٻڏل آواز ۾ آهستي چيائين، ”آه، جيسس خدا، جيسس، جيسس. هُو گهڻو وقت ماءُ کي

ڏسڻ لاءِ نه ترسيو ۽ اڳتي مان آهستي سان لنگهيو ۽ لوڙها ٽپندو، ماڙيءَ ۾ هليو ويو.

هو دور هلندو ويو.

ڏک هنجي اندر ۾ پيهي ويو هو. جڏهن هو ڪافي پري هليو ويو ته سڏڪا پرڻ شروع ڪيائين.

هنکي پنهنجي مائٽن سان بي انت پيار هو، پر سندن زندگيءَ جي يڪسانيت، گندگي ۽ انهيءَ شهر جي ماڻهن لاءِ هنجي دل ۾ نفرت هئي.

هن گهر کان پري ويندي، پاڻکي خوش محسوس ڪيو.

هو رات جي اونداهيءَ ۾ آهستي آهستي رڙيون ڪري روئڻ لڳو، جو ته اتي هن لاءِ ٻيو ڪجهه نه هو، ڪا مُنجهيل ڳالهه نه هئي.

١٩٧۴ع ۾

سُهڻي پبليڪيشن

جي پاران شايع ٿيندڙ ڪتاب

وايون وڻجارن جون...	الطاف شيخ جا نوان سفرناما
درد جو شهر	آغا سليم جي ڪهاڻين جو نئون مجموعو
اجنبي (OUT SIDER)	البيئر ڪاميو جو جڳ مشهور ناول
درد جا ڏيئا،	طارق اشرف جي ڪهاڻين جو
درد جون راتيون	نئون مجموعو
دل جي دنيا	آمر جليل جي انعام يافته ڪتاب جو ٻيو ايڊيشن

امتياز حسين نالو، ذات قاضي. ۳۰ ۱۹۵ تي جيڪب آباد ۾ ڄائو. خيام تخلس اٿس.

هن وقت سنڌ يونيورسٽي مان پوليٽيڪل سائنس ۾ ايم. اي ڪري رهيو آهي. ۱۹۶۹ع ۾ سنڌس شعر سه ماهي مهراڻ ۾ ۽ ۱۹۷۰ع ۾ اڳتي قدم ڪتابي سلسلي ۾ شايع ٿيا. ۷۰-۱۹۷۱ع ۾ سينٽ پيٽرڪس ڪاليج (ڪراچي) جي مخزن لاءِ انگريزيءَ ۾ نظم لکيائين. ۽ هاڻ ٻهريون دفعو هيءَ اسپيني ڪهاڻي ترجمو ڪئي اٿس.

Gul Hayat Institute

پيڊرو انٽونيو ڊي الارڪو

سنڌيڪار: امتياز حسين قاضي

اڳڪٿي

THE PROPHECY

پيڊرو انٽونيو ڊي الارڪو (۱۸۳۳-۹۱) اسپيني، ڪاڊيز شهر، گرينڊا جي صوبي ۾ ڄائو. شروعاتي شهرت هڪ ناول نگار جي حيثيت سان مليس، سندس بهترين شاهڪار، دي ٿري ڪارنرڊ هيٽ (The three cornered hate) آهي. اڻويهين صديءَ جي عظيم ناول نگارن جي پهرين نسل سان تعلق رکي ٿو. ڪيترن ئي مختصر ڪهاڻين جي مجموعن جو خالق آهي. 'دي پروفيسي' (The prophecy) هيءَ ڪهاڻي Historitas nacionanes ڪتاب (Madrid ۱۸۸۲) مان کنئي وئي آهي.

مان ياد ڪري ٿو سگهان ته سال ۱۸۱۶ع ۾، آگسٽ مهيني جي ڪنهن ڏينهن تي گرينيڊا جي ڪئپٽن جنرل جي در تي، ستر سالن جي عمر جو خانه بدوش ڪاسائي هيريڊيا ـــ جنهنجا ڪپڙا ليڙون ليڙون هئا، هڪ بي ڍنگي گڏهه، جنهنجي هلڻ جي رفتار جو سڄو دارومدار انجي گڇيءَ ۾ پيل رسيءَ تي هو، سوار ٿي پهتو. لهڻ شرط هڪدم پڇيائين:

”مان ڪئپٽن جنرل سان ملڻ چاهيان ٿو.“ انکان اڳ ۾ جو هنکي عاليجناب ڊان يوجينو پورٽو ڪريرو سان ملايو وڃي، سندس هيئت ڏسي ڪئپٽن جنرل جي اردلين کي مٿس کِل اچي وئي ۽ پهريدارن کيس اڳتي وڌڻ کان روڪيو، ان طرح انجا سيڪريٽري به کيس شڪ جي نگاهن سان ڏسڻ لڳا.

جيئن ته ڪئپٽن جنرل هيريڊيا کي انجي اٽڪلن، سوديبازي

Gul Hayat Institute

۽ ٻاڙي وارن جي مال ڦٻائڻ جي نيتن جي سلسلي ۾ چڱيءَ طرح سڃاڻندو هو. انڪري هن خانہ بدوش کي مهربان طبيعت جو مظاهرو ڪندي، اندر نيڻ لاءِ حڪم ڏنائين.

خانہ بدوش اندر داخل ٿيڻ شرط پيرن تي ڪِري پيو ۽ واڪو ڪري چيائين، ”مريم جو رحم هجي، جا مقدس ترين آهي. ۽ ڊگهي عمر هجي عاليجناب جي، جو هن ننڍي دنيا جو حاڪم آهي.“

”اٿي بيهہ، بند ڪر پنهنجي چالاڪي، ۽ ٻڌ جيڪو چوڻو هجي.“ ڪائونٽ ڪيس سختيءَ سان چيو.

”عاليجناب، مان پنهنجي هڪ هزار رئيلس لاءِ آيو آهيان.“ خانہ بندوش هڪدم سنجيدو ٿي ڳُهر ڪرڻ لڳو.

”ڪهڙن هزار رئيلس جي ڳالهہ پيو ڪرين؟“

”اهي، جيڪي ڪجهہ ڏينهن اڳ ۾ ’پيرون‘ جي باري ۾ اطلاع فراهم ڪرڻ واري کي ڏيڻ لاءِ مشتهر ڪيا ويا هئا.“

”تنهن جي معنيٰ تہ توکي ’پيرون‘ جي باري ۾ ڪا ڄاڻ هئي؟“

”نہ، سائين.“

”سو؟“

”مان هنکي هينئر ڄاڻان ٿو.“

”ڪيئن؟“

”تمام سولائيءَ سان. مون هنجو پيڇو ڪيو، هنکي ڏٺم، باوثوق اطلاع آندو اٿم. تنهنڪري مان انعام جو حقدار آهيان.“

”توکي پڪ آهي تہ تو هنکي ڏٺو آهي؟“ ڪئپٽن جنرل جي دلچسپي هنجي شڪ سان وچڙي رهي هئي.

خانہ بدوش ڪان ٿهڪ نڪري ويو، ۽ چيائين، ”اِهو ظاهر آهي، جيڪو عاليجناب سوچين پيا. هڪ ٻيو خانہ بدوش مونکي دوکي ڏيڻ جي ڪوشش تہ ڪري، خدا مونکي ڪڏهن بہ معاف نہ ڪري، جيڪڏهن مان توهان سان ڪوڙ ڳالهايان. مون پيرون کي ٻنهہ ڪلهہ ڏٺو آهي.“

”پر تون پنهنجي ڳالهين جي اهميت محسوس ڪرين ٿو؟ توکي خبر آهي ته اسين هن خوني، ڌاڙيل ۽ بدمعاش کي پڪڙڻ لاءِ سالن کان ڪوشش ڪري رهيا آهيون، جنهنکي نه ڪوئي سچائي ۽ نه ڪنهن هنکي ڏٺو آهي. توکي خبر آهي ته جابلو علائقي جي مختلف حصن ۾ هو گس ويندڙن کي ڦريندو آهي ۽ پوءِ گوليءَ سان اُڏائي ڇڏيندو آهي، ڇا لاءِ ته سندس چوڻ آهي ته ’مُئل ڪجهه به نه ٻڌائيندا آهن.‘ فقط انهيءَ ئي طريقي سان هو قانون جي گرفت ۾ اچڻ کان بچي ٿو وڃي. توکي خبر آهي ته پيرون ڏسڻ معنيٰ موت؟“

خانه بدوش وري کِليو ۽ چيائين، ”ڇا عاليجناب کي اها خبر ڪانهي ته جيڪو ڪجهه هڪ خانه بدوش ڪري سگهي ٿو، اهو هن ڌرتيءَ تي ڪو انسان نٿو ڪري سگهي. ڪنهنکي خبر آهي ته ڪڏهن اسانجو ڪلڻ ۽ روئڻ حقيقت تي مبني هوندو آهي؟ ڇا عاليجناب هڪ چالاڪ لومڙ کي ايترو سچائي، جيترو اسانکي. مان توهانکي بيهر خاطري ڏياريان ٿو ته، نه فقط مون پيرون کي ڏٺو آهي، پر ان سان ڳالهايو به آهي.“

”ڪٿي؟“

”توزار واري روڊ تي.“

”مونکي انجو ثبوت ڏي.“

”ته عاليجناب، هفتو کن اڳ ۾ صبح جو آءٌ پنهنجي گڏهه سميت هڪ ڌاڙيلن جي ٽوليءَ جي گهيري ۾ اچي ويس. انهن مونکي قابو ڪري ڪٺي ٻڌو ۽ ڪجهه منجهائيندڙ جابلو ورن مان وٺي هڪ ميدان تي آندو، جتي اڳي ئي ڪجهه ڌاڙيل خيمه زن هئا. هڪ پوائنتو شڪ منهنجي ذهن کي جنجهوڙڻ لڳو ۽ پاڻ کان پڇڻ لڳس ته ڇا اهي پيرون جا ماڻهو ٿي سگهن ٿا. جيڪر ائين آهي ته پوءِ بچڻ جي ڪا اميد ڪانهي، ڇو ته هن ابليس اِهو عهد ڪري ڇڏيو آهي ته اهي اکيون، جن هڪ دفعو ڪيس ڏٺو آهي، سي بيهر ڪنهنکي ڏسي نه سگهنديون.“

Gul Hayat Institute

”مان انهيءَ ويچار ۾ غلطان هوس ته هڪ ماڻهو مون وٽ آيو. بظاهر بيڊنگو ڏسڻ ۾ ٿي آيو، پر ڪپڙا عمدا پهريل هئس. مونکي ڪلهي تي ڏڪ هڻندي چيائين، ’دوست، مان پيرون آهيان.‘ اهو ٻڌي آءٌ امالڪ پوئتي پر ڪري پيس. ڏاڍيل ڪيلڻ لڳو. آءٌ ڏڪندي اٿيس ۽ گوڏن پر ڪري زاروقطار روئڻ لڳس. ’تنهنجي روح تي رحمت هجي، اي ماڻهن جا بادشاهه، ڪير تسوڪي تنهنجي شاهاڻي روش، جا خدا توکي ڏني آهي، سا نه سڃاڻي. ڪاش، اهڙيون ٻيون مائرون هجن، جي توجهڙا پُٽ پيدا ڪن. مونکي چُمڻ جي اجازت ته ڏي، منهنجا پُٽ، تنهنجا شاهاڻا هٿ چُمڻ جي خواهش نه هجي ها ته هي خانه بدوش حسرت ۾ مري وڃي ها. مونکي تون پنهنجي خدمت ۾ رک. جا تون اهو سکڻ چاهين ٿو ته مٿل گڏهه جي بدران جيئرا گڏهه حاصل ڪرين، جا تون پنهنجا پوڙها گهوڙا تازن توانن گهوڙن جي مُلهه وڪڻڻ چاهين ٿو، جا تون پنهنجي وچيري کي فرانسسي زبان سکارڻ چاهين ٿو؟“

ڪئپٽن جنرل پنهنجي کِل روڪي نه سگهيو. هُن پڇيو، ”۽ پيرون هنن سڀني ڳالهين جي جواب ۾ ڇا چيو. هن ڇا ڪيو؟“

”اهو، جيڪو عاليجناب ڪيو.“ هو پنهنجي پوري قوت سان ٺهڪ ڏيڻ لڳو.

”۽ تون؟“

”مان، سائين منهنجا ڪليس، ۽ ايترو کِليس جو منهنجي اکين ۾ ڳوڙها اچي ويا.“

”پوءِ؟“

”ان وقت هن پنهنجو هٿ کولي منهنجي اکيان آندو ۽ چيائين، ’دوست، تون ئي هڪ واحد هوشيار ماڻهو آهين، جيڪو منهنجي چنبي ۾ ڦاٿو آهين. ٻين سڀني کي روئڻ پٽڻ جي ڪني عادت هئي، جا مونکي پريشان ڪندي هئي ۽ منهنجو مزو خراب ڪندي هئي، تو اڪيلي مونکي کلايو آهي، ۽ جيڪر اهي ڳوڙها نه وهائين ها ـــ‘ ’جا سائين، پر اِهي ته خوشيءَ جا آهن.‘ ’مان يقين

ٿو ڪريان.' 'تون باور ڪندين ته مان گذريل ڇهن سٺن سالن ۾ اڄ پهريون پيرو ڪليو آهيان. حقيقت اها آهي ته آءٌ رُنو به نه آهيان. 'نيڪ آ، اڳتي ڇئو. چوڪرؤ، 'پيرون جي ائين چوڻ جي دير هئي ۽ مان اڪ ڇنب ۾ بندوقن جي گهيري ۾ اچي ويس. 'سائين، مون تي رحم ڪريو.' مون رڙيون ڪرڻ شروع ڪيون.

""ترسو.' پيرون رڙ ڪئي، 'اسان اڄا انهيءَ لاءِ تيار نه آهيون. مون توهانکي انهيءَ لاءِ سڏ ڪيو آهي، ته توهان هن ماڻهوءَ کان ڇا ڦريو؟'

""هڪ گڏهه، جنهن تي هڪ ڪل ڪانسواءِ ڪجهه نه هو.'"

""ڪجهه پئسا؟'

""تي دروس ۽ سٽر رئيلس.'

""هاڻي اسانکي اڪيلو ڇڏي ڏيو' ۽ هو سڀ هليا ويا.

"" هاڻي مونکي پنهنجي قسمت ٻڌاءِ' ڏاڙيل پنهنجو هٿ ڏيکاريندي چيو. مون هنکي جهليو ۽ ٿوريءَ دير لاءِ سوچڻ لڳس. مونکي محسوس ٿيو ته هاڻي آءُ ساڻس ٻي تڪلفي سان ڳالهائي سگهيس ٿي، تنهنڪري مون هنکي تمام سنجيدگيءَ سان چيو، 'پيرون دير بدير، تون منهنجي زندگي ختم ڪرين يا بخشين، پر نيٺ تنهنجو سِر آڏيءَ تي ايندو.'

""مونکي اها اڳ ۾ ئي خبر آهي.' ڏاڙيل انتهائي سڪون سان وراڻيو.

""مونکي اهو ٻڌاءِ ته ڪڏهن؟'

"انڪانپوءِ مون پنهنجي مُنهن سوچيو ته، هي ماڻهو مونکي آزاد ڪندو، سپاهي مان گرينيڊا پهچندس ۽ اطلاع ڪندس، انڪان اڳئين ڏينهن تي هو هنکي قابو ڪندا، تنهن ڪانپوءِ ڪيس شروع ٿيندو.'

""تون مونکان پڇين ٿو ته ڪڏهن' مون زور سان چيو، 'ته پوءِ چڱيءَ طرح ياد رک، اهو ايندڙ مهيني ۾ ٿيندو.'

"پيرون ٿورو ڏڪيو ۽ ان سان گڏ آءٌ به ڊنس ته نجومي ٿيڻ

جو شوق منهنجو موت آڻيندو.

”’ڏس، خانه بدوش،‘ پيرون ڏيان سان ڳالهائيندي چيو، ’تون مونوٽ سو گهو رهندين، ۽ جيڪر ايندڙ مهيني جي آخر تائين هو مونکي ڦاسي نٿا چاڙهين، ته مان توکي ڦاسيءَ تي لٽڪائيندس. اوتروئي پڪ سان، جيتري سان انهن منهنجي پيءُ کي ڦاسيءَ تي چاڙهيو هو. جيڪڏهن انهيءَ ڏينهن تائين مان زنده نه رهيس ته پوءِ تون آزاد ٿيندين.‘

”مون سوچيو ته اها هنجي مهرباني آهي جو مونکي پنهنجي موت کانپوءِ معاف ٿو ڪري ۽ پڇتائڻ لڳس ته ڏاڍو گهٽ وقت رکيم.‘

”اسان انهن تنبن ۾ رهياسين، مونکي هڪ غار ۾ بند ڪيو ويو ۽ پيرون پنهنجيءَ گهوڙيءَ تي چڙهي رمندو رهيو.“

”چڱو،“ ڪئپٽن جنرل چيو، ”مان سمجهان ٿو ته پيرون مري چڪو آهي، تون آزاد آهين، ۽ تنهنڪري توکي هنجي رهائش گاه جي خبر آهي. هائي.“

”بلڪل ابتڙ جنرل، پيرون زنده آهي، ۽ منهنجي ڪهاڻيءَ جو تاريڪ ترين حصو اچي ٿو.“

”هڪ هفتو گذري ويو جو پيرون اسانکي ڏسڻ نه آيو، ۽ جيتريقدر مان چاڻان ٿو ته هُن پر پاسي ۾ لُٽ مار به نه ڪئي هئي، جڏهن ڪان مون هُنکي قسمت ٻُڌائي هئي، منهنجي پهريدارن جي خيال ۾ اها ڳالهه خاص ڪانه هئي، ’چاڪاڻ جو توکي خبر آهي، هنن مونکي ٻڌايو: ’سردار هميشه لُٽ مار ڪرڻ ويندو رهندو آهي ۽ ايستائين نه موٽندو آهي، جيستائين حالتون ٺيڪ نه ٿين. حقيقت اها آهي ته اسانکي هنجي ڊگهين غير حاضرين جي خبر به نه هوندي آهي.‘

”هن وقت تائين آءٌ آزيون نيزاريون ڪري، سڄي گروهه کي قسمت جو حال ٻُڌائي سڀني کي ڦاهيءَ جي تختي تان آزادي ڏيارڻ ۽ پيريءَ جي آرام جي آسرن ڏيڻ سان اها رعايت وٺڻ ۾ ڪامياب ٿيس، تنهنڪري هُو شام جو روز مونکي غار مان ٻاهر ڪڍندا

Gul Hayat Institute

هئا ۽ هڪ وڻ سان ٻڌي ڇڏيندا هئا، ڇاڪاڻ جو اندر غار جي گرميءَ ۾ منهنجو ساهه پئي مُنجهيو. ان ڇوڻ جي ضرورت ڪانهي ته پهريدارن جو هڪ جوڙو منهنجي پاسي ۾ رهندو هو.

”هڪ پيري، شام جو ڇهين وڳي، پيرون جي دست راست جي حڪم سان ’ڊيوٽيءَ‘ تي ويل ڏاڙيل موٽيا ته ڇاليهه - پنجاهه سالن جي عمر جو هڪ بدحال هاري وٺيو آيا، جنهنجا هٿ ٻڌل هئا ۽ هو دل ڏاريندڙ آواز ۾ روئي رهيو هو. مونکي پنهنجا ڏُروس واپس ڏيو.‘ هن چيو: ’ڇا توهانکي اِها خبر آهي ته، مونکي هي ڪمائڻ لاءِ ڇا نه ڪرڻو پيو آهي. سڄو اونهارو اُس ۾ فصل جي لُٽائي. هڪ سڄو اونهارو پنهنجي زال ۽ ٻارن ڪان پري. مون اهو سڄو پئسو سخت محنت ۽ پاڻڪي بکئي ۽ ڏکئي رکڻ سان ڪٺو ڪيو آهي ته جيئن مان هي سيارو آرام سان گذاري سگهان ته جيئن گهر پهچندي ئي مان پنهنجن ٻارن سان ڀاڪر پايان ۽ جيڪي به هُنن غربت ۽ افلاس سبب قرض طور ورتو آهي، انجي ادائيگي ڪريان. اها ڳالهه نهي نٿي ته مان اهي سڀ پئسا اُئين وڃايان، جيڪي منهنجي لاءِ قسمت آهن. خدا جي واسطي مونتي رحم ڪريو. مونکي پنهنجا ويهه دروس موٽائي ڏيو.‘

”هڪ طنزيه کِل، پوڙهي جي آزين جو جواب ڏنو. آءٌ وڻ سان ٻڌل خوف ڪان ڏڪي ويس. ’خانه بدوش به پنهنجن گهرن وارا ٿيندا آهن.‘

”’بيوقوف نه ٿي.‘ هاريءَ ڏي ويندي هڪ ڏاڙيل آخرڪار چيو، ’تون پئسن جو ويچار ڪري هڪ وڏي غلطي ڪري رهيو آهين. حالانڪ ڪه اهم مسئلا تنهنجي دماغ ۾ هجڻ کپن.‘

”’ڇا.‘ هاريءَ چيو، جيڪو اِنڪان وڌيڪ بدقسمتيءَ جو سوچي ئي نه پئي سگهيو ته سندس ٻار بکيا رهندا.

”’تون پيرون جي هٿن ۾ آهين.‘

”’پيرون؟ مان ’هنکي نٿو سڃاڻان‘ ’هنجو نالو ڪڏهن به نه ٻڌو اٿم مان تمام پري جو آهيان، مان ايليڪينٽ جو آهيان ۽

سيول ۾ ڪڙمت ڪئي اٿم.'
''پر، منهنجا دوست، پيرون معنيٰ موت. جيڪو به اسانجي هٿن ۾ اچي ٿو، سو حياتيءَ تان هٿ کڻي ڇڏيندو آهي، تنهڪري پنهنجي ڪا وصيت هجيئي ته بن منٽن ۾ ظاهر ڪر ۽ بن وڌيڪ منٽن ۾، هن جهان کي ڇڏڻ لاءِ سانباها ڪر. تيار ٿي. تو کي چار منٽ آهن.'
''مان اِنهن کي چڱيءَ طرح استعمال ڪندس. خدا جي واسطي ٻڌو.'
''چئو.'
''مونکي ڇهه ٻار آهن ۽ هڪ بدقسمت - جنهنکي مان بيواهه ڇوندس، ان لاءِ جو مونکي مرڻو آهي. ڇاڪاڻ جو مان اوهانجي اکين ۾ پڙهان پيو، ته اوهان جهنگلي جانورن کان به بدتر آهيو — ها بدتر — ڇاڪاڻ جو ساڳئي نسل جا جانور هڪٻئي کي به نه ماريندا آهن. اوهه! معاف ڪجو، مونکي خبر ناهي ته مان ڇا پيو چوان. اوهان پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي ڏسو ته توهان مان به ڪو پيءُ هوندو. ڇا توهان مان ڪو پيءُ ڪونهي؟ توهانکي خبر آهي ته ٻچن جو سڄو سيارو بک مرڻ ڇا معنيٰ ٿو رکي. توهانکي خبر آهي ته هڪ ماءُ تي پنهنجي رت کي مرندي ۽ رڙندي 'مان بکيو آهيان، مونکي سيءُ ٿو لڳي' ڪهڙو اثر ڪندو. مان هنن کان سواءِ رهڻ نٿو چاهيان ڇاڪاڻ ته پوءِ زندگي مون لاءِ ڇا هوندي؟ — هڪ زنجير، مجبوري ۽ بيوسيءَ جي. پر مونکي زنده رهڻو آهي، پنهنجن ٻارن لاءِ. او منهنجي اولاد، منهنجي دل دل جا ٽُڪرا.'
''آهو پوڙهو ڪجهه فاصلي تائين زمين تي رڙهيو ۽ پوءِ پنهنجو چهرو ڊاڙيلن ڏي ڪيائين. سندس چهرو اُنهن اوليائن مان هڪ جو پئي لڳو، جنکي نيرو بادشاهه شينهن اڳيان اڇلايو هو. جيئن پادري چوندا آهن.
'' ڊاڙيلن ڪا شيءِ پنهنجي سيني ۾ سُرندي محسوس ڪئي، هڪ ٻئي کي ڏنائون، ۽ اهو محسوس ڪندي ته سڀ هڪ ئي فيصلي

تي قائم آهن، هڪڙي چٽي ڪجهه بهادري ڏيکاريندي ڇيو.“

”ڇا ڇيو؟“ ڪئپٽن جنرل ڇيو، جنهن تي ڪهاڻي ڏاڍو اثر ڪيو هو.

”هُن ڇيو هو، ’دوستو، جيڪو ڪجهه اسان هن سان ڪرڻ وارا آهيون، اُن جي خبر پيرون کي پوڻ نه گهرجي.‘

”’نه پوندي، نه پوندي،‘ موجود ڏاڙيلن وراڻيو.

”’پنهنجو رستو وٺ، نيڪ انسان.‘ هڪ ڇٽي ذري گهٽ روئندي ڇيو ۽ مون ان کي اشاري ۾ ڇيو ته جيترو جلد ٿي سگهي هتان هليو وڃ.

”’جلدي وڃ.‘ هنن ڇيو ۽ پنهنجي پُٺي هن طرف ڪئي. هاريءَ پنهنجو هٿ ليلائڻ واري نموني ۾ ڦهلايو.

”’تون اڃا مطمئن نه ٿيو آهين؟‘ هڪڙي دانهن ڪئي.

”’تو کي اڃا پئسا کپن!. وڃ. وڃ! اسانجو صبر نه آزماءِ‘

”غريب پيءُ روئندو هليو ويو ۽ نظرن کان اوجهل ٿي ويو.

”شايد اڌ ڪلاڪ کن ڏاڙيلن قسم کڻندي گذاريو ته هو پيرون کي نه ٻڌائيندا ته هُنن کو ماڻهو آزاد ڪيو آهي، ته اوچتو پيرون ظاهر ٿيو. هُنن ڏٺو ته سندن آزاد ڪيل هاري، وري پيرون جي گهوڙيءَ جي پرسان ساڻس گڏيو پيو اچي.

”ڏاڙيل اهو منظر ڏسي وائڙا ٿي ويا. پيرون آرام سان لٿو، پنهنجي دونالي بندوق لاٿائين ۽ دوستن ڏي انجو منهن ڪندي چيائين: ’جاهلو، بيوقوفو، موئکي سمجهه ۾ نٿو اچي ته مان هر هڪ کي گوليءَ سان ڇو نٿو اُڏايان. جلدئي هن ماڻهوءَ کي آهي ويهه درس واپس ڪريو، جي اوهان هنکان ڦُريا هئا.‘ ڏاڙيلن يڪدم پئسا ڪڍي هاريءَ کي ڏنا، جنهن تي هُو سردار جي پيرن تي ڪِري سندس شڪريو ادا ڪرڻ لڳو.

”پيرون ڪيس ڇيو، ’شال خوش هجين، تنهنجي ڏس ڪانسواءِ مان شايد انهن کي گولي نه سگهان ها. ڏس تو بنا ڪنهن سبب جي مونتي يقين نه پئي ڪيو، بهرحال مون پنهنجو واعدو پورو

ڪيو ـــ توکي پنهنجا ويهه ڏوروس ملي ويا.'

"هاري وري پيرون جا پير چمڻ لڳو ۽ خوشيءَ منجهان روانو ٿيو. پر مشڪل سان پنجاهه قدم مس هليو هوندو، جو هنجي محسن ڪيس سڏيو ۽ هُو غريب ماڻهو تڪو واپس ورڻ لڳو.

"'ڇا حڪم آهي؟' هاريءَ ڏاڍي ادب سان پڇيو ته جيئن هو ان ماڻهوءَ جي خدمت ڪري، جنهن سندس ڪٽنب کي خوشي موٽائي ڏني هئي.

"'تون پيرون کي سڃاڻين؟' ڪانئس پڇا ڪئي ويئي.

"'مان ڪيس نه سڃاڻان.'

"'تون غلطيءَ تي آهين. پيرون آءٌ ئي آهيان.'

"هاريءَ کي ڪجهه سمجهه ۾ نه پئي آيو.

"پيرون پنهنجي بندوق مٿي ڪئي ۽ بيئي ناليون هُن تي خالي ڪيائين، هو زمين تي ڪري پيو.

"'توتي لعنت هجي.' اهي هاريءَ جا آخري لفظ هئا.

"انتهائي خوف ۾ مون محسوس ڪيو ته منهنجو وڻ ٿورو لڏيو ۽ سمجهيم ته رسيءَ جون ڳنڍيون ڍليون ٿي ويون، ڇاڪاڻ ته هاري کي زخمي ڪرڻ وارن ڇيرن مان هڪ مونکي قابو جهليندڙ رسيءَ کي لڳو، ۽ انکي ڪٽي وڌائين. مون اها حقيقت لڪائي ته مان آزاد ٿي ويو آهيان ۽ فرار ٿيڻ لاءِ مناسب موقعي جو منتظر رهيس. ان دوران پيرون، هاريءَ ڏي اشارو ڪندي ماڻهن کي چيو، هائي توهان اِنهيءَ کي لٽي سگهو ٿا. بيوقوفن جا گروهه، اوهان اِنهيءَ ماڻهو کي آزاد ڪيو ته جيئن هُو سرِراه اسان ماڻهن کي گهٽ وڌ ڳالهائيندو وتي. قسمت سان آءٌ ئي هن سان مليس ۽ سمجهيم ته ڇا وهيو واپريو آهي، جيڪر هي سپاهين کي ملي ها ته انهن کي به اهڙيءَ طرح هنن ٽنهين جو رستو ڏيکاري ها، جهڙيءَ طرح هن مونکي ڏيکاريو ۽ هن وقت اسان سڀ جيل ۾ هجون ها. ڏسو، ڇا حشر ٿو ٿئي نه مارڻ ۽ فقط لٽڻ جو، صرف مخبري. دفن ڪيو هنجي لاش کي، انکان اڳ جو اها سڙي وڃي.'

Gul Hayat Institute

”جيستائين ڏاڙيل هُنجي قبر کوٽيندا رهيا، پيرون پنهنجي پُٺي موڏانهن ڪري ويٺو رهيو. آهستي آهستي مان وڻ ڪان رڙهيس ۽ هڪ ويجهي دري، ۾ گهڙي ويس. رات پڄي چڪي هئي، ۽ اونداهيءَ جو فائدو وٺي پڄي نڪتس. تارن جي روشنيءَ ۾ مون پنهنجو گڏهه لڌو، جيڪو هڪ وڻ سان ٻڌل، چري رهيو هو. آءٌ انتي سوار ٿيس ۽ هتي ڀڄڻ ڪان اڳ ڪٿي به نه رُڪيس، تنهنڪري عاليجناب. مونکي پنهنجا هڪ هزار ريئلس ڏيو ته جيئن مان توهانکي پيرون جي رستي تي لڳائي سگهان، جنهن منهنجا سادا ٽي ڏُروس ڦپايا آهن.“

خانه بدوش، ڏاڙيلن جي جٿي جي تفصيل ڏيئي پنهنجو انعام ورتو ۽ ڪئپٽن جي آفيس مان روانو ٿيو. اهو اڃا ڏسڻو آهي ته، آيا هيريديا، پيرون جي قسمت جو صحيح اندازو لڳايو هو، جيڪا هن ڪيس ٻڌائي هئي.

مٿي ٻڌايل واقعي کان پندرهن ڏينهن پوءِ، صبح جو اٽڪل نائين وڳي واندن ماڻهن جي هڪ مجموعي، سين جُئان ڊي ڊيوس ۽ سين فيلپ گهٽين ۾، سپاهين جي ٻن ڪمپنين کي صف آرا ٿيندي پئي ڏٺو. اٽڪل اڌ ڪلاڪ کانپوءِ اهي پيرون جي تلاش ۾ نڪرڻيون هيون، جنهنجي نڪاٽي ۽ دوستن جي باري ۾ ڪئپٽن جنرل کين اڳ ۾ ئي تفصيلات ڏنا هئا. ناظرين جي دلچسپي ۽ تجسس غير معمولي هو ۽ سپاهين جو وقار به ڪنهن لحاظ کان گهٽ نه هو، جنهن سان هو اهڙي اهم مهم تي نڪرڻ کان اڳ ۾ پنهنجن دوستن ۽ گهرن وارن سان موڪلائي رهيا هئا. اهو هو پيرون جو ڏهڪاءُ، ان ننڍي گرينيڊا جي بادشاهيءَ ۾.

”لڳي ٿو ته اسان هينئر اُسهڻ وارا آهيون.“ هڪ سپاهيءَ پئي کي چيو، ”پر مونکي سپاهي لوپيز نظر نه پيو اچي.“

”واقعي اهو عجيب آهي، ڇاڪاڻ جو هو هميشه اتي ضرور موجود هوندو جتي پيرون کي پڪڙڻ جي ڳالهه هوندي. هو انکان تمام گهڻي نفرت ڪندو آهي. توهانکي خبر ڪونهي ته ڇا پيش اچي چڪو

آهي؟“ ٽيئن ڳالهين ۾ شريڪ ٿيندي پُڇيو.

”هلو. هي شايد اسانجو نئون ماڻهو آهي. تون اسانجي جٿي کي ڪيئن ٿو ڀانئين؟“

”تمام سٺو.“ هُن جواب ڏنو، جنهنجي ڇهري جو رنگ قدري زرد ۽ سندس ڊيل ڊول، جيڪو جزوي طور ڪمپنيءَ جي يونيفارم ۾ لڪل هو، موچارو هو.

”تون چا پيو چوين؟“ ڀهرئين پڇيو.

”او، ها. سنتري لوپيز مري چڪو آهي.“ زرد ڇهري واري وراڻيو.

”مينيوئل، تون چوين چا پيو؟ اهو ٿي نٿو سگهي. مون پاڻ لوپيز کي اڄ صبح جو ڏٺو آهي. اهڙي پڪ سان، جهڙي پڪ سان مان توکي هاڻي پيو ڏسان.“

سپاهي، جنهنجو نالو مينيوئل هو، سرد لهجي ۾ چيو، ”اڌ ڪلاڪ اڳ پيرون هُنکي ماري ڇڏيو.“

”پيرون! ڪٿي؟“

”هيٺي، گرينيڊا ۾.“ لوپيز جي لاش ڊاگس ڀهاڙيءَ وٽ لڌي ويئي.“ سڀ چُپ ٿي ويا، سواءِ مينيوئل جي، جنهن سيٽيءَ تي هڪ قومي ڌُن وڄائڻ شروع ڪئي. ”يارنهن سپاهي ڏهن ڏينهن ۾ ختم ٿي ويا.“ هڪ سپاهيءَ چيو، ”پيرون اسان سڀني کي ختم ڪرڻ چاهي ٿو، پر اهو ڪيئن، جو هو گرينيڊا ۾ آهي؟ چا اسانکي، هُنکي سبراڊي لوجا ۾ ڳولڻو ڪونهي؟“

مينيوئل سيٽي وڄائڻ شروع ڪئي ۽ پنهنجي دستوري لاپرواهيءَ سان چيائين، ”هڪ پوڙهي عورت جنهن اِهو ٽيندي ڏٺو، چيائين ته: جيئن ته هُن لوپيز کي ماريو آهي، پوڙهيءَ کي اميد آهي ته جيئن ته اسان خود پيرون جي تلاش ۾ آهيون، اسانکي ڪيس ڏسڻ جي خوشي حاصل ٿيندي.“

”دوست، چا تون ايترو بهادر آهين، جو پيرون جو نالو ايتري نفرت سان ٿو وٺين؟“

”چا پيرون؟“ هڪ ماڻهوءَ کان ٻه وڌيڪ آهي؟“ مينيوئل لاپرواهيءَ سان پڇيو.

ان وقت حڪم آيو تہ صف آرا ٿيو. ٻيئي ڪمپنيون صف آرا ٿيون ۽ نمبر پڪارجڻ لڳا.

ان وقت اتفاق سان هيريڊيا اتان اچي لانگهائو ٿيو ۽ ٻين وانگر هُو بہ سپاهين کي ڏسڻ لاءِ بيهي رهيو.

نئون سپاهي مينيوئل، هنکي ڏسڻ شرط ٿورو پوئتي ٿي ويو تہ جيئن پنهنجي ساٿيءَ جي اوٽ ۾ لڪي وڃي، جڏهن هيريڊيا هنکي ڏٺو تہ خوف وچان وٺي رڙ ڪيائين، ۽ ائين ٽپو ڏنائين، جو ڄڻ تہ ٽانگ تي سندس پير پيو. ۽ سڀن جيرو نيمو گهٽيءَ ڏانهن وٺي ڀڳو.

مينيوئل پنهنجي بندوق مٿي کنئي ۽ خانہ بدوش ڏانهن نشانو تڪڻ لڳو، پر ٻئي واري سپاهيءَ يڪدم اڳتي وڌي سندس بندوق کي مٿيرو ڌڪ هنيو ۽ گولي هوا ۾ ڇٽي ويئي.

”هي چريو آهي. مينيوئل چريو ٿي پيو آهي. هڪ سپاهي پنهنجو دماغي توازن وڃائي چڪو آهي.“ ٻيٽلن وٺي رڙيون ڪيون ۽ عملدار، سپاهي ۽ تماشبين مينيوئل تي ٽٽي پيا، جيڪو ڇڄڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو ۽ جنهنکي زيردست ڪرڻ ڪانپوءِ پڇا ڪندي، بيعزت ڪرڻ لڳا، جنهنجي جواب ۾ هو خاموش رهيو. ان دوران هيريڊيا کي ڪجهہ راهگيرن پڪڙيو، جن گولين جي ڇٽڻ جا آواز ٻڌي ۽ هنکي ڀڄ دي ڏسي، هنکي مشڪوڪ ڏوهي سمجهيو هو.

”مونکي ڪئپٽن جنرل ڏي وٺي هلو. مونکي ان سان ضروي ڳالهائڻو آهي.“ خانہ بدوش چيو.

”ڪئپٽن جنرل. ڪنهنکي ماريو اٿئي.“ ڪيس پڪڙيندي هڪ چيو، ”هي پهريدار اچئي پيو ۽ اهي ئي توسان پڇندا. انهن کي خبر آهي تہ توسان ڇا ڪجي؟“

”مان پاڻ ائين پيو سمجهان.“ هيريڊيا چيو، ”پر خيال رکو، متان پيرون مونکي ماري وجهي.“

Gul Hayat Institute

”ڇا مقصد آهي تنهنجو، هي ماڻهو ڳالهائي ڇا پيو؟“

”اڇو، ۽ توهان ڏسندؤ.“ ۽ ائين چوندي، هو ڪين پلاٽون جي ڪمانڊر ڏي وڌي ويو ۽ مينيوئل ڏي اشارو ڪندي چيائين، ”ڪمانڊر، هي آهي پيرون ۽ مان آهيان اهو خانه بدوش، جنهن ٻه هفتا اڳ هنجي باري ۾ ڪئپٽن جنرل کي اطلاع ڏنو.“

”پيرون!“

پيرون پڪڙيو ويو. هڪ سپاهي پيرون ثابت ٿيو. مجمعي رڙيون ڪيون.

”ان باري ۾ ڪو شڪ ڪونهي.“ ڪمانڊر، ڪئپٽن جنرل جو حڪم پڙهندي چيو.

”اسان واقعي وڏا بيوقوف آهيون. پر ڪير سوچي ها ته انهن سپاهين ۾ ڊاڙيلن جي سردار کي ڳولجي، جن انکي تلاش پئي ڪيو.“

”بيوقوف مان آهيان.“ پيرون خانه بدوش کي زخمي شينهن وارين نگاهن سان ڏسندي چيو، ”هي اهو واحد ماڻهو آهي، جنهنجي زندگي مون محفوظ ڪئي.“

ٻئي هفتي پيرون جي زندگيءَ جو خاتمو آندو ويو ۽ اهڙيءَ طرح خانه بدوش جي اڳڪٿي، حقيقي طور ثابت ٿي.

ارسڪن ڪالڊ ويل جڳ مشهور اديب آهي. هي ١٩٠٣ع ۾ جارجيا، آمريڪا ۾ پيدا ٿيو. هن عام ۽ ڳوٺاڻن ماڻهن کي پنهنجي قلم جو موضوع بڻائي امريڪي ادب ۾ هڪ نئون موڙ آندو. هن نامور اديب گهڻيون ئي مختصر ڪهاڻيون لکيون آهن، جن ۾ پيار ۽ خوف، سپنا، ۽ عام مردن ۽ عورتن جي روزمره جي ڏکن جو اظهار تمام سهڻي نموني ڪيو اٿس. هنجا ڪتاب دنيا جي چوڏهن ملڪن ۽ ايڪيهه زبانن ۾ ڇپجي چڪا آهن. هنجي صرف مگنيٽ ايڊيشن جون ٣٤ع...... ڪاپيون وڪرو ٿي چڪيون آهن. سندس ناولن ۾ شور هئنڊ آف گاڊ، دس ويري ارٿ، ٽوبيڪو روڊ تمام گهڻو مشهور آهن.

(ڪالڊويل جي ڪهاڻي تي تعارف نه اچڻ ڪري، هتي ڏلو ويو آهي. ط. ا)

Gul Hayat Institute

اڪرام حسين نالو، قاضي ذات. ١٩٥٠ع تي خيرپور ميرس ۾ ڄائو.

هن وقت سنڌ يونيورسٽيءَ جي انجنيئرنگ ڪاليج ۾، مڪينيڪل ۾، آخري سال جو شاگرد آهي.

سندس پهرين ڪهاڻي ’چڪر‘ ١٩٦٦-٦٧ع ۾ پيٽارو ڪاليج جي مخزن ۾ ڇپي. ٻي ڪهاڻي ’آڱريون‘ ١٩٦٨ع ۾، پبلڪ اسڪول جي مخزن ۾ ڇپي. تنهنکان علاوه ڪجھ مضمون انگريزيءَ ۾ پڻ لکيا اٿس، جيڪي اڃان اڻ ڇپيل آهن.

آڪٽوبر ١٩٧٣ع جي ’سهڻيءَ‘ ۾ سندس ترجمو ڪيل پهرين سائنسي ڪهاڻي ’طويل رات‘ شايع ٿي. هن دفعي سهڻيءَ جي خاص نمبر لاءِ، انگريزيءَ تان چار ڪهاڻيون ترجمو ڪيائين، پر جاءِ نه هجڻ سبب فقط هڪ ڪهاڻي ’شمشاد باڏي جو قتل‘ شايع ٿي سگهي آهي.

Gul Hayat Institute

ڪي. ايل. گابا
سنڌيڪار: اڪرام حسين قاضي

شمشاد بائيءَ جو قتل

قتل گهڻن ئي سببن جي ڪري اهميت وارو هوندو آهي. مخصوص طريقا. غير معمولي طريقا. ڳُجهه وارا ... يا ته وري اهي اُپاءُ ۽ طريقا جيڪي قتل ڪرڻ لاءِ اختيار ڪيا ويندا آهن. ڪجهه قتل جون وارداتون خاص ڪري انڪري عوام ۾ مشهور ٿي وينديون آهن، جو مقتول هڪ وڏو ماڻهو هوندو آهي، يا ته وري جيڪو قاتل هوندو آهي، اُهو هڪ اهم شخصيت هوندو آهي.

لاهور جي بازار حسن ۾ نچندڙ هڪ ارڙهن سالن جي خوبصورت ڇوڪريءَ شماد جو قتل ۽ انجو داستان ڇهن مهين تائين پريس جي ڪاغذن ۾ گم ٿي ويو، جيستائينڪ انجو ڪيس ڪورٽ ۾ شروع ٿي.

هن قتل جي غير معمول واقعي کي ڪيئن عوام جي نظرن کان لڪايو ويو، اهو خود هڪ داستان آهي. هڪ دولتمند زميندار کي قانون جي پڪڙ کان بچائڻ لاءِ بي انداز دولت خرچ ڪئي وئي، پر ڳالهه نهڻ جي بدران ماڳهين خراب ٿي پئي.

جڏهن قانوندانن ان ڳالهه کي کولي ۽ صاف نموني بيان ڪيو، ته ائين پيو لڳو، ڇڻ ته قتل ۾ ڪوبه راز ڪونه هو. ان ۾ شڪ ڪونه هو، ته قتل داب ڪلان جي نواب محمد نواز خان ڪيو هو، پوءِ الائي خاموشيءَ سان يا ڪنهن جدوجهد ڪانپوءِ ....؟ ٻي لحاظ کان انکي قتل نه پيو چئي سگهجي، ڇو جو قاتل خود بيان ڏيندي چيو ته: هن شمشاد سان شادي ڪرڻ چاهيو پئي ۽ ڪيس مارڻ جو ڪوبه سبب ڪونه هو. هن ڪيس قتل ڪيو يا نه، پر قتل جو ڊراماڻي انداز اهو هو، ته هو لاش سان گڏ پورا ڏهه ڪلاڪ

ستو پيو هو. انکان به وڌيڪ عجيب اها ڳالهه هئي، ته جج، پوليس يا ڪنهن به ٻي تفتيش ڪرڻ واري ڪانئس اهو نه پڇيو ته هو پورا ڏهه ڪلاڪ هڪ مرده جسم وٽ ڇو رهيو.

جڏهن محمد نواز خان ڏوهاري ثابت ٿيو ته پريس، جيڪا هن وقت تائين خاموش هئي، هڪدم زميندارن جي خلاف لهي آئي. پوءِ هن ڪيس ۾، ڏاڍي دلچسپي پيدا ٿي وئي، هر جاءِ تي، ڪلبن ۾، ماڻهن جي ميڙ ۾ اها ڳالهه موضوع بحث هئي. هڪ اهم شخصيت، جيڪا پنهنجو پاڻکي وڏو ثابت ڪرائڻ چاهيندي هئي. محمد نواز خان جي ڏوهه قبول ڪرڻ کانپوءِ اهو اعلان ڪيو ويو ته: سيشن جج غلط فيصلو ڏنو آهي. اهو اعلان هن رڪارڊ يا ڪارروائي ڏسي ڪونه ڪيو هو، پر قاتل ڪندڙ ڏُر جي هڪ شاندار ماني کائڻ کانپوءِ ڪيو هو (هنجي لاءِ اهو واقعي صحيح هو.) انکان اڳ جو ڳالهه جو پورو فيصلو ٿئي، محمد نواز خان جيري جي تڪليف ڪري اسپتال ۾ گذاري ويو. اهو خيال ڪيو ٿو وڃي ته سندس مرڻ جي ڪري گهڻن ماڻهن کي نا اُميدي ٿي. ڇو جو هو ان واقعي مان پئسا حاصل ڪرڻ جي خيال ۾ هئا. محمد نواز خان ان ڪيس جي شروع ۾ بي انداز پئسا خرچ ڪيا ۽ اهو افواهه اڏايو ته هو پنهنجي فائدي ۾ اپيل لاءِ تمام گهڻا پئسا ڏيڻ لاءِ تيار هو. اها ڳالهه صحيح هئي يا غلط، انجي حقيقت ڄاڻڻ کان اڳ ئي هو لاهور جي ميو اسپتال ۾، ۳۱ ورهن جي عمر ۾ گذاري ويو. هنجي زندگيءَ جو آخري تجربو اهو هو ته: 'دولت هر شيءِ کي خريد نه ٿي ڪري سگهي.'

نوب محمد نواز خان ۱۹۱۱ع ڌاري جهنگ ضلعي ۾ پيدا ٿيو، هنجو پيءُ نوب مهر حق نواز خان هنجي ڄمڻ جي ڪجهه سالن کانپوءِ گذاري ويو. هنکي ٻه ڀائر هيون.

محمد نواز کي پنهنجي سڳي ماءُ ۽ ماٽيلي ماءُ ٻنهي جو پورو پيار هو. اسڪول ۾ به ڪامياب ثابت ٿيو. هنجي سڪيا هڪ

وڏي يورپي استاد ڪئي، جيڪو پنھنجي علم ۾ ماھر ھو. محمدنواز ايچيسن ڪاليج لاھور ۾ داخل ٿيو، جيڪو ھڪ بھترين ادارو سمجھيو ويندو ھو. ھو پنھنجي قابليتن سبب آخر ھڪ ڏينھن ھڪ وڏو ۽ مشھور ماڻھو ٿيو. ھو پنھنجي استادن ۽ ساٿي شاگردن ۾ مشھور ۽ رلڻو - ملڻو ھو.

نواب مھر حق نواز خان جي وفات تي، سندس پٽ محمد نواز کي پنجاب ۾ ھڪ وڏو عھدو ڏنو ويو. ھنجي زمينن تان آيل پئسو جيڪو کيس ملندو ھو، تمام گھڻو ھو. جڏھن ھو اڃا جيفر ڪاليج ۾ ھو تہ ان وقت گھڻا ئي ماڻھو ھنجي لاءِ رشتي جا خواھشمند ھئا. الائي گھڻ يون دليون ھنجي لاءِ ڌڙڪي رھيون ھيون. ڀلا ھڪ خوبصورت ۽ امير ماڻھوءَ کي ناٺي ڪرڻ لاءِ ڪير نہ خواھش ڪندو؟ پر انڪان اڳ جو محمد نواز کي ڪا دل ڇڪ ڪري. وقت جي امير ترين ماڻھو کيس پنھنجي ڌيءَ لاءِ چونڊيو ۽ ھو ميان فضل حسين، پنجاب جي تعليم کاتي جي وزير جو ناٺي بنجي ويو. شاديءَ جي رسم ايتري تہ ڌوم ڌوم سان ٿي. جو ان وقت جا ماڻھو، اڃا تائين ڳالھہ جو ذڪر ڪري پنھنجون پنھنجون سڪون لاھيندا آھن.

ھاڻي نواب کي ھڪ ڪامياب زندگي گذارڻ لاءِ ھر شيءِ ميسر ھئي. ھنجي زال ھن لاءِ وڏيڪ دولت ۽ عزت آندي. ھن وٽ ھر شيءِ موجود ھئي ۽ ھينئر ھو ان لائق ھو تہ ڪڏھن بہ پنجاب سرڪار ۾ وزير ٿي ٿي سگھيو، پر نواب ھاڻي پنھنجي ڪردار جو لڪل پھلو ظاھر ڪيو. ھو تمام گھڻي دولت جي ڪري عياشيءَ ۾ ڦٽجي ويو. سندس شادي جٽاءُ ڪونہ ڪيو. انڪي ھڪ نياڻي بہ ڄائي، پر ان سان ھنجي فضول مصروفيتن تي ڪوبہ اثر ڪونہ پيو. ھنجي لاءِ ھر مھيني ويھہ ھزار رپيا بہ ناڪافي ٿي پيا. پنھنجي زمينن کي ھن آھستي آھستي شراب ۽ عياشيءَ جي لاءِ وڪڻي ڇڏيو. جھنگ ضلعي کان بيزار ٿي ھن ھڪ مغل بادشاھہ وانگر پنھنجي قافلن سميت، جنھن ۾ ڳائڻ وڄائڻ وارا شامل ھوندا ھئا، سفر ڪرڻ لڳو.

هن پنهنجي دولت جو گهڻو حصو ڳائڻ وارن نچڻين تي خرچ ڪيو. اهي ماڻهو جيڪي ڪنهن ضرورت هيٺ پئسن لاءِ هن وٽ ايندا هئا، انهن کي به هو تمام گهڻو ڏيندو هو. اهو چوندي ته، ”ڪٿي وڃ .... هي مون وٽ ڪيستائين رهندي، ٿي سگهي ٿو توکي انهن جي ضرورت پوي.“

مون محمد نواز کي آخري دفعو لاهور ۾ هڪ هوٽل ۾ ڏٺو. انجي ٿورن ڏينهن کانپوءِ اهو عظيم حادثو ٿيو، جنهن هنجي زندگيءَ جو خاتمو آندو. جيئن ئي محمد نواز هوٽل ۾ گهڙيو، سڀ بئرا ۽ ٻيا ڪم ڪندڙ ماڻهو ڏانهنس خدمت لاءِ ڀڄا. هن اتي ويهي شراب پيتو ۽ فراخدليءَ سان هر انهيءَ ماڻهوءَ کي به دعوت ڏني، جيڪو سندس سڃاڻو هو.

۱۹۳۶ع ۾ هن پنهنجي زال کي طلاق ڏني ۽ ٻي شادي ڪئي هنجي ٻي زال به دنيا ۾ گهڻو عرصو ڪونه رهي.

جڏهن ٻي جنگ عظيم شروع ٿي ته هيءُ به فوج ۾ ڀرتي ٿيو. هنکي اُن حصي ۾ رکيو ويو، جيڪو فوجي سپاهي ۽ آفيسر ڀرتي ڪندو هو. اِن نئين ڪم ۾ هنکي ڏاڍو مزو آيو. اِها شئي ڏاڍي مزيدار هئي.... عورت ۽ شراب کان مختلف! هنکي اها اُميد هئي ته هيءَ نئين زندگي ڪيس تباهيءَ کان بچائي وٺندي. ڪوبه ماڻهو پنهنجي زندگيءَ ۾ زهر وجهي اها اميد نٿو رکي سگهي ته هو زندگي اطمينان سان گذاري سگهندو. اِهائي حالت محمد نواز سان لاڳو هئي. ڪيس اِها خبر هئي ته جسماني طرح هو بلڪل ختم هو. ڊاڪٽرن ۽ حڪيمن سندس علاج ۾ دلچسپي وٺڻ ڇڏي ڏني هئي.

محمد نواز ۲۳- آڪٽوبر، ۱۹۴۱ تي لاهور ۾ آيو ۽ فليٽيز هوٽل ۾ ترسيو. لاهور ۾ پنهنجي رهڻ واري وقت ۾ هنجي ملاقات ۱۵ سالن جي جوان ۽ خوبصورت نچڻيءَ شمشاد بائي سان ٿي. هوءَ هن وٽ هوٽل ۾ ايندي هئي. شمشاد بائيءَ هن سان ڇهين نومبر واري رات گذاري ۽ هُو، اُن مان ايڏو خوش ٿيو جو هڪدم ڪيس ۱۷۰۰ رپيا ڏنائين ۽ ڪوٺ خانبهادر گڙهم هلڻ جي دعوت به ڏنائين.

اُن جي ٻئي ڏينهن محمد نواز، شمشاد، سندس ڀاءُ طالب حسين ۽ ٻه نوڪر گڏجي ملتان جي لاءِ شام واري ريل ۾ روانا ٿيا. نوڪرن ڪانسواءِ، سڀني پهرين درجي ۾ سفر ڪيو. جڏهن ريل نومبر جي اٺين تاريخ صبح جو ڇئين وڳي خانيوال وٽ پهتي، ته محمدنواز طبيعت جي خرابيءَ جي شڪايت ڪئي ۽ فيصلو ڪيو ته جهنگ وڃجي. آخر سڀني ريل مٽائي ۽ صبح جو ساڍي يارهين وڳي جهنگ پهتا.

محمد نواز جي آجيان پنهنجي خانداني گهر ۾ سندس همراهي محمد نواز ڪئي. جڏهن سڀ ماڻهو لاهور کان پهتا ته هي ماڻهو گهر کان ٻاهر لڳل تنبوءَ ۾ هليو ويو. (سهولت لاءِ اسان ڪيس محمد نواز پيو چئون ٿا.)

محمد نواز ۽ شمشاد ٻائي، اطلاعن موجب شام جو پنجين وڳي تائين ڊرائنگ روم ۾ هئا. اُن وقت محمد نواز ڪي آرام جي طلب ٿي، هو ۽ شمشاد ٻائي سمهڻ لاءِ ڪمري ڏي ويا. محمد نواز رات جي ماني پنهنجي ڪمري ۾ ڪاڌي. رات جو ڏهين وڳي ڌاري هُن سڀني نوڪرن کي موڪل ڏني. اُنهن ۾ محمد حسين پڻ شامل هو، جيڪو پنهنجي مالڪ سان گڏ لاهور وڃي پوءِ واپس موٽيو هو. محمد حسين پوءِ پنهنجي ڪوارٽر ۾، جيڪو بنگلي جي اُتر اولهه واري ڪنڊ تي هو، آرام ڪرڻ لاءِ ويو. گهر جي ٻاهرين پٽ اٽ فوٽ اوچي هُئي ۽ ڪيس هڪ دروازو هو.

جيئن اِهو واقعو پوءِ ٻڌايو ويو ته ڪمن نوڪر، جيڪو ٻورچيخاني جي پرسان سُتل هو. ڪنهن آواز جي ڪري رات جو جاڳي پيو. "محمد حسين کي سڏيو.... محمد حسين کي سڏيو....!" مالڪ جو گهر اندران آواز اچي رهيو هو. محمد حسين ۽ ٻيا نوڪر پنهنجي مالڪ جي ڪمري ڏانهن ڀڳا. محمد حسين ڏٺو ته سندس مالڪ ۽ شمشاد هڪ پلنگ تي سُتل آهن. وهاڻي تي رت لڳل هو ۽ فرش تي هڪ پستول پيو هو. محمد حسين ٻڌايو ته هُن اِهو سڀ ڪجهه هلڪي روشنيءَ ۾ ڏٺو. محمد نواز پيو ڪمري اندر

ڪونه گهڙيو ۽ محمد حسين کي چيائين ته: هڪ قانوني مشير منوهرلال کي سڏ ڪري.

جڏهن منوهرلال پهتو ته هُن حيرت سان نواب ڪان دريءَ مان ئي سوال پڇيا. جنهن صرف اِهو ٻڌايو ته: هوءَ مري وئي آهي.

منوهر لال، محمد نواز پيو، ۽ محمد حسين پوءِ هڪ ميجسٽريٽ ڏي ويا. اُتان وري ايس پي کي ڪٺي ڊپٽي ڪمشنر جي گهر ويا. هنن سڀني آفيسرن جو پاڻ ۾ گڏ ٿيڻ جو سبب اِهو هو ته ڳالهه هڪ وڏي مشهور شخص جي هُئي ۽ هُو اُن ڳالهه کي اُتي ئي ختم ڪرڻ چاهين پيا، پر ائين ٿيو ڪونه. پوءِ سڀ گڏجي پوليس اسٽيشن ويا، جتي ايف آءِ آر لکي وئي. پوليس جي رڪارڊ موجب اُها رپورٽ ٨ نومبر ١٩٤١ع جي صبح جو ساڍي ٽين لکرائي وئي. رپورٽ ۾ اِهو لکيل هو ته لالا منوهولال، نواب محمد نواز جي بنگلي ڏي ويو ۽ ٻاهران ڪانئس پڇيائين ته: ’ڇا ڳالهه آهي؟‘ محمد نواز کيس اطلاع ڏنو ته: شمشاد مري چُڪي آهي ۽ ٻي ڪابه ڳالهه ڪونه ڪيائين. رپورٽ ۾ اِهو به لکيل هو ته محمد نواز اڃا تائين شمشاد جي لاش جي پرسان ستو پيو هو.

پوليس سب انسپيڪٽر علي حسين، سڀني ماڻهن جا بيان قلمبند ڪرڻ ڪانپوءِ اُنهن سان گڏ صبح جو پنج وڳي پنڌرهن منٽن تي واردات واري جاءِ تي پهتو. هُن ڏٺو ته محمد نواز اڃا تائين شمشاد بائي سان گڏ بستري تي پيو هو. ڇت ۾ لڳل بلب جي هلڪي روشني ڪمري لاءِ ناڪافي هُئي. انسپيڪٽر پستول کڻي اُن جي ناليءَ کي سونگهيو ته خبر پئي ته اُن مان تازو فائر ڪيل هُئا. جڏهن اُن کي کوليو ويو ته اُن مان چار سڄا ۽ ٻه هلايل ڪارتوس نڪتا. هڪ ٻريل رائفل به بخاري جي پرسان اُٻي تي رکي هئي، ۽ هڪ ٻيو ٻريل پستول به سوٽ ڪيس مان لڌو. بستري جي سيرانديءَ ڪان به ميزون گڏ ملائي رکيون ويون هُيون. پوليس جي اچڻ ڪري محمد نواز جي حالت ۾ ڪابه تبديلي ڪونه ٿي ۽ هُو اڃا اُتي سُتل هو. صبح جو ڇهين وڳي، غلام حيدر،

پوليس جو ڊپٽي سپرنٽينڊنٽ جڏهن اُن جاءِ تي پهتو تہ بہ محمدنواز سٽل هو. جڏهن ڪمري جو غور سان جائزو ورتو ويو تہ اِها ڳالهہ ظاهر ٿي تہ پستول کي ٻہ دفعا هلايو ويو آهي. شمشاد جنهن بستري تي سٽل هئي، اُن جي پاسي کان ڇهہ فوٽ ٽي انچ مٿي ڀت تـي هڪ گوليءَ جو نشان هو. ڪمري جي ٻئي پاسي دريءَ جي پرسان بيگ جي پويان پستول جو هڪ خالي ڪارتوس بہ مليو. ٻي گوليءَ جو ڪوبہ نشان ڪونہ هو.

صبح جو ساڍي انين وڳي، جڳن ناٿ، هڪ فوٽو گرافر، سڄي جاءِ جا فوٽا ڪيڻ آيو. ظاهر آهي سڀ کان اڳ هُن 'روميو' جي پرسان سٽل 'جيوليٽ' جو فوٽو ڪيو.

محمد شفيع، فرسٽ ڪلاس ميجسٽريٽ، صبح جـو نائين وڳي واردات واري جاءِ تي پهتو ۽ سيني جا بيان قلمبند ڪيائين. آخرڪار نواب محمد نواز ڏهين وڳي صبح جو مَس مَس هندَ تان اُٿيو. هن پنهنجو ڪوبہ بيان ڪونہ ڏنو. هُن وٽان ڪيسي مان پنجويهہ هزار رپيا نڪتا. محمد نواز کي اُنهيءَ ڏينهن شمشاد بائي جي قتل جـي الزام ۾ گرفتار ڪيو ويـو ۽ ڪيس لاڪپ ۾ اُماڻيو ويو. جيل ۾ بہ هنکي سڀ سهولتون مهيا ڪري ڏنيون ويون. هُو جيل ۾ ٽـي هفتا رهيو ۽ انـڪانپوءِ ڪيس جهنگ جـي سيشن جج ضمانت تي آزاد ڪيو، پـر پـوءِ وري هائـي ڪورٽ ڏي معاملو موڪليو ويو تہ جيئن سندس ضمانت رد ٿئي. هائي ڪورٽ ضمانت رد ڪئي، پر ڪيس پنهنجي جسمانـي ڪمزوريءَ سبب اسپتال ۾ رکيو ويو. انڪانپوءِ محمد نواز جيل ڪونہ ويو. ١٢ فيبروريءَ ١٩٤٢ع تي محمد نواز کي ڪورٽ آندو ويو. ڏوهاريءَ جي شهرت کي ڌيان ۾ رکندي، ۽ اهو ڏسندي، تہ هو شاهد خريد نہ ڪري وٺي، هنجو ڪيس لاهور ۾ هلايو ويو. محمد نواز تي شمشاد جي قتل جو الزام هو.

لاهور ۾ سيشن جج ڊي فالشا، هن ڪيس کي هلايو. هنجي

چئن ماڻهن مدد ڪئي. ڪرائون ڪي مسٽر صديقي، پبلڪ پراسيڪيوٽر پيش ڪيو ۽ ڪيس جهنگ جي لوڪل بار جي هڪ ميمبر مدد ڪئي. قاتل جي صفائي پيش ڪرڻ وارو لاهور جو هڪ مشهور وڪيل ميان عبدالعزيز هو. جنهن وقت ڪورٽ ۾ ڪيس جي ڪارروائي هلي رهي هئي، ته سڄو هال ماڻهن ۽ اخباري رپورٽرن سان ڀريل هو.

ڪيس جو پهريون گواهه ڊاڪٽر شير سنگهه، جهنگ ضلعي جو سول سرجن هو. جنهن ٩-نومبر تي لاش جو پوسٽ مارٽم ڪيو. هنڪي هڪڙي گوليءَ جو زخم سواچار انچ ويڪرو ڳچيءَ جي پوين ڪابي پاسي لڌو. گولي کٻي پاسي کان ساڄي پاسي تائين هلي وئي هئي. ڊاڪٽر جو خيال هو ته: جڏهن هنکي گولي هڻئين وئي ته ان وقت هوءَ پنهنجي ساڄي پاسي سُتل هئي ۽ سندس مٿو ٿورو مٿي کڄيل هو. هن وڌيڪ ٻڌايو ته هو گوليءَ کي ڳولي لهڻ ۾ ناڪام رهيو هو. ٿي سگهي ٿو ته اها سڄي کن کان ٻاهر نڪري وئي هجي، جو جو ساڄي کن مان رت ريلا ڪري نڪتو هو. ڊاڪٽر اهو پڻ خيال ظاهر ڪيو ته گولي مٿان دماغ جي ڪنهن اهڙي ڪنڊ ۾ لڪي وئي هجي، جو اتان ان کي ڳولڻ ممڪن نه هجي. ان گوليءَ جي راز تان ڊاڪٽر سيد محمد طفيل، جيڪو لاهور جو نائب سول سرجن هو. پردو کنيو. هن اها گولي ٢٠-ڊسمبر تي، لاش جي ٻيهر چڪاس ڪانپوءِ ڳولي ورتي. سيشن ڪورٽ جي اڳيان ڊاڪٽر شير سنگهه بيان ڏنو ته جيڪڏهن مقتول رات جو ڏهين تائين به شراب پيتو هوندو ته ان جو نشان (جسم ۾) رات جو اڍائي وڳي تائين غائب ٿي چڪو هوندو، تنهن ڪري اها خبر نه ٿي پئجي سگهي ته هن شراب پيتو به هو يا نه.

محمد حسين، قتل جي هڪ اهم شاهد جو بيان به ساڳوئي هو ته ڪيئن ڏوهاري لاهور ۾ آيو. سندس ملاقات شمشاد سان ٿي، هنجو نواب سان هوٽل ۾ راتيون ترسڻ، انکانپوءِ ملتان جو سفر ۽ اڌ ۾ خانيوال تي پروگرام بدلائي جهنگ ڏي وڃڻ ۽ پوءِ قتل جو

واقعو:

— ”محمد نواز پيو، جنهنجي پيءُ جو نالو ذوالفقار هو، نواب جو سوٽ آهي. هو گهر جي اندر رهيل هو. اسانجي پهچڻ تي هنکي گهر جي اندر هڪ تنبو هڻي ڏنو ويو، ته هو اتي رهي. اتي هميشه وانگر پيا ٻه نوڪر موجود هئا. مان پنهنجو ڪم ڪندو رهيس ۽ ان وچ ۾ مون ڏٺو ته مالڪ ۽ شمشاد ڊرائنگ روم ۾ ويٺا هئا. پنجين وڳي شام جو پٺي اتي سمهڻ واري ڪمري ۾ هليا ويا. رات جو ڏهين ڏاري مالڪ سيني نوڪرن کي موڪل ڏئي ڇڏي. مان پنهنجي ڪوارٽر ڏانهن هليو ويس. گمن بورچي، شايد بورچيخاني ۾ وڃي سُتو. دالسنگهه چوڪيدار ڊيوٽيءَ تي ويٺو هو. شمشاد جو پاءُ طالب حسين چوڪيدار جي پر ۾ سُتل هو. اڌيءَ رات ڌاري گمن مونوٽ آيو ۽ چيائين ته: مالڪ توکي سڏي ٿو. اڃان مان اوڏانهن وڃڻ جي تياري ڪري رهيو هوس ته دالسنگهه چوڪيدار به ساڳيو پيغام کڻي مونوٽ آيو. اڃا اسان ٻاهرئي نڪتا هئاسين ته مون گوليءَ جو آواز ٻڌو. مان هڪدم سمهڻ جي ڪمري ۾ غسلخاني جي در کان گهڙيس، جيڪو بند هو، پر انجو ڪڙو کليل هو. شمشاد جي مٿي هيٺان رت وهاڻي کي لڳل هو. ۽ نواب جون اکيون بند هيون، ڇڻ ته هو سُتو پيو هو. ڪمري ۾ ٻيو ڪوبه ڪونه هو. هڪ پستول بستري جي پيرانديءَ کان فرش تي پيو هو.“

محمد حسين کان وڌيڪ پڇا ڪرڻ تي معلوم ٿيو ته نواب تمام گهڻو پيئندڙ هو. هن پنجين وڳي خانبوال کانوٺي پيئڻ شروع ڪيو ته رات جو ڏهين وڳي تائين پيئندو رهيو. ڊرائنگ روم کان چار پنج شراب جون خالي بوتلون به مليون ۽ هڪ پريل بوتل سمهڻ واري ڪمري مان لڌي. هن ان ڳالهه جو به اقرار ڪيو ته محمد نواز پيو سندس مالڪ کان گهڻو ناراض هو، ڇو جو هن ٻن ٽن لکن جي جائداد وڪڻي ڇڏي هئي. هن اهو به ٻڌايو ته ڊرائنگ روم ۽ سمهڻ واري ڪمري جي وچ وارو در به بند هو، پر ڪڙو ڪونه ڏنل هو. نواب جي ماءُ ڪيس ٩ تاريخ نوڪريءَ مان ڪڍي ڇڏيو

Gul Hayat Institute

هو، ڇو جو هن قتل جو اطلاع هڪدم پوليس کي ڏنو هو. نه ته ان ڏوهه کي لڪائي به سگهجي ها.

گمن بورچيءَ جو به بيان ساڳيو هو:

—”آڌيءَ رات ڌاري مون مالڪ جو آواز ٻڌو ته: ’محمدحسين کي سڏ ڪيو.‘ جڏهن اسان در جي ويجهو پهتاسين ته هڪ پستول جو ٺڪاءُ ٿيو. مون محمد نواز ٻٺي کي تنبوءَ مان سڏ ڪيو ۽ هو هڪدم ٻاهر نڪري آيو. رات جو ڏهين وڳي کان اڳ مان مالڪ جي ٽنگن جي مالش ڪري رهيو هوس. ان وقت به شمشاد مالڪ سان گڏ ساڳئي بستري تي سُتل هئي. ڪمري مان جنهن وقت مان ٻاهر نڪتس ته ڪمري ۾ هڪ هلڪو بلب ٻري رهيو هو ۽ اتي انهن ڪانسواءِ ڪو به ٻيو ڪونه هو.“

دالسنگهه، هڪ نيپالي چوڪيدار به اهڙي قسم بيان ڏنو.

ٻن مقامي طوائفن خيران ۽ ظهران اهو ٻڌايو ته: هنن کي نواب ۸ نومبر جي رات جو گهرايو ۽ ڳاني ٻڌائڻ جي فرمائش ڪئي. شمشاد کي به هن ڳائڻ لاءِ چيو، پر هن انڪار ڪري ڇڏيو. جنهن تي ائين محسوس ٿيو ته نواب ان ڳالهه تي ڪجهه ناراض ٿيو آهي.

طالب حسين، شمشاد جي پاءُ ٻڌايو ته: هنجي ڀيڻ ڏوهاريءَ جي سمهڻ واري ڪمري مان رات جو اٺين ۽ نائين وڳي جي وچ ۾ ٻاهر نڪتي، ۽ هن سان ماني کاڌائين ۽ پوءِ وري واپس اندر هلي وئي. هن وڌيڪ چيو ته ڏوهاريءَ ۱۷۰۰، ۱۸۰۰ رپيا ڏنا هئا، جنهن کانپوءِ هو ٻٺي ملتان هلڻ لاءِ راضي ٿي ويا هئا.

—”منهنجي ڀيڻ ڪڏهن به نواب جي خلاف ڪا ڳالهه مونسان ڪانه ڪئي.“ هن ٻڌايو.

محمد نواز ٻٺي کي جڏهن ٻين گراهڪن جي اڳيان انهن جي بيان تي وڌيڪ ڳالهائڻ لاءِ چيو ويو ته هن ٻڌايو ته:

”اهو صحيح آهي ته مان تنبوءَ ۾ ليٽيل هوس. جنهن وقت محمد حسين اچي مونکي اٿاريو.“

”مون شمشاد بائيءَ کي قتل ڪونه ڪيو آهي.“

Gul Hayat Institute

جڏهن ميان عبدالعزيز ڪانئس وڌيڪ سوال پڇيا ته هن ٻڌايو ته:
—”ڏوهاري لکين رپين جي ملڪيت ۽ جاگير وڪڻي پنهنجي عيش ۽ عشرت جو سامان پيدا ڪيو. مون جاگير جي خريدارن کي اخبار ذريعي اشتهار ڏياريا ۽ ٻڌايو ته مان سندس جائيداد جو پيو مالڪ آهيان. مون ڏوهاريءَ لاءِ اها به ڳالهه ڪورٽ ۾ ٻڌائي ته ڪيس اجائي ملڪيت وڪڻڻ کان روڪيو وڃي. اسانجا تعلقات انهن ڳالهين جي ڪري خراب رهيا. لالا منوهر لال اسان سان گڏ ڏوهاريءَ جي بنگلي تي آيو. جڏهن رپورٽ لکجي رهي هئي ته هو به اتي موجود هو. مون منوهر لال سان ان ڳالهه لاءِ به ڳالهايو ته منهنجي درخواست جو ڇا ٿيو، جيڪا مون ڪورٽ کي ڏني هئي.

محمد نواز ٻئي ڪورٽ کي هڪ عجيب ڳالهه ٻڌائي.
”حالانڪ مون اهو ٻڌو هُو ته ڪمري ۾ قتل ٿيو هو، پر مان ڪمري ۾ ڪونه گهڙيس. انڪري جو مونکي اهو پڪو هو ته مان به قتل جي جي الزام ۾ ڦاسي نه پوان، ڇو جو منهنجا ۽ ڏوهريءَ جا تعلقات پاڻ ۾ سٺا نه هئا.“

جڏهن مخالف ڌر جا بيان پورا ٿيا ته مئجسٽريٽ جي اڳيان ڏوهاريءَ جو بيان پڙهي ٻڌايو ويو. هُن ڏوهه کان انڪار ڪيو هو، هُن ان ڳالهه کان به انڪار ڪيو ته ٨- نومبر جي منجهند جو هو شمشاد تي ڪاوڙجي ويو هو. هن اقرار ڪيو ته لڌل پستول سندس هو. هن ان ڳالهه جو به اقرار ڪيو ته هو شمشاد سان صبح جو ۹ وڳي تائين سُتل هو ۽ انجو سبب هن اهو ڏنو ته منوهر لال کيس چيو هو ته: جيڪڏهن هو پنهنجي بستري تان اٿيو ته هنکي به ماريو ويندو. ان ڪانپوءِ هو بيهوش ٿي ويو.

جڏهن اهو بيان پورو ٿيو ته هِنکان پڇيو ويو ته: هنکي وڌيڪ ڪجهه چوڻو آهي، جنهن تي هن لِکت ۾ بيان ڏيڻ جي خواهش ظاهر ڪئي. سندس بيان هن ريت هو:
—”مان بي ڏوهي آهيان. مون شمشاد کي قتل ڪونه ڪيو آهي. منهنجو اهڙي قسم جو ڪوبه ارادو ڪونه هو. مون کيس تمام گهڻا پئسا ڏنا هئا ۽ هڪ قيمتي مُنڊي پڻ. مان هن سان شادي

Gul Hayat Institute

ڪرڻ پيو چاهيان. منهنجي خلاف شهادتون ڪوڙيون آهن ۽ ان منصوبي ڪي ڪجهه ڏينهن اڳ تيار ڪيو ويو هو، جيئن منهنجي دولت تي هنن جو قبضو ٿئي. مونکي ڪا زال ۽ اولاد ڪونهي. مونوٽ بي انداز دولت آهي، جنهن مان ڪافي منهنجي ماٽيلي ماءُ مونکي ڏني آهي ۽ منهنجا دشمن اها هضم ڪرڻ چاهين ٿا."

ان ڳالهه جو ڪوبه کليل ثبوت ڪونه هو ته محمد نواز ئي قتل ڪيو هو، پر ڪجهه ڳالهيون بيان ۾ ايڏانهن لاڙو رکن پيون.

— "محمد نواز مونسان گذريل اڍائي سالن کان ناراض هو ۽ جيئن ته هو منهنجو قانوني ڀائيوار به هو، انڪري منهنجو دشمن هو. حالانڪ هُن ظاهر نه ڪيو، پر هُو اندران ناراض هو."

قتل واري ڏينهن جي لاءِ ڏوهاريءَ جو بيان هي هو:

— "مان رات جو ڏهين وڳي تائين پيئندو رهيس ۽ پوءِ شمشاد سان سمهڻ بستري تي ويس. ڪمري ۾ ڪابه روشني ڪانه هئي ۽ سڀ نوڪر پنهنجن ڪوارٽرن ڏي ويل هئا. ڪمري سان گڏ دروازا بند نه هئا، پر انهن کي ڪوبه ڪڙو ڏنل ڪونه هو. غسلخاني جو دروازو کليل هو. رات جو گهڻي ٿڪ، بيماريءَ ۽ بي خوابيءَ سبب گهري ننڊ ۾ سُتل هوس ته رات جو اوچتو ڪنهن آواز سبب منهنجي اک کلي وئي. مون محمد حسين کي سڏ ڪيو ته اوچتو گوليءَ جو آواز آيو. انڪانپوءِ قاتل ڀڄي ويو. منهنجي حالت تمام خراب ٿي وئي ۽ پئو ڪان سمجهه ۾ نه پئي آيو ته مونکي ڇا ڪرڻ کپي."

سيشن جج جي اڳيان ڏوهاريءَ ڪوبه وڌيڪ بيان ڪونه ڏنو ۽ نه ئي ڪو شاهد پيش ڪيو. ائين لڳي پيو ته ڏوهاريءَ کي ڪنهن صلاح ڏني هئي ته جيئن ته قاتل جي اچڻ جو امڪان غسلخاني يا ڊرائينگ روم مان هو. انڪري اهو واضح ثبوت هو ته قاتل جي واپس وڃڻ جا گهڻائي موقعا هئا. بحرحال اها ڏوهاريءَ لاءِ تمام ڪارائتي ڳالهه هئي ته مخالف ڌر وارا ڏوهه جو ڪوبه

Gul Hayat Institute

سبب نہ ٻڌائي سگهيا ۽ نہ ئي وري سندن رويو شمشاد ڏي شڪ وارو هو، جيئن تہ هن تمام گهڻي دولت ڏئي هنکي راضي ڪيو هو. اها بہ ڳالهہ ظاهر هئي تہ هو اڃا بہ هُنکي وڌيڪ دولت ڏيڻ جو خيال رکي پيو، پوءِ هُو شمشاد جو دشمن ڪيئن ٿيو؟ آخر چئني وڪيلن، جيڪي ڪيس ٻُڌڻ لاءِ موجود هئا، تن فيصلو ڏنو تہ: نواب تي ڏوهہ ڪنهن بہ حالت ۾ ثابت نہ ٿيو آهي، انڪري ڪيس آزاد ڪيو وڃي.

سيشن جج، بهرحال، ان راءِ سان اختلاف ڪندي چيو تہ: ڏوهاريءَ جي پاسي وارن ٻيو ڪجهہ نہ تہ بہ ڏوهہ کي لڪائڻ کان ناڪام رهيا آهن ۽ اهو سڌو سنئون قتل آهي، جيڪو سيڪشن ٣٠٠ (انڊين پينل ڪوڊ) ۾ اچي ٿو. جج پنهنجي راءِ ڏيندي چئن خاص ڳالهين جو ذڪر ڪيو، جيڪي ڪنهن حد تائين مناسب لڳن ٿيون.

(١) ڏوهاريءَ خون هاسيڪار ڪيو آهي.

(٢) ڪو ٻيو ماڻهو ٻاهرين ڪمري ۾ آيو آهي ۽ هن فائر ڪري قتل ڪيو، پوءِ ان جو مقصد يا تہ نواب کي مارڻ هو يا شمشاد کي.

(٣) شمشاد خودڪشي ڪئي.

(٤) نواب کان اتفاق سان حادثي ۾ شمشاد جو قتل ٿيو.

”هائي ٽين ۽ چوٿين ڳالهہ کي ذهن ۾ رکندي هيٺيان خيال ذهن ۾ پيدا ٿين ٿا.“ جج چيو.

”شمشاد جي خودڪشي ڪرڻ جو ڪوبہ سبب نظر نٿو اچي. شاهدن موجب هن سترهن سؤ رپيا اڳ، ئي نواب کان ورتا هئا ۽ جيئن تہ هُن وٽ پنجويهہ هزار رپيا شمشاد کي ڏيڻ لاءِ ڪيسي ۾ موجود هئا تہ خودڪشي ڪرڻ ناممڪن ٿو لڳي. پر جيڪڏهن هُن خودڪشي ڪئي بہ هئي، ڪن نامعلوم سببن جي ڪري، تہ يا پستول هنڌ تي هجي ها، يا وري سندس هٿ ۾. ۽ ٻيو تہ گوليءَ واري جاءِ تي بارود جو نشان ضرور هجي ها.

”اِها ڳالهہ نظر ۾ رکندي تہ اهو هڪ اتفاقيہ حادثو هو،

جيڪو ننڍ ۾ يا ٻي خياليءَ ۾ ڏوهاريءَ کان ٿي ويو، جنهن وقت هُو پستول سان کيڏي رهيو هجي، ته ان ڳالهه جو اطلاع هو هڪدم ڏئي ها. ان کانسواءِ هڪ گوليءَ جي بجاءِ ٻن گولين جو هلڻ، اتفاقيه حادثي جي ترديد ڪري ٿو. اهو ڪيئن ممڪن ٿي سگهي ٿو ته اتفاق سان هڪ نه پر ٻه گوليون هلن ۽ پيو ته ٻي خوابيءَ جي حالت ۾ به ڏوهاريءَ جي هٿن جي پڪڙ ويبلي اسڪاٽ جهڙي ڳوري پستول تي اثرانداز ٿئي.

انهن سڀني ڳالهين تي غور سان بحث ڪندي ۽ انجا ممڪن ۽ ناممڪن امڪان ڳوليندي ڪورٽ هن نتيجي تي پهتي ته:

”هاڻي ٻه ڳالهيون باقي ممڪن ٿي سگهن ٿيون، جنهن مان اها ڳالهه ظاهر ٿي بيهي ٿي ته، ڇا نواب ڪانسواءِ ڪو ٻيو به گولي هلائي سگهي ٿو، ان وقت جيئن ته ڪمري ڏي وڃڻ جو فقط غسلخاني مان رستو هو انڪري .... ۽ پيو ته پستول جو ٻيو نڪاءُ ان وقت ٻڌڻ ۾ آيو، جڏهن سڀ نوڪر پنهنجي مالڪ جي ڪمري ڏانهن وڃي رهيا ته .... جيڪڏهن قاتل غسلخاني مان نڪتو هوندو ته نوڪرن جي هُنجي مٿان نظر ضرور پوي ها. حالانڪ انهن سڀني نوڪرن ڪنهنکي به غسلخاني مان نڪرندو ڪونه ڏٺو، ان هوندي به هو سڀ ان ڳالهه تي اچي اتفاق ٿا ڪن ته سندن مالڪ ٻي ڏوهي هو. جيڪڏهن ڪو ٻاهر به ڪين نظر اچي ها ته هڪدم قتل جو لڪل راز ظاهر ٿي پوي ها.“

ان ڪانپوءِ ڪورٽ وري انهن امڪانن تي به غور ڪيو ته ڇا سمهڻ واري ڪمري جو ڪنهن ٻاهرين ڪوارٽر سان در ته نه مليل آهي. جواب ’نه‘ ۾ آيو، ڇو جو ڊرائينگ روم ۽ سمهڻ واري ڪمري جي سڀني درن کي اندران ڪڙا هئا. جيڪي بند ٿي سگهن پيا.

ان ڳالهه تي جاچ ڪندي ته ڇا شمشاد کي محمد نواز ٻئي يا سندس ڪنهن پاڙي تي آندل ماڻهوءَ ته نه قتل ڪيو آهي. ان سلسلي ۾ وڌيڪ ثابتيون محمد نواز ٻئي جي لاءِ نهڪي رهيون هيون، نه ڪي ڪنهن ٻئي ماڻهوءَ ڏي، ڇو جو جهنگ جو پروگرام اوچتو ٿيو هو ۽ ڪنهن ٻئي کي انجي ڪابه خبر ڪونه هئي.

آخرڪار ڪورٽ ان نتيجي تي پهتي ته محمد نواز بئي قتل ڪونه ڪيو آهي، ڇو جو اهو ڪم هو سواءِ ڪنهن گهر جي نوڪر ڪي ملائڻ جي، نه ٻئي ڪري سگهيو.

ڏوهاريءَ جي شمشاد بيگم سان سمهڻ جي لاءِ ڪورٽ هي نتيجو ڪڍيو ته:

”ان ڳالهه کي 'حيرت واري' ته ڇا پر انڪان به گهڻو وڌيڪ چئجي ته ڏوهاريءَ جو رويو شمشاد جي مرڻ ڪانپوءِ عجيب هو. هو ٨ يا ٩ ڪلاڪ مئل عورت سان سمل هو. محمد حسين جي بيان جي سچائي ان مان ثابت ٿئي ٿي، جو جڏهن لالا منوهر لال اتي آيو ته به ڏوهاري ڪنهن قسم جي شڪايت نه ڪئي، فقط اهو چيائين ته: هوءَ مري وئي آهي.

”جيئن واقعا گذرندا ويا آهن، تيئن جيڪڏهن انهن کي ڏٺو وڃي ته ثابتي نه هجڻ ڪانپوءِ به ڪجهه ڳالهيون ظاهر ٿين ٿيون. ائين لڳي ٿو ڇڻ ته ڪجهه ڳالهين جي ڪري نواب تمام ڪاوڙجي ويو ۽ رات جو نوڪرن کي سڏ ڪيائين، پوءِ ڪنهن سبب جي ڪري پستول ڪڍي انڪي ماري ڇڏيائين، ان ڳالهه جي ڄاڻڻ ڪانسواءِ ته هو ڇا ڪري رهيو آهي. اهڙي قسم جي نشي جي حالت به هنجي پنهنجي پيدا ڪيل هئي، جنهنجو ڪو به ذميوار ڪونه هو، تنهنڪري مان پاڻيان ٿو ته نواب واقعي ڏوهاري آهي.“

ڏوهاريءَ کي موت جي سزا ڪونه ڏني وئي، باقي عمر قيد جي سزا هن لاءِ منظور ڪئي وئي. هنجي شاهاڻي حيثيت کي ذهن ۾ رکندي ڪيس جيل ۾ اي ڪلاس ڏنو ويو.

محمد نواز خان کي جيل جي بجاءِ اسپتال موڪليو ويو، ڇو جو جسماني طرح هو تمام ڪمزور هو. هو ڪجهه ڏينهن مريض ٿي رهيو.

آخر ٦- جون ١٩٤٢ع تي ڪيس جو آخري فيصلو ڏنو ويو. ڪجهه ڏينهن ڪانپوءِ انجي خلاف هائي ڪورٽ ۾ به درخواست ڏني وئي، پر ٧- جولاءِ تي، هڪ مهيني ڪانپوءِ انساني قانون ڪان

ٻچي وُڃڻ وارو شخص، قدرت جي سخت قانوني پڪڙ کان نه ٻچي سگهيو ۽ سيو اسپتال ۾ گذاري ويو. اِها فقط هڪ رات هئي، جڏهن چيف جسٽس سر ڊگلس ينگ ڪشمير کان پنهنجون موڪلون پوريون ڪري موٽيو ته جيئن هنجو ڪيس هلائي.

اسان فقط هينئر هائي ڪورٽ جي فيصلي جو اندازو ڏيئي لڳائي سگهون ٿا. ڇا محمد نواز ڏوهاري ثابت ٿئي ها يا وري ڪيس معافي ڏني وڃي ها.

هي ڳالهيون پڙهندي اسان اهو محسوس ڪيون ٿا ته منوهر لال ان ڳالهه تي حقيقي روشني وجهي سگهي ها ته ڏوهاري شمشاد سان نَو ڪلاڪ ڇو سٽل رهيو، ڇو جو هو واردات واري جاءِ جو جو پهريون شاهد هو. ڇا ان ڳالهه تي زور ڏجي ته واقعي نواب، منوهرلال جي چوڻ تي ايڏو وقت شمشاد سان سٽل رهيو ته جيئن هو پوليس کي وٺي اچي ۽ هنکي ان وقت ڏيئي ڏوهاري ثابت ڪري. اهو به ممڪن ٿي سگهي ٿو ته منوهرلال کي خود نواب اهو پروگرام ناهي ڏنو هجي ۽ دفاع ۾ ڪي ڳالهيون ٻڌايون هجن، جيڪي پوريون نه ٿيڻ سبب نواب اهو ظاهر ڪيو ته هن تي بيهوشي طاري ٿي وئي، جيئن هنجو نالو ظاهر ۾ نه اچي. محمد نواز جي بيان انکي بچائڻ جي بجاءِ اُلٽو اهڙيون ڳالهيون پيدا ڪري ڇڏيون، جنهن ۾ هو پاڻ ڦاسي پيو. هن پنهنجي بجاءِ محمد نواز ٻئي کي ڦاسائڻ چاهيو، پر شاهدين به سندس سات ڪونه ڏنو.

جيئن ته حالتون نظر ٿيون اچن، اها ڳالهه آخر تائين ظاهر نه ٿي سگهي، ته آخر ان بدقسمت ٨- نومبر جي رات، ان وڏي حويليءَ واري بنگلي ۾ ٿيو ڇا هو؟

هاڻي شمشاد بائي هن دنيا ۾ ڪونه آهي، جو ڪو به بيان ڏئي سگهي. ڪيس جي سڄي ڳالهه سندس نوڪرن جي بيانن تي هلي ٿي.

سيشن جج اهو اندازو ڪيو ته ڪا اهڙي ڳالهه انهن جي وچ ۾ ٿي، جنهنجي يادداشت هو حادثي ڪانپوءِ وساري ويٺو ۽ ڪجهه به،

ڪورٽ ۾، ان متعلق ٻڌائي نه سگهيو. ڇا ڪا اهڙي ڳالهه هئي، جيڪا هن ظاهر ڪرڻ نه پئي چاهي. اها ڳالهه يقين سان تڏهن چئي سگهجي ته هو سڀ ڪجهه ڪورٽ ۾ اچڻ ڪانپوءِ وساري ويٺو.

نواب محمد نواز خان جي مرڻ جي ڪافي عرصي ڪانپوءِ سندس هڪ دوست، ليڪ ڪي هڪ عجيب بيان ڏنو. جيڪو نواب جي دوست جي چوڻ مطابق سندس ئي بيان هو.

—"شمشاد تمام سهڻي هئي، حد کان وڌيڪ. هنجي طبيعت ڏاڍي شوخ هئي ۽ جنسي ڪشش تمام گهڻي هيس. جڏهن ٻئي ڄڻا، واردات واري رات اڪيلا هئا ته شمشاد هنکي چيڙائڻ لڳي ۽ مٿس کلڻ لڳي. هو شراب ۾ ٻڏو پيو هو. هن چاهيو پئي ته شمشاد سان پيار ڪري، پر اهو سندس خراب صحت جي ڪري ممڪن نه هو. شمشاد هنکي اڃا به چيڙائڻ لڳي. محمد نواز پهرين ته ناراضگيءَ جو اظهار ڪيو پر پوءِ سخت ڪاوڙجي ويو. شمشاد کيس بستري تان ڌڪو ڏنو، ۽ هو هيٺ ڪري پيو. هن ڪاوڙ ۾ هڪدم پنهنجو پستول ڪڍيو، ۽ هنکي گولي هنيائين. هاڻي شمشاد هن تي پيهر کلي نه سگهي.

پستول جو پيو ٺڪاءُ صرف نوڪرن کي ٻڌائڻ لاءِ هو ته مالڪ کي سندن ضرورت آهي."

سڀ جيڪي شمشاد کي سڃاڻندا هئا، هنن ان ڳالهه جو اقرار ڪيو ته هوءَ واقعي خوبصورت هئي. هاڻي ڪڏهن به هڪ ڪمزور انسان تي هوءَ کلي نه سگهندي.

Gul Hayat Institute

سنڌي ادب جي مختصر تاريخ

پرک

قاضي خادم

پڙهندڙن جا خط

تنقيد ۽ رايا

Gul Hayat Institute

پڙهندڙن وٽان

قاضي خادم

پرک — ۱

اهو اديب جيڪو تنقيد نٿو سهي سگهي، اهو
زنده نه رهي سگهندو ۽ نه ئي اڳيان وڌي
سگهندو. تنقيد ڪندڙ جو مرتبو تمام گهڻو بلند
آهي، جيڪر هو ايمانداريءَ سان تنقيد ڪري.

سنڌي ادب جي مختصر تاريخ ليکڪ: عبدالجبار جوڻيجو، سائيز: ڊيماءِ، قيمت ڏهه رپيا، پڪو جلد: پندرنهن رپيا، ڪاغذ: اڇو، صفحا: ۲۸۶، شايع ٿيڻ جو سال: ۱۹۷۳ ڇپائيندڙ: سرهه ڪتاب، صدر حيدرآباد، سنڌ.

سنڌي ادب جي مختصر تاريخ جناب عبدالجبار جوڻيجي جي لکيل آهي، جنهنجو نالو سنڌي ادب ۾ تعارف جو محتاج ڪونهي. جبار صاحب افسانه نويس، شاعر ۽ مقاله نگار آهي. سندس هن ڪتاب لکڻ جو خاص مقصد اهو آهي ته سنڌي ادب جي تاريخ جي ان سلسلي کي قائم رکيو وڃي، جيڪو خانبهادر محمدصديق ميمڻ جي لکيل سنڌي ادبي تاريخ کان پوءِ منقطع ٿي ويو. حالانڪه هندوستان ۾، بعد ۾. ڪافي ادبي تاريخون ڇپجي ظاهر ٿيون آهن. پاڪستان ۾ به ڊاڪٽر غلامعلي الانا جي سنڌي نثر جي تاريخ، مرحوم لطف‌الله بدويءَ جو تذڪره لطفي، پير حسام الدين راشديءَ جو لکيل ”اردو ڪتابڙو“ سنڌي ادب ۽ ان طرح جا پيا ڇڙوڇڙ ڪتاب لکيا ويا، ليڪن هڪ مڪمل ادبي تاريخ جي کوٽ هميشه وانگر قائم رهي.

دنيا جي ٻين ملڪن جي اديبن عالمن طرفان ڪڏهن به اهڙي بي حسيءَ جو اظهار نه ڪيو ويو آهي، جيترو سنڌ جي اديبن، عالمن ۽ علمي توڙي ادبي انجمنن طرفان ڪيو پيو وڃي. دنيا جي سمورين سڌريل ٻولين جون مڪمل ادبي تاريخون موجود آهن. اهي تاريخون وقت بوقت لکجنديون رهنديون آهن. هر تاريخ ۾ نئين سال سان نوان اضافا آندا ويندا آهن. تاريخن لکڻ لاءِ وڏيون ڪانفرنسون،

وڏا علمي مباحثا، وڏيون ڪوجنائون ۽ وڏيون محنتون ٿينديون آهن. انهيءَ جو نتيجو اهو نڪرندو آهي ته ادب ۽ ٻوليءَ جي هر ڳالهه رڪارڊ تي اچي ويندي آهي ، پر اسان وٽ ورهاڱي کان اڳ واري ادب جي ته تاريخ موجود آهي پر پاڪستان واري دور جي مڪمل ادبي تاريخ موجود ڪانهي ـ هاڻ حالت اها آهي جو سومرن، سمن، ارغونن، ڪلهوڙن، ٽالپرن ۽ انگريزن جي دور جون ادبي حقيقتون موجود آهن ۽ انهن تي وقت ۾ وقت ڪوجنائون به ٿي رهيون آهن پر جديد دور جي ادب، ادبي لاڙن، ادبي اثرات ۽ اديبن جي باري ۾ ڪا به مڪمل معلومات ڪانهي. ائين ٿو لڳي ڄڻ جديد ادب پيدا ئي ڪونه ٿيو آهي، جڏهن ته هن دور جو سنڌي ادب ايترو ته عظيم آهي، جو ان کي فخر سان دنيا جي ٻين ملڪن جي ادب جي پيٽ ۾ پيش ڪري سگهجي ٿو.

عبدالجبار جوڻيجي صاحب جي ادبي تاريخ جا پيش لفظ ڊاڪٽر غلام علي الانا لکيو آهي. پيش لفظ ۾ پاڻ ٿورن لفظن ۾ ڪتاب جو تعارف ڪرايو اٿن.

ان کان پوءِ فاضل مورخ جو لکيل ديباچو آهي، جنهن ۾ سنڌي ادب جي باري ۾ لکيل مختلف تاريخن جو تقابلي جائزو ورتل آهي ۽ ٻوليءَ جي قدامت تي تفصيلي بحث ڪري عالمن کي مشورو ڏنو ويو آهي ته هو ڳنڍجي ڪنهن نئين نتيجي تي پهچن، ته جيئن ٻوليءَ جي بڻ بنياد تي ڪو درست نظريو قائم ڪري سگهجي. حالانڪ هتي جي عالمن پيروسل واري بحث کان ويندي جديد دور تائين ٻوليءَ جي مسئلي کي پنهنجو ذاتي مسئلو ڪٿي بنايو آهي. جيڪو جيڏانهن ٿو وڻيس تيڏانهن ٿو ٻوليءَ کي ڇڪي. ورنه در حقيقت هي مسئلا ته اجتمائي عالمانه ڪوشش سان حل ٿيندا آهن.

عبدالجبار صاحب هن تاريخ کي ٽن دورن ۾ ورهايو آهي. سنڌي ادب جو پهريون دور ـ هي دور سومرن جي اوائلي دور کان وٺي ارغونن جي دور تي مشتمل آهي. هن دور ۾ قاضي قاضن ، پير محمد لکوي، عثمان احساني، لطف الله قادري ۽ شاه عبدالڪريم

ٻاراڻيءَ واري جو ذڪر ڪيل آهي.

سنڌي ادب جي ٻئي دور ۾ سنڌي عروضي شاعري، شاهه عبداللطيف ڀٽائي، سچل سرمست، سامي، شاهه عنايت رضوي، عبدالرحيم گروهڙي ۽ ٻين اهم شاعرن جو ذڪر ڪيل آهي.

سنڌي ادب جي ٽئين دور ڪي هن انگريزي حڪومت واري ادب ڪان ويندي ورها ڱي ڪان پوءِ، موجوده دور جي ادب تائين پکيڙيو ويو آهي - دراصل هيءُ ئي هڪ اهم باب آهي. ڇو جو هن کان اڳ وارن دورن جو ادبي مواد اڳ ۾ ٻين تاريخن ۾، ڪيترائي دفعا پيش ڪيو ويو آهي.

هن باب ۾ نثري ادب ۽ شعر ۽ شاعريءَ کي الڳ الڳ ڪري پيش ڪيو ويو آهي. نثري ادب ۾ اوائلي عالم جهڙوڪ ديوان ننديرام، ميران محمدشاهه اول، ديوان ڪوڙو مل، آخوند عبدالرحيم وفا عباسي ۽ مرزا قليچ بيگ وغيره پيش ڪيا ويا آهن. هنن جي لکڻين جو پڻ ذڪر ڪيو ويو آهي. بعد ۾ ويهين صديءَ جي نثر نگارن ڄيٺمل، ڀيرومل لالچند، جهامنداس ڀانير، نارائڻ داس ملڪاڻي، احمدخان ابڙو ۽ مخدوم محمدصالح وغيره جو ذڪر ڪيو ويو آهي.

تنهن ڪانپوءِ ناول نگاري، ناٽڪ نويسي ۽ افسانه نگاريءَ جي باري ۾ معلومات ڏنل آهي. انهن صنفن جي لکندڙن جو به ذڪر ڪيل آهي ۽ صنفن جو تعارف به ڪرايل آهي.

شعر ۽ شاعريءَ واري حصي کي ٻن حصن ۾ ورهايو ويو آهي. (١) عروضي شاعري (ii) غيرعروضي شاعري. انهن ٻنهي طريقن جي شاعرن جو به مختصر تعارف ڪرايو ويوآهي ۽ انهن جي شعر جو به ذڪر ڪيل آهي. جديد شاعرن مان شيخ اياز، تنوير عباسي، نارائڻ شام، بردو سنڌي، شمشيرالحيدري، نياز همايوني ۽ امدادحسيني جو تفصيلي ذڪر ڪيل آهي.

آخر ۾ موجوده وقت جا ڪي محقق ۽ مقاله نگار جي عنوان سان سنڌيءَ جي چند مکيه اديبن جو ذڪر ڪيو ويو آهي

جن ۾ مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي صاحب، ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، پير حسام الدين راشدي، پروفيسر محبوب علي چنا، جناب مولائي شيدائي، ڊاڪٽر غلام علي الانا، ڪلياڻ آڏواڻي، جهمٽمل ڀاوناڻي، پروفيسر عبدالڪريم سنديلو، پروفيسر ميمڻ عبدالمجيد، مولانا غلام محمد گرامي ۽ سومار شيخ شامل آهن.

ان طرح هن تاريخ کي ۱۹۷۱ تي آڻي پورو ڪيو ويو آهي.

انهيءَ ۾ ڪو شڪ ڪونهي ته تاريخ هڪ نهايت اهم ۽ ڏکيو موضوع آهي. مورخ کي نهايت ايمانداري، ۽ احتياط کان ڪم وٺڻو ٿو پوي. تاريخ حقيقتن جي سلسليوار پيشڪش جو ٻيو نالو آهي. تنهنڪري حقيقتن کي پيش ڪرڻ لاءِ ڏاڍي احتياط گهرجي. جيڪڏهن مورخ جو ذهن ٿورو ئي حقيقت کان مڙي ذاتيات ڏانهن ويو ته تاريخ لکڻ جو مقصد ئي ختم. تاريخ ڪا شخصي لکڻي ڪانهي، بلڪ اها مشترڪ ملڪيت آهي.

جناب عبدالجبار جوڻيجي هن تاريخ لکڻ تي، ڪافي ڪوشش ڪئي ٿي ڏسجي. پر هو هڪ مورخ وارو لهجو ۽ سلسلو قائم ڪري ڪونه سگهيو آهي. اهو لهجو ڪيس حانبهانبهار محمد صديق ميمڻ جي سنڌي ادبي تاريخ، مرحوم لطف الله بدويءَ جي تذڪري مان سکڻ گهربو هو. چو جو علم جون ڪي شاخون اهڙيون آهن، جنکي پيش ڪرڻ لاءِ هڪ مخصوص طريقو اختيار ڪرڻو پوندو آهي پوءِ ان کي Treatment ڪهڙي ڇو نه ڪئي ڏجي.

جبار صاحب تاريخ ۾ ڪافي هنڌن تي ذاتي رايا پيش ڪيا آهن يا وري اڪثيون ڪيون اٿس، جنهنڪري تاريخ جو تاثر اهڙو ٿو قائم ٿئي ڄڻ ڪ تنقيدي مضمون هجن ـ ناول نگاريءَ واري حصي ۾ ۱۴۳ صفحي تي چون ٿا: 'سنڌي افسانہ نگارن مان امر جليل هڪ اهڙو ليکڪ آهي جيڪو اڄ نہ تہ سڀاڻي ڪو شاهڪار ناول لکي، نہ تہ هن صنف جو آئيندو خير'. هتي اهو ذڪر بلڪل اضافي ۽ خوامخواهہ جو پيو لڳي. حالانڪ اها ئي اڪثي سراج

علي بابا يا محمدعثمان ڏيپلائيءَ لاءِ ڪيل هجي ها ته وري به ڪجهه وزندار محسوس ٿئي ها ـ ٻئي هنڌ وري امر جليل لاءِ شمشيرالحيدريءَ جو هڪ رمارڪ ڏنو اٿن، جيڪو تاريخ جي لهجي توڙي معيار کان گهٽ آهي. وري افسانه نگارن جو ذڪر ڪندي مشتاق شوري جي باري ۾ چوي ٿو ته: جيڪڏهن هنجي همت شڪني نه ڪئي وڃي ته مستقبل ۾ سٺو افسانه نگار ثابت ٿيندو ـ هيءَ به تاريخ نويسي جي دائري کان ٻاهر ڳالهه نڪري وئي. ٻئي طرف ڊرامه نگاريءَ جي ذڪر ۾ چنا شبيرناز جهڙي شخص کي وساري ويو آهي، جنهن جي ڪتابن جو ذڪر ڏيڻ ضروري هو ـ هن مان تاريخ جي Objective انداز تي وڏو اثر پوي ٿو ـ جنهنجو تعارف ڪرائيندي جيڪي وصفون بيان ڪيون آهن، تن مان به ڪافي مونجهارو پيدا ٿو ٿئي.

فاضل مورخ مقاله نگارن جو ذڪر ڪندي پنهنجي ذاتي پسند جو ڏاڍو خيال رکيو آهي. هن پروفيسر علي نواز جتوئي، پروفيسر مڪرم خان، پروفيسر حبيب الله مرزا، جناب رسول بخش پليجي، جناب شمس الدين عرسانيءَ جهڙن مقاله نگارن ۽ نقادن جو ذڪر نه ڪري، وڏي ناانصافي ڪئي آهي.

انڪانسواءِ ڪيترن ئي جديد اديبن ۽ سندن لکڻين جو ذڪر بلڪل ڪونه ڪيو ويو آهي. ڪيترين اهڙين صنفن جو ذڪر ڪونه ڪيو ويو آهي، جيڪي جديد ادب جي جان آهن. مثال طور: سفرنامن جو ڪو ذڪر ڪونهي، جڏهن ته پروفيسر الحاج سيد غلام مصطفيٰ شاهه جو سير ۽ سفر، قاضي عبدالمجيد عابد جو سفر يورپ جي ڊائري، الطاف شيخ جا سفر نامہ ۽ ٻيا ڪئين سفرناما آهن، جيڪي اسانجي ادب جو سرمايو آهن.

آتم ڪهاڻين ۽ سوانح نگارن کي به بلڪل نظرانداز ڪيو ويو آهي. جڏهن ته مرزا قليچ بيگ جي آتم ڪهاڻي 'سائو پن يا ڪارو پنو' پيرعلي محمد راشديءَ جو 'اهي ڏينهن اهي شينهن' جناب جي ايم سيد جو 'جنب گذاريم جن سين' ۽ مرحوم محمدخان مجنون

جو 'مسڪين جهان خان کوسو' اهڙا نادر ڪتاب آهن-جن جي ذڪر ڪرڻ کانسواءِ جديد دور جي ادبي تاريخ ڪي ڪڏهن به مڪمل چئي نه ٿو سگهجي.

سنڌي مزاح نگاري ۽ انشا پردازيءَ جو به ڪو ذڪر ڪيل ڪونهي. مشهور مزاح نگارن جهڙوڪ: علي احمد بروهي، ڪروڙپتي، نور عباسي، رشيد ڀٽي ۽ عبدالحليم بروهي جو ذڪر به ڪنهن الڳ عنوان سان ڪيو وڃي ها ته ڏاڍو سٺو ٿئي ها.

تاريخ هڪ جامع ۽ وسيع لفظ آهي. ان ۾ 'مختصر' اکر جي استعمال ڪرڻ سان انجي دائري کي محدود نه ٿو ڪري سگهجي. مختصر جو لاڳاپو به پيشڪش سان آهي، نه ڪ مواد سان. مختصر تاريخ جي معنيٰ حقيقتن کي اختصار سان پيش ڪرڻ. اهو نه ته ڪي حقيقتون ئي غائب ڪري ڇڏجن. جبار صاحب حقيقن کي غائب ڪري ڇڏيو آهي. نتيجي ۾ هيءَ تنقيدي مضمونن جو مجموعو بنجي ويو آهي.

تاريخ لکڻ لاءِ هڪ جامع ۽ وسيع رٿابنديءَ جي ضرورت آهي، خاص ڪري سنڌي ادب ته ٽڙيل پکڙيل صورت ۾ موجود آهي بلڪ ڪيتريون حقيقتون اڃا تائين صرف ڪن شخصن جي ذهن ۾ موجود آهن. اهي به ڪوئي ڪيٽيون آهن. سنڌي ادب جي ڪنهن به هڪ پهلوءَ تي ته آسانيءَ سان لکي سگهي ٿو، پر اوائلي دور کان جديد دور تائين جي ادب کي هڪ ڪتاب ۾ سموئڻ في الحال ته ناممڪن پيو ڏسي. هونئن به تحقيق، تخليق ۽ تنقيد ۾ جيڪو تفاوت آهي، تنهنکي آسانيءَ سان مٽائي نه ٿو سگهجي.

هن تاريخ کي لکڻ تي محنت ته ڪافي ڪئي ويئي آهي، پر اڃا به هن ۾ تمام گهڻي ڇنڊڇاڻ جي ضرورت آهي. ڪي گڏڻ جي، ته ڪي باب يا ٽڪرا ڪيڻ جي ضرورت آهي. اميد ته فاضل مورخ ٻئي ڇاپي ۾ ڪوشش ڪري اهي خاميون دور ڪندو. هڪ ته ڪنهن به ادبي معاملي تي بنا ڪنهن ثابتيءَ جي پنهنجي ذاتي راءِ ڏيڻ ۽ هرويرو اڳڪٿيون ڪرڻ کان پاسو ڪندو.

پنهنجي ذاتي پسند يا ناپسند کي تاريخي حقيقتن تي حاوي ٿيڻ نہ ڏيندو ۽ ٻيو تہ جديد ادب جو ذڪر ڪرڻ مهل سموري جديد ادب ۽ اديبن جو، بنا ڪنهن پاسخاطريءَ جي ذڪر ڪندو.

هن تاريخ جي آخر ۾ ٢٨ صفحن جي ڏسٽي Index ڏني وئي آهي. جيڪا سنڌي ڪتابن ۾ پهريون دفعو ڏسڻ ۾ آئي آهي. اها هڪ شاندار ڪوشش آهي، جيڪا پڙهندڙ کي ڏاڍو فائدو رسائيندي

پنهنجي نيڪ تمنائن سان
اوهانجي خوشين ۾ شريڪ

دي ٽائيم فوٽوز

(حيدرآباد ۾ سنڌين جو هڪڙو ئي دڪان)

جي - ايم - سيد، شيخ اياز، آمر جليل ۽ ٻين اديبن جون تصويرون بہ اوهين اسانکان حاصل ڪري سگهو ٿا.

- ڊيولوپنگ
- انلارجنگ
- فوٽو پرنٽنگ
- ۽ رنگين تصويرون

دي ٽائيم فوٽوز

هيرآباد، پوسٽ آفيس
حيدرآباد

Gul Hayat Institute

تنقيد ۽ رايا

مان اوهانجي هن حق لاءِ سدائين وڙهندس،
ته اوهين مون سان اختلاف راءِ ڪري سگهو.
— والٽيئر

■ ماهوار 'سهڻي' جو نئون پرچو پڙهيم. ڪهاڻين جو حصو لاجواب هو. 'ناصر' گهڻي وقت کانپوءِ وري لکڻ شروع ڪيو آهي، جيڪا خوشيءَ جي ڳالهه آهي. سندس ڪهاڻي اسان سنڌين کي ٿڌي دماغ سان سوچڻ تي مجبور ڪري ٿي ته ڪيئن نه اسانجي ورهين جي جهوني ثقافت کي ختم ڪرڻ جون ڪوششون زور ۽ شور سان جاري آهن. جي ائين ئي مٿي تي هٿ رکي ان وقت جو انتظار ڪنداسين ته حڪومت اسانجي آهي، وزير اسانجا آهن باقي ڊپ ڇا جو؟ ته پوءِ سائين منهنجا هينئر کان ئي تيلن جا دٻا وٺي پنهنجي جسم کي موچڙن سهڻ لاءِ تيار ڪريو. ■ الطاف شيخ جو سفرنامو سنڌي ڪتابن جي ڪڍندڙن ۽ سنڌي فلمن جي ناهيندڙن لاءِ روشنيءَ مثل آهي، جنهن مان ڪين پورو، پورو فائدو وٺڻ گهرجي. انلاءِ ضروري آهي ته سنڌي فلمن وارا پنهنجي هڪ گڏيل جماعت ناهين ۽ پوءِ پنهنجا مطالبا ۽ تڪليفون حڪومت آڏو آڻين ۽ ڪيس مڃڻ لاءِ مجبور ڪن. نه ته سنڌن فلمون حيدرآباد، لاڙڪاڻي ۽ سکر کانسواءِ ٻئي هنڌ هلي نه سگهنديون. انجو سبب به فقط اهو ئي آهي، جو منجهن ڪا اهڙي جماعت نه آهي، جيڪا سڄي سنڌ اندر، سنڌي فلمن کي نمائش لاءِ پيش ڪرڻ ۾ سنڌن ٻانهن ٻيلي ٿي بيهي. ان کانسواءِ بنگالي ڪهاڻي جو سنڌي ترجمو ۽ انور جو مضمون به ڪتاب جي جان آهن. حاصل مطلب، هي پرچو تمام سٺو آهي. پر ڏک جهڙي ڳالهه آهي ته ڪتابن جي ايڊيٽرن جي ڏاڙهي - پٽ کانپوءِ هاڻي وري اديبن جي هڪ ٻئي سان ڪونس شروع ٿي ويئي آهي. سنڌيءَ جي عظيم ۽ مان واري ڪهاڻيڪار 'امر جليل' جي

Gul Hayat Institute

هڪ خط جي جواب ۾ ’ماڪ نديم‘ جيڪي لفظ استعمال ڪيا آهن، سي نديم صاحب يقين چاڻي پڙهي تمام گهڻو ڏک ٿيو ۽ ڪاوڙ بہ آئي.

— **حزب الله قاضي**، حيدرآباد، سنڌ

■ اڍائي - ٽن ورهين ۾ ڪجهہ بہ نہ لکيو اٿم. انڪري هينئر لکندڙ تہ نہ رهيو آهيان، پر پڙهڻ جي هَيرَ تہ وڃڻ جي ڪانهي. جڏهن بہ تنهنجي ’سهڻي‘ منهن چڙهي ويندي اٿم تہ ضرور وٺندو ۽ ۽ پڙهندو آهيان. نومبر جي سهڻي پڙهيم. سنڌ جي نئين پيڙهي، نئين ذهن ۽ نئين قلم جي سُٺي ۽ سهڻي نمائندگي آهي پر ڪهاڻي جي پيٽ ۾ نظم وارو پڙ گهڻو هلڪو آهي، ان تي ڪجهہ وڌيڪ توجهہ ڏيو تہ چڱو ٿيندو. سياست ۽ ادبي سياست جي لاهين - چاڙهين کان مڙيو ئي ڪُنبدائتو آهيان. اڄڪلهہ پاڪي ايترو پَرو ڪونہ ٿو پوي تہ حال جي اندر ئي اندر ڇا پيو وهي واپري. ■ ’بشير مورياڻي‘ جي پياري، سُلڇڻي، شانائتي شخصيت بابت توهان سورنهن آنا سچ لکيو آهي. بشير مورياڻيءَ جهڙا هڏ ڏوکي همراهہ ههڙي زماني ۾ ڪي ڳاڻ ڳڻيا لڀندا. بشير جتي بہ هجي شل خوش ئي خوش هجي. مونکي ياد آهي تہ ’بشير‘ جي ’اصنام خياليءَ ۾ شامل هڪڙي غزل جو هڪ شعر ڪجهہ هنريت هو:

مون خالقِ بهار کي سجدو ڪري ڪُل
ڇوڏاري رنگ و بو کي پڪيڙي وڃاڻو مان.

مان پڻ اوهان وانگر بشير مورياڻيءَ جي باغ وبهارشڪست کان متاثر آهيان. بشير جن ڏينهن قمبر (لاڙڪاڻي) ۾ ڊپٽي ڪليڪٽر هو، تڏهن جو هڪ واقعو مونکي سدائين ياد رهندو. منهجو هڪ دوست جيڪو علم ۽ ادب جو گهڻگهرو، يارن جو يار ۽ ڏاڍي نفيس ۽ لذيذ طبيعت جو ماڻهو هو اُنهن ڏينهن ۾ واره تعلقي ۾بشير مورياڻيءَ جي هڪ زيردست جي حيثيت ۾ ڪم ڪري رهيو هو. سندس (انهيءَ منهنجيدوست جي) نيڪ طبعي ۽ پروسي جو فائدو وٺي هڪ بدباطن شخص ڪيس هزارها رپين جو نقصان پهچايو. ان انهيءَ ٺڳيءَ جي ڳالهہ ڪندي ڪندي هڪ ڏينهن بشير مورياڻيءَ کي ٻڌايو تہ هنجي همدرد

Gul Hayat Institute

۽ مخلص طبيعت گهڻو درد محسوس ڪيو. بشير هڪدم مونکي چيو ته پنهنجي دوست کي ، ونڊانهن موڪليو. مان هنجي حق رسيءَ ۾ ويهن ڏي نهن جو زور ڏيندس. بعد ۾ جيتوڻيڪ موريائيءَ جي جلدي بدلي ٿي ڪراچي وڃڻ سبب پنهنجي انهيءَ دوست جي ڪم کي تڪميل تي نه پهچائي سگهيو. پر منهنجي دوست کي اهو ڏينهن هميشه ياد آهي، جڏهن موريائي سندس ڪم سان، ڊرائيور جي غير موجودگيءَ سبب، پيدل سائيڪل گڏجي هڪ ٻئي دوست جي در تي ويو هو. بشير موريائيءَ جي روش ۽ قربائتي ۽ مدد ڪرڻ جو طريقو خالص برادرانه، شريفانه ۽ هڏڏوکي انسان وارو هو ۽ هن پنهنجي زيردست کي، سندس مدد ڪندي، هڪ منٽ لاءِ به ڪاموڙڪي لائين وارو زيردست ۽ باس وارو فرق محسوس ٿيڻ نه ڏنو. اهو دوست هينئر ڪراچيءَ ۾ سٽي مئجسٽريٽ آهي ۽ بشير موريائيءَ جي ذاتي شرافت، هڏڏوکي طبيعت ۽ ماڻهپي جو سدائين معترف رهي ٿو. عجيب اتفاق آهي جو سنڌيت جو اسپرٽ ته بشير نالي وارن همراهن کي ڪا ڏاج ۾ مليل آهي. مثلاً پوليس کاتو پنهنجي روايتن سبب اهڙي لوڻ کاڻ آهي، جنهن ۾ جيڪو ڪريو سو لوڻ ٿيو. چڱا ڀلا سچ سنڌيت ته نهيو، پر پوليس ۾ رهندي آدميت کي وڃائي ويهندا آهن. پر بشير صديقي P.S.P جي رڳ رڳ ۾ شرافت ۽ قوميت جو اسپرٽ موجود آهي.

— ذوالفقار راشدي، وڪيل، وايا قمبر سنڌ

■ 'سهڻي' جو تازو پرچو پڙهي ڏاڍي خوشي ٿي. رسالي جي رٿا، مضمونن جي سِٽا ۽ انجي گيٽ اپ وغيره ڏسڻ وٽان آهن ۽ پڙهندڙ ان مان ڪافي حظ حاصل ڪري سگهن ٿا. ■ هن شماري ۾ جناب قاضي خادم جو، محترم حبيب الله مولا بخش ڀٽي جي تازي ڇپايل ڪتاب 'سنڌي ساهت ۽ مشهور مستشرقين' تي ڪيل تبصرو هڪ انوکي چيز آهي. ■ هيءَ هڪ حقيقت آهي، ته 'سنڌي ادب' ۾ صحيح تنقيد جو سري کان نالو نشان نٿو ڏسجي، پر جيڪڏهن قسمت سان اهو ڪٿي ڏسڻ ۾ به ايندو آهي، ته فقط 'تعريف' يا 'تنقيص' تائين محدود هوندو آهي، پر قاضي صاحب جي هن تبصري

Gul Hayat Institute

۾ انجي ابتڙ ’صحيح پرک‘ جا سيئي اقرار سهڻي نموني ۾ نيايا ويا آهن ۽ ڪتاب جي ’نفس موضوع‘ کي تفصيلوار ۽ جامع طريقي سان اجاگر ڪرڻ ۾ آيو آهي. ■ هن پنهنجي قسم جي منفرد ڪتاب جي باري ۾ منهنجي ناقص راءِ آهي، ته هن سنڌي ادب جي بنيادي دستاويز کي سنڌ يونيورسٽيءَ طرفان، سنڌي سبجيڪٽ جي طالب علمن لاءِ، مٿاهين سطح جي امتحانن ۾، ’ريفرنس بوڪ‘ طور منظور ڪيو وڃي، ته جيئن سنڌ جا شاگرد ۽ سنڌي ادب جا شائق ۽ خيرخواهه هن شاهڪار مان گهڻي کان گهڻو فائدو حاصل ڪري سگهن.

— **شمس الدين پلو**، سنڌ يونيورسٽي، حيدرآباد، سنڌ

■ ڊسمبر جي سهڻي پڙهيم، سهڻي هوڻ ڏي سهڻي آهي. پر ان ۾ ايندڙ خط پنهنجو مٽ پاڻ هوندا آهن. تازي پرچي ۾ ملڪ نديم جو هڪ خط لک لهي. حقيقت ۾ منهنجي جذبن جي ترجماني آهي. امر جليل لاءِ احترام پنهنجي جڳهه تي، پر هن ملڪ نديم جي نظم خلاف لکي غلطي ڪئي آهي، جيڪا سخت ڏک پهچائيندڙ آهي. ڇا امر پڙهندڙن ۾ قائم ڪيل پنهنجي ساک کي تيزيءَ سان ختم ڪرڻ لاءِ، لاهي پاهيءَ ڪيڏ ٻيو آهي؟

— **سعيد سنڌي**، سنڌ يونيورسٽي، سنڌ

■ ڊسمبر جي سهڻي پڙهيم، سٺي هئي. ناصر مورائي جي ڪهاڻي ’موهن جي دڙي جو خزانو‘ پڙهيم، انهيءَ کان اڳ ماهوار ’سوجهرو‘ ۾ سندس ڪهاڻي ’واپسي‘ به پڙهي هئم، پر ڪٿي هيءَ ڪهاڻي، ۽ ڪٿي هوءَ. هن ڪهاڻيءَ کي سنڌيءَ جي چوٽيءَ جي ڪهاڻين ۾ شامل ڪري سگهجي ٿو. ناصر اِها ڪهاڻي لکي پاڻکي امر ڪري ڇڏيو آهي. ■ الطاف شيخ جي سفر نامي ڏاڍو مزو ڏنو. نصير اعجاز جنهن بينگالي ڪهاڻيءَ جو انتخاب ڪيو، سا نهايت شاندار ڪهاڻي آهي. ■ جنس جي موضوع تي انور جو لکيل مضمون تمام سٺو هو. شعرن ۾ استاد بخاريءَ جا شعر تمام سٺا هئا.

— **نصرت سيد، ڪنڊ ڪوٽ**

Gul Hayat Institute

■ سچ ۾، اوهانجي هر پرچي ۾ حق ۽ سچ جو پڙاڏو لڪل هوندو آهي. اوهانجي ورقن تي انقلاب جي ڪوٽ چٽيل هوندي آهي. اوهان ڪنهن تان به نه ٽرندا آهيو پوءِ پيل آهو ذوالفقار پٽو هجي يا ممتاز، مودودي هجي يا اصغر. پر هيئنر چند مهينن ۾ اوهانجي ادارين ۾ ڪجهه تبديلي محسوس ڪري رهيو آهيان، پوءِ اهو منهنجو وهم آهي يا، سودا، البت اوهانجي پاليسن ڦيرو ضرور کاڌو آهي. محترم، انهي اوهانجو ڪوبه ڏوهه ڪونهي البت اڄڪلهه جي هوا ئي اهڙي آهي، ڀلا سنڌ ويچاري جو ساٿ ڏي به ڪير؟ سنڌ ويچاري غريب نه ڪانهي، پر هيڻي ضرور آهي، انڪري هر ڪو پنهنجو پرايو انکي ڌمڪايو ڦريو وڃي ۽ سنڌ ويچاري پنهنجن ٻچن لاءِ هميشه مسڪين ٿيو پوي. سنڌ ڪهڙن به قوم پرست کي ڪجهه نوازيو ڪونهي، انڪري هرڪو جان ڇڏايو ڀڄيو گهر پيڙو ٿئي. ڀلا ان ڪئونس ۾ ڪير هٿ وجهندو، جنهنجو نتيجو جيل يا ٻڪ هجي؟ گستاخي معاف، پر ايترو ضرور چوندس ته هي نازڪ وقت ته پاليسي مضبوط ڪرڻ جو آهي، هن وقت جيڪو ظلم ۽ ڏاڍ سنڌ سهي رهي آهي، ان تي لکڻ ۽ آواز اٿارڻ لاءِ ته اوهانکي متحد ٿي وڃڻ گهرجي.

■ عزيز طارق شايد اِهو سيڪجهه وهم هجي جيڪو مون دل ۾ سانڍيو آهي ۽ پني تي اوتيو اٿم، ۽ خدا ڪري اهو منهنجو وهم ئي هجي ۽ اوهان ساڳيا طارق ٿي ڪم ڪندا رهو. اگر لطيف هئينر جيئرو هجي ها ته هن وقت جي ٿيندڙ ظلمن تي نه ڄاڻ ڪيترا رسالا لکي ويهي ها. پر پين ڪيترن عظيم مدبرن وانگي، اوهانجي پاليسي به تبديل پئي ٿئي. مهرباني فرمائي مونکي به اکر لکي مطمئن ڪجئو، جيئن وهم ۽ وسوسا دور ٿين.

— اختر ٻچاڻي، ٽنڊو الهيار

Gul Hayat Institute

چم روڪ دوائن جون مقرر قيمتون

مائٽن کي ڪٽنبن رٿا بنديءَ جون سهولتيون ڏيڻ لاءِ آباديءَ جي رٿا بندي واري ڪائونسل سستي چم روڪ دوائن جي خرچ جو گهٽو بارپاڻ ڪنيو آهي ۽ انهن کي مقرر ٿيل وڪرو ڪندڙ ايجنٽن جهڙوڪ ڪيمسٽ، ڊاڪٽر، ڪلينڪ، ريزڪي واپاري ۽ پرچون جي عام واپارين کانسواءِ سنڌ آباديءَ جي رٿا بندي واري بورڊ جي عملي ذريعي سنڌ صوبي ۾ هر هنڌ نهايت سستن اگهن تي وڪرو ڪرڻ جو عام بندوبست ڪيو آهي. عوام کي مٿي ڏجي ته سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ مقرر ڪيل سيلز ايجنٽ ۽ سنڌ آباديءَ جي رٿا بندي واري بورڊ جي عملي کي هيٺ ڏنگاريل مقرر قيمتن کان وڌيڪ هر گز ادا نه ڪن.

	مقرر ڪيل قيمت	عام قيمت
ڪنڊوم لبريڪيٽيڊ (سلطان) يا ساده	٢٥ پيسا درجن	٥ روپيا في درجن
ڊيورا فوم	٢٥ پيسا في بوتل	٣،٦٠ روپيا في بوتل
ايمڪو (ڊيلفن)	٢٥ پيسا في بوتل	١١ روپيا في بوتل
جيلي (ڪريم)	٢٥ پيسا في ٽيوب	
ڪائڙ جون گوريون	٢٥ پيسا في سائيڪل	
	٥٠ ،٤ رپيا في سائيڪل	

سنڌ پاپوليشن پلاننگ بورڊ

١٨-اي- محمد علي هائوسنگ سوسائٽي- فاطمه جناح روڊ- ڪراچي

١٩٧٤ آبادي جو عالمي سال

پاڪستان پاپوليشن پلاننگ پروگرام

Gul Hayat Institute

JANUARY 1974 MONTHLY **SOHNI** HYDERABAD ,VOL-5 ,NO.1
PHONE- 26195 Reg.NO.S-2860

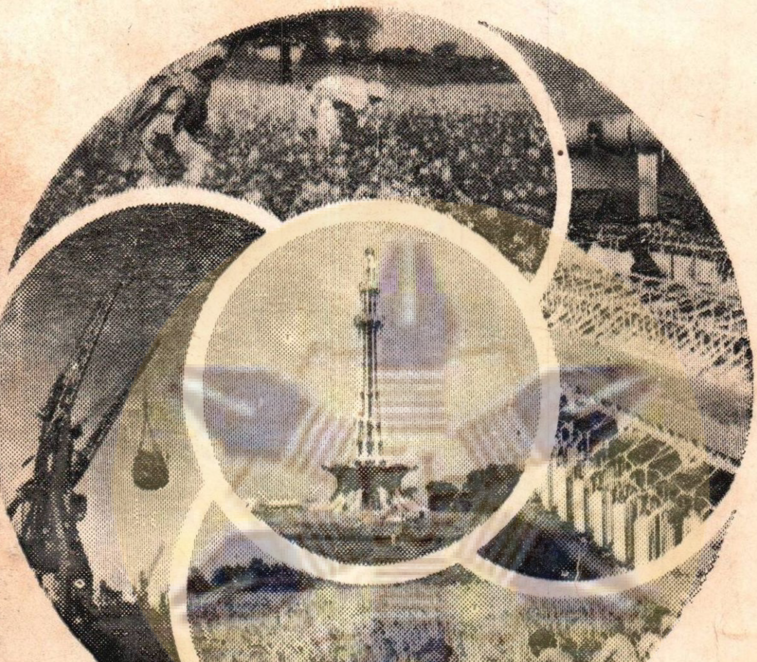

Gul Hayat Institute

نئون ھڪ نظامِ معيشت
بنائڻ ۾ شامل

نئيشنل بئنڪ آف پاڪستان